

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Gölsüm KETBOĞA

1980 SONRASI TÜRKÇE KUR'AN MÊALLERİNDE AŞIRI YORUM
SORUNSALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUŞ-2022

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Gülsüm KETBOĞA

1980 SONRASI TÜRKÇE KUR'AN MÊALLERİNDE AŞIRI YORUM
SORUNSALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Fethi Ahmet POLAT

MUŞ-2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT	V
TEŞEKKÜR	VII
KISALTMALAR DİZİNİ	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. TERCÜME, MEAL VE KUR'AN TERCÜMELERİ İLE İLGİLİ

TERİMLER.....	7
1.1.1. Tercüme.....	7
1.1.1.1. Harfî (Lafzî) Tercüme.....	8
1.1.1.2. Manevî (Tefsirî) Tercüme.....	9
1.1.2. Meal Kelimesi ve İstılahlaşma Süreci	9
1.1.3. Kur'an'ın Tercüme Tarihi ve Türkçeye Tercüme Edilmesi Faaliyetleri.....	14
1.1.3.1. Cumhuriyet Öncesi Kur'an'ın Türkçeye Tercümesi Faaliyetleri	14
1.1.3.2. Cumhuriyet Sonrası Dönemde Kur'an'ın Türkçeye Tercümesi Faaliyetleri	16
1.1.4. Kur'an-ı Kerim'in Tercümelerindeki Aşırı Yorumların Sebepleri	20
1.1.4.1. Arapça Bilmemek	22
1.1.4.2. İslami İlimlerde Vükûfiyet Sahibi Olmamak.....	23
1.1.4.3. Taklit (Kopyalama).....	25
1.1.4.4. Mütercim'in Bir Zümreye Mensup Olması.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

MEALLERDE AYETLERİN YENİDEN YORUMLANMASI

2.1. SOSYAL MESELELER İLE İLGİLİ AYETLERİN YORUMLANMASI.....	33
2.1.1. Kadının Dövülmesi İle İlgili Nisa, 4/34. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kiriği	33
2.1.2. Hırsızın Cezası ile İlgili Maide, 5/38. Ayetin Yorumlanması ve Meallerin Kiriği	46
2.1.3. Faiz Ayetlerinin Yorumlanması	57

2.1.3.1. Rum, 39. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği	60
2.1.3.2. Al-i İmran, 3/130. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği.....	64
2.1.3.3. Bakara, 2/275. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği	67
2.1.3.4. Bakara, 2/276. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği	71
2.1.3.5. Bakara, 2/278. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği	74
2.1.4. İçki Ayetlerinin Yorumlanması.....	78
Nahl, 16/67. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği.....	81
Bakara, 2/219. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği	84
Nisa, 4/43. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği	87
Maide, 5/90, 91. Ayetlerin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği	89
2.1.5. Başörtüsü ile İlgili Nur, 24/31. Âyetin Değerlendirmesi ve Meâllerin Kritiği .	95
2.2. MUCİZELERİN VE OLAĞANÜSTÜ DURUMLARIN	
YORUMLANMASI	102
2.2.1. Ateşin, Hz. İbrahim'i Yakmaması ile İlgili Enbiya, 21/69. Ayetin	
değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği	104
2.2.2. Hz. Musa'nın Mucizelerinin Yorumlanması.....	109
2.2.2.1. Asa Mucizesi ile İlgili Ayetlerin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği ..	112
2.2.2.2. Yed-i beyza Mucizesi ile İlgili Ayetlerin Değerlendirmesi ve Meallerin	
Kritiği.....	125
2.2.2.3. Denizin Yarılması Mucizesi ile İlgili Şuara, 26/63. Ayetin Değerlendirmesi	
ve Meallerin Kritiği	133
2.2.3. Hz. Salih'in Deve Mucizesinin ile İlgili Kamer, 54/27. Ayetin Değerlendirmesi	
ve Meallerin Kritiği	138
2.2.5. Hz. Yunus'un Hut/Balık Mucizesinin ile İlgili Saffat, 37/142. Ayetin	
Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği.....	143
2.2.7. Hz. Meryem'in Olağanüstü Durumunun Yorumlanması.....	147
2.2.7.1. Al-i İmran, 3/45. ve Meryem, 19/17. Ayetlerin Değerlendirmesi ve	
Meallerin Kritiği	147
2.2.7.2. Meryem, 19/22. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği	155
SONUÇ.....	159
KAYNAKÇA	162

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

1980 SONRASI TÜRKÇE KUR'AN MEÂLLERİNDE AŞIRI YORUM

SORUNSALI

Gülsüm KETBOĞA

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Fethi Ahmet POLAT

2022, 178 sayfa

Giriş ve iki bölümden oluşan bu çalışmada, son dönem meallerinde yer alan aşırı yorum örneklerini sunmayı amaçladık. Giriş bölümünde çalışmanın konusunu, önemini, kaynaklarını ve metodunu ortaya koymaya çalıştık. Birinci bölümde tercüme ve meal kavramı, Kur'an'ın tercüme tarihi özelde ise Kur'an'ın Türkçe tercümelerinin tarihi serüveni ve meallerde yer alan yorumların neden aşırı olarak değerlendirildiğini açıkladık ve söz konusu meallerde yer alan hataların nedenleri hakkında bilgi verdik. İkinci bölümde ise çalışmamıza konu olan on altı mealde geçen ve aşırı olarak yorumlanabilen görüşleri ele aldık ardından söz konusu yorumlar ile ilgili kısa değerlendirmelerde bulduk. Bahsi geçen meallerde Kur'an ayetlerinin yeni yorumlara tabi tutulduğunu ve bu yorumların, peygamberin/sünnetin ya da geleneğin devre dışı bırakılarak dinin salt Kur'an üzerinden anlaşılması amacına binaen yapıldığını gördük. Kur'an'da geçtiği ifade edilen bazı hususların yanlış anlaşıldığı, çağa uymadığı ifade edilmiş ve yeni yorumlar getirilmiştir. Söz gelimi Kur'an'da başörtüsünün olmadığı, faizin, içkinin yasaklanmadığı, hırsızlık suçuna karşılık bir ceza olarak verilen el kesme cezasının olmadığı türünden yorumlara rastlanmaktadır. Söz konusu meallerden çoğunun sosyal medya aracılığı ile bir kısmının ise ücretsiz olarak insanlara kolay bir şekilde ulaştırıldığını gördüğümüz için bahsi geçen meallerde yer alan aşırı yorumları ortaya koyarak bu hususta farkındalık oluşturmayı amaçladık. Ancak söz konusu meallerin tümünde aşırı olarak nitelendirilen yorumların yer almadığını gördük ve bir kısmını hem okura karşılaştırma yapması için hem de çalışmanın metodolojisine uygun olduğu için çalışmamıza ekledik. Son olarak Arapça bilmeyen insanlara Kur'an'ı anlatma ihtiyacını karşılamak amacı ile kaleme alınması gereken meallerde aşırı olarak değerlendirilen yorumlar ile ilgili genel bir değerlendirmede bulduk.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tercüme, Türkçe Tercüme, Meal, Yorum, Aşırı Yorum.

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
THE PROBLEM OF EXCESSIVE INTERPRETATION IN TURKISH QUR'AN
MEALS AFTER 1980

Gülsüm KETBOĞA

Advisor: Prof. Dr. Fethi Ahmet POLAT

2022, Page: 178

In this study, which consists of an introduction and two parts, we aimed to present examples of extreme interpretations in recent translations. In the introduction, we tried to reveal the subject, importance, sources and method of the study. In the first part, we explained the concept of translation and meaning, the history of translation of the Qur'an, in particular the historical adventure of the Turkish translations of the Qur'an, and why the interpretations in the translations were considered excessive, and we gave information about the reasons for the errors in the translations in question. In the second part, we discussed the views that can be interpreted as excessive in sixteen translations that are the subject of our study, and then we made brief evaluations about the comments in question. We saw that the verses of the Qur'an were subjected to new interpretations in the translations mentioned, and that these interpretations were made for the purpose of understanding religion only through the Qur'an, by disabling the prophet/sunnah or tradition. It was stated that some of the issues mentioned in the Qur'an were misunderstood and did not fit the age, and new interpretations were introduced. For example, there are interpretations in the Qur'an that there is no headscarf, that interest and alcohol are not prohibited, and that there is no hand cut off as a punishment for theft. Since we saw that most of the translations in question were easily delivered to people through social media and some of them free of charge, we aimed to raise awareness on this issue by revealing the extreme comments in the aforementioned translations. However, we saw that not all of the translations in question contain comments that are considered excessive, and we have included some of them in our study both for the reader to compare and because

they are suitable for the methodology of the study. Finally, we made a general assessment about the comments that are considered excessive in the translations that should be written in order to meet the need to explain the Qur'an to people who do not know Arabic.

Key Words: Qur'an, Interpretation, Turkish Interpretation, Meaning, Comment, Extreme Comment.

TEŞEKKÜR

Bu alıőmada Kur'an'a ve İslam dinine özgü olan kimi hususları yeni yorumlara tabi tutan ve son dönemde kaleme alınan on altı tane meal ele alınıp incelenmiş ve aşırı olarak nitelenebilecek yorumlar bilimsel ölçütler baz alınarak tespit edilmiştir.

Tez çalıőmam boyunca, konunun belirlenmesinden çalışmanın sonlandırılmasına kadar uzman görüşlerinden yararlandığım danışman hocam Prof. Dr. Fethi Ahmet POLAT'a araőtırmalarım boyunca bilgi ve önerileri ile beni sürekli yönlendiren Doç. Dr. Cahit KARAALP'e, çalıőmama dair kıymetli katkıları sebebiyle Doç. Dr. Mehmet BAĞIŐ'a ve tezi dilbilgisi açısından inceleyerek baştan sona okuma zahmetinde bulunan Habibe ELMAS'a çok teşekkür ederim.

Son olarak öğrenim hayatımın başından bu güne kadar eğitimim için her türlü maddi ve manevi desteğini esirgemeyen, araştırma boyunca zamanlarından almak durumunda kaldığım, her zaman varlığı ile bana destek olan sevgili aileme ve beni daima cesaretlerindiren dostlarıma yürekten teőekkürlerimi sunarım.

Muş-2022

Gülsüm KETBOĞA

KISALTMALAR DİZİNİ

b.	:	İbni
bkz.	:	Bakınız
çev.	:	Çeviren
Derg.	:	Dergi
Fak.	:	Fakülte
Hız.	:	Hazreti
nşr.	:	Neşreden
ö.	:	Ölüm
s.	:	Sayfa
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
tah.	:	Tahkik eden
trc.	:	Tercüme eden
ty.	:	Tarih yok
TYEKB	:	Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı
v.dğr.	:	ve diğerleri

GİRİŞ

Yeryüzünün halifeliğini ihsan ettiği insanoğlunu yalnız bırakmayan Allah Teala, tarihin belirli dönemlerinde insanlar içinden seçtiği elçilerle ilahi kelamını kullarına bildirmiştir. Vahyin son halkası Kur'an'ı Kerim, kendi dillerinde okuyup anlasınlar diye Araplara Arapça göndermiştir. Yüce yaratıcı bu tarihten sonra insanlığa rehberlik edecek başka bir ilahi mesaj göndermemiştir. Dolayısıyla insanlığa gönderilen son ilahi vahiy sadece Araplara gönderilmeyip bütün insanlığa gönderildiği için evrensel bir nitelik taşımaktadır. Bu sebeple Arapça olarak nazil olan Kur'an'ın Arapça bilmeyen toplumlara ulaştırılması gerekmektedir. Müslümanlar ana dili Arapça olmayan toplumlara ulaştırılması için Kuran'ı çeşitli dillere tercüme ve tefsir etmişlerdir.

Tercüme faaliyeti, kaynak dilde geçen bir ifadenin aynıyla ya da benzer ifadeler ile hedef dile aktarılmasıdır. Tercüme faaliyeti ile işgal eden kimsenin kaynak metnin muradını kavrayıp bunu hedef dilde en uygun ifadeler ile ortaya koyması beklenir. Mütercimim böylesi bir işi yapabilmesi için her iki dili ve bu dillerin kurallarını mükemmel manada bilmesi gerekmektedir. Bu da yeterli gelmez, mütercim aynı zamanda her iki dilin kültürüne de vakıf olmalıdır. Söz konusu tercümenin konusu ilahi metinler olduğunda çeviri işi çok daha yüksek hassasiyet gerektirir.

Kur'an'ın bütün yönleriyle anlaşılması noktasında inzalinden günümüze kadar hem farklı dillere çevrildiği hem de tefsir edildiği malumdur. Tarih boyunca Müslümanlar kendi kutsal kitaplarının okuyup anlama hususunda bu çalışmalardan istifade etmişlerdir. Günümüzde ise ana dili Arapça olmayan Müslümanların kutsal kitaplarını öğrenmeleri ve hidayet içerikli mesajlarından faydalanmaları için ya Arapça bilmeleri ya da sayıları onlarca cildi bulan tefsir mecmualarına müracaat etmeleri gerekmektedir. Oysa modern dönemin insanı bitmek tükenmek bilmeyen işlerle meşgul etmesi, günümüzde hız çağına uygun olarak bilginin en kısa sürede ve en kestirme yolla elde edilmesi şeklinde tebarüz eden bilgiye ulaşma yolları, insanların ciltler dolusu tefsir metinlerini okumasını imkansız hale getirmektedir. Bu sebeple İslam'ı en kısa yoldan anlama noktasında Kur'an tercümeleri düne kıyasla çok daha önemli bir hale gelmiş bulunmaktadır.

Ana dili Arapça olmayan insanlara Kur'an'ı okumada ve anlamada meallerin yardımcı olduğu aşikârdır. Ülkemizde Arapça bilmeyen kimseler için Kur'an mesajını okuma ve anlama konusunda mealler önemli bir yere sahiptir. Mamafih Kuran'ı anlamayı

kolaylaştıran bu eserlerde çeşitli sebeplerden kaynaklanan hatalar da mevcuttur. Bu hatalar bazen çeviriden bazen çevirenden kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda ele aldığımız meallerde aşırı yorum olarak kabul ettiğimiz türden hatalar özellikle dikkatimizi çekmiştir. Bu hatalara sebep olan etmenlerden azımsanmayacak bir kısmının çevirmenin ideolojisiyle alakalı olması ise konunun özel bir çalışmada incelenmesini gerekli kılmıştır.

Son zamanlarda neşredilen kimi meallerde mütercimlerin azımsanmayacak bir kısmının Kur'an'ın sarih anlamını aktarmaktan ziyade şahsi kanaatlerini aktardıklarına şahit olunmaktadır. Doğrusu bu durum okurların din anlayışlarında çok sayıda sapmanın ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Her ne kadar Kur'an'ın metninde tahrif tehlikesi söz konusu olmasa da söz konusu mealler aracılığı ile Kur'an'ın anlaşılması noktasında ciddi tahriflere düşüldüğü aşikardır. Zira meal adı altında yapılan çevirilerde kimi zaman hiçbir delile dayanmayan şahsi görüşlerin okurlara empoze edilerek yeni din anlayışının oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir.

Kuran'ın tercümesi bağlamında günümüzün önemli dinî sorunlarından bir diğeri ise dinin tek ve yeterli kaynağının Kur'an olduğu kabulünden hareketle sünneti işlevsiz bırakan meal anlayışlarına tesadüf ediliyor olmasıdır. Bu düşünce ekseninde kaleme alınan meallerde İslam'ın temel kaynaklarının sorgulandığı, gelenekte önceleri hiç rast gelinmeyen tartışma konularına girildiği görülmektedir. Özellikle İslam hukukunu ilgilendiren alanlarda ahkâm ayetlerinden bir kısmının daha önceden görülmeyen biçimde anlaşıldığı, söz konusu ayetlerde geçen lafızların sadece sözlük anlamlarından hareketle garip içtihatlarla varıldığı gözlenmektedir. Yine geçmiş peygamberlerin başından geçen olağanüstü hadiseleri mucize kabul etmeyip sembolik anlamlar şeklinde değerlendiren meal sahipleri de vardır. Bu çalışmada ele alınacak meallerden bazılarının zaman zaman sosyal medya aracılığı ile zaman zaman da ücretsiz dağıtımının yapılarak okuyucuya ulaştırılması üzerinde önemle durulması gereken bir husustur. Elbette söz konusu meallerin tamamı aşırı yorum olarak nitelendireceğimiz yorumlarla muallel değildir; ancak hem okura karşılaştırma yapma imkanı vermesi açısından hem de çalışmanın metodolojisine uygun olması sebebiyle 1980 sonrasında neşredilen meallerin kahir ekseriyeti çalışmamıza eklenmiştir.

Kur'an'ın tüm insanlığa hitap ettiği gerçeği, onu kendi dilinden başka dillere çevrilmesini zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla Kur'an çeviriler yoluyla tüm insanlığa ulaştırılmış, evrensel ilkeleri bu tercüme vasıtasıyla bütün muhataplara ulaştırılmıştır. Bu kadar önemli bir işlevi haiz mealler üzerinde bilimsel çalışma yapmak ve umumi manada İslami İlimlerin, özelde tefsir bilim dalının genel geçer usulleri çerçevesinde eleştirilerde bulunmak, murad-ı ilâhîyi yansıtacak daha tutarlı ve ilmî meallerin ortaya çıkmasına katkı sağlayacaktır.

Çalışma konusunu belirlenmesi aşamasında yapılan araştırmalarda ülkemizde incelemeye çalıştığımız son dönem mealleri ile ilgili kimi çalışmalar tespit edildi. Doğrudan söz konusu mealler hakkında yazılmış bir doktora tezine ve yine aynı yazarın bir makalesine ulaşıldı. Ayrıca bazı doktora ve yüksek lisans çalışmalarında meallerde hatalara yol açan etmenlerin incelemeye tabi tutulduğu görüldü.

Çalışma konumuzla doğrudan alakalı olan akademik çalışmaları şöyle sıralayabiliriz:

1. Cahit KARAALP, Türkçe Meallerde Kavram Çevirileri Sorunu: Salat Kavramı Örneği, Necmettin Erbakan Üniversitesi SBE, Tefsir Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2018. Araştırmacı çalışmasında salat kavramının semantik analizini yapmış ve bu minvalde söz konusu kavramın ilk dönem sözlüklerde, cahiliye Arap şiirinde ve klasik tefsirlerde nasıl geçtiğini ortaya koymuştur. Son dönem meallerde yorumlanmasının aksine salat kavramının bildiğimiz anlamda namaz ibadetini ifade ettiğini ortaya koymuştur.

2. Cahit KARAALP, Son Dönem Meallerinde Kur'an'ın Yeniden Yorumlanması Çabaları: Tahlil ve Tenkit, Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2019, Araştırmacı bu çalışmasında ele aldığı meallerde geçen aşırı yorumları belirtmiş ve bu yorumlara kısmen ilk dönem sözlüklerinden ve Klasik tefsirden örnekler vermiştir. Söz konusu meallerde serdedilen görüşlerin Kur'an'ı yanlış anlama tehlikesiyle karşı karşıya bırakabileceğini, bu sebeple bahsi geçen çalışmayı yaptığını ifade etmiştir.

Çalışma konumuzla dolaylı olarak alakalı olan akademik çalışmaları şöyle sıralayabiliriz:

1. Salih AKDEMİR: Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümeleleri (Eleştirel Bir Yaklaşım); yazar, söz konusu eserinin giriş kısmında Kur'an ile ilgili temel bilgilere yer vermiş ve sonra eseri iki ana bölüme ayırmıştır. Giriş bölümünde o dönemde yazılan

meallerin özelliklerine genel olarak temas ettikten sonra Cumhuriyet'in ilanından sonra kaleme alınmış olan yaklaşık otuz adet Kur'an mealini ve bu mealleri hazırlayanları zikretmiştir. Bu mealleri değerlendirip yorumları tenkit ederken bahsi geçen mealler ile ilgili başka kişilerce serdedilmiş diğer tenkitlere de yer vermiştir.

2. Düccane CÜNDİOĞLU: Kur'an Çevirilerinin Dünyası; yazar, Kur'an çevirilerinde yer alan hatalarla ilgili bilgilerin yer aldığı bu eserinde konuyu birçok açıdan ele almıştır. İlk olarak çevirilerdeki yöntem sorununa değinen yazar, çevirilerdeki metin içi, sayfa içi düzeni ve ayet düzeni ile birlikte cümle düzeyinde içerdiği dili incelemiştir. Yazar, Kur'an'ı anlamada deyimsele ifadelerin önemli olduğunu ortaya koymak maksadıyla söz konusu deyimlerin kendi dilinde nasıl anlaşıldığını ve hedef dile nasıl aktarılması gerektiğine değinmemiştir. Ayrıca anlam değişmesine uğrayarak anlam itibariyle günümüze farklı şekillerde ulaşan kelimeleri de incelemiştir.

3. Mustafa ÖZTÜRK: Meal Kültürümüz; On adet makale başlığından oluşan bu eserde yazar, önce Kur'an'ın dil özelliklerini, muhtevasını ve üslubunu ele almış, devamında Türkiye'deki Kur'an çevirileri için sıklıkla kullanılan ve artık kavramlaşmış olan meal kelimesi ve kavramlaşma sürecini incelemiştir. Kur'an tercümelerinin tarihi seyrine değinen yazar Türkiye'deki Kur'an tercümelerinin yazımına etki eden etmenlere de değinmiştir.

Araştırmada Takip Edilen Yöntem

Bu çalışmada sosyal bilimlere ait araştırma yöntemlerinden doküman analiz yöntemi kullanılmıştır. Çalışma konusu ile ilgili ilk olarak literatür taranmış ve ulaşılabilen bilgiler toplanarak incelenmiş ve gerekli analizler yapılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda tez çalışmasının ilgili literatüre nasıl bir katkıda bulunduğu belirtilmiştir. Bu minvalde iki bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde tercüme-meal konusu ve Türkiye'de meal yazımı konuları ele alınmış, son dönem meallerde yorumda aşırılık örneklerine etkileri incelenmiştir. Ayrıca meal yazılırken sahip olunması gereken nitelikler sıralanmış ve bir mealde ortaya çıkan hataların sebepleri ele alınmıştır. İkinci bölümde ise son dönem meallerinde yapılan aşırı yorumlar Arapça sözlükler ve tefsir eserleri ile ortaya konulmuştur. Her bir konu ayrı ayrı ele alınmış ve ardından ayetler ile ilgili yorumların kritiği yapılmış ve her bir konunun sonunda kısa bir değerlendirmede bulunulmuştur.

Çalışmanın Kaynakları

Bu çalışmada son dönemlerde kaleme alınan birçok Kur'an tercümesi incelenecek olup söz konusu eserlerde yer alan yeni yorumlar değerlendirilecek; oluşturulmak istenen yeni din anlayışının olası tehlikesine dikkat çekilecektir. Çalışmaya konu olan meallerin tümünde söz konusu hataların ve aşırı yorumların yer almadığı ya da bir mealin baştan sona hatalarla dolu olmadığını da belirlemekte yarar vardır. Söz konusu meallerin bir kısmı, okura karşılaştırma imkânı vermesi ve çalışmanın metoduna uygunluğu sebebi ile seçilmiştir.

Çalışmamızda özellikle son dönemde kaleme alınmış olup aşağıda ismi bulunan mealler incelenecektir: Ahmet Hulusi: Allah İlminden Yansımalarla Kur'an-ı Kerim Çözümü, Edip Yüksel: Mesaj Kur'an Çevirisi, Erhan Aktaş: Kerim Kur'an Türkçe Çeviri, Gazi Özdemir: Son Davet Kur'an, Hakkı Yılmaz: Nuzûl Sırasına Göre Necm Necm Kur'an'ın Türkçe Meâli, İskender Ali Mihr: Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, İsmail Dinçer: Tevhid-i Kur'an Meali, Mesut Yılmaz: Kur'an'a Sor, Mustafa Cemil Kılıç: Anlamak İçin Türkçe Kur'an (Meal), Mustafa Çevik: Nüzul Sırasına Göre Kur'an'ı-Kerim Meali; Mete Firidin: Kur'an'ı-Kerim'in Gelişmiş Bilimsel Etimolojik Meali, Mustafa Sağ: Evrensel Çağrı; Recep İhsan Eliaçık: Yaşayan Kur'an Türkçe Meal/Tefsir; Sonia Cihangir: Sonsuz Rahmet; Yaşar Nuri Öztürk: Kur'an'ı Kerim Meali (Türkçe Çeviri); Yüksel Mert: Kur'an'ı Kerim'in İnsanca Çevirisi. Çalışmada verilen ayet mealleri genel olarak Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan *Kur'an Yolu Meâli*'nden alındı. Çalışmada kelime ve kavramların anlamları belirlenirken; Ferâhîdî. (ö. 791), *Kitâbu'l-Ayn*; Ezherî (ö. 980), *Mu'cemu Tehzîbu'l-Luğâ*; İbn Fâris(ö. 1005), *Mücmelü'l-Luğâ*; Cevherî (ö. 1009), *Mu'cem es-Sihâh*; Rağîb el-İsfehânî (ö. 1108), *el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kur'ân*; İbn Manzûr (ö. 1311), *Lisânu'l-Arab*; Firuzâbâdî (ö. 1415), *el-Kâmusu'l-Muhît*, Ebu'l-Bekâ (ö. 1684), *el-Külliyât*; Zebidî (ö. 1790), *Tâcu'l-Arûs* gibi birçok sözlükten faydalandık.

Çalışmamızda meallerde yorumlanan ayetlerin karşılaştırılmasının yapılması amacıyla birçok Rivayet ve Dirayet tefsirleri taranmıştır. Bunlardan, ilk tefsir özelliği olan Mukâtil b. Süleyman'ın (ö. 702) *Tefsir-i Kebir'i*; Taberi'nin (ö. 923) *Taberi Tefsiri*; Maturid'nin (ö. 944) *Tevlâtü Ehli's-Sünne'si*; Zemahşeri'nin (ö. 1143) *Keşşaf'ı*; Fahrudin er-Razi'nin (ö. 1210) *Mefatihü'l-Gayb'ı*; Kurtubi'nin (ö. 1273) *el-Cami'u li*

Ahkami'l-Kur'an'ı; Muhammed Abduh (ö. 1905) ve Reşid Rıza'nın (ö. 1935) *Menar'ı*; Elmalılı Hamdi Yazır'ın (ö. 1942) *Hak Dini Kur'an Dili*; Tahir bin Aşur'un (ö. 1973) *Tahrir ve Tenvir'i*; Mevdudi'nin (ö. 1979) *Tefhimu'l-Kur'an'ı*; Süleyman Ateş'in *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsir'i*; Diyanet'in *Kur'an Yolu Meal ve Tefsir'i* gibi ilk ve son dönemde kaleme alınan tefsirlerden faydalanıldı. Aynı zamanda pek çok defa *TDV İslam Ansiklopedisine* başvuruldu.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. TERCÜME, MEAL VE KUR'AN TERCÜMELERİ İLE İLGİLİ TERİMLER

Meal konusuna ve meallerde yapılan hatalara değinmeden önce tercüme konusunu kısaca ele almak faydalı olacaktır. Son dönem meallerde görülen birçok yanlışın tarihi seyirini ve geçirdiği evreleri görmek açısından Kur'an'ın tercüme tarihine değinmek gerekmektedir. Meal kavramı ve bu kavramın ortaya çıkış süreci ile Kur'an tercümelerine etkileri ve tercüme ilmi ile yakın terimlere kısaca değinilecek, Kur'an tercümelerini tanımak için meal konusunun kavramsal çerçevesi genel hatlarıyla sunulmaya gayret edilecektir.

1.1.1. Tercüme

Çeviri, açıklama, şerh, yorum anlamlarına gelen tercüme kelimesinin¹ köken itibariyle Arapça rubai “t-r-c-m”² veya sülası “r-c-m”³ fiillerinden türediği kabul edilir. Terim olarak tercüme kelimesi, *açıklamak, tefsir etmek*;⁴ *bir sözü bir dilden diğer bir dile çevirmek*;⁵ *aktarmak, anlamı bir dilden diğerine taşımak, yorumlamak*;⁶ *bir sözü diğer bir lisanda tefsir ve beyan etmek*⁷ vb. anlamlara gelmektedir. Tercüme kelimesi ayrıca, *bir ifadeyi kendisinin yerini tutacak bir ifade ile değiştirmek*,⁸ *bir sözün anlamını diğer bir dilde dengi bir lafız ile ifade etmek*,⁹ *bir sözün anlamını ve maksadını hesaba katarak başka bir dille ifade etmek*¹⁰ anlamlarında da kullanılır. Tercüme kelimesi yukarıdaki

¹ Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed bin Mukerrem el-İfrikî el-Mısırî İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, Abdullah Ali Kebir v.dğr. (tahk.), Kahire: Daru'l-Mearif, 1119, s. 426.

² M. Tayyib Okıç, “Hadiste Tercüman”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 14, Sayı 1, (1996), s. 28.

³ Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, **es-Sıhah Tâcu'l-Luğa ve Sıhâhi'l-Arabiyye**, Ahmed Abdulgafûr Attar (tah.), Beyrut: Daru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987, Cilt 2, s.7288; İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 426.

⁴ Erdinç Ahatlı, “Terceme”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 40, İstanbul: 2011, s. 483.

⁵ Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ ez-Zebîdî, **Tâcu'l-Arus min Cevâhiri'l-Kâmûs**, Abdüssettâr Ahmed Ferrac vdğr. (tah), Kuveyt: Lecnetü't-Türasi'l-Arabî, 1965, Cilt 16, s. 73; İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 426.

⁶ İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 426.

⁷ Hidayet Aydar, **Kur'an-ı Kerim'in Tecümesi Meselesi**, İstanbul: Kur'an Okulu Yayıncılık, 1996, s. 57.

⁸ Eyyûb b. Mûsâ el-Huseynî Ebu'l-Beka, **el-Külliyât**, Adnân Dervîş-Muhammed el-Mısırî (tah.), Beyrut: Müesseseti'r-Risâle, 2012, s.250.

⁹ Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, İstanbul: Zehraveyn Yayıncılık, 1992, Cilt 1(Mukaddime), s. 40.

¹⁰ Muhammed Şerif Kahraman, “Kur'an'ın Harfî ve Tefsiri Tercümesi –Bakara 183-187 Âyetleri Örneğinde Bir Mukayese-”, **Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, 2016, s.150.

anlamlarından başka, *kitap başlığı (bap)*,¹¹ *bir kimsenin hayatını ve eserlerini tanıtmak*,¹² *dil engelini bertaraf etmek suretiyle okurun kaynak metnin anlam dünyasıyla ilişki kurmasını sağlamak*¹³ ve *aynı dili konuşan iki kişiden birinin sözlerini daha anlaşılır şekilde diğerine anlatmak* anlamlarına da gelmektedir.¹⁴ Tercüme edilen metnin asıl metne tamamen uygun olabilmesi için, *açık, net olması hususunda, detaylı ve detaysız olma hususunda; genel veya özel olma hususunda; kayıtlı-şartlı ya da kayıtsız-şartsız olma hususunda; anlatım güzelliği, açıklama üslubu ve şekil bakımından asıl metinde yer alan ifade gücüne eşit olması gerekmektedir*.¹⁵ İki dil arasındaki sözlü çeviri işini yapana *tercüman*, iki dil arasındaki yazılı çeviri yapan kişiye *mütercim* denilir.¹⁶ Tercüme kelimesi Kur'an için kullanıldığında, *ilahi kelamın manasını bütün mana ve maksatlarına bağlı kalarak Arapçadan başka bir dildeki kelimelerle ifade etmek*¹⁷ şeklinde anlaşılmıştır. Kur'an çevirisinde biri lafzi diğeri tefsiri olmak üzere genellikle iki tercüme tekniğinden bahsedilir.¹⁸

1.1.1.1. Harfi (Lafzi) Tercüme: *Kaynak metin ile hedef metnin nazım ve tertip cihetinde birbirine uygun olması*,¹⁹ *hedef metnin kaynak metin ile uyum içinde olması ve ahenkli bir bütün oluşturması*²⁰ şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca *kelimelerin birbirine denk olması koşuluyla bir dildeki lafızların başka bir dildeki benzer lafızlarla ifade edilmesi*²¹ veya *kaynak metnin hedef dile harfî harfine, kelimesi kelimesine tercüme edilmesidir*.²² Bu tercüme türünde, kaynak metin ile tercümesi arasında; kelimelerin cümle içindeki konumu ve sayısı açısından eksiklik veya fazlalık bulunmadan tam bir eşitlik, tıpatıp aynılık beklenmektedir. Mütercim, kaynak metindeki cümlelerin kurgusunun ve anlamının detaylı incelemesini yapar, metnin gayesini iyice anladıktan

¹¹ Ahathl, “**Terceme**”, s.483.

¹² Ahathl, “**Terceme**”, s.483.

¹³ Turan Koç, “Çeviri ve Kur'an'ın Türkçe Çevirileri”, **II. Kurr'an Sempozyumu Tebliğler-Müzakeler**, Ankara, 4-5 Kasım 1995, 1996, s. 132-133.

¹⁴ Okıç, “**Hadiste Tercüman**”, s. 31.

¹⁵ Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 1(Mukaddime), s. 40.

¹⁶ Şemsettin Sami, **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1993, Cilt 12, s. 66.

¹⁷ Aydar, **Kur'an-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi**, s. 58.

¹⁸ Mustafa Öztürk, **Meal Kültürümüz**, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016. s. 31.

¹⁹ Hasan Yılmaz, “Kur'an Meali Bağlamında Harfî Tercüme İle Tefsirî Tercüme Türü Arasında Bir Mukayese”, **Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 6, (2016), s. 4.

²⁰ İsmail Cerrahoğlu, **Tefsir Usûlü**, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971, s. 212.

²¹ Aydar, **Kur'an-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi**, s. 58.

²² Yılmaz, “**Kur'an Meali Bağlamında Harfî Tercüme İle Tefsirî Tercüme Türü Arasında Bir Mukayese**”, s. 4.

sonra değiştirmeden, yorumunu katmadan, aynı şekilde hedef dile transfer eder.²³ Bu tür tercümede kaynak metne mutlak sadakat şartından dolayı hiçbir kelime atılmaz, hedef metne herhangi bir ekleme de yapılmaz.²⁴ Lafzi tercüme türünde amaç, kaynak metnin bütün manalarını muhafaza etmeye özen göstererek bir kelamı hedef dile aynen aktarmaktır.²⁵ Böyle bir tercüme aslına uygun, kaynak metne sadık ve orijinal metnin üslûp ve belagatini barındırmalıdır.²⁶

1.1.1.2. Manevi (Tefsiri) Tercüme: *Kaynak dildeki lafızların tertibine bakılmaksızın herhangi bir lafzın manasını başka bir dil ile beyan etmektir.*²⁷ Bu tercüme türünde kaynak metin ile çevirisi arasında; kelimelerin cümle içindeki konumu ve sayısı bakımından eşitlik, tıpatıp aynılık, eksiklik veya fazlalık yönünden tam bir karşılık beklenmemektedir.²⁸ Bu tür tercümede sadece manaya itibar edildiğinden,²⁹ bu amaçla gerektiğinde bazı izahlarla birlikte kaynak metindeki manalar en açık ve anlaşılır biçimde hedef dile aktarılır.³⁰ Bununla beraber kaynak metindeki bazı ifadeler hedef metinden atılabilir.³¹ Bu tercüme, kaynak metnin tertibine riayet etmeden mana ve mefhumunun hedef dile serbest bir şekilde aktarılmasıdır. Bu tercüme türünde mütercim, kaynak metnin anlatmak istediğı bütün mana ve mefhumları anladıktan sonra kaynak metnin sahibinin muradını hedef dile aktarır.³²

1.1.2. Meal Kelimesi ve İstilahlaşma Süreci

Meal kelimesi, “*aslına rücu etti, döndü*” manasına gelen (ale=أل) fiilinden türemiştir.³³ *Bir şeyin hülasası, zübdesi, neticesi,*³⁴ *akıbeti ve dönüp varacağı yer*³⁵ anlamına gelen bu kelime aynı zamanda, *bir şeyi, bir nesneyi eksiltmek*³⁶ anlamında da

²³ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s. 212.

²⁴ Aydar, *Kur’an-ı Kerim’in Tercümesi Meselesi*, s. 58.

²⁵ Yılmaz, “*Kur’ân Meali Bağlamında Harfî Tercüme İle Tefsirî Tercüme Türü Arasında Bir Mukayese*”, s. 4.

²⁶ Yılmaz, “*Kur’ân Meali Bağlamında Harfî Tercüme İle Tefsirî Tercüme Türü Arasında Bir Mukayese*”, s. 4.

²⁷ Aydar, *Kur’an-ı Kerim’in Tercümesi Meselesi*, s. 59.

²⁸ Abdulcelil Bilgin, “*Harfî ve Tefsiri Tercümenin İşlevselliğı ve Aktüel Değeri*”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 33, (2010), s. 173.

²⁹ Aydar, *Kur’an-ı Kerim’in Tercümesi Meselesi*, s. 59.

³⁰ Öztürk, *Meal Kültürümüz*, s. 46.

³¹ Aydar, *Kur’an-ı Kerim’in Tercümesi Meselesi*, s. 59.

³² Yılmaz, “*Kur’ân Meali Bağlamında Harfî Tercüme İle Tefsirî Tercüme Türü Arasında Bir Mukayese*”, s. 6.

³³ Elmalı, *Hak Dini Kur’an Dili*, Cilt:1 (Mukaddime), s. 63.

³⁴ Aydar, *Kur’an-ı Kerim’in Tercümesi Meselesi*, s. 73.

³⁵ Aydar, *Kur’an-ı Kerim’in Tercümesi Meselesi*, s. 73.

³⁶ Elmalı, *Hak Dini Kur’an Dili*, Cilt:1 (Mukaddime), s. 22,

kullanılır. Meâl kelimesi ıstilahta, *bir sözün manasını eksik ve noksan bir şekilde ifade edilmesi*,³⁷ *Kur'an'ın harfi harfine değil mana ve mefhum itibariyle tercüme edilmesi*³⁸ vb. anlamlara gelmektedir. Meal kelimesi, ilk olarak Elmalılı Muhammed Hamdi Efendi (ö. 1949) tarafından Kur'an'ın Türkçe tercümeleri için kullanılmış olup bu tabir hali hazırda Kur'an'ın Türkçe tercümelerini karşılamak üzere kullanılmaktadır.³⁹

Lafzi Tercümenin ilmi hukuki eserlerde kullanımı kolay olsa da edebi eserlerde uygulanması zordur. Zira bu türden eserler, kaynak metinle aynı dili paylaşan okuyucunun aklına ve kalbine hitap eden, aynı zamanda dil bakımından edebi olup sanat zevkini de barındıran canlı ve yaratıcılık dolu eserlerdir. Bu türden eserlerin kaynak metinden aynıyla hedef metne aktarılması mümkün görünmemektedir. Nitekim meşhur Türk şairi Fuzuli, bu türden güzellikleri barındıran eserleri tercüme ederken bazı güzel sözleri bozan kimselere beddua etmiş ve Divanının önsözünde aşağıdaki Arapça kıtayı söylemiştir:

تبت يدا كاتب لولاه ما خربت
معمورة اسست با لعلم والادب
اردى من الخمر في افساد نسخته
تستظهر العيب تغييرا من العنب

Bu kıta, “*Elleri kurusun şu yazarın ki, o olmasaydı ilim ve edep ile kurulmuş olan hiçbir bayındır yer harap olmazdı. O, yazdığı kitabını bozma konusunda şaraptan daha kötüdür: bir değişiklikte yani noktayı üste değil de alta koymak suretiyle üzüm anlamına gelen “ineb” {عنب} kelimesinden “ayb” {عيب} kelimesini ortaya çıkarmak ister*” şeklinde tercüme edilse de şiir gibi ahenkli olmaması yönünden aslı gibi olmaktan uzaktır. Fuzuli de bu sebebe binaen söz konusu dörtlüğü kendisi Türkçeye şu şekilde tercüme etmiştir:

Kalem olsun eli ol kâtibi bedbahtririn

Ki fesadı rakamı surumuzu şûr eyler

Gâh bir har sukutıyla kılar “nadir”i” (نادر) “nâr” (نار)

³⁷Muhsin Demirci, **Tefsir Tarihi**, İstanbul: İFAV Yayınları, 2010, s. 37.

³⁸ Öztürk, **Meal Kültürümüz**, s. 31.

³⁹ Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 1(Mukaddime), s. 22.

Gâh bir nokta kusuriyle “göz’ü” (كوز) “kör” (كور) eyler.

Yukarıdaki örnekte olduğu gibi edebi eserlerin hakkı ile tercüme edilebilmesi ancak kaynak metnin hedeflediği anlamı aktarmakla mümkün olabilir. Bu husus hukuki veya herhangi bir özellik barındıran bir metnin tercümesine uygulandığı takdirde ortaya çıkan metin bir tercüme değil bilakis bir değiştirme olur. Kaynak metni vücuda getiren zatın duygu-düşünce dünyasını tam olarak anlamadan onun metnini tercüme etmeye kalkışmak çeşitli hataları beraberinde getirmektedir. Söz gelimi tercüman üzülmesi gereken yerde sevinebilir ya da bir şeyi kötü olarak göstermesi gerekirken tam tersi iyi olarak gösterebilir.⁴⁰

Kur’an’ın başka dillere tercüme edilip edilmeyeceği ya da söz konusu tercümelemin namazda okunup okunmayacağı meselesi hicri ilk asırdan itibaren tartışma konusu olmuştur. Klasik dönemde bu tartışma daha çok tercüme edilen metnin namazda okunup okunmayacağı ile ilgilidir.⁴¹ İlk dönem fıkıh âlimlerinden Ebû Hanîfe (ö. 767), Ebû Yûsuf (ö. 798), İmam Muhammed (ö. 805), Cessâs (ö. 981), Kâsânî (1191) ve İbn Hacer el-Askalânî (ö. 1449) gibi birçok âlim Kur’an’ın Arapça dışındaki dillere tercümesini caiz görmüşlerdir.⁴² Ancak âlimlerin çoğunluğu, Kur’an nazmındaki estetiğin ve cümle içindeki yan anlamların kaybolması endişesinden dolayı lafzi tercümenin Kur’an’a tatbik edilemeyeceği⁴³ görüşündedirler. Kur’an’ın mana ve mesajını Arapça dışındaki dillere aktarmada lafzi tercüme yetersiz görmüşler⁴⁴ ve bu sebeple Kur’an tercümeleminde, Kur’an ile tercümeleminin özdeşleştirileceği endişesinden dolayı karşı çıkmışlardır.⁴⁵ Söz konusu eserin Kur’an’ı Kerim ve onun eşsiz belagati, musiki, dil ve üslup özellikleri olunca bu durumun imkânsız olduğu söylenmiştir.⁴⁶

Tercüme türlerinden olan lafzi tercümenin Kur’an’a uygulanmayacağı konusunda İslam âlimleri arasında ittifak vardır.⁴⁷ Kur’an’ın lafzi tercüme ile tercüme edilemeyeceği hususu Kur’an’daki deyimsele ifadelerde kendisini daha fazla hissettirir. Deyimlerin ait

⁴⁰ Elmalılı, **Hak Dini Kur’an Dili**, Cilt:1 (Mukaddime), s. 4-5.

⁴¹ Öztürk, **Meal Kültürümüz**, s. 41.

⁴² Aydar, **Kur’an-ı Kerim’in Tercümesi Meselesi**, s. 211.

⁴³ Öztürk, **Meal Kültürümüz**, s. 44, 47.

⁴⁴ Öztürk, **Meal Kültürümüz**, s. 46.

⁴⁵ Cündioğlu, **Kur’an Çevirilerin Dünyası**, İstanbul: Kapı Yayınları, 2018, s. 71.

⁴⁶ İsmail Cerrahoğlu, **Tefsir Tarihi**, Ankara: Fecr Yayınevi, 1996, s. 27-28.

⁴⁷ Cerrahoğlu, **Tefsir Usûlü**, s. 213.

oldukları kaynak dilde tarihsel arka planı olması sebebiyle mütercim, kaynak metinde geçen herhangi bir deyimini hedef metne lafzi tercüme ile aktarması mümkün olmamaktadır. Yine Kur'an ayetlerinde yer alan mecaz, teşbih, istiare, kinaye gibi söz sanatlarını; hicivli iğneleyici, ince alaylı, satirik ifadeleri de lafzi tercüme ile hedef dile aktarmak mümkün olmamaktadır.⁴⁸ Ne var ki günümüzdeki Kur'an meallerinin büyük bir kısmı lafzi tercüme anlayışına bağlı kalınarak kaleme alındığı görülmektedir.⁴⁹

Kur'an çevirilerinde genellikle lafzi tercüme caiz görülmediğinden tefsiri tercüme kullanmak daha uygun görülmüştür. Tefsiri tercüme ise hali hazırda bir çeşit tefsir olduğundan Kur'an'ın tefsiri tercüme ile tercümesi, gözetilmesi gereken şartları yerine getirmek kaydıyla caiz görülmüştür.⁵⁰ Kur'an tercümesi için tefsiri tercüme yöntemi kolay olmamakla beraber imkânsız da değildir. Mütercimin kaynak metnin dili ile hedef metnin diline vakıf olması, bu iki dil arasındaki nüans farklarını iyi bilmesi koşuluyla başarılı bir eser ortaya çıkarması mümkün olacaktır. Tercümede dikkate alınan esas husus mütercimin kaynak metnin mefhumunu anlaması ve hedef metne aktarmasıdır. Mütercim, harfi tercüme metodunda olduğu gibi kaynak dilin şekilsel ifadelerine sıkı sıkıya bağlı kalmak zorunda olmadığı için tefsiri tercümede daha rahat ve geniş bir alana sahip olmaktadır. Ancak bu rahatlık işin erbabı olan mütercimlerin Kur'an'ı iyi bir şekilde hedef metne aktarmaları koşuluyla mümkün olabilmektedir.

Günümüzde ise, Kur'an'ın başka dillere tercüme yolu ile aktarılması artık bir gereklilik olduğu kabul edilmektedir. Zira geçmişten günümüze değin Kur'an'ın dünyanın çeşitli dillerine tercüme edildiği bilinen bir gerçektir.⁵¹ Musa Carullah Bigiyef (ö. 1949), bu konu ile ilgili tartışmalara değinmekte ve Kur'an'ın başka dillere tercüme edilmesi halinde hali hazırdaki sorunlara bir yenisini ekleme endişesinden dolayı söz konusu tercümelere karşı çıkmanın doğru olmadığını söylemektedir. Ona göre Kur'an, dokunulmaz bir nesne değildir; bilakis dokunulmak, anlaşılacak için indirilmiş bir kitaptır. Nitekim Kur'an'ın anlaşılması gerektiğine olan kat'i inancı sebebiyle hem Kur'an tercümesi ile ilgili tartışmalara doğrudan katılmış hem de en zor zamanlarda Kur'an'ı Türkçeye tercüme etmiştir. Şu ifadelerle Kur'an'ın tercüme edilmesinin farz

⁴⁸ Öztürk, **Meal Kültürümüz**, s. 52-53-54.

⁴⁹ Yılmaz, **“Kur'ân Meali Bağlamında Harfî Tercüme İle Tefsirî Tercüme Türü Arasında Bir Mukayese”**, s. 4.

⁵⁰ Ali Akpınar, **Kur'an Tercüme Teknikleri**, Konya: Serhat Kitabevi, 2011, s. 25.

⁵¹ Bilgin, **“Harfî ve Tefsiri Tercümenin İşlevselliği ve Aktüel Değeri”**, s. 174.

olduğunu ifade etmiştir: ‘‘Şüphesiz ki, Kur’ân-ı Kerim’i tercüme etmek gereklidir. Fakat tercüme, inanç hastalığına çare olabilir mi? İhtilaf belası ve itikat hastalığı, tarih şahittir ki, hiçbir zaman dil bilmemekten dolayı ortaya çıkmamıştır. En büyük kelimeler imamları, Arap dilinin en büyük edebiyatçılarıydı. Sünnilerin, Şii’lerin, Mutezililerin, Hanefilerin, Mâlikilerin, Şâfiilerin, Hanbelilerin ve genellikle her mezhebin en büyük imamları, Arap dilini hakkıyla bilen edebiyatçı ve belagatçilerdi. ihtilafın ilki, sahabe arasında olmuştu; en büyüğü ise edebiyatın yaygın ve ileri olduğu dönemde vuku bulmuştu. Kur’ân-ı Kerim’in dili, o kadar büyük ihtilaflara meydan vermişse, o takdirde bizim tercümelerin dili daha çok ihtilafa meydan verir. Eğer ihtilaf belası ve inanç hastalığı konularında, dilin önemi o kadar büyükse o takdirde tercümenin caiz olmaması gerekir. Benim nazarımda tercümelerin ehemmiyeti, ihtilafları ortadan kaldırmak yönüyle değil; belki, Kur’ân-ı Kerim’in manalarını tanıtmaya cihetiyledir.’’⁵² Carullah, Müslümanlar arasında ortaya çıkan ihtilaflara yeni bir tanesini ekleme tehlikesinin sanılandan az olduğunu, bilakis söz konusu tercüme yoluyla Kur’an’ın başka insanlara anlaşılabilirliğine dikkat çekmektedir. Ancak bu durum, isteyen herkesin Kur’an tercümesi yazabileceği anlamına gelmemekte Kur’an’ı tercüme işine kalkışan kimsenin bir takım ilimlere vukufiyeti, söz konusu tercüme hususunda önem arz etmektedir. Günümüzde Kur’an’ın başka dillere tercüme edilmesi gerektiği bilinmekle beraber, kaleme alınan her bir tercüme üzerinde tetkik ve tahlil yapılmadığı sürece insanların din algılarında kapanmaz yaralar ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla Kur’an’ın tercümesi olarak ortaya çıkan her bir eserin titizlikle tetkik ve tahlile tabi tutulması gerekmektedir.

Müslümanın kendi hayatını anlamlı kılan, kendisine hedefler koyan, sorunlarına çözüm üreten dinini ve onun Kutsal Kitabını anlaması ve öğretisini sağlıklı bir şekilde kavraması zorunludur.⁵³ Dolayısıyla bu mesaja inanan insanın onu anlaması ve kavraması gerekmektedir. İslam’ı kaynağından öğrenme imkânı bulamayan kimsenin hacimleri onlarca cildi bulan tefsir eserlerine kolay kolay müracaat edemeyeceği de ortadadır.⁵⁴ Bu durumda Hz. Peygamber’in tebliğ etmiş olduğu Kur’an’ın bütün insanlığa hem aslı metni ile hem de tercüme yoluyla ulaştırılması gerekmektedir. Hz. Muhammed yalnızca Araplara gönderilmeyip tüm insanlığa gönderilmiştir. Kur’an, ancak yapılan tercüme

⁵² Fethi Ahmet Polat, ‘‘Kur’ân’ı Kerim’in Özgün Bir Yorumcusu Olarak Musa Carullah’’, **Kazanlı Yenilikçi Âlimler Cilt 3**, İstanbul: Türk Dünyası Kültür Başkenti Eskişehir 2013 Ajansı, 2014, s. 38-39.

⁵³ Düccane Cündioğlu, **Anlamın Buharlaşması ve Kur’an**, İstanbul: Kapı Yayınları, 2018, s. 5.

⁵⁴ Hacımüftüoğlu, ‘‘Türkçe Kur’an Tercümelerinde Yöntem Sorunu’’, s.21.

ve tefsir eserleri vasıtasıyla ana dili Arapça olmayan insanlara ulaşabilecektir. Dolayısıyla ana dili Arapça olmayanların Kur'an'ın nurundan faydalanmaları için onların diline çevrilmesi gerekmektedir.⁵⁵

1.1.3. Kur'an'ın Tercüme Tarihi ve Türkçeye Tercüme Edilmesi Faaliyetleri

Kur'an'ın tercüme faaliyeti henüz Hz. Peygamber hayatta iken şifahi olarak başlamış, sonraki dönemlerde yazılı olarak günümüze kadar devam etmiş ve bu süreçte çok sayıda ürün vermiş bir faaliyettir. Hz. Peygamber, sahabenin anlamada güçlük çektiği yerleri yine Kur'an'ın kendisiyle ya da kendi sözleriyle açıklamış bir bakıma tercüme etmiştir. Habeşistan'a hicret eden Müslümanların Arapça bilmeyen Habeş Kralı Necaşi'ye Hz. Meryem ile ilgili ayetleri okumaları ve Necaşi'nin okunan ayetleri anlaması söz konusu Kur'an ayetlerinin O'na tercüme edildiğini göstermektedir.⁵⁶ Ayrıca Hz. Peygamber'in Mukavkıs ve Kisraya gönderdiği mektuplarda bulunan Kur'an ayetlerinin muhataplarının diline tercüme edildiği de bilinmektedir.⁵⁷ Arap olmayanların İslam dinine girmesiyle Kur'an'ın Arap olmayan milletler tarafından anlaşılması problemi ortaya çıkmıştır.⁵⁸ Bu probleme çözüm arayışı olarak Kur'an'ın tam metni ilk olarak 10. asırda âlimler heyeti tarafından satır arası olarak Farsçaya tercüme edilmiştir. Kur'an'ı Kerim, bu tarihten günümüze kadar yaklaşık 139 dile çevrilmiştir.⁵⁹

1.1.3.1. Cumhuriyet Öncesi Kur'an'ın Türkçeye Tercümesi Faaliyetleri

Farsçadan Anadolu Türkçesine yapılan Kur'an tercümelerinin en eskisi 804/1401 tarihinde yapılan satır arası tercümedir. Kur'an metni ayrıca 10-11. asırda Uygur, Arap ve Latin alfabeleriyle Türkçeye çevrilmiştir.⁶⁰ Bu dönemlerde daha çok belli tefsir eserleri ele alınmış ve bu eserlere başka bilgiler de eklenerek Kur'an'ın tefsiri tercümesi yapılmıştır. Türkçedeki ilk tefsiri tercümeler 15. asırda Mûsâ el-İznîkî (ö. 1434) tarafından yapılmıştır. 16. Yüzyıla kadar İznîkî'nin eserinden başka eser yazılmamıştır. Bu tarihten sonra Hüseyin el-Vâiz el-Kâşifi'nin (ö. 1504) *el-Mevâhibül-aliyye fi tefsîri'l-*

⁵⁵ Hikmet Koçyiğit, "Günümüz Türkçe Kur'an Meâlleri Üzerine Bir Tasnif Denemesi", **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 37, (Aralık 2017), s. 82.

⁵⁶ Muhammet Abay, "Türkçedeki Kur'an Meâllerini Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 10, Sayı 19-20, (2012), s. 232.

⁵⁷ Abay, "Türkçedeki Kur'an Meâllerini Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası", s. 233.

⁵⁸ Kahraman, **Kur'ân'ın Harfi ve Tefsiri Tercümesi –Bakara 183-187 Âyetleri Örneğinde Bir Mukayese-**, s.149.

⁵⁹ Aydar, **Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi**, s. 83-175; 177-232.

⁶⁰ Cündioğlu, "Matbu Kur'an Çevirileri ve Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu", **II. Kur'an Sempozyumu**, Ankara, 1996, s. 157-222.

kelâmi'r-rabbâniyye isimli farsça tefsirini önce 1546 yılında Veli Efendizâde Ali Efendi (ö. 1590) daha sonra ise Defteri Ebu'l-Fazl Mehmet Efendi (ö. 1574) Farsçadan Türkçeye tercüme etmişlerdir.⁶¹

17. yüzyıla gelindiğinde Mehmet Efendi (ö. 1699) Ezdi'nin *et-Tibyân* eserini incelemek suretiyle ondan anladığını Türkçe ifade ederek *Tercüme-i Tibyân* eserini yazmıştır. Bu eser sonraki dönemde Türkçe tercüme veya tefsir sahasında adından çokça söz ettirmiştir.⁶² Osmanlı'da özellikle Tanzimat'ın ilanı yenilik çalışmalarına hız kazandırmıştır. İslam dünyasındaki geri kalmışlığın müsebbibi olarak İslami kaynaklar görülmüş ve bu kaynakların yeniden ele alınması gerektiği yönündeki fikirler taraftar bulmuştur.⁶³ İsmail Ferruh Efendi (ö. 1839) Kâşifi'nin *Mevâkib* eserini Türkçeye tercüme etmiştir ve bu eser ilk basıldığı (1865) tarihten sonra defalarca basılmıştır.⁶⁴

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hem İslam dünyasının batı karşısındaki mağlubiyeti hem de ulusçuluk akımının getirdiği siyasi tartışmalar ortaya çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun çalkantılı döneminde milliyetçilik ideolojisinin etkisiyle bu tartışma yeniden canlanmış⁶⁵ ve Müslümanların yeniden öze dönüldüğü takdirde eski ihtişamlı dönemlerine kavuşacağı fikri, onların Kur'an'a yönelmelerine vesile olmuştur. Bu sebeple 20. yüzyıl, Kur'an çevirilerinin önceki dönemlere nazaran hızla neşrolunduğu bir dönemdir. Süleyman Tevfik el-Hüseynî'nin (Özzorluoğlu, ö.1939) 1907 yılında tamamladığı fakat Şeyhulislam Cemaleddin Efendi'nin (ö.1917) basımına izin vermediği *Tafsi'ul-Beyan fî Tefsîri'l-Kur'an* isimli eser dışında II. Meşrutiyet'in ilan edildiği yıla (1908) kadar İstanbul'da başka çeviri teşebbüsüne rastlanılmamaktadır. II. Meşrutiyet'in ilanı ile beraber dergi ve gazetelerin sayısında artış yaşanmış bu artış Kur'an'ın tercüme ve tefsirlerine dikkat çekici bir biçimde yansımıştır.⁶⁶ Uluslaşma söylemi ile birlikte Kur'an'ı halkın anlayacağı bir dille ve hurafelerden arınmış bir biçimde halka sunmak gerektiği yönündeki fikirler sıklıkla dile getirilmiştir.⁶⁷ Bu ortamda birkaç Türkçe tefsir yazma teşebbüsü dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki Süleyman Tevfik el-Hüseynî'nin

⁶¹ Abay, “Türkçedeki Kur'an Meâllerini Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası”, s. 242.

⁶² Abay, “Türkçedeki Kur'an Meâllerini Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası”, s. 242.

⁶³ Merve Boşnak, “Kur'an Meallerindeki Hataların Sebepleri (Seçme Mealler Çerçevesinde)”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi SBE, 2020, s. 22.

⁶⁴ Abay, “Türkçedeki Kur'an Meâllerini Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası”, s. 243.

⁶⁵ Öztürk, *Meal Kültürümüz*, s. 41-42.

⁶⁶ Cündioğlu, “Matbû Türkçe Kur'an Çevirileri ve Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu”, s. 171-173.

⁶⁷ Cündioğlu, “Matbû Türkçe Kur'an Çevirileri ve Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu”, s. 169.

kendi ifadesiyle herkesin anlayacağı bir lisanla ve hurafelerden arındırılmış bir şekilde 1897 yılında yazmaya başlayıp 1907 yılında tamamladığı fakat Şeyhülislam Cemaleddin Efendi'nin basımına izin vermediği *Tafsi'ul-Beyan fi Tefsîri'l-Kur'an* isimli eseridir.⁶⁸ Bütün Kur'an'ı ihtiva eden bir diğer tercüme çalışması ise Mehmed Vehbi Efendi'nin (ö.1949) 1912 yılı sonrasında yazmaya başladığı ve 1915 yılında bitirdiği halde birinci dünya harbi nedeniyle basımını yapamadığı *Hulâsatu'l-Beyân* isimli eseridir.⁶⁹ II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen sürede Türkçe çeviriler genellikle bir tefsir eseriyle beraber neşredilmişlerdir.⁷⁰ Kur'an'ın Türkçeye çeviri fikri ilk olarak 1841-42 Tanzimat yıllarında Ulusçuluk-Türkçülük akımının etkisiyle ortaya çıksa da II. Meşrutiyetin ilanından sonra Tafsîlu'l-Beyan isimli yeni bir tercüme ve tefsirin neşredilmesiyle gerçek anlamda faaliyete dönüşmüştü⁷¹ ve 1914 yılında yapılan bir çeviri ile önemli bir aşama kat etmiştir.⁷² Bu tarihten sonra Kur'an'ın Türkçeye tercümesi hız kesmeden devam etmiştir.

1.1.3.2. Cumhuriyet Sonrası Dönemde Kur'an'ın Türkçeye Tercümesi Faaliyetleri

Cumhuriyet döneminde Kur'an'ın Türkçeye tercüme faaliyetlerine ağırlık verilmiştir. Bu faaliyet İslam Dininin millileştirilmek istenmesinin tabii bir sonucudur.⁷³ Bu düşünceye sahip olan kişiler Batı dünyasının Kutsal Kitaplarını kendi milli dillerine tercüme ettiklerini ve bu vesileyle ilerlediklerine göre İslam'ın millileştirilmesini ve Kur'an'ın Türkçeye tercüme edilmesi gerektiğini iddia etmişlerdir.⁷⁴ Bu faaliyetin sonucu olarak günümüze kadar sayısız meal yazılmıştır. Ne var ki bu yapılan tercümelelerin çoğunun birbirinin kopyası olması neticesinde bu durum, tercümelelerde sayısız hatalara yol açmaktadır.⁷⁵ İslam dinini millileştirme dolayısıyla Kur'an'ın Türkçeye tercümesi Cumhuriyetin ilanı ile birlikte fiilen tamamlanmıştır.⁷⁶

⁶⁸ Abay, “Türkçedeki Kur'an Meâllerini Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası”, s. 246.

⁶⁹ Abay, “Türkçedeki Kur'an Meâllerini Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası”, s. 246.

⁷⁰ Cündioğlu, “Matbû Türkçe Kur'an Çevirileri ve Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu”, s. 177.

⁷¹ Mustafa Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsirin Serencamı*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017, s. 22.

⁷² Cündioğlu, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Din ve Siyaset*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2017, s. 18, 22.

⁷³ Cündioğlu, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Din ve Siyaset*, s. 4.

⁷⁴ Cündioğlu, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Din ve Siyaset*, s. 4.

⁷⁵ Salih Akdemir, *Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümeleleri (Eleştirel Bir Yaklaşım)*, Ankara: Akid Yayıncılık, 1989, s. 576.

⁷⁶ Öztürk, *Meal Kültürümüz*, s. 42.

Cumhuriyet döneminde 1924 yılı Nisan ayında ilk neşredilen tercüme Süleyman Tevfik el-Hüseyini'nin *Kur'an'ı Kerim Tercemesi*'dir.⁷⁷ Bu tarihten bir gün sonra Hüseyin Kazım Kadri'nin önderliğindeki heyet tarafından meydana getirilen *Nûr'ul-Beyan* isimli tercüme Tüccarzade İbrahim Hilmi (ö.1963) tarafından yayınlanmıştır.⁷⁸ Ne var ki hem diyanet Riyaseti hem de Sebilürreşad dergisinde çıkan eleştiri yazıları söz konusu eserin ikinci baskı yapmasını sadece bir süreliğine erteleyebilmiştir.⁷⁹ 1924 yılı Eylül ayında bu sefer Cemil Said'in (ö.1964) *Türkçe Kur'ân-ı Kerîm* isimli tercümesi yayımlanmıştır. Söz konusu tercümeyle yönelik yapılan beyanatlara ve eleştirilere rağmen eserin basımının önüne geçilememiştir.⁸⁰

Kur'an'ın Türkçeye tercüme edilmesi faaliyeti 1925 yılında TBMM'de kabul edilen yönerge ile yeni bir boyut kazanmıştır. Kur'an'ın tefsirini yazma işini Elmalılı, tercüme yapması için de Mehmet Akif (ö.1936) görevlendirilmiştir. Mehmet Akif 1932 yılına kadar yaptığı çalışmayı o yıl cereyan eden Türkçe ibadet olayları üzerine teslim etmekten vazgeçmiştir. Kur'an'ın tercüme işi daha sonra Elmalılı'ya verilmiştir.⁸¹ Elmalılı, 1935 yılında başladığı Kur'an'ın Türkçeye çeviri çalışmasını 1938 yılında tamamlamıştır. Türkçe ibadet söylemlerine alet olmamak için yaptığı bu çalışmaya Türkçe meal adını vermiştir.⁸² Meal kelimesi, Kur'an'ın Türkçe tercümesi için ilk defa Elmalılı tarafından kullanılmış ve bu kullanım günümüze kadar devam etmiştir.⁸³

1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti döneminde dini eser neşriyatında gözle görülür derecede bir artış olmuştur. Bu dönemde yapılan ilk tercüme Hasan Basri Çantay'a (ö.1964) ait olan *Kur'ân-Hakîm ve Meâl-i Kerîm* isimli eserdir. Elmalılı'dan sonra Kur'an tercümesine meal ismini veren bu eserin önsözünde Çantay, meal ve tercüme ayırımına dikkat çekmiştir.⁸⁴ Çantay'ın bu meali Elmalılı meali ile beraber kendisinden sonra gelen çalışmaları etkilemiş ve sıklıkla müracaat edilen bir kaynak olmuştur.⁸⁵ Uluslaşmanın tamamlanabilmesi için Kur'an'ın Türkçeye çevrilmesi fikri 1930'lu yıllarda hararetli tartışmalara sebep olmuş ancak istediği neticeyi alamamıştı.

⁷⁷Cündioğlu, “Matbu Kur'an Çevirileri ve Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu”, s. 182.

⁷⁸ Cündioğlu, “Matbu Kur'an Çevirileri ve Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu”, s. 181-183.

⁷⁹ Cündioğlu, “Matbu Kur'an Çevirileri ve Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu”, s. 183-184.

⁸⁰ Cündioğlu, “Matbu Kur'an Çevirileri ve Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu”, s. 185-186.

⁸¹ Abay, “Türkçedeki Kur'an Meâllerini Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası”, s. 249-252.

⁸² Abay, “Türkçedeki Kur'an Meâllerini Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası”, s. 252.

⁸³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, Cilt:1 (Mukaddime), s. 40.

⁸⁴ Abay, “Türkçedeki Kur'an Meâllerini Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası”, s. 253.

⁸⁵ Abay, “Türkçedeki Kur'an Meâllerini Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası”, s. 253.

1950'li yıllarda İsmail Hakkı Baltacıoğlu, (ö.1978) Türkçe Kur'an çalışmalarına bir yenisini eklemek üzere Arapça bilmemesine rağmen yazdığı ve ismi sadece "Kur'an" olan bu eser yayınlandığı zamanda çok sayıda ağır eleştirilere maruz kalmıştır.⁸⁶

1980'li yıllarda gerek 60'lı yıllardan sonra hız kazanan halkın İslam'a yönelik hareketi gerek bu dönemde ortaya çıkan ve İslam'ın en doğru şekilde ancak Kur'an'dan öğrenilebileceğini dolayısıyla dini kaynak olarak salt Kur'an okunması gerektiğini savunan Ehli Kur'an (Kur'aniyyun) düşüncesi, meallere yönelimin artmasına sebep olmuş ve Türkiye'de meallerin çokça rağbet görmesine zemin hazırlamıştır.⁸⁷ Bu ekol, İslam Dininin tek kaynağının Kur'an olduğunu savunuyor, görüşlerini Kur'an tercümelemleri yoluyla açıklıyorlardı. Bu akımın taraftarları görüşlerini hem meallerle hem de çeşitli dergiler yoluyla yayımlamaya devam etmişlerdir. Bu çalışmalar sonucunda Türkiye'de "mealcilik" denilen bir akım oluşmuştur.⁸⁸

Meallere ilginin özellikle son yüz elli yıllık zaman dilimi içerisinde arttığı görülmektedir. Meal yazımında görülen bu artışın sebeplerinin başında hiç şüphesiz ilahi kelamın mana ve mesajının Kur'an dilini bilmeyen insanlara aktarmak olduğu görülmektedir. Meal yazımındaki artışın bir diğer sebebi ise gerek misyonerlerin gerekse ehliyetsiz kimselerin hazırladıkları Kur'an Tercümelerine mukabelede bulunmak ve bu meallerin Kur'an'a olası zararlarını önlemektir. Zaman içerisinde İslam toplumunda çeşitli sebeplere binaen ortaya çıkan bir takım problemler ve bunların çözümüne yönelik ortaya çıkan çeşitli ideolojilerin de etkisiyle meal yazımının yeni bir amaca evrildiği görülmektedir. Bu yeni amaç ekseninde artık Kur'an mesajı, Türkçe Kur'an ve Türkçe ibadet misyonunun bir tezahürü olarak ele alınmış ve yeni mealler, bu minval ekseninde ortaya çıkmıştır. Bu minvalde ele alınan meallerde öz Türkçe kelimelerin kullanılmasına büyük bir özen gösterilmiş ve bunun sonucunda zamanla Türkçeleşmiş kimi Kur'an ifadelerinin dahi öz Türkçe ile karşılığı verilmiştir. Kimi mealler, kendilerinden önce kaleme alınan mealleri dil ve üslup yönünden eleştirmiş ve bu eksikliği giderme adına kaleme alınmışlardır. Özellikle son yıllarda ele alınan meallerin ise geleneğin sorgulanması ve bazen onu tümenden reddetme amacına binaen kaleme alındığı görülmektedir. Bu meallerde özellikle hadisler konusu kıyasıya eleştirilmekte ve dini

⁸⁶ Abay, "Türkçedeki Kur'an Meallerini Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası", s. 254.

⁸⁷ Öztürk, *Meal Kültürümüz*, s. 12.

⁸⁸ Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsirin Serencamı*, s. 33-37.

hükümlerin salt Kur'an ekseninde ele alınması gerektiği vurgulanmıştır. Kimi meallerde hadis kelimesinin olumsuz anlam taşıdığı yönünde görüşler ileri sürülmüş ve bu görüşlerini desteklemek için, içinde hadis kelimesinin geçtiği bazı Kur'an ayetleri referans olarak gösterilmiştir.⁸⁹

Kur'an'ı anlamının sadece bir zümreye mahsus olmadığı ve isteyen herkesin onu anlamaya hakkının olduğu düşüncesi de meallerin yazımında artışın meydana gelmesine zemin hazırlamıştır. Bu amaca binaen kaleme alınan meallerde, Kur'an'ın sadece ehli- ihtisasın ve içtihadın tekelinde olmadığı, bu sebeple O'nun manalarının anlaşılması noktasında her müminin fikir yürütme hakkı olduğu söylenmiştir. Bu minval üzerinde kaleme alınan meallerde Kur'an'ın manasının kapalılığı gibi bir yaklaşım kabul edilmemiştir. Bu bağlamda herhangi bir kimsenin Kur'an'ı, harici bir kaynağa ihtiyaç duymadan anlayabileceği için kişi doğrudan Kur'an'la karşı karşıya gelip Onun üzerinde düşünmesi ve manalarını anlamaya çalışması gerektiği söylenmiştir.⁹⁰

Müsteşriklerin Türkçe İncilleri halka yayma faaliyeti de meallerin yazımında etkili olmuştur. Nitekim bu konuda Hasan Basri Çantay şöyle söylemektedir: “Son zamanlarda *Kitabı Mukaddes* şirketlerinin bütün köylere kadar *Türkçe İncil'leri* ve benzerlerini yaymak suretiyle hızlandırdıkları faaliyetleri göz önüne alarak ammenin zevk ve istifade ile yorulmadan ve usanmadan okuyabileceği bir izahlı *Meâli Kerim'in* vücuduna kat'î ihtiyaç bulunduğunu takdir ve teslim etmemek mümkün değildir.”⁹¹ Ayrıca Kur'an daha önce misyonerler ve müsteşrikler tarafından değişik dünya dillerine tercüme edilmişti. Ancak gerek Kur'an'ın gerek İslam'ın doğru anlaşılması için samimi kişiler eliyle tercüme edilmesi kaçınılmaz olmaktadır.⁹² Meallere ilginin artmasının bir diğer sebebi ise, Kur'an'ın öngördüğü hayat çizgisinden uzaklaşan Müslümanların Kur'an'ı anlamak ve onu yaşamakla problemlerin çözüleceğine olan inançlarıdır.⁹³ Fransız Devrimi'nden sonra ortaya çıkan ulusçuluk akımı, bir taraftan İslam dünyasında Arap olmayanların Arapçadan uzaklaştırırsa da diğer taraftan “*Kur'an'a dönüş*” söylemleri Kur'an'ı okuma ve anlamaya yönelik ciddi bir ilgiyi beraberinde getirmiştir.

⁸⁹ Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsirin Serencamı*, s. 56-64.

⁹⁰ İsmail Albayrak, *Klasik Modernizmde Kur'an'a Yaklaşımlar*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010, s. 31.

⁹¹ Hasan Basri Çantay, *Kur'ân'ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, İstanbul: Elif Ofset Tesisleri, 1984, Cilt 1, s. 8.

⁹² Aydar, *Kur'an-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, s. 185.

⁹³ Koçyiğit, “*Günümüz Türkçe Kur'an Meâlleri Üzerine Bir Tasnif Denemesi*”, s. 83.

1.1.4. Kur'an-ı Kerim'in Tercümelerindeki Aşırı Yorumların Sebepleri

Çalışmaya konu olan meallerde Kur'an ayetlerine getirilen yorumların aşırı yorum olup olmadıklarının ortaya konulabilmesi için aşırı yorumun ne olduğunun irdelenmesi gerekmektedir. Söz konusu meallerde serdedilen yorumların aşırı olarak nitelendirilmesi için bilimsel ölçütlerin esas alınması ve ortaya konulan yorumların bu ölçütlerin süzgecinden geçirilmesi elzemdir. Bu husus dikkate alınmadığı takdirde Kur'an ayetlerine getirilen yorumun aşırı olduğu iddiasının kendisi aşırı yorum olabilmektedir.

Yorumcunun, bir metni yorumlaması, metnin içindeki sözcükleri yorumlayarak, söz konusu sözcüklerin metin içinde yaptıkları ya da yapmadıkları şeylerin nedenini açıklaması demektir.⁹⁴ Bu zaviyeden bakıldığında bir metin sonsuz olasılıklarla yorumlanabilme potansiyeline sahip olmaktadır. Ancak bir metne getirilecek yorumun, potansiyel olarak sınırsız olması, söz konusu yorumun bir amacı olmadığı ya da başına buyruk olduğu anlamına gelmemektedir.⁹⁵ Herhangi bir metne getirilen yorumun metne uygun olup olmadığını ya da aşırı olup olmadığını belirleyen bir takım ölçütler bulunmaktadır. Bunları; yazarın niyeti, metnin niyeti ve yorumcunun niyeti olarak ele almak herhangi bir metin ile ilgili yapılan yorumlardan hangilerinin makul olup olmadığı ile ilgili ipuçları vermektedir.

Yazarın Niyeti; ele alınan herhangi bir metin ile ilgili bir ifade yorumlanırken sayısız varsayımlarda bulunabilir. Söz konusu metnin bir yazarının olup olmaması, metin ile ilgili yapılacak varsayımların sınırlarını daraltmakta ya da genişletebilmektedir. Metnin yazarının, kökeni, cinsiyeti vb. kişisel bilgileri bilindiğinde söz konusu metne ancak bu sınırlar dahilinde yorumlar getirilebilir. Metne getirilen yorumların metnin yazarına sunulması durumunda yazarın, söz konusu yorumların hangilerinin kendi niyeti ile uyuştugu hususunda vereceği malumata göre bu sınırlar daha daralacaktır. Yazarın duygu-düşünce dünyası, ideolojisi, metni kim ve niçin kaleme aldığı gibi hususlar söz konusu metnin yorumlanmasında belli ölçütler ortaya çıkarmaktadır. Yorumcunun, metni yorumlarken bu hususları görmezden gelmesi mümkün olmamaktadır. Zira yorumcu, metin ile ilgili varsayımlarda bulunurken bu varsayımlarını kanıtlamak için metnin yazarı ve metnin üretildiği tarih ile ilgili araştırma yapmak zorunda kalacaktır. Dolayısıyla

⁹⁴ Umberto Eco, **Yorum ve Aşırı Yorum**, Kemal Atakay (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2021, s. 32.

⁹⁵ Eco, **Yorum ve Aşırı Yorum**, s. 31.

metnin yazarı, ortaya çıkardığı metne getirilen yorumun tutarlı olup olmadığı ve kendisinin böylesi bir niyetinin olup olmadığı hususunda bir ölçüt olmaktadır. Bütün bu argümanlar yazarı insan olan metinler için dile getirilen söylemlerdir. Kaynağı Allah olan bir kutsal metnin yorumu için yapılacak tahminlerin sınırlarının daha da daralacağı bilinen bir gerçektir. Kur'an ayetlerinde geçen herhangi bir söylem ile ilgili ortaya atılan varsayımların tutarlı olup olmadıkları hususunda Allah'ın Kur'an'da kendisi tanıtması bir ölçüt olmaktadır. Bu durumda yorumcunun Kur'an ayetine getirdiği yorumu Kur'an'ın kendisine sunma zarureti hâsıl olmaktadır.

Metnin Niyeti; Eğer metnin yazarına ulaşma imkânı yoksa bu durumda metnin kendisi, hakkında serdedilen yorumlar ile ilgili bir ölçüt oluşturur. Bir metnin belli bir bölümü hakkında serdedilen belirli bir yorum, ancak söz konusu metnin başka bölümünce doğrulandığında kabul edilebilir; metnin başka bir bölümünce çürütüldüğünde ise reddedilmelidir.⁹⁶ Metin içerisindeki bağlamlar, söz konusu tahminlerden hangisinin daha tutarlı olacağı hususunda yorumcuya yardımcı olmaktadır. Yorumcu, metin hakkındaki tahmini doğrulamak için metnin yazarı ve metnin türetildiği zaman dilimi ile ilgili tahminlerde bulunmak zorunda kalacaktır. Dolayısıyla metnin iç tutarlılığı, kendisi hakkındaki yorumları denetle mekanizması görevi görür ve bu sayede ona uygun olmayan yorumlar kendiliğinden ortaya çıkmış olur. Yorumcu, herhangi bir metinde geçen bir söylemin konusu hakkında sayısız tahminlerde bulunabilir ancak söz konusu tahminler, metnin anlam bütünlüğü sınırları içerisinde anlamlı hale gelir. Söz konusu metindeki tahminlerden bir tanesi ile ilgili metinde tekrar eden bir söylem bulunursa bu durumda metnin kendisi söz konusu söylemin ne hakkında olduğu ile ilgili kanıt ortaya çıkarmaktadır.⁹⁷ Bir metinde geçen herhangi bir ifade farklı şekillerde yorumlanabilir ancak okur, metinde geçen ifadenin önceden belirlenmiş yorumlarını görmezden geldiğinde aşırı diye tabir edilen yorumlarda bulunmuş olmaktadır.

Yorumcunun Niyeti; yorumcunun çeşitli nedenlere binaen hem metnin yazarı ile ilgili malumata ters olan ve metnin iç tutarlılığına uymayan bir takım yorumlarda bulunduğu görülmektedir. Yorumcu, ele aldığı metinde amacına hizmet edecek gizlenmiş şifreler arama niyetinde ise metni bu minvalde okur ve okuduğu her ifadeyi kendi amacına uygun olarak yorumlamaktadır. Yorumcunun, bazen rastlantısal olarak metinde geçen bir

⁹⁶ Eco, *Yorum ve Aşırı Yorum*, s. 70.

⁹⁷ Eco, *Yorum ve Aşırı Yorum*, s. 68.

ifade ile ilgili aşırı bir merakı ile ipuçlarına gereğinden fazla önem vermesi, başka yollarla açıklanabilecek bu rastlantıların önemini gereğinden çok abartmasına yol açmaktadır. Ele aldığı metnin gizli sırlar içerdiğini düşünen yorumcunun, metindeki her ifadeyi bu minvalde değerlendirmesi yaptığı yorumlarda pek çok hatanın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Söz gelimi yorumcu, ne yapıp edip metni kendi amacına hizmet edecek şekilde sokma niyetinde ise metni sadece kendi amacı çerçevesinde ele alıp yorumlamaktadır.⁹⁸ Yorumcu, bu minvalde ele aldığı metinde amacına uygun bir ifade bulduğunda metnin iç tutarlılığına bakmaksızın söz konusu ifadeyi kendi amacı için kullanması durumunda aşırı diye tabir edilen yorumlar ortaya çıkmaktadır. Yorumcu, metinde geçen herhangi bir ifade ile ilgili birçok tahminde bulunabilir ancak öyle anlamlar var ki bunların kastedildiğini iddia etmek saçma olacaktır.

Allah kelamı olan Kur'an'ı Arapça dışındaki dillere tercüme etmek gibi son derece ağır sorumluluk ve dikkat gerektiren böylesine önemli bir işin altından kalkmak için tercüme işi ile uğraşan kişinin yukarıdaki hususları göz önünde bulundurması gerekmektedir. Yoruma konu olan eserin Kur'an olması durumunda yorumcunun metnin tümüne vakıf olmasını sağlayacak bilgilerle bilgilenmesi gerekmektedir. Bu ilimler, Kur'an metnini yorumlayanın konuya ne derece vakıf olduğu ile ilgili ipuçları vermektedir. Meal sahibinin öncelikle dini alanda otorite sahibi olması, İlahiyat veya medrese eğitimi almış olması, Kur'an ilimlerini özellikle Tefsir ilmini bilmesi şarttır. Mütercimın yukarıda geçen özelliklere sahip olmaması yaptığı tercümede pek çok hataya neden olabilmektedir. Ayrıca Kur'an tercüme yöntemlerini bilme hususunda yetersiz olunması da yapılan Kur'an tercümelerinde hata yapılmasına neden olabilmektedir. Meal sahibinin tercüme kavramlarını bilmesi ve eserinde tatbik etmesi gerekmektedir. Kur'an tercümelerindeki hataların sebepleri genel olarak şunlardır;

1.1.4.1. Arapça Bilmemek

Kur'an tercümelerindeki hataların en önemli nedeni mütercimın Kur'an dili olan Arapçaya çok iyi derecede vakıf olmamasıdır.⁹⁹ Kur'an-ı Kerim'i tercüme edecek bir kimsenin ilk olarak Kur'an dili olan Arapçanın mâni, beyan, bedi', fesahat ve belağat konularına hâkim olacak kadar iyi bilmesi gerekmektedir.¹⁰⁰ Mütercim, Kur'an'ı

⁹⁸ Eco, *Yorum ve Aşırı Yorum*, s. 32.

⁹⁹ Aydar, *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, s. 319.

¹⁰⁰ Aydar, *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, s. 308.

kendisine çevireceği hedef dilin gramer yapısına, ifade tarzlarına, deyim ve atasözlerine vakıf olmalıdır. Ayrıca hedef dili konuşan milletin genel kültürünü, inancını, ahlak anlayışını örf ve âdetini, sosyal, ekonomik ve tarihini de çok iyi bilmesi gerekmektedir.¹⁰¹ Kur'an'ı Türkçeye çevirmeye yeltenen birinin hem kaynak dil olan Arapçayı hem de hedef dil olan Türkçeyi iyi seviyede bilmesi gerekir. Kaynak dili bilmeyen biri metinde kastedilen anlamı kavrayamaz, hedef dili bilmeyen biri ise kaynak metni hedef metne tam olarak çeviremez.¹⁰² Ele alınan mealler ile ilgili yapılan araştırmada birçok meal sahibinin Arapçayı bilip bilmediği ile ilgili herhangi malumata dahi ulaşılamamıştır.

1.1.4.2. İslami İlimlerde Vükûfiyet Sahibi Olmamak

Kur'an-Kerim'in sıhhatli bir tercümesinin yapılabilmesi için mütercimın İslami ilimler sahasında tahsil yapmış olması gerekmektedir. Aksi takdirde meal yazarı ele aldığı ayete kendi fikrini derç edebilmektedir. Meal yazarının İslami ilimler tahsilinin yanında özellikle tefsir alanında uzman olması elzemdir. Tefsir ilmi ile iştiğal edenler, asırlardır Kur'an'ı anlama konusunda çalışmışlardır. Kur'an'ı Türkçeye çevirecek kişinin çeviri bilimiyle ilgili bilgiye, metnin muhtevasına ve Kur'an ilimlerini (Tefsir İlmi-Tefsir Usulünü) bilmesi gerekir.¹⁰³ Tefsir ilmi bilinmeden meal yazımına girişmek birçok hatayı beraberinde getirmektedir.

Tefsir ilminin konusu Kur'an'ın bütün ayetleri olduğu için bu ilimle uğraşanlar tefsir ilminin yanı sıra diğer ilimlerle de ilgilenmişlerdir. Sağlıklı bir meal yazabilmek için kaynak dil olan Arapçayı, hedef dili ve kurallarını bilmek gerekmektedir. Bunların yanı sıra kıraat ilmini, İslam'ın inanç esaslarını, Fıkıh ilmini, ayetlerin nüzul sebeplerini, nasih ve mensuh ilmini, hadis ilmini, siyer ilmini, biyografi ilmini, Kur'an'da dolaylı olarak geçen ancak ayetlerin anlaşılmasında önemli olan sosyoloji, biyoloji, coğrafya, tarih vb. ilimleri de öğrenmek gerekmektedir. Bu alanlarda bilgisi olmayan herhangi birinin murâd-ı ilâhî'yi anlaması ve muhataplara ulaştırması son derece güçtür hatta imkânsız olabilmektedir.

Çalışmaya konu olan meal sahiplerinin eğitim gördüğü ya da hâlihazırda çalıştıkları alanları incelediğimizde karşımıza farklı alanlar ortaya çıkmaktadır. Bu alanları “ilahiyat akademisyeni olanlar/olmayanlar” şeklinde tek başlık altında inceleyebiliriz. Meal

¹⁰¹ Aydar, **Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi**, s. 309.

¹⁰² Cündioğlu, **Kur'an Çevirilerinin Dünyası**, s. 109.

¹⁰³ Cündioğlu, **Kur'an Çevirilerinin Dünyası**, s. 110.

sahiplerinin eğitim gördükleri alanlarına göre oluşan listeden hareketle şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Tablo 1.1. İlahiyat Akademisyeni Olan/Olmayan Meal Sahipleri

Meal Sahipleri	İslami İlimler/İlahiyat	Tıp	Medrese	Gazeteci/Yazar	Ekonomi/Ticaret-İktisat	İdari Bilimler	Türk Dili ve Edebiyatı
1	Ahmet Hulusi		+				
2	Edip Yüksel					+	
3	Erhan Aktaş				+		
4	Gazi Özdemir	+					
5	Hakkı Yılmaz		+				
6	İskender Ali Mihr				+		
7	İsmail Dinçer			+			
8	Mesut Yılmaz			+			
9	Mete Firidin		+				
10	Mustafa Cemil Kılıç	+					
11	Mustafa Çevik						+
12	Mustafa Sağ	+					
13	Recep İhsan Eliaçık	+					
14	Sonia Cihangir	+					
15	Yaşar Nuri Öztürk	+					
16	Yüksel Mert			+			

Meal sahiplerinin eğitim geçmişini yansıtan bu tablo çalışmaya konu olan meal yazarları hakkında genel bir izlenim oluşturmaktadır. Meal hazırlamak için sahip olunması gereken en temel şartlardan birinin hiç şüphesiz dini birikim olduğu söylenebilir. Meal hazırlayan kimse bu birikimi ya İmam-Hatip okulları, İlahiyat Fakülteleri gibi resmi kurumlardan ya da medrese gibi resmi olmayan kurumlardan elde edebilir. Tabloya baktığımızda meal/Kur'an tercümesi hazırlayan 16 kişiden 5'inin İslami ilimler ya da İlahiyat Fakültesinde eğitim gördüğü ve bunlardan Recep İhsan Eliaçık'ın bu eğitimi tamamlamadığı, sadece Sonia Cihangir'in tefsir alanında aldığı eğitimi tamamladığı ortaya çıkmaktadır. Geri kalan 11 kişiden 8'inin farklı branşlarda eğitim aldıkları bilinirken 3 meal sahibinin ise eğitim gördükleri branşlar ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılammış sadece gazeteci-yazar olarak tanınmaktadırlar.

1.1.4.3. Taklit (Kopyalama)

Elimizde bulunan meallerin birçoğunda kopyalama usulü kullanılmıştır. Eline birkaç meal alan kimseler Kur'an'ın metnine dahi bakmaksızın meallerden birkaç ayetin anlamıyla iktifa etmişlerdir. Meallerde taklit, meal yazarının kendisinden önceki mealleri aynen çevirmesinden ibaret değildir. Ayrıca meallerdeki şekil ve düzeni tekrarlaması da taklit olarak nitelendirilir. Meallerde kopyalama yapılması hiç şüphesiz Kur'an çevirilerinin en önemli zaaflarındandır. Zira birden fazla mealde aynı minvalde anlamın takip edilmesi yapılan hatanın görülmesini zorlaştırmaktadır.¹⁰⁴ Bu sebeple Kur'an'ı Türkçeye çevirecek kişinin kendisinden önceki çevirilerden daha sağlıklı bir çeviriyi yapması gerekmektedir.¹⁰⁵

Meal sahibinin kendisinden önce yapılan çalışmalardan yararlanması son derece doğal bir durumdur. Günümüze kadar yazılan meal ve tefsir eserlerinde de bu durum mevcudiyetini korumuştur. Ancak meal sahiplerinin kendilerinden önceki meal-tefsirlerden yararlanmalarına rağmen alıntılardan bahsetmeden söz konusu eserleri kendilerine mâl etmeleri ortaya çıkan eserlerin orijinalliğini gölgelemektedir. Araştırmaya konu olan kimi meallerin kendisinden önce yazılmış olan eserlerin, kapak rengini, kapakta kullanılmış ayeti dahi kopyaladığı görülmektedir. Yüksel Mert'in, "*Kur'an'ı Kerim'in İnsanca Çevirisi*" ve Mesut Yılmaz'ın, "*Kur'an'a Sor*" isimli eserlerinin Edip Yüksel'in, "*Mesaj Kur'an Çevirisi*" isimli eserini birçok yerde kopyaladıkları görülmektedir.

Meallerde tespit edilen kopyalama-taklit ile ilgili aşağıdaki tabloda birkaç örnek vermek yeterli olacaktır.

Tablo 1.2. Meallerde Kopyalama Örnekleri

Edip Yüksel, (Mesaj Kur'an Çevirisi)	Yüksel Mert, (Kur'an'ı Kerim'in İnsanca Çevirisi)	Yılmaz M., (Kur'an'a Sor)
<i>"Gerçeği onaylayanlar! Öldürmede size eşitlik farz kılındı. Hürre karşı hür, köleye köle, kadına kadın... Ama kim öldürülenin hısımları tarafından"</i>	<i>"Ey inanlılar! Öldürülenler hakkında size eşitlik farz oldu. Hüre karşı hür, köleye köle, dişiye dişi... Ama kim maktulün akrabaları tarafından"</i>	<i>"Gerçeği onaylayanlar! Öldürmede size eşitlik farz kılındı. Hüre karşı hür, köleye köle, kadına kadın... Ama kim öldürülenin hısımları tarafından"</i>

¹⁰⁴ Cündioğlu, *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*, s. 97.

¹⁰⁵ Cündioğlu, *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*, s. 111.

<p><i>başılanırsa, o zaman uygun olanı yapması ve diyeti güzelce ödemesi gerekir. Bu, Efendinizden bir hafifletme ve rahmettir. Bundan sonra kim sınırı aşarsa onun için yakıcı bir azap var.” (Bakara, 2/178)</i></p>	<p><i>başılanırsa, o zaman uygun olanı yapması ve örfe göre diyeti güzelce ödemesi gerekir. Bu, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Bundan sonra kim sınırı aşarsa onun için yakıcı bir azap var.” (Bakara, 2/178)</i></p>	<p><i>başılanırsa, o zaman uygun olanı yapması ve diyeti güzelce ödemesi gerekir. Bu, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Bundan sonra kim sınırı aşarsa onun için yakıcı bir azap var.” (Bakara, 2/178)</i></p>
<p><i>“Erkekler kadınları gözetirler. Zira ALLAH her birine farklı yetenekler ve özellikler vermiştir. Zira erkekler evin geçiminden sorumludur. Erdemli kadınlar, (Tanrı'nın yasasına) boyun eğer ve ALLAH'ın korumasını emrettiğini (onur ve iffetlerini) tek başlarına bile olsalar korurlar. İffetlerinden endişe duyduğunuz kadınlara öğüt verin, yataklarını ayırın ve nihayet onları çıkarın. Size itaat ederlerse onlara karşı bir yol aramayın. ALLAH Yücedir, Büyüktür.” (Nisa, 4/34)</i></p>	<p><i>“Erkekler kadınları gözetirler. Zira Allah her birine farklı yetenekler ve özellikler vermiştir. Nitekim erkekler evin geçiminden sorumludur. Erdemli kadınlar, Allah'ın korumasını emrettiği onur ve iffetlerini tek başlarına bile olsalar korurlar. İffetlerinden endişe duyduğunuz kadınlara öğüt verin, yataklarını ayırın ve nihayet onları çıkarın. Size itaat ederlerse onlara karşı bir yol aramayın. Allah, Yüce ve en Büyük'tür.” (Nisa, 4/34)</i></p>	<p><i>“Erkekler kadınları gözetirler. Zira ALLAH her birine farklı yetenekler ve özellikler vermiştir. Zira erkekler evin geçiminden sorumludur. Erdemli kadınlar, (Tanrı'nın yasasına) boyun eğer ve ALLAH'ın korumasını emrettiğini (onur ve iffetlerini) tek başlarına bile olsalar korurlar. İffetlerinden endişe duyduğunuz kadınlara öğüt verin, yataklarını ayırın ve nihayet onları çıkarın. Size itaat ederlerse onlara karşı bir yol aramayın. ALLAH Yücedir, Büyüktür.” (Nisa, 4/34)</i></p>
<p><i>“Böylece onları uyandırdık ki birbirlerine sorsunlar. Onlardan biri, ‘Ne kadar kaldınız?’ diye sordu. ‘Bir gün, yahut günün bir parçası kadar kaldık’ dediler. ‘Ne kadar kaldığınızı Efendiniz daha iyi bilir. Birinizi şu para ile şehre gönderelim de en temiz ve leziz yiyecekleri seçip size bir azık getirsin. Dikkatli davranarak kimsenin dikkatini üstüne çekmesin’’ diye eklediler.” (Kehf, 18/19)</i></p>	<p><i>Böylece onları uyandırdık ki birbirlerine sorsunlar. Onlardan biri, ‘Ne kadar kaldınız,’ diye sordu. ‘Bir gün, yahut günün bir parçası kadar kaldık,’ dediler. ‘Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilir. Birinizi şu para ile şehre gönderelim de en temiz ve leziz yiyecekleri seçip size bir azık getirsin. Dikkatli davranarak kimsenin dikkatini üstüne çekmesin,’’ diye eklediler.” (Kehf, 18/19)</i></p>	<p><i>Böylece onları uyandırdık ki birbirlerine sorsunlar. Onlardan biri, ‘Ne kadar kaldınız?’ diye sordu. ‘Bir gün, yahut günün bir parçası kadar kaldık’ dediler. ‘Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilir. Birinizi şu para ile şehre gönderelim de en temiz ve leziz yiyecekleri seçip size bir azık getirsin. Dikkatli davranarak kimsenin dikkatini üstüne çekmesin’’ diye eklediler.” (Kehf, 18/19)</i></p>

<p>“Gerçeği onaylayan kadınlara da söyle, gözlerini sakınsınlar, iffetlerini korusunlar ve açıkta olması gereken yerleri hariç, alımlı yerlerini göstermesinler. Örtülerini göğüslerinin üzerine kapasınlar. Vücutlarının alımlı yerlerini kimseye göstermesinler; ancak kocaları, babaları, kocalarının babaları, oğulları, kocalarının oğulları, kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, diğer kadınlar, cinsel iktidara sahip olmayan erkek hizmetkârlar ve işçiler ve kadınların cinsel yönlerini henüz anlamayan çocuklar hariç. Gizledikleri alımlı bölgelerini sergilemek/bildirmek için ayaklarını yere vurmasınlar. Ey iman edenler, topluca ALLAH’a yöneliniz ki başarılı olasınız.” (Nur, 24/31)</p>	<p>“İnanan kadınlara da söyle, gözlerini sakınsınlar, iffetlerini korusunlar ve açıkta olması gereken yerleri hariç, alımlı yerlerini göstermesinler. Örtülerini göğüslerinin üzerine kapasınlar. Vücutlarının alımlı yerlerini kimseye göstermesinler; ancak kocaları, babaları, kocalarının babaları, oğulları, kocalarının oğulları, kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, diğer kadınlar, cinsel iktidara sahip olmayan erkek hizmetkârlar ve işçiler ve kadınların cinsel yönlerini henüz anlamayan çocuklar hariç. Gizledikleri alımlı bölgelerini sergilemek, bildirmek için ayaklarını yere vurmasınlar. Ey inananlar, topluca Allah’a yöneliniz ki başarılı olasınız.” (Nur, 24/31)</p>	<p>“Gerçeği onaylayan kadınlara da söyle, gözlerini sakınsınlar, iffetlerini korusunlar ve açıkta olması gereken yerleri hariç, alımlı yerlerini göstermesinler. Örtülerini göğüslerinin üzerine kapasınlar. Vücutlarının alımlı yerlerini kimseye göstermesinler; ancak kocaları, babaları, kocalarının babaları, oğulları, kocalarının oğulları, kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, diğer kadınlar, cinsel iktidara sahip olmayan erkek hizmetkârlar ve işçiler ve kadınların cinsel yönlerini henüz anlamayan çocuklar hariç. Gizledikleri alımlı bölgelerini sergilemek/bildirmek için ayaklarını yere vurmasınlar. Ey iman edenler, topluca ALLAH’a yöneliniz ki başarılı olasınız.” (Nur, 24/31)</p>
---	--	---

Yukarıdaki tabloya bakıldığında meal yazarının, kendisinden önce yazılan eseri noktalama işaretlerine varıncaya kadar kopyaladığı görülmektedir. Bu türden kopyalama özellikle uzun ayetlerde daha çok görülmektedir. Ülkemizde sayıları yüzleri bulan meal eserleri bulunmakta ve bunlara her geçen gün yenileri eklenmektedir. Gelişen süreçte ihtiyaca binaen yeni meallerin yazılması elzemdir. Fakat sırf meal yazmış olmak için yazılan ve kendisinden önceki meali aynıyla kopyalama suretiyle ortaya çıkan bu türden eserleri! Kur’an çevirisi olarak kabul etmek mümkün görünmemektedir.

1.1.4.4. Mütercimın Bir Zümreye Mensup Olması

Yukarıda geçtiği üzere mütercimın Kur’an dili olan Arapçayı bilmemesi ya da Kur’an ayetleri hususunda uzman olmaması yaptığı tercümede çeşitli hataların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ancak bu türden hatalar genellikle metin üzerinde cereyan

eden düzeltilebilir şekilsel hatalardır. Kur'an'ı tercüme edecek kimsenin herhangi bir dini cemaate veya mezhebe mensup olmasında yadırganacak bir husus yoktur. Ancak Kur'an'ı tercüme işi ile iştigal eden kimsenin Kur'an ayetlerini kendi mezhebinin düşüncesi ile yorumlaması, yaptığı yorumda keyfiliğe düşmesine ve ele aldığı eserde çok sayıda hatanın ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu türden yorumlar, Kur'an'ın sarih anlamını yansıtmaktan ziyade mütercimim mensup olduğu düşünceyi Kur'an üzerinden geniş kitlelere ulaştırması çabasının birer ürünü olduğundan, yapılan yorumlar hata olmaktan ziyade Kur'an'ın tahrifine de yol açmaktadır. Tarih boyunca ortaya çıkan birçok mezhep, Kur'an'ı kendi emellerine alet etmek için bile isteye Kur'an'ı tahrife kalkışmışlardır. Aslında meallerde yer alan hataların siyasal, mezhepsel, etnik, fihhi ve kelâmi bölünmelerden kaynaklandığı, birçoğunun kötü niyetten dolayı çarpıtıldığı değiştirildiği ve hatta tahrif edildiği de bir gerçektir.¹⁰⁶ Mütercimim yaptığı hatalı çeviriler yoluyla kul hakkına girme ve Allah'a iftira atma tehlikesini aklından çıkarmaması hususunda yeterli dini hassasiyete sahip olması gerekmektedir. Meallerde görülen hataların en tehlikelisi hiç şüphesiz meal sahibinin Kur'an'a ve İslam'a karşı yeterli hassasiyeti göstermemesidir. Zira mütercim, ele aldığı Kur'an ayetini sadece mensup olduğu ve salt doğru kabul ettiği dini düşünce ekseninde yorumlamakta ve diğer yorumlara yer vermemektedir. Bu durum, eldeki Kur'an çevirilerinin en önemli zaaflarından biridir. Zira meal yazarları çevirilerin birer yorum olduğunu unutan okuru alternatifsiz tek bir yoruma mahkûm etmektedirler.¹⁰⁷ Bu durumda okur, okuduğu mealdeki yorumların etkisinde kalmakta ve dini algısı meal yazarının düşüncesi etrafında şekillenmektedir.

Tercüme işlemi, mütercimim kaynak metin ile hedef metin arasında tam bir eşleştirme işlemi olmadığı için her tercüme en nihayetinde bir yorum işi olmaktadır.¹⁰⁸ Bu durumda mütercimim, tercüme edeceği metne kendi yorumunu katması kaçınılmazdır. Söz konusu yorumlar, nesnel olabileceği gibi sadece kişinin düşünce dünyasının birer ürünü de olabilmektedir. Kimi meallerde yer alan yorumların aşırı olarak nitelenmesinin sebebi meal yazarının batîni-işari düşüncenin etkisinde kalarak Kur'an ayetlerini bu minval üzere yorumlamasıdır. Zira batîni düşüncede her zahirin bir batîni ve her nassın

¹⁰⁶ Abdulcelil Candan, "Meâl ve Tefsirlerde Görülen Bazı Sözcük ve Deyim Hataları İle Bunların Önemli Nedenleri", **Marife Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, (2001), s. 89.

¹⁰⁷ Cündioğlu, **Kur'an Çevirilerinin Dünyası**, s. 80.

¹⁰⁸ Cündioğlu, **Kur'an Çevirilerinin Dünyası**, s. 78.

bir te'vili bulunduğu inancından hareketle Kur'an nassları zahir-batın ayırımına tabi tutularak te'vil edilmekte ve nasların zahirlerinde bulunmayan manalar batnında aranmaktadır. Bu düşünceye göre Allah, nassın batnında olan anlamı âlimlerin kalplerine indirmiştir. Zahir, sureti batın ise iç dokuyu ve derinliği ifade etmekte ve batın ilmi sadece irfani bilgi kaynağından beslenen seçkin insanlara özgü olan sıra dışı bir deneyim olmaktadır.¹⁰⁹ Bu türden yorumların nesnellikten uzak tamamen kişinin düşünce dünyasının birer ürünü olmaktan öteye geçmemesi ve muhatabı ikna etmeye yönelik herhangi bir delil sunamaması da ortaya çıkan yorumun aşırı olarak nitelenmesine sebebiyet vermektedir. Bu düşünce, önceleri Şi'anın benimsediği bir inanış iken zamanla tasavvuf aracılığı ile günümüzdeki kimi meallere de tesir etmiştir. Özellikle kimi meallerde batını tefsir geleneğinin bir tezahürü olan Hurufilik ve bazı sayılara özel anlamlar yükleme düşüncesinin izlerine rastlanılmaktadır. Batını te'vil geleneğinde kimi harflere özel anlamlar yüklenmiş ve bu harfler üzerinden Kur'an ayetleri yorumlanmıştır. Bu düşüncede; 7, 12 ve 19 sayısı kutsal kabul edilmiş bu sayılar üzerinden Kur'an ayetlerinden çıkarımlar yapılmıştır. Nitekim Ahmet Hulûsi, mealinin Allah'ın kendisine bahsettiği bakış açısının Kur'an'a açılan penceresi olduğunu belirtmektedir.¹¹⁰ Bu yönüyle eserinin iş'ari düşüncenin Türkiye'deki ilk örneği¹¹¹ olduğunu ifade eden Hulûsi'ye göre, hakikatin net ve tek olarak görülebilmesi için "B" harfi ilmi ve "El EHAD'üs SAMED" ilminin bilinmesi gerekmektedir.¹¹² Hulûsi, eserini bu minval üzerinde ele almış ve Kur'an ayetlerini özellikle B harfi ve Esmâ-i Hüsnâ'lar üzerinden yorumlamıştır. Yine Edip Yüksel, *Mesaj Kur'an Çevirisi* isimli mealinde Kur'an'ın matematiksel mucizesinin olduğunu ve bunun 1969 yılında hocası Reşad Halife tarafından ortaya çıkarılana kadar gizli tutulduğunu iddia etmektedir. O, Kur'an'ın mucizeliğini, ayetleri ve ihtiva ettiği kelimelerin harf sayısını kullanarak 19 sayısı üzerinden ortaya koymaya çalışmıştır. Mealini 19 sayısının matematiği üzerine bina eden Yüksel,¹¹³ Tevbe Suresi'nin son iki ayetinin 19 sayı sistemine uymaması hasebiyle söz konusu ayetlere mealinde yer vermemiştir.¹¹⁴ Yılmaz H., Nuzûl Sırasına Göre Necm

¹⁰⁹ Öztürk, *Allâh İlminden Yansımalarla Kur'an-ı Kerim Çözümü*, İstanbul: Ahsen Basın Yayın ve Kirtasiye, 2018 s. 145.

¹¹⁰ Hulûsi, *Kur'an-ı Kerim Çözümü*, s. 1.

¹¹¹ Hulûsi, *Kur'an-ı Kerim Çözümü*, s. 10.

¹¹² Hulûsi, *Kur'an-ı Kerim Çözümü*, s. 1.

¹¹³ Edip Yüksel, *Mesaj Kur'an Çevirisi*, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2018, s. 99.s. 57-63.

¹¹⁴ Yüksel, *Mesaj*, s. 240.

Necm Kur'ân'ın Türkçe Meâli isimli eserinde Kur'an sure ve ayetlerinin yanlış dizildiğini iddia etmekte sure ayetlerin yerlerini kendince değiştirmektedir.

Kur'an'ın nuzül tarihine yapılacak kısacık bir gezi ile dahi Kur'an metnine yönelik serdedilen bu türden yorumları aşırı yorumlar şeklinde değerlendirmek mümkün olmaktadır. Zira Kur'an ayetlerinin ilk inzalından itibaren hem Hz. peygamber hem de müslümanlar tarafından ezberlendiği bilinmektedir. Risaletin ilk yıllarında gizli davet döneminde bile inen Kur'an ayetleri vahiy kâtipleri tarafından yazıya geçirilmiş ve İslam dinine yeni girmiş olan Müslümanlar dinlerini bu sahifeler aracılığı ile öğrenmişlerdir. Kur'an vahyinin hem ezberlenmesi hem de yazılması son ilahi mesaja kadar devam etmiştir. Kur'an nuzülü 23 yıl sürmüş ve bu süre zarfında inen her bir ayet hem ezberlenmiş, namazlarda okunmuş, sohbetlerde dillendirilmiş ve yazıya geçirilmiştir. Kur'an ayetini ezberleyen ya da yazan her bir sahabe, söz konusu ayetleri Hz. peygambere sunmuş ve bu durum peygamberin vefatına değin sürmüştür. Kur'an'ın ilk inzalından peygamber'in vefatına kadar inen ayet gruplarının hangi ayetlere ya da hangi surelere ekleneceği kesinleşmiştir. Zira söz konusu ayetler hem ezberlenmiş hem yazılmış hem de namazlarda ve sohbetlerde sürekli okunmuştur. Bu sayede peygamberin vefatından sonra Kur'an ayetleri cem edildiğinde söz konusu ayetlerin ya da surelerin Kur'an'daki yerleri ile ilgili kolektif bir bilinç gelişmiştir. Kur'an'ın nuzül dönemi içerisinde ezberlenmesi, yazılması ve sonraki dönemde kitap haline getirilmesinde herhangi bir ihtilaf vaki olsaydı zaten bunu bekleyen zümreler (müşrik-münafık-yahudi) bu durumu dillerine dolarlardı ve bunun peşini bırakmazlardı. Bahsi geçen bu zümreler, genelde müslümanlara özelde ise Hz. peygambere karşı son derece düşmanlık beslemişlerdir. Bu sebeple gerek peygamberi gerek Müslümanları sürekli olarak gözetler, kendileri için fitne kokan tuzaklar kurar insanları Müslümanlara karşı kışkırtırlardı. Şayet Kur'an'ın tedvini ve cem'i hususunda herhangi bir tahrif ya da tebdilin varlığından haberdar olmuş olsalardı bu hususlara yönelik fitneyi körükleyecek skandallar üretme konusunda cimri davranmayacaklardı.¹¹⁵ Bütün bu argümanlar, meal yorumcularının, Kur'an'a ekleme yapıldığı ya da Kur'an ayetlerinin- surelerinin yanlış dizildiği türünden iddialarını yanlışlamak ve bu minvalde yapılan yorumları aşırı yorum şeklinde değerlendirme hususunda tarihi bir kanıt oluşturmaktadır.

¹¹⁵ Musa Carullah Bigiyef, "Târîhu'l-Kur'ân Ve'l-Mesâhif", Fethi Ahmet Polat (çev.), **Marife Dergisi**, Sayı 1, (Bahar 2010), s. 187-198.

İş'ari yorumların bir diğer örneğine İsmail Dinçer'in *Tevhid-i Kur'an* isimli eserinde de rastlamak mümkündür. Okurun kolayca karşılaştırma yapabilmesi için meallerde kopyalama tablosunda geçen Kehf, 18/19. ayetini örnek olarak vermek yeterli olacaktır. Dinçer, söz konusu ayeti, *“işte böylece onlar, aralarında hakikatleri sorgulayıp diriliğin bize ait olduğunu anladılar. Onlardan biri dedi ki: Burada bir arayışta ne kadar kaldık? Dediler ki: Bir gün ya da bir günden az kaldık. Dedi ki: Sizin arayış vaktinizdeki ilmin sahibi Rabbimizdir. Böylece sizlerden biri, sizlerdeki değerle bu şehre gitsin...”*¹¹⁶ Şeklinde iş'ari yoruma tabi tutmuştur. Kendisi Melami olan meal yazarı Kur'an ayetlerini bu düşünce etrafında yorumlamakta ve Hz. Yunus'u da Melami¹¹⁷ olarak nitelemektedir.¹¹⁸

Söz konusu meal eline alan herhangi bir kimse zamanın belli bir döneminde indirilmiş ve insanoğlunu hidayete erdirecek olan bir kitaptan ziyade tasavvuf sahasına özgü bir kitabı okumuş olmaktadır. Bu durum, bahsi geçen mealin başından sonuna değin kendisini hissettirmektedir. Ne yazık ki, herhangi bir konuda murad-ı ilâhîyi öğrenmek isteyen kimse, bu mealde amacına uygun olacak yorumlardan ziyade yazarın mensup olduğu ideolojiye yönelik yorumlar görecektir.

Meal yazarlarının etkisinde kaldıkları bir diğer düşünce ise Kur'aniyyun düşüncesidir. Özellikle bu ekolün mucizeleri kabul etmeyip bunları tabii birer olay olarak kabul etmeleri bu yönüyle pek çok meal etkilmiştir. Hz. Meryem'in mucizevi şekilde hamile kalmasının aslında O'nun gördüğü rüyayı evliliğe yorup marangoz Yusuf ile evlenmesi ve akabinde hamile kalması şeklinde yorumlanması bu durumun tezahürlerinden yalnızca birisidir. Eldeki meallerde özellikle mucizelerin tabiat kanunlarıyla yorumlanması hususunda sayısız örnek bulmak mümkündür. Son dönem meallerde görülen hataların bir diğer nedeni ise, hiç alakası olmadığı halde herhangi bir ayetin lafzi çevirisi yapılarak gündemdeki konular ile ilişkilendirilmesidir. Yine bazı ayetlere özel anlamlar yüklenerek bunların bilimsel formüllerle açıklanmaya çalışılması da Kur'an'ı tahrifin örneklerindedir. Bu hususlar ile ilgili aşırı olarak nitelendirilecek yorumlara ileride değinilecektir.

¹¹⁶ İsmail Dinçer, **Tevhid-i Kur'an Meali**, İstanbul: Uniprint Basım Sanayi ve Ticaret A.Ş., 2018, s. 278.

¹¹⁷ Melami, “Allah'ı seven, Allah tarafından sevilen, O'nun yolunda nefisle mücahede eden ve bu mücahede sırasında kendisini kınayanların kınamasından korkmayan kişi” şeklinde tanımlanmaktadır. Bknz. Nihat Azamat, “Melâmet”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 29, Ankara, 2004, s. 24.

¹¹⁸ Dinçer, **Tevhid-i Kur'an Meali**, s. 432.

Kur'an'ı anlamak ve onun mesajını kavramak isteyen ancak anadili Arapça olmayan topluluklar, bu ihtiyaçlarını gidermek için ister istemez Kur'an çevirilerinden yararlanmak zorunda kalmışlardır.¹¹⁹ Kur'an çevirilerinin, Kur'an'ı anlamak isteyen kimse için göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir imkân olmasının yanında,¹²⁰ Kur'an'ın anlaşılmasıyla ilgili problemlere neden oldukları da reddedilemez bir gerçektir.¹²¹ Bu durumda İslam dini ile ilgili merakını gidermek isteyen herhangi bir kimse son derece önemli bir imkan olan Kur'an tercümelerinden yararlanırken, bunların hata barındırdıkları gerçeğini hatırdan çıkarmamalı imkanı dahilinde başka meallere de başvurmalıdır.

¹¹⁹ Dücane Cündioğlu, **Kur'an Çevirilerinin Dünyası**, s. 105.

¹²⁰ Cündioğlu, **Kur'an Çevirilerin Dünyası**, s. 107.

¹²¹ Cündioğlu, **Kur'an Çevirilerin Dünyası**, s. 1.

İKİNCİ BÖLÜM

MEALLERDE AYETLERİN YENİDEN YORUMLANMASI

2.1. SOSYAL MESELELER İLE İLGİLİ AYETLERİN YORUMLANMASI

İslam medeniyetinin teşekkül etmesinde merkezi konumda yer alan Kur'an ve Sünnet nassları özelde İslam fihhına ait hususlar, modern dönem taraflarınca en çok tenkit edilen konuların başında yer almaktadır. Fıkıh ilminin batıdaki rönesans ve reform türünde bir tavır sergilemediği ve batının elde ettiği bilimsel, ekonomik ve teknolojik gelişmeye ayak uyduramadığı yönünde eleştiriler serdedilmiştir. Batı'nın özellikle 19. ve 20. yüzyılda kat ettiği aşamaya İslam dünyasının yetişemediği fikrinden yola çıkarak İslam dünyasındaki gerilemenin önüne geçmek maksadıyla çeşitli çözüm yolları, kurtuluş reçeteleri arayışı başlamıştır. Bu çözüm yolları arayışı içerisinde İslam hukuku da ele alınmış ve bu alana ait kaynakların günümüz şartlarına adapte edilerek yorumlanması gerektiği ifade edilmiştir. Bu arayış çerçevesinde sosyal meseleler ile ilgili ayetlerin modern dünyaya adapte olması amacıyla yeniden yorumlama çabası başlamıştır. Özellikle son dönemlerde kaleme alınan meallere bakıldığında görülecek ki bazı ahkâm ayetleri keyfi yoruma tabi tutulmuş ve söz konusu ayetlerde geçen kelimeler açıklanırken sadece kelimenin sözlük anlamına bakılarak çeşitli manalar verilmiştir.

2.1.1. Kadının Dövülmesi İle İlgili Nisa, 4/34. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği

İslam dini, aile kurumuna büyük önem vermiş ve insanların aile kurmalarını muhtelif ayetlerde teşvik etmiştir. Zira aile, kişinin içinde huzur bulunduğu ve neslinin devamını sağlayan bir vasıtaadır. Aile, aynı zamanda kişiyi dinen günah sayılan kötülüklerden uzak tutan bir araçtır.¹²² Bu sebeple İslam dini insanları evlenmeye teşvik etmiş ve evliliklerinin gereklerini yapmaları konusunda karı-kocaya bir takım sorumluluklar yüklemiştir. Bu sorumlulukların başında eşlerin evlilik kurumunu yıpratıcı davranışlardan kaçınmaları gelmektedir. Karı-kocanın bu sorumlulukların gereklerini yapmadıkları takdirde çeşitli çözüm yolları tavsiye edilmiş, bu tavsiyeler işe yaramadığında ise eşlerin boşanmalarına izin verilmiştir. Söz konusu çözüm yollarından olan “*darb*” hususu Nisa, 4/34. ayetinde geçmektedir. “*Darebe*” kelimesi ilk

¹²² Mehmet Âkif Aydın, “Aile”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 2, İstanbul, 1989, s. 199.

dönemlerden itibaren ‘‘dövmе-vurma’’ şeklinde açıklanmış ve bu açıklamalar günümüze kadar kabul edilmiştir. Ancak özellikle modern dönemde Müslüman olmayan kimseler İslam’a hakaret maksadıyla bu konuyu kullanmaktadırlar. Modernist Müslümanlar, bu işten sıyrılabilmek için ayette geçen ‘‘darebe’’ kelimesinin aslında ‘‘dövmek-vurmak’’ anlamına gelmediğini açıklama çabalarına girişmekte iken, kendilerine tarihselci diyen diğer bir kesim ise ‘‘darebe’’ kavramını ‘‘dövmek-vurmak’’ olarak kabul etmekte ancak günümüzde geçerliliğini kaybetmiş bir uygulama olduğunu savunmaktadırlar. Her iki kesim de iddialarını delillendirmek için çeşitli ayet ve hadisleri referans olarak kullanmaktadırlar. Şüphesiz kadının dövülmesi meselesi günümüz İslam dünyası’nın en yumuşak karnını oluşturmaktadır. Zira hali hazırda hangi taraf olursa olsun ayete getirilen açıklamalar, yeni sorunlara sebep olmaktadır. Özellikle son dönemde tartışma konusu olan ve açıklama sadedinde yeni yorumlara tabi yutulan ayet şu şekildedir:

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَالَّتِي تَخَافُونَ نُشُورَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنِ اطَّعْتُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلاً إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيماً كَبِيراً

‘‘Allah’ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılmasına bağlı olarak ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar. Sâliha kadınlar Allah’a itaatkârdırlar. Allah’ın korumasına uygun olarak, kimsenin görmediği durumlarda da kendilerini korurlar. (Evlilik hukukuna) başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve onları dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür.’’

Kur’an, eşler arasında çıkan pek çok probleme değinmekte ve bunların çözümüne dair reçeteler sunmaktadır. Bu problemler arasında en dikkat çekici olanı Nisa, 4/34. ayette; kocasına karşı naşize olan bir kadın meselesidir. Söz konusu ayette geçen ‘‘kavvâm, nüşûz ve darb’’ kelimelerine yüklenen her bir anlamın ayetin anlaşılmasına doğrudan etki ettiği görülmektedir. Bu sebeple ayetin muhtelif yönlerini ortaya çıkarmak amacıyla ayette geçen söz konusu kavramlarının sözlük anlamlarını ve ayet içi bağlamını ele almak yerinde olacaktır.

Kavvam kelimesi Arapçada; *idare etmek*¹²³ ve *bakıp gözetmek*¹²⁴ anlamlarına gelen *kâme* fiilinden türemiştir. *Kâme* fiili çeşitli kullanımlarda: *ailesinin ihtiyacını karşıladı, bakıp gözetti*;¹²⁵ *birini gözetim altında tuttu*;¹²⁶ *bir kişinin geçimini üzerine aldı, ihtiyacını karşıladı*;¹²⁷ *Yönetici, halkını yönetti, idare etti*;¹²⁸ *bir işi icra etti, yürüttü, bir işle meşgul oldu ve o işe itina gösterdi*;¹²⁹ *bir işi üstlendi, sorumluluğunu aldı ve korudu*;¹³⁰ *ailesinin işlerini görüp gözetti, nafakalarını temin etti*¹³¹ anlamlarına gelmektedir. *Kame* kökünden türeyen *Kayyim* kelimesi de, *yönetici, reis, idareci*¹³² ve *bir kadının kocası*¹³³ vb. anlamlarda kullanılmıştır. *Kıyâm* kökünden mübalağalı ism-i fail olarak gelen *kavvâmun* kelimesi ise, *bir şeyi emri altına alan, koruyan ve gözetten*¹³⁴ anlamına gelmektedir. Erkeğin kadına *kavvâm* olması; *onun işlerinden sorumlu olması, ihtiyaçlarını karşılaması, onu koruması ve onunla ilgili konuları gözetmesi*¹³⁵ anlamlarına gelmektedir. Kur'an'da üç yerde geçen *kavvâm* kelimesi,¹³⁶ *hâkimiyet*¹³⁷ (Nisa 4/34); *adaleti yerine getirmek*¹³⁸ (Nisa 4/135) ve *doğruyu söylemek*¹³⁹ (Maide 5/8) anlamlarında kullanılmıştır.

¹²³ Ebû Abdurrahmân Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, **Kitabu'l-Ayn**, Dr. Davud Sellum v.dğr. (tah.), Beyrut: Mektebetü Lübnan, 2004, Cilt 5, s.232.

¹²⁴ Ferâhîdî, **el-Ayn**, Cilt 5, s.233.

¹²⁵ İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 3783; Zebîdî, **Tâcu'l-Arus**, Cilt 33, s. 309.

¹²⁶ Ali Galip Gezgin, **Tefsîrde Semantik Metod ve Kur'an'da "الفوم/Kavm" Kelimesinin Semantik Analizi**, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015, s. 642.

¹²⁷ İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 3783; Zebîdî, **Tâcu'l-Arus**, Cilt 9, s. 309.

¹²⁸ Zebîdî, **Tâcu'l-Arus**, Cilt 33, s. 309.

¹²⁹ Ebu'l Huseyn Ahmed b. Zekeriyâ İbn Fâris, **Mekâyîsu'l-Luğâ**, Enes Mu-hammed eş-Şâmî (tah.), Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2008, Cilt 5, s. 43.

¹³⁰ Ebu'l-Beka, **el-Külliyât**, s. 528.

¹³¹ Zebîdî, **Tâcu'l-Arus**, Cilt 33, s. 3709

¹³² Ferâhîdî, **el-Ayn**, Cilt 5, s.232.

¹³³ İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 3783; Zebîdî, **Tâcu'l-Arus**, Cilt 33, s. 309.

¹³⁴ İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 3783.

¹³⁵ İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 3785.

¹³⁶ Muhammed Fuad Abdulkaki, **el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm**, Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2007, s. 580; Ömer Özsoy ve İlhami Güler, **Konularına Göre Kur'an (Sistemik Kur'an Fihristi)**, Ankara: Feqr Yayinevi, 2009, s. 409, 444-445, 460-461-462, 496-497.

¹³⁷ **Kur'an**, Nisa Suresi, Ayet 34, (bkz. Ebû Abdurrahmân İsmâil bin Ahmed el-Hirî en-Nisâburî, **Vücûhu'l-Kur'an**, Fâtıma Yûsuf el-Hiyemî (tah.), Dimaşk, 1996, s. 260; İbnu'l-Cevzî, **Tezkiratu'l-Erîb fi Tefsîri'l-Ğarîb**, Ali Hüseyin el-Bevvâb(tah.), Riyad: Mektebetu Mearif, 1986.s. 116.

¹³⁸ Nisâburî, **Vücûhu'l-Kur'an**, s. 260; İbnu'l-Cevzî, **Tezkiratu'l-Erîb fi Tefsîri'l-Ğarîb**, s. 116.

¹³⁹ Ebû Abdullâh Huseyn bin Muhamed ed-Damâğânî, **el-Vücûh ve'n-Nezâir li Elfâzi Kitâbillehi'l-Azîz**, thk. Arabî Abdulhamîd Alî, 2. Bsk. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010, s. 370.

Nüşûz kelimesi, *neşz/neşez* lafzının çoğulu olup *n-ş-z* kökünden türemiştir.¹⁴⁰ Lügatte: zeminden *yüksek*; *tümsek yer*,¹⁴¹ *yükselmek*¹⁴² anlamına gelen *nüşûz* kavramı, aynı zamanda *yerin yüksek kısmı*, *yükseklik*, *yükselmek*,¹⁴³ *eşlerden herhangi birinin diğerinden buğz etmesi*, *hoşlanmaması*¹⁴⁴ şeklinde anlaşılmıştır. Kadının kocasına karşı *nüşûzu*; *ona düşmanlık ederek buğz etmesi*,¹⁴⁵ *ona isyan etmesi*,¹⁴⁶ *büyükük taslaması*,¹⁴⁷ *başkaldırması*,¹⁴⁸ anlamlarına gelirken, erkeğin *nüşûzu* ise, *kadını darp etmesi*, *ona zarar vermesi*, *cefa çektirmesi*¹⁴⁹ vb. anlamlara gelmektedir. *Nüşûz* kelimesi Kur'an'da dört yerde geçer. Bu kullanımlardan Nisa 4/34. ayette geçen *nüşûz* kelimesi, *kadının kocasına isyanı*¹⁵⁰ şeklinde anlaşılmıştır.

Darebe kelimesi ise sözlüklerde; *ticaret yapmak*,¹⁵¹ *yolculuk yapmak*,¹⁵² *Allah yolunda olmak*,¹⁵³ *el ile vurmak*,¹⁵⁴ *kılıçla vurmak*,¹⁵⁵ *bir kimseyi bırakmayarak elinden tutmak*, *engellemek*, *bir kimseyi hapsedmek*,¹⁵⁶ *karantinaya almak*,¹⁵⁷ *göçmen kuşların yiyecek için bir yerden bir yere gitmesi*,¹⁵⁸ *bitkileri soğuk ve rüzgârın vurması*, *sam yelinin suyu kurutması*¹⁵⁹ *şişman olmayan zayıf çelimsiz adam*,¹⁶⁰ *halis bal*,¹⁶¹ *çocuğun anne karnında hareket etmesi*,¹⁶² *uzun boylu yaratılan adam*,¹⁶³ *sütü yayıkta çalkalamak*,¹⁶⁴

¹⁴⁰Cevherî, **Sihah**, s. 799; İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 4425; Zebîdî, **Tâcu'l-Arus**, Cilt 15, s. 353.

¹⁴¹Cevherî, **Sihah**, s. 799; İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 4425; Zebîdî, **Tâcu'l-Arus**, Cilt 15, s. 353.

¹⁴²İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 4425; Zebîdî; **Tâcu'l-Arus**, Cilt 15, s. 353.

¹⁴³İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 4425; Ebû Muhammed Abdullâh bin Müslim ed-Dineverî İbn Kuteybe, **Tefsîru Ğarîbu'l-Kur'an**, Seyyid Ahmed Sakr(tah.), Beyrut: el-Mektebetü'l-Alemiyye, 2007, s. 126.

¹⁴⁴İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 4425; Ezherî, **Tehzibu'l-Luĝa**, Cilt 15, s.3572.

¹⁴⁵Cevherî, **Sihah**, s. 899; İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 4425; Zebîdî, **Tâcu'l-Arus**, Cilt 15, s. 353.

¹⁴⁶Cevherî, **Sihah**, s. 899; İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 4425; Zebîdî, **Tâcu'l-Arus**, Cilt 15, s. 353.

¹⁴⁷ İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 4425; Zebîdî, **Tâcu'l-Arus**, Cilt 15, s. 353.

¹⁴⁸ İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 4425; Zebîdî, **Tâcu'l-Arus**, Cilt 15, s. 353.

¹⁴⁹ Cevherî, **Sihah**, s. 899; İbn Fâris, **Mekâyîsu'l-Luĝâ**, Cilt 3, s. 869; İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 4425; Zebîdî; **Tâcu'l-Arus**, Cilt 15, s. 353.

¹⁵⁰ Mukâtil, **el-Vucuh ve'n-Nezâir fil-Kur'an'il-Azim**, s.103.

¹⁵¹ Ferâhîdî, **el-Ayn**, Cilt 7, s. 30.

¹⁵² Ferâhîdî, **el-Ayn**, Cilt 7, s. 30.

¹⁵³ Ferâhîdî, **el-Ayn**, Cilt 7, s. 30.

¹⁵⁴ Ferâhîdî, **el-Ayn**, Cilt 7, s. 30.

¹⁵⁵ Ferâhîdî, **el-Ayn**, Cilt 7, s. 33.

¹⁵⁶ Ferâhîdî, **el-Ayn**, Cilt 7, s. 30.

¹⁵⁷ Ferâhîdî, **el-Ayn**, Cilt 7, s. 30.

¹⁵⁸ Ferâhîdî, **el-Ayn**, Cilt 7, s. 30.

¹⁵⁹ Ferâhîdî, **el-Ayn**, Cilt 7, s. 31.

¹⁶⁰ Ferâhîdî, **el-Ayn**, Cilt 7, s. 32.

¹⁶¹ Ferâhîdî, **el-Ayn**, Cilt 7, s. 32.

¹⁶² Ferâhîdî, **el-Ayn**, Cilt 7, s. 32.

¹⁶³ Ferâhîdî, **el-Ayn**, Cilt 7, s. 32.

¹⁶⁴ Ferâhîdî, **el-Ayn**, Cilt 7, s. 32.

şahit olmak,¹⁶⁵ *mizaç, tabiat, doğal yapı*,¹⁶⁶ *evinde durmak, evinde ikamet etmek*,¹⁶⁷ *suda yüzen*,¹⁶⁸ *ağacı çok vadi*,¹⁶⁹ *vurmak, para basmak, misal vermek*,¹⁷⁰ *tutmak*,¹⁷¹ *rızkın hayırlısını aramak*,¹⁷² *akrebin ısırması, nabzın atması*,¹⁷³ *dalgaların hareket etmesi, uzaklaştırmak*¹⁷⁴ vb. anlamlara gelmektedir.

Kur'an'da *darabe* kelimesi türevleri ile birlikte elli sekiz yerde geçer ve bu kelime geçtiği yere bağlı olarak birçok anlama gelmektedir. Kur'an'da "darebe" kelimesi, *misal verme, örneklerle anlatma*,¹⁷⁵ *gezip dolaşma, seyahat etme*,¹⁷⁶ *yol açma*,¹⁷⁷ *uzaklaştırma, uzakta tutma, uyarma*,¹⁷⁸ *mühürleme, damgalama*,¹⁷⁹ *boyunlarına vurma, ayırma*,¹⁸⁰ *yüze ve sırtta vurma*,¹⁸¹ *kemikle vurma*¹⁸² vb. anlamlarda kullanılmıştır.

Nisa Suresi'nin önceki ayetlerinde miras hukukundan bahsedilmiş ve mirasta kadınlara nazaran erkeklere mirastan daha fazla pay verilmiştir. Kadınların bazılarının bu konu hakkında konuşmaları vuku bulunca bu ayet inmiştir.¹⁸³ Bir başka rivayete göre ise bir kadının, kendisine tokat atan kocasını Hz. Peygamber'e şikâyet edip kısas yapılmasını istemesi üzerine bu ayet inmiştir.¹⁸⁴

¹⁶⁵ Ferâhidi, **el-Ayn**, Cilt 7, s. 32.

¹⁶⁶ Ferâhidi, **el-Ayn**, Cilt 7, s. 32.

¹⁶⁷ Ferâhidi, **el-Ayn**, Cilt 7, s. 33.

¹⁶⁸ Ferâhidi, **el-Ayn**, Cilt 7, s. 33.

¹⁶⁹ Ferâhidi, **el-Ayn**, Cilt 7, s. 34.

¹⁷⁰ Ezherî, **Tehzibu'l-Luğa**, Cilt 12, s. 23; İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 2568.

¹⁷¹ İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 2566.

¹⁷² Ezherî, **Tehzibu'l-Luğa**, Cilt 12, s. 21; İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 2566.

¹⁷³ Ezherî, **Tehzibu'l-Luğa**, Cilt 12, s. 18; İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 2565.

¹⁷⁴ İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 2565.

¹⁷⁵ **Kur'an**, Bakara Suresi, Ayet 26; Ra'd Suresi, Ayet 17; İbrahim Suresi, Ayet 45; Nahl Suresi, Ayet 74, 75, 76, 112; İsrâ Suresi, Ayet 48; Kehf Suresi, Ayet 32, 45; Hac Suresi, Ayet 73; Furkan Suresi, Ayet 39; Nur Suresi, Ayet 35; Ankebut Suresi, Ayet 43; Suresi, Ayet 28, 58; Yasin Suresi, Ayet 13, 78; Zümer Suresi, Ayet 27, 29; Tahrir Suresi, Ayet 10, 11; Zuhruf Suresi, Ayet 17, 57, 58; Muhammed Suresi, Ayet 3; Haşr Suresi, Ayet 21.

¹⁷⁶ **Kur'an**, Bakara Suresi, Ayet 273; Maide Suresi, Ayet 106.

¹⁷⁷ **Kur'an**, Taha Suresi, Ayet 27.

¹⁷⁸ **Kur'an**, Zuhruf Suresi, Ayet 5.

¹⁷⁹ **Kur'an**, Bakara Suresi, Ayet 273; Al-i İmran Suresi, Ayet 112; Kehf Suresi, Ayet 11.

¹⁸⁰ **Kur'an**, Enfâl Suresi, Ayet 12.

¹⁸¹ **Kur'an**, Enfâl Suresi, Ayet 50; Saffat Suresi, Ayet 93; Muhammed Suresi, Ayet 3; Haşr Suresi, Ayet 4, 27.

¹⁸² **Kur'an**, Bakara Suresi, Ayet 73.

¹⁸³ Fahrüddin er-Râzî, **Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l-Gayb**, Suat Yıldırım v.dğr. (terc.), Huzur Yayınevi, İstanbul, 2002, Cilt 8, s. 17.

¹⁸⁴ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, **Taberî Tefsîri**, Kerim Aytekin ve Hasan Karakaya (trc.), İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996, Cilt 2, 515; Ebu'l Kasım Carullah Mahmud b. Ömerb. Muhammed Zemaşerî, **el-Keşşaf an Hakaiki Gavamizi't-Tenzil ve Uyunu'l-Ekavili fi Vucuhi't-Te'vil**, Muhammed Çoşkun v.dğr. (çev.), 1. Baskı, İstanbul, TYEKB, Cilt 2, s. 67; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 8, s. 17; Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 2, s. 558.

Ayette geçen ‘‘kavvamun’’ kavramı, yönetici;¹⁸⁵ koruma,¹⁸⁶ gözetme,¹⁸⁷ hâkimiyet,¹⁸⁸ aile reisliği¹⁸⁹ ve velayet¹⁹⁰ şeklinde tefsir edilmiştir. Söz konusu kelimenin, yönetici; koruyucu; gözetici; aile reisliği şeklinde tefsir edilmesinin sebebi; ayette geçen *بما فضل الله بعضهم بعض* (Allah, insanların bazısını bazısından üstün kılmıştır) ifadesinin erkeğin üstünlüğü şeklinde yorumlanmış olmasıdır.¹⁹¹ Müfessirler, ayette geçen bu ibareden hareketle erkeklerin kadınlardan üstün olduğunu dile getirmişler ve erkeklerin üstün olmalarının sebeplerini; akıl;¹⁹² bilgi;¹⁹³ sabır;¹⁹⁴ güç-kuvvet;¹⁹⁵ atıcılık;¹⁹⁶ binicili;¹⁹⁷ peygamberlerin,¹⁹⁸ âlimlerin ve devlet başkanlarının¹⁹⁹ erkeklerden oluşu; ezan,²⁰⁰ namazda imamlık,²⁰¹ cumanın erkeklere farz oluşu,²⁰² cihad,²⁰³ hutbe,²⁰⁴ itikaf,²⁰⁵

¹⁸⁵ Mukatıl bin Süleymân bin Beşîr, **Tefsîr-i Kebîr**, M. Beşîr Eryarsoy (çev.), İstanbul: İşaret Yayınları, 2006, Cilt 1, s. 227; Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 6, s. 687; Ebu'l Al'a Mevdudi, **Tefhimu'l-Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri**, Muhammed Han Kayani (trc.), İstanbul: İnsan Yayınları, 1991, Cilt 1, s. 357; Süleyman Ateş, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1089, Cilt 2, s. 274;

¹⁸⁶ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 8, s. 18; Muhammed Abduh, Reşid Rıza, **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Hakîm Tefsirül Menar**, Kahire: Dâru'l-Menâr, 1947, Cilt 5, s. 67; Mevdudi, **Tefhimu'l-Kur'an**, Cilt 1, s. 357; Ateş, **Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, Cilt 2, s. 274.

¹⁸⁷ Mevdudi, **Tefhimu'l-Kur'an**, Cilt 1, s. 357; Ateş, **Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, Cilt 2, s. 274.

¹⁸⁸ Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 6, s. 687.

¹⁸⁹ Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 2, s. 1350; Mevdudi, **Tefhimu'l-Kur'an**, Cilt 1, s. 357; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 2, s. 58.

¹⁹⁰ Abduh, **Tefsirül Menar**, Cilt 5, s. 67.

¹⁹¹ Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 6, s. 687-688; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 8, s. 18.

¹⁹² Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 2, s. 67; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 8, s. 18.

¹⁹³ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 8, s. 18;

¹⁹⁴ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 8, s. 18;

¹⁹⁵ Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 2, s. 67; Abduh, **Tefsirül Menar**, Cilt 5, s. 67; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 2, s. 58.

¹⁹⁶ Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 2, s. 67; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 9, s. 91;

¹⁹⁷ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 9, s. 91.

¹⁹⁸ Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 2, s. 67; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 9, s. 91; Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 2, s. 67.

¹⁹⁹ Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 2, s. 67; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 9, s. 91; Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 2, s. 67; Ateş, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, Cilt 2, s. 274.

²⁰⁰ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 8, s. 18;

²⁰¹ Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 2, s. 67; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 9, s. 91; Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 2, s. 67; Ateş, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, Cilt 2, s. 274.

²⁰² Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 2, s. 1350.

²⁰³ Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 2, s. 67; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 9, s. 91; Abduh, **Tefsirül Menar**, Cilt 5, s. 67; Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 2, s. 67; Ateş, **Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, Cilt 2, s. 274; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 2, s. 58.

²⁰⁴ Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt:2, s. 67; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 9, s. 91; Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 2, s. 67; Ateş, **Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, Cilt 2, s. 274; **Kur'an Yolu**, Cilt 2, s. 58.

²⁰⁵ Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt:2, s. 67; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 9, s. 91; Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 2, s. 67; Ateş, **Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, Cilt 2, s. 274; **Kur'an Yolu**, Cilt 2, s. 58.

yazı yazma,²⁰⁶ had ve kısasta şahadet;²⁰⁷ mirastaki üstünlük,²⁰⁸ asabelik hakkı;²⁰⁹ kasten veya hataen adam öldürmede diyeti yüklenme,²¹⁰ velayet,²¹¹ ikâme-i şeâir,²¹² evlendirme, boşama, ricat (geri dönme) hakkı²¹³ ve doğan çocukların erkeğe nispet edilmesi²¹⁴ şeklinde açıklamışlardır.

Müfessirlerin, erkeklerin kadınlara karşı yönetici, koruyucu olduğunu kabul etmelerinin ikinci dayanağı ise ayette geçen; **وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ** (Erkekler kendi mallarından harcamaktadırlar)²¹⁵ ifadesinin erkeğin üstünlüğü şeklinde anlaşılmasıdır. Müfessirlere göre, buradaki nafakadan kasıt erkeğin karısına mehir vermesi ve evlilikleri süresinde onun maddi ihtiyaçlarını karşılamasıdır.²¹⁶

Ayette geçen ‘nüşûz’ kavramı, kadının kocasına karşı itaatsiz olması,²¹⁷ ona isyan etmesi²¹⁸ ve ona buğz etmesi²¹⁹ ve ondan rahatsızlık duyması²²⁰ şeklinde tefsir edilmiştir. Nüşûz eden kadına yapılacak muamele ile ilgili olarak müfessirler, erkeğin öncelikle karısına güzellikle nasihat etmesi gerektiğini belirtirler.²²¹ ‘‘Yataklarından ayrılın’’ şeklinde anlaşılan (اهجر) ibaresini Taberî, Abdullah b. Abbas (ö. 687-688) ve Said b. Cübeyr (ö. 713) tarafından yatakları içinde onlardan uzak durun, yine Abdullah b. Abbas

²⁰⁶ Zemaşerî, **Keşşâf**, Cilt 2, s. 67; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 9, s. 91.

²⁰⁷ Zemaşerî, **Keşşâf**, Cilt 2, s. 67; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 9, s. 91; Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 2, s. 67; Ateş, **Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, Cilt 2, s. 274.

²⁰⁸ Zemaşerî, **Keşşâf**, Cilt 2, s. 67; Abduh, **Tefsirül Menar**, Cilt 5, s. 67; Ateş, **Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, Cilt 2, s. 274.

²⁰⁹ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 9, s. 91; Ateş, **Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, Cilt 2, s. 274.

²¹⁰ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 8, s. 18.

²¹¹ Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 2, s. 1350.

²¹² Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 2, s. 1350.

²¹³ Ateş, **Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, Cilt 2, s. 274.

²¹⁴ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 8, s. 19.

²¹⁵ Taberî, **Taberî Tefsiri**, Cilt 6, s. 690; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 9, s. 91; Kurtubî, **el-Cami**, Cilt 5, s. 169; İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'ani'l-'Azîm**, Cilt:15, s. 21; Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 2, s. 1351; Muhammed Tâhir b. Âşûr, **Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr**, Tunus: ed-Dârü't-Tunusiyye, 1984, Cilt 5, s. 38; Ateş, **Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, Cilt 2, s. 275; **Kur'an Yolu**, Cilt 2, s. 58.

²¹⁶ Taberî, **Taberî Tefsiri**, Cilt 6, s. 690; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 9, s. 91; Kurtubî, **el-Cami**, Cilt 5, s. 169; Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 2, s. 1350; İbn Âşûr, **Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr**, Cilt 5, s.38; Ateş, **Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, Cilt 2, s. 275; Abduh, **Tefsirül Menar**, Cilt 5, s. 67; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 2, s. 58.

²¹⁷ Taberî, **Taberî Tefsiri**, Cilt 2, s. 517; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 8, s. 21; Mevdudi, **Tefhimu'l-Kur'an**, Cilt 1, s. 357.

²¹⁸ Zemaşerî, **Keşşâf**, Cilt 2, s. 124; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 8, s. 21; Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 2, s. 558; Mevdudi, **Tefhimu'l-Kur'an**, Cilt 1, s. 357.

²¹⁹ Taberî, **Taberî Tefsiri**, Cilt 2, s. 517.

²²⁰ Zemaşerî, **Keşşâf**, Cilt 2, s. 124.

²²¹ Taberî, **Taberî Tefsiri**, Cilt 2, s. 517; Zemaşerî, **Keşşâf**, Cilt 2, s. 124; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 8, s. 21; Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 2, s. 558; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 2, s. 59.

ve Said b. Cübeyrden gelen diğer bir nakille “*yataklarınızdan uzak durduklarından dolayı onlarla konuşmayı kesin ki onlar tekrar yataklarınıza dönmek zorunda kalsınlar*” şeklinde tefsir etmişlerdir. Taberî, İbrahim en-Nehai (ö.714), Mücahid (721), Şa’bi (722), Muhammed b. Ka’b el-Kurazî (726) ve Katade’nin (735), “*onların yataklarını terkedin ve onlarla birlikte yatmayın*” şeklinde açıklarını bildirmektedir. Taberî, (اهجر) ibaresini “*siz karılarınızı yatıp kalktıkları evlere bağlayın*” şeklinde açıklamanın daha doğru olduğunu ifade etmektedir.²²² Şâfiî (ö. 820), “*yataklarında yalnız bırakın*” ibaresi ile ilgili olarak erkek, karısını yatakta terk eder ve üç gün boyunca onunla konuşmaz demektedir.²²³

Ayette geçen “*onları dövün*” ibaresini Taberî, Abdullah b. Abbas, Saîd b. Cübeyr, İkrime (ö. 723), Muhammed b. Ka’b, Hasan-ı Basri (ö. 728), Süddi (ö. 745), ve Katade’nin “*ağır olmayacak şekilde dövme*” şeklinde açıkladıklarını nakletmektedir.²²⁴ Şâfiî, nüşûz eden kadını dövme hususunda erkeğe ruhsat verildiğini ancak nüşûz eden karısını dövmemesinin daha iyi olduğunu söylemektedir.²²⁵

Ayet Mealleri: *Nisa*, 4/34.

Aktaş: “Erkekler kadınlar üzerinde kavvamdırlar... Nüşûzundan endişe ettiğiniz kadınlara önce öğüt verin, sonra yalnız bırakın *sonra bir süreliğine ayrılın...*”²²⁶

Cihangir: “... Erkekler kadınların gözeticileridir... Nüşûz yapmaları konusunda endişe ederseniz, onlara nasihatte bulunun, sonra (kâr etmezse) yataklarınızı ayırın (*o da olmadıysa*) kendilerini uzaklaştırın.”²²⁷

Çevik: “Erkekler kadınları koruyup gözetmekle yükümlüdürler... Mümin kocalarına isyan eden geçimsiz kadınlara önce öğüt verin. Öğüt fayda vermezse yataklarınızı ayırın, *buna rağmen düzelmezlerse düzelmelerine sebep olacak ıslah edici yol bulun...*”²²⁸

²²² Taberî, *Taberî Tefsiri*, Cilt 2, s. 517.

²²³ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 8, s. 21.

²²⁴ Taberî, *Taberî Tefsiri*, Cilt 2, s. 519.

²²⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 8, s. 21.

²²⁶ Erhan Aktaş, *Kerim Kur’an (Türkçe Çeviri)*, Ankara: Yayınevi y. 2020, s. 89-90.

²²⁷ Sonia Cihangir, *Sonsuz Rahmet Kur’an-ı Kerim Meali*, İstanbul: A7 Kitap Yayıncılık, 2017, s. 103.

²²⁸ Mustafa Çevik, *Nüzul Sırasına Göre Kur’an-ı Kerim Meali (Maksadı Ve Yorumu)*, İstanbul: Yüzleşme Yayınları, 12. Baskı, 2019, s. 538.

Dinçer: “Ehil kimseler; nefsini bilme yolunda olanları hakikatleri anlamaları için yetiştirirler. Onlar birbirlerine Allah’ın lütuflarını anlamak istediklerinden dolayı yardımcı olurlar... *Artık buldukları makamlardan hakikatlerin dışına çıkanlar olursa, onlara buldukları yerde hakikatleri uygulayın...*”²²⁹

Eliaçık: “Erkekler, kadınlar üzerine titrer; ... Şiddetli geçimsizlik yaşadığınız eşlerinize önce oturup konuşun, olmazsa yataklarında yalnız bırakın, *yine olmazsa bir müddet ayrılın...*”²³⁰

Firidin: “... Erkekler kadınlar üzerine yöneticilerdir... Serkeşlik etmelerinden endişelendiğiniz kadınlara öğüt verin ve yataklarda onları yalnız bırakın ve *küsüp muhatap olmayıp öteleyin.*”²³¹

Hulûsi: “Erkekler, kadınlar üzerine kavvamdırlar... Serkeşlik yapmasından korktuğunuz eşlerinize öğüt verin, yataklarında yalnız bırakın ve *bu da yeterli olmazsa onları dövün...*”²³²

Kılıç: “... Erkekler kadınlar üzerinde yönetici ve gözeticidir... Geçimsizliğinden korktuğunuz kadınlara önce öğüt verin, sonra onları yataklarında yalnız bırakın, *sonra da evden çıkarın...*”²³³

Mert: “Erkekler kadınları gözetirler... İffetlerinden endişe duyduğunuz kadınlara öğüt verin, yataklarınızı ayırın ve *nihayet onları çıkarın.*”²³⁴

Mihr: “Erkekler, kadınların üzerinde daha çok kaimdirler... İtaatsizliklerinden korktuğunuz kadınlara önce nasihat ediniz. Ve sonra da yataklarında yalnız bırakınız. Ve *hala itaat etmezlerse onlara vurunuz...*”²³⁵

Özdemir: “... Erkekler, kadınları koruyan ve onlara sahiplenilen konumdadırlar... Huzursuzluk, geçimsizlik yaratan kadınlarınıza düzelmeleri için önce nasihat edin ve

²²⁹ Dinçer, **Tevhîd-i Kur’ân Meâli**, s. 92.

²³⁰ Recep İhsan Eliaçık, **Yaşayan Kur’an Nuzül Sırasına Göre Türkçe Meal-Tefsir**, İstanbul: İnşa Yayınları, 2007, s. 876-878.

²³¹ Mete Firidin, **Kuran’ı Kerim’in Gelişmiş Bilimsel Etimolojik Meali**, İstanbul: Cinius Yayınları, 2018, s. 37.

²³² Ahmed Hulûsi, **Kur’ân-ı Kerîm Çözümü**, s. 127.

²³³ Cemil Kılıç, **İslam’ı Anlamak İçin Türkçe Kur’an**, İstanbul: Güz Yayınları, 2018, s. 83.

²³⁴ Yüksel Mert, **Kur’an-ı Kerim’in İnsanca Çevirisi**, İstanbul: Ares Kitap, 2014, s. 43.

²³⁵ İskender Ali Mihr, **Kur’an-ı Kerim Türkçe Meâli**, İstanbul: Gün Yayıncılık, 2015, s. 59-60.

konusun. Sonuç almazsanız yataklarınızı ayırın, yine olmazsa *bir süre birbirinizden ayrılığı deneyin, ...*’’²³⁶

Öztürk: ‘‘Erkekler; kadınları gözetip kollayıcıdır... Sadakatsizlik ve iffetsizliklerinden korktuğunuz kadınlara önce öğüt verin sonra onları yataklarında yalnız bırakın ve nihayet *onları evden çıkarın/buldukları yerden başka yere gönderin...*’’²³⁷

Sağ: ‘‘Erkekler kadınlar ile birbirlerinin doğal olarak yardımcılarıdır, ... Onlardan ayrılık içinde olabileceklerden endişen varsa, *artık onlara buldukları yerde beraberliğin önemini iyice vurgulayın/anlatın...*’’²³⁸

Yılmaz, H. : ‘‘... Erkekler, kadınlar üzerine iyi koruyup gözetimidirler... Dik kafalılık yaparak kendisini taciz ve tecavüz riskine atmasından korktuğunuz kadınlara da öğüt verin ve *kendi ülkeniz sınırları içerisinde göç ettirin ve baskı yapın...*’’²³⁹

Yılmaz, M. : ‘‘Erkekler kadınları gözetirler... İffetlerinden endişe duyduğunuz kadınlara öğüt verin, yataklarınızı ayırın ve *nihayet onları çıkarın...*’’²⁴⁰

Yüksel: ‘‘Erkekler kadınları gözetirler... İffetlerinden endişe duyduğunuz kadınlara öğüt verin, yataklarınızı ayırın ve *nihayet onları çıkarın.*’’²⁴¹

Meallerin Kritiği: Meallere bakıldığında meal sahiplerinin, ‘‘*kavvam*’’ ve ‘‘*nüşûz*’’ kelimelerine verdikleri anlamlar müfessirlerinkine benzerlik arz ederken kimi meallerde *darebe* kelimesi hususunda aşırı olarak nitelendirilebilecek yorumlar göze çarpmaktadır. Ayyette geçen ‘‘*darebe*’’ kelimesine, Aktaş, Eliaçık, Özdemir, ‘‘*bir süre/müddet ayrılın*’’; Cihangir, ‘‘*uzaklaştırın*’’; Çevik, ‘‘*ıslah edici yol bulun*’’; Dinçer, ‘‘*hakikatleri uygulayın*’’; Firidin, ‘‘*küsüp muhatap olmayıp öteleyin*’’; Yılmaz H., ‘‘*göç ettirin ve baskı yapın*’’; Kılıç, Yılmaz M., Mert, Öztürk, Yüksel, ‘‘*buldukları yerden/evden çıkarın*’’; Hulûsi, Mihr, ‘‘*vurun/dövün*’’; Özdemir, ‘‘*evliliği bitirin*’’ ve Sağ, ‘‘*öğretin/anlatın*’’ anlamlarını vermişlerdir.

²³⁶ Gazi Özdemir, **Son Davet Kur’an**, İstanbul: Şira Yayınları, 2020, s. 537.

²³⁷ Yaşar Nuri Öztürk, **Surelerin İniş Sırasına Göre Kur’an-ı Kerim Meali (Türkçe Çeviri)**, İstanbul: Yeni Boyut Yayıncılık, 2020, s. 485.

²³⁸ Mustafa Sağ, **Evrensel Çağrı İniş Sırasına Göre Kur’an’ın Anlamı**, İstanbul: MC Matbaa Limited, s. 660.

²³⁹ Hakkı Yılmaz, **Nüzul Sırasına Göre Necm Necm Kur’ân’ın Türkçe Meâli**, İstanbul: İşaret Yayınları, 2015, s. 488.

²⁴⁰ Mesut Yılmaz, **Kuran’a Sor**, İstanbul: Destek Yayınları, 2017, s. 4/34.

²⁴¹ Yüksel, **Mesaj**, s. 99.

Yukarıda geçtiği üzere “*darebe*” kelimesinin anlam alanı çok geniş olan kelimelerden olduğu göze çarpmaktadır. Bu kelime aynı zamanda kimi kelime ve harfler ile beraber kullanıldığı takdirde yeni anlamlar da kazanmaktadır. Anlam alanı bu kadar geniş olan bir kelimenin kök anlam itibariyle “*bir şeye vurmak*” anlamı öne çıkmaktadır. Söz konusu kelime beraber kullanıldığı kelime ve harfe göre diğer anlamları kazanmıştır. Kur’an’a bakıldığında bu kelimenin bağlamına göre “*seyahat etmek-yolculuğa çıkmak, misal vermek-anlatmak, uzaklaştırmak*” vb. anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Meallerde söz konusu kelimenin “*seyahat etmek-yolculuğa çıkmak*” şeklinde yorumlanması kelimenin bu anlamının öncelendiği göstermektedir. Ancak “*darebe*” fiili yalın halde kullanıldığında “*seyahat etmek-yolculuğa çıkmak*” anlamlarına gelmemekte, yalnızca fi harfi ceri ile kullanıldığında bu anlamları vermektedir.²⁴² “*Darebe*” fiilinin Kur’an’daki fi harfi cer’i ile beraber kullanımlarına bakıldığında kelimenin “*seyahat etmek-yolculuğa çıkmak*” anlamı anlaşılmaktadır.²⁴³ Söz konusu kelimenin bağlamına göre “*seyahat etmek-yolculuğa çıkmak*” anlamında kullanılması, *darebe* kelimesinin artık bu anlamlarda kullanılacağı sonucunu doğurmamaktadır.

Bize göre ayette geçen “*nüşûzdan*” kasıt kadının kocasına karşı meşru olmayan her çeşit olumsuz davranışdır. Nisa 4/34. ayetinde; kocasına karşı nüşûz eden kadından bahsedilirken yine aynı surenin 128. ayetinde ise karısına karşı nüşûz eylemini gerçekleştiren kocadan bahsedilmektedir. Bu iki ayet beraber okunduğunda eşlerden birinin evliliğin getirdiği bütün sorumlulukları yerine getirdiği, buna mukabil diğer eşin hem eşine karşı hem de evliliğine karşı sorumsuz bir tavır takındığı anlaşılmış olur. Kendisine karşı nüşûz edildiği halde evliliğini devam ettirmek isteyen kocaya/kadına içinde buldukları şartlar gözetilerek çözüm yolları gösterilmiştir. Nisa 4/34. ayeti bağlamında kendisine karşı nüşûz ettiği halde karısını yanında tutup evliliğini devam ettirmek isteyen kocanın çözüm arayışından bahsedilmektedir. Kocaya tavsiye edilen çözüm önerileri karısına nasihat etmesi, yatağını ayırması ve son

²⁴² İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 544.

²⁴³ **Kur’an**, Al-i İmran Suresi, Ayet, 256; Nisa Suresi, Ayet, 101; Maide Suresi, Ayet, 106; Müzemmil Suresi, Ayet, 20.

olarak onu dövmesidir. Dağılma noktasına gelen aileyi kurtarmak için kocanın karısını son aşamada en asgari düzeyde dövebileceği vurgulanmıştır.²⁴⁴ Mâtürîdî'den itibaren pek çok müfessir kocanın, karısına nasihat etme, yatakları ayırma ve dövme aşamalarına riayet etmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.²⁴⁵ Söz konusu tavsiyelerin arka arkaya uygulanmaması durumunda daha ağır olan müeyyide daha hafif olanın önüne geçebilmekte bu da ayetteki hikmete ters düşmektedir.²⁴⁶ Hayrettin Karaman'a göre kadının dövülmesi ile ilgili ayet, “*darebe*” fiilinin yaygın olduğu topluma gönderilmesi mevcut uygulamayı asgariye indirmeyi amaçlamaktadır.²⁴⁷ Ancak buradaki dövme eylemi farz veya vacip türünden bir vucubiyet doğurmayıp erkeğe ruhsat vermektedir. Söz konusu kavram, ayette emir kipinde gelmiş olmasına mukabil Hz. Peygamber'in uygulamalarında buna rastlamak mümkün değildir. Dolayısıyla ayette geçen kavramı dövebilirsiniz ancak dövmemeniz daha efdaldir şeklinde açıklamak daha doğru olacaktır.

Kur'an ailenin bir arada olmasını eşlerin ve çocukların huzurlu bir şekilde yaşamalarını istemektedir. Aile içinde istisnai durumlarda ortaya çıkan nüşuz eylemine karşın kocaya verilen bu ruhsat ilk başta Kur'an'ın kadının dövülmesine izin verdiği şeklinde anlaşılmıştır. Ancak Kur'an, bu eylemin üçüncü aşamada uygulanabileceğini söylemekte ve bu insiyatifi erkeğe vermektedir. Kaldı ki müfessirlerin çoğunluğu aile hukukunu çiğneyen kadına karşı tedbiri bir uygulama olarak görülen “*darbın*” içinde yaşanan topluma bağlı olarak uygulanabileceği ya da terk edilebileceği görüşündedirler.²⁴⁸ Buna mukabil meal yazarlarının, nüşuz eden kadınla “*bir süre ayrı kalınması, onun evden-ülkeden kovulup sürgün edilmesi*” vb. yorumlarına bakıldığında bu durumun göz ardı edildiği görülmektedir. *Darebe* kavramının sözlük anlamlarından yola çıkarak yapılan bu yorumlar meseleyi daha da karmaşık hale getirmektedir. Zira kadını dövme eyleminden kurtarmak için kocaya,

²⁴⁴ Demirci, **Günümüz Tefsir Problemleri**, s. 261.

²⁴⁵ Maturidî, **Kitabu't-Tevhid**, Cilt 3, s. 161.

²⁴⁶ Abdulkerim Seber, “Kadına Şiddet Bağlamında Nisâ Süresi 34-35. Âyetlerinde Geçen Kavramların Siyak-Sibak Açısından Değerlendirilmesi”, **Kadın ve Aşle Sorunları Sempozyumu**, Hakkâri, 2-3 Mayıs 2014, s. 123.

²⁴⁷ Demirci, **Günümüz Tefsir Problemleri**, s. 261.

²⁴⁸ İbn Âşûr, **Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr**, Cilt 5, s. 43-44; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 2, s. 61.

“*karısını evden kovması, sürgün edip*” çok daha kötü sonuçlarla karşı karşıya bırakmasını tavsiye etmektedirler. Söz konusu ayette geçen “*vedribuhunne*” lafzı bilinen dövme eylemini ifade eder. Bu sözcüğü tahrif edercesine yorumlamak hem kelimenin sözlük anlamına hem de ayetin bağlamına aykırıdır.²⁴⁹

Ele alınan meallerde “*darebe*” kelimesinin bilinen dövme eyleminin dışında kabul edilmesinin bir takım başka nedenleri de vardır. Karısına herhangi bir sebebe binaen şiddet uygulayan bir erkeğin bu eylemini Kur’an ayetini referans olarak göstermesi, bu türden yorumların ortaya çıkmasına etki etmektedir. Ya da söz konusu ayette geçen darb hususunun, insan haklarına aykırı görülmesi ve bu sebeple Kur’an’ı, böylesi bir eylemi meşrulaştıran kitap olma ithamından kurtarma çabası da yeni yorumların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Tarih boyunca insanların kendi davranışlarını meşrulaştırmak için Kur’an ayetlerini referans olarak kullandıkları bilinen bir gerçektir. Ne yazık ki böylesi durumlarda uygun olmayan davranışı yapan kişiden ziyade onun davranışına etki ettiğine inanılan Kutsal metin eleştiriye tabi tutulmakta ve çeşitli şekillerde değiştirilmeye çalışılmaktadır. Bu iki husus arasında ayırım yapılmadığı takdirde insanlığa huzur ve mutluluk getirmek için Allah tarafından indirilen kutsal kitaplar, kimi insanların kendi kişisel arzularını konuşturduğu birer metin olarak anlaşılmakta ve günün şartlarına hitap etmeyen her bir mesajının tahrife uğratılması tehlikesi ortaya çıkmaktadır. Bu türden durumlarda gözden kaçan husus, Kur’an ayetinde geçen ifadenin indiği dönem itibari ile ele alınması gerektiği gerçeğidir. Söz konusu ayette geçen “*darebe*” kelimesi bilinen dövme eylemini ifade eder ve bu hususta kocaya ruhsat verilmektedir. Kur’an’da bu ifadenin geçmesi mutlak anlamda uyulacak bir farziyet arz etmemektedir. Bununla birlikte Allah, insanları daima iyiliğe güzelliğe özendirilmekte, eşlerin birbirlerine emanetçi kıldığını bildirmektedir. Bu durumda söz konusu ayette geçen “*darebe*” kelimesini bilinen dövme şeklinde olduğu ancak Hz. Peygamber’in bu türden uygulamasının olmadığı

²⁴⁹ Hidayet Zertürk, “*Ahkâm Âyetleri ve Tarihselcilik*”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi SBE, 2020, s. 259.

gerçeğinden hareketle zaten ruhsat türünden olan bu davranışın uygulanmaması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Kur'an metninde açık bir şekilde geçen bu hususun olduğu gibi kabul edilmeyip değiştirilmesi ayrı, söz konusu metinde bu türden ifadenin geçtiğini kabul edip uygulanması hususunda farklı çözüm yolları sunmak ayrıdır. Kur'an metni bütüncül okumaya tabi tutulduğunda Allah'ın, insanların kendi hayırlarına olan meselelerde yeni çözüm arayışlarından hoşnut olduğu görülecektir. Kur'an, bir takım sorunların çözümüne yönelik gayet net ve anlaşılır hükümler vaz ettiğinden bu hükümlerin aynıyla ya da benzeri ile uygulanması hususunda katı bir üslup benimsemektedir. Ancak kimi ayetlerde geçen sorunlara yönelik çözüm yolları hususunda bir esneklik vaz edilmekte ve kulların, söz konusu sorunlarla ilgili yeni çözüm önerilerine engel olunmamaktadır. Kur'an'ın bu türden niyeti gözden kaçırıldığı için bahsi geçen sorunlarla ilgili daha anlaşılır çözüm önerileri sunulması gerekirken daha kolay bir yol olan Kur'an metnindeki söz konusu ifadeler değiştirilme yoluna gidilmektedir. Ancak bu minvalde yapılan yeni yorumlar, sorunların çözümüne dair bir ilaç olmaktan ziyade hali hazırdaki sorunlara yenilerini eklemiş olmaktadır.

2.1.2. Hırsızın Cezası ile İlgili Maide, 5/38. Ayetin Yorumlanması ve Meallerin Kritiği

İnsanlık tarihi kadar uzun bir geçmişe sahip olan hırsızlık suçu, önceleri daha çok ferdi boyutta iken, mülkiyet düzeninin ortaya çıkmasından sonra kamu düzenini tehdit eden bir suç olarak görülmüş ve bu suçu işleyenler, içinde bulunulan toplumların şartlarına göre çeşitli şekillerde cezalandırılmışlardır. İslam'dan önceki dönemlerde hırsızlık suçunu işleyenler, çalınan malın birkaç katının ödenmesinden hırsızlık fiilini işleyenin öldürülmesine kadar çeşitli ağır cezalarla cezalandırılmışlardır. İslamiyet'ten önceki Arap toplumunda hırsızlık, suç kabul edilmek ile beraber merkezi bir siyasi otorite bulunmadığı için söz konusu suç düzenli bir şekilde cezalandırılmaya maruz kalmamıştır.²⁵⁰ Günümüzde ise hırsızlık fiiline karşılık Kur'an'ın koyduğu el kesme cezası ile ilgili hüküm çokça tartışılan, farklı şekillerde yorumlanan ve çoğu zaman

²⁵⁰ Ali Bardakoğlu, "Hırsızlık", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 7, İstanbul, 1998, s. 384-385.

istismar edilen konulardan biridir. Hırsızlık fiiline karşılık olarak uygulanan el kesme cezasının ağır bir yaptırım olacağından hareketle günümüzde uygulanmayacak bir hüküm olduğu ileri sürülmektedir. Söz konusu ayette geçen el kesmenin mecaz olarak kabul edilmesi gerektiği ve söylenmek istenenin aslında hırsızın gücünün kesilmesi olduğu iddia edilmektedir. Hırsızın elinin kesilmesi ile ilgili farklı şekillerde yorumlanan ayet şöyledir:

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جِزَاءً بِمَا كَسَبَا تَكْلَافًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“Hırsızlık eden erkek ve kadının yaptıklarına karşılık bir ceza, Allah’tan bir ibret olarak ellerini kesin. Allah güçlüdür, hikmet sahibidir.”

Hırsızlık fiilinin karşılığı olarak gerçekleştirilen el kesme cezasının muhtelif yönlerini ortaya koyma maksadıyla ayette geçen söz konusu kavramları açıklamak yerinde olacaktır. Aşırı olarak nitelendirdiğimiz kimi yorumların çıkış noktasının söz konusu ayette geçen *seraka*, *kata*’a ve *yed* kavramlarının sözlük anlamları içerisinde yer alması bu çalışmayı elzem kılmaktadır.

Ayette geçen *sarik-sarika* lafızlarının türediği *sereka* lafzı sözlükte, *çalmak*, *hırsızlık yapmak*,²⁵¹ *bir şeyi gizlice almak*²⁵² vb. anlamlara gelmektedir. *Sarik* lafzı ise, *sözlükte kendisine ait olmayan bir malı muhafazalı olan yerden alan kimse*²⁵³ anlamına gelmektedir. İslam hukukunda hırsızlık, “*cezaî ehliyeti hâiz bir kimsenin, kendisinin mülkü veya mülk şüphesi olmayan, on dirhem gümüş değerinde bir malı koruma altına alınmış (hırs) bir yerden gizlice alması*”²⁵⁴ şeklinde tanımlanmıştır. *Sarik* ve *Sarika* kelimeleri *seraka* fiilinin ism-i fail formunda gelmekte ve *erkek hırsız* ve *kadın hırsız* anlamına gelmektedir. *Sarik* lafzının ism-i fail olması hasebiyle bir kimse için fiilin devamlı olması halinde kullanıldığı ifade edilir.²⁵⁵ Bu kökten türeyen kelimeler Kur’an’da yedi ayette dokuz yerde geçmektedir.²⁵⁶ Kur’an’da geçen *sereka* kökünden türeyen kelimelere bakıldığında başkasının mülkiyetinde olup korunan ve belli bir

²⁵¹ İbn Fâris, *Mekâyîsu’l-Luğâ*, Cilt 5, s. 145.

²⁵² İbn Fâris, *Mekâyîsu’l-Luğâ*, Cilt 5, s. 491.

²⁵³ İbn Manzûr, *Lisanu’l-Arab*, s. 1998.

²⁵⁴ Demirci, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 203.

²⁵⁵ Demirci, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 204.

²⁵⁶ **Kur’an**, Yusuf Suresi, Ayet 70, 73, 77, 81; Mümtehine Suresi, Ayet 12; Maide Suresi, Ayet 38; Hicr Suresi, Ayet 118.

ekonomik değere sahip olan herhangi bir malın sahibinin izni olmaksızın gizlice alınması anlamında kullanıldığı anlaşılır.

Arapçada *kata*'a kelimesi, k-t-a kök harflerinden türemiş olup anlam zenginliği itibariyle çok geniş olduğundan hem hakikat hem de mecaz anlamda kullanılır.²⁵⁷ Bu kelime, hakikat manasında kullanıldığında, *kesmek*²⁵⁸ ve *ayırıp-koparmak*²⁵⁹ anlamlarına gelmektedir. Arapçada *kata*'a fiili *kesmek* anlamı dışında kullanılsa da bu kullanımlar genellikle mecâzîdir.²⁶⁰ Nitekim *kata*'a fiili mecazen, *söz kesmek*, *yol kesmek*, *önünü kesmek*, *alakayı kesmek* vb. anlamlarda kullanılmaktadır.²⁶¹ *Kata*'a kelimesi, dil organı ile beraber kullanıldığı durumlarda bu durumda ifade, mecazen *susturmak*, cinsel uzuv ile ilgili kullanılması durumunda ise, *cinsel arzuların kesilmesi*, *sönmesi* anlamlarını ifade etmektedir.²⁶² Bu kelime, dil ve cinsel uzuv haricindeki organlar için kullanıldığında ise fiziki kesme anlamını ifade eder. Kur'an'da *kata*'a kök harflerinden türeyen kelimeler farklı bablarda toplam otuz altı defa geçmektedir. Bu fiilin yalın (sülasi mücerred) hali *kata*'a şeklindedir. Bu kullanımlara bakıldığında *Allah'ın birleştirilmesini emrettiği şeyi kesmek*,²⁶³ *ağacı kesmek veya kökünden ayırmak*²⁶⁴ vb. hem hakiki hem de mecâzi anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Ancak her iki kullanımda da *kesip ayırma*, *koparma* anlamları göze çarpmaktadır. *Kata*'a fiili, tefe'ul babında ise, *tekatta*'a şeklinde kullanılır ve fiile edilgenlik anlamı yüklenilir. Bu babdaki kullanımlarda fiil yeni anlamlar kazansa da yine fiilin kökünde yer alan *kesme*, *koparma* anlamlarını muhafaza etmektedir. *Kata*'a fiili lugatte *yed/el* lafzı ile kullanıldığında ise *el kesme* anlamına gelmektedir.²⁶⁵

Yed kelimesi y-d-y kök harflerinden türeyen ve sözlükte hakikat anlamında kullanıldığında, *avuç içi veya parmak uçlarından omuzlara kadar olan kısmı*²⁶⁶ ifade eder. *Yed* kelimesi mecâzi olarak kullanıldığında ise, *zamanın uzun/ebedi olması*,²⁶⁷

²⁵⁷Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, Cilt 22, s. 24.

²⁵⁸İbn Fâris, *Mekâyîsu'l-Luğâ*, Cilt 5, s. 111.

²⁵⁹Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, Cilt 22, s. 24; İbn Fâris, *Mekâyîsu'l-Luğâ*, Cilt 5, s. 111.

²⁶⁰İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, s. 4952.

²⁶¹İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, s. 4950.

²⁶²İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, s. 4952.

²⁶³*Kur'an*, Bakara Suresi, Ayet 27.

²⁶⁴*Kur'an*, Haşr Suresi, Ayet 5.

²⁶⁵İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, s. 4950.

²⁶⁶Ferâhîdî, *el-Ayn*, Cilt 4, s. 410; Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzabâdî, *Kâmûsu'l-Muhît* (thk. Mektebu't-tahkîki't-turâsi fi müesseseti'r-risâle), Beyrût: Müessesetü'r-Risâle 2005. s. 1428; İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, s. 4950; Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, Cilt 40, s. 338.

²⁶⁷Ferâhîdî, *el-Ayn*, Cilt 4, s. 410; Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, Cilt 40, s. 350.

yol,²⁶⁸ güç-kuvvet,²⁶⁹ mülk,²⁷⁰ yetki-minnet,²⁷¹ birlik-beraberlik,²⁷² nimet,²⁷³ pişmanlık,²⁷⁴ itaat/teslimiyet,²⁷⁵ zelil/hakir olmak,²⁷⁶ ihsan/cömertlik göstermek,²⁷⁷ yemek yemek²⁷⁸ anlamlarında kullanılmıştır. Bu kelimenin ayrıca *zulmü engelleme*,²⁷⁹ *kısıtlamak*,²⁸⁰ *yardım etmek*,²⁸¹ anlamlarına geldiği de ifade edilmektedir. *Yed/el* kelimesi Kur'an'ı Kerim'de toplamda yüz yirmi bir yerde isim olarak, dokuz ayette ise fiil olarak geçmektedir.²⁸² Beş ayette *kat'u yed* terkihiyle geçmektedir.²⁸³

Ayette geçen “*sereka*” kavramı, *başkasının malını gizlice almak*,²⁸⁴ şeklinde açıklanmış ve yapılan eylemin hırsızlık suçu ile nitelendirilebilmesi için bazı şartlar aranmıştır. Çalınan malın nisab miktarı hususunda Ebû Hanîfe (ö. 767), on dirhem, İmam Mâlik (ö. 795), üç dirhem ve İmam Şâfiî ise, çeyrek dinar olmasını şart koşmuştur.²⁸⁵ Taberî, çalınan malın çeyrek dinar veya daha fazla değerinde olması gerektiğini söyleyen görüşü kabul etmektedir.²⁸⁶

Ayette geçen “*eydiyehuma*” lafzı Abdullah b. Mes'ud'un (ö. 653) kıraatında “*sağ eller*” şeklinde geçtiği ifade edilmektedir.²⁸⁷ Râzî, *yed* kelimesinin söz konusu uzvun parmaklardan dirseklere kadar olan kısmını ifade etmek için kullanıldığını

²⁶⁸ İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, s. 4950; Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, Cilt 40, s. 342.

²⁶⁹ Ferâhîdî, *el-Ayn*, Cilt 4, s. 410; Fîrûzabâdî, *Kâmûsu'l-Muhît*, s. 1428; İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, s. 4952; Cevherî, *Sihah*, s. 2540; Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, Cilt 40, s. 343.

²⁷⁰ Ferâhîdî, *el-Ayn*, Cilt 4, s. 410; Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, Cilt 40, s. 343; Cevherî, *Sihah*, s. 2541.

²⁷¹ Fîrûzabâdî, *Kâmûsu'l-Muhît*, s. 1428; İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, s. 4952; Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, Cilt 40, s. 343.

²⁷² Ferâhîdî, *el-Ayn*, Cilt 4, s. 410; Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, Cilt 40, s. 343-344.

²⁷³ Fîrûzabâdî, *Kâmûsu'l-Muhît*, s. 1428; Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, Cilt 40, s. 345.

²⁷⁴ Cevherî, *Sihah*, s. 2541; Fîrûzabâdî, *Kâmûsu'l-Muhît*, s. 1428; İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, s. 4952; Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, Cilt 40, s. 344.

²⁷⁵ Fîrûzabâdî, *Kâmûsu'l-Muhît*, s. 1428; İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, s. 4952; Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, Cilt 40, s. 344.

²⁷⁶ Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, Cilt 40, s. 344-345.

²⁷⁷ Cevherî, *Sihah*, s. 2540; Fîrûzabâdî, *Kâmûsu'l-Muhît*, s. 1428; Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, Cilt 40, s. 345.

²⁷⁸ Fîrûzabâdî, *Kâmûsu'l-Muhît*, s. 1428; İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, s. 4952; Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, Cilt 40, s. 344.

²⁷⁹ Fîrûzabâdî, *Kâmûsu'l-Muhît*, s. 1428; Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, Cilt 40, s. 342.

²⁸⁰ Fîrûzabâdî, *Kâmûsu'l-Muhît*, s. 1428; Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, Cilt 40, s. 344.

²⁸¹ Fîrûzabâdî, *Kâmûsu'l-Muhît*, s. 1428; Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, Cilt 40, s. 342.

²⁸² Abdülbaki, *Mu'cem*, s. 770-772.

²⁸³ *Kur'an*, Maide Suresi, Ayet 33, 38; A'raf Suresi, Ayet, 124; Yusuf Suresi, Ayet 31.

²⁸⁴ Zemahşerî, *Keşşâf*, Cilt 2, s. 436; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 9, s. 62; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, Cilt 3, s. 235; Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an*, Cilt:1, s. 480; Komisyon, *Kur'an Yolu*, Cilt 2, s. 268.

²⁸⁵ Taberî, *Taberî Tefsîri*, Cilt 3, s. 287-288; Zemahşerî, *Keşşâf*, Cilt 2, s.436; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 9, s. 63; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, Cilt 3, s. 236; Komisyon, *Kur'an Yolu*, Cilt 2, s. 269.

²⁸⁶ Taberî, *Taberî Tefsîri*, Cilt 3, s. 288.

²⁸⁷ Taberî, *Taberî Tefsîri*, Cilt 3, s. 287; Zemahşerî, *Keşşâf*, Cilt 2, s.436;

söylemektedir.²⁸⁸ Haricilere göre yed/el omuzlara kadar olan kısmı ifade ettiği için elin omuzdan kesilmesi gerektiğini söylerler.²⁸⁹ Müfessirler, söz konusu ayette geçen *yed* kelimesinin *el/sağ el* anlamında kullanıldığını belirtirler.²⁹⁰

Ayette geçen ‘*faktau eydiyehuma*’ ibaresi, hakiki manada *el kesme* şeklinde anlaşılmiş olup *el kesme* cezası ile ilgili ilk ve son dönem tefsirleri²⁹¹ arasında ihtilaf olmayıp aksine bu yönde ümmetin icmaı söz konusudur.²⁹² El kesme cezasının tatbik edilebilmesi için hırsızda ve hırsızlık yapılan mallarda aşağıdaki şartlar aranmıştır:

- Hırsızın sorumlu tutulabilmesi için akıl ve baliğ olması,
- Yaptığı hırsızlık fiilini unutkanlık ya da baskı altında kalmadan kasti olarak yapması,
- Malını hırsızlık yoluyla aldığı kimseler ile birinci dereceden akraba olmaması veya hırsızlık yaptığı kimsenin velayetinde bulunmaması,
- Yaptığı hırsızlığı kuraklık, açlık, kıtlık vb. kişiyi hırsızlığa iten hallerde yapmış olmaması,
- Hırsızlık yaparak aldığı malın hırsızlık kapsamında değerlendirilebilmesi için söz konusu malı gizli bir şekilde alması,
- Hırsızın çaldığı malda hakkının bulunduğu şüphesinin olmaması,
- Çalınan malın sahibinin kim olduğunun belli olması,
- Malı çalınan kişinin o mala meşru bir şekilde sahip olduğunun biliniyor olması,
- Malın hırsızlık kapsamında değerlendirilebilmesi için belli bir nisap miktarına ulaşmış olması,
- Çalınan malın mülkiyetinin helal olması,
- Çalınan malın koruma altında olması,

²⁸⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 9, s. 61.

²⁸⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 11, s. 177.

²⁹⁰ Mukatil, *Tefsir-i Kebir*, Cilt 1, s. 473; Taberî, *Taberî Tefsîri*, Cilt 4, s. 2854; Maturidî, *Kitabu't-Tevhid*, Cilt 4, s. 213; Zemahşerî, *Keşşâf*, Cilt 2, s. 24; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 11, s. 170 İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, Cilt 6, s. 183.

²⁹¹ Kurtubî, *el-Cami*, Cilt 3, s. 519-530; İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, Cilt 3, s. 192.

²⁹² İbn Âşûr, *Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr*, Cilt 3, s. 192.

Hırsızlık fiilinin ilk defa işlemesi halinde fıkıh âlimlerinin çoğunluğu, sağ elin bilekten kesilmesi hususunda hemfikir olmalarına mukabil suçun tekrarı halinde ise fakihler arasında farklı görüşlerin olduğu söylenmektedir.²⁹³

Taberî, hırsızlık yapan kadın veya erkek olsun ellerinin kesilmesinin gerektiğini, bu cezanın işledikleri suça karşılık Allah tarafından bir cezalandırma olduğunu ve söz konusu ceza tatbik edilirken hırsızlık edenlere acınmaması gerektiğini ifade etmektedir. Ayette geçen *eller* ifadesinden maksadın *sağ eller* olduğunu vurgulayan Taberî, değeri çeyrek dinar veya daha fazla olan bir şeyi çalınan yaptıkları hırsızlığa karşılık onların sağ ellerinin kesilmesi gerektiğini ifade eder.²⁹⁴

Zemahşerî, hırsızlık yapan erkek olsun kadın olsun işledikleri bu suça karşılık sağ ellerinin bilekten kesilmesi gerektiğini, uygulanacak cezanın Müslümanların hayrına olduğu için hırsızlık yapanın yapacağı tövbenin el kesme cezasını düşürmediğini ifade etmiştir.²⁹⁵ Râzî, el kesme cezasının hırsızlık suçuna karşılık, yasal bir ceza olduğunu, bu cezanın yapılan suça uygun olduğunu, söz konusu cezanın devlet otoritesi tarafından tatbik edilmesi gerektiğini belirtir.²⁹⁶ Elmalılı, Allah'ın, ilk olarak zekât, sadaka gibi infak hükümleriyle hırsızlığa sebep olan çaresizlikleri defettikten sonra hırsızlığın cezasını emrettiğini, İslam sosyal kurumu içinde fakirlerin hakkının verilmesi ve ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarının karşılanması zaruri olduğunu belirtir. Ayrıca kıtlık benzeri zaruret hallerinde hırsızlığın cezasının tatbik edilmediğinin de bilinmekte olduğunu, hırsızlık suçuna verilen cezanın tatbik edilebilmesi için çalınan malın değeri ile ilgili on dirhemden çeyrek dinara kadar değişen oranlar şart koşulmakla beraber bu oranlar zamanın değişmesiyle değiştiğini ifade etmektedir. Bu şartlar altında hırsızlığa cesaret edenin elinin kesilmesi gereklilik arz ettiğini zira hırsızlık suçunu işleyen kişinin, Allah'ın koyduğu sınırı aştığını söylemektedir.²⁹⁷ Mevdudi, Hz. Peygamber'in: "*Meyve, sebze ve yenilen şeylerin çalınmasında ceza yoktur*" dediğini nakletmekte ve Hz. Ömer (ö.644) ve Hz. Ali'nin (ö.661) devlet hazinesinden bir şeyler almak suretiyle yapılan hırsızlık karşısında el kesme cezasını vermediğini ve buna hiçbir sahabenin karşı çıkmadığını belirtmektedir. Aynı zamanda Ebû Hanîfe'nin sebze, meyve, et, pişmiş yemek, henüz

²⁹³ Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 2, s. 267-269.

²⁹⁴ Taberî, **Taberî Tefsiri**, Cilt 3, s. 287-288.

²⁹⁵ Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 2, s. 436-438.

²⁹⁶ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 9, s. 57-67.

²⁹⁷ Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 3, s. 235-239.

toplanmamış tahıl, eğlence ve müzik aletleri, ormanda otlayan hayvanlar ve devlet hazinesinden yapılan hırsızlıklar karşısında el kesme cezası verilmeyeceği görüşünde olduğunu söylemektedir. Bu tür suçların cezasız bırakılmayacağını, el kesme cezasından daha farklı şekilde cezalandırılacağını ifade etmektedir.²⁹⁸

Müfessirler, Maide 5/38. ayetinde geçen *yed* kelimesinin *el/sağ el* anlamında kullanıldığını belirtmişlerdir.²⁹⁹ Maide 5/38. ayet bağlamında Yusuf 12/31. ayette geçen *katta'ne eydiyehuma* terkinde geçen *yed* kelimesi, *ellerini*,³⁰⁰ *parmaklarını*,³⁰¹ *avuçlarını*³⁰² kesmek şeklinde tefsir etmişlerdir. El kesme cezası ile ilgili ilk ve son dönem tefsirleri³⁰³ arasında ihtilaf olmayıp aksine bu yönde ümmetin icmaı söz konusudur.³⁰⁴ El kesme cezasının cahiliye döneminde uygulandığı, Kur'an'ın bu uygulamayı devam ettirdiği ve Hz. Peygamber döneminde Hiyar bin Adî ve Murre binti Süfyan'ın ellerinin kesildiği ifade edilmektedir.³⁰⁵

Ayet Meali: Maide, 38

Aktaş: “Hırsızlık yapan erkeğin ve kadının, *her ikisinin de ellerini, Allah'tan caydırıcı bir ceza olarak kesin.*”³⁰⁶

Cihangir: “Hırsız erkek ve hırsız kadının yaptıklarına karşılık, Allah'tan bir caydırıcı uygulama olarak ikisinin de *ellerini keserek çizin.*”³⁰⁷

Çevik: “İhtiyacı olmadığı halde kim hırsızlık yaparsa, suçuna karşılık Allah'tan bir ceza olarak *ellerini kesin...*”³⁰⁸

²⁹⁸ Mevdudi, **Tefhimu'l-Kur'an**, Cilt 1, s. 479-480.

²⁹⁹ Mukatil, **Tefsir-i Kebir**, Cilt 1, s. 473; Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 4, s. 2854; Maturidî, **Kitabu't-Tevhid**, Cilt 4, s. 213; Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 2, s. 24; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 11, s. 170; İbn Âşûr, **Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr**, Cilt 6, s. 183.

³⁰⁰ Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 6, s. 4530; Maturidî, **Kitabu't-Tevhid**, Cilt 7, s. 300; Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 2, s. 463; İbn Âşûr, **Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr**, Cilt 12, s. 263.

³⁰¹ Mukatil, **Tefsir-i Kebir**, Cilt 2, s. 332.

³⁰² Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 18, s. 102.

³⁰³ Kurtubî, **el-Cami**, Cilt 3, s. 519-530; İbn Âşûr, **Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr**, Cilt 3, s. 192.

³⁰⁴ İbn Âşûr, **Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr**, Cilt 3, s. 192.

³⁰⁵ Cahit Karaalp, “Son Dönem Meallerinde Kur'an'ın Yeniden Yorumlanması Çabaları: Tahlil Ve Tenkit”, **Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, (Bahar 2019), s. 58.

³⁰⁶ Aktaş, **Kerim Kur'an**, s. 120.

³⁰⁷ Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 136.

³⁰⁸ Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur'an'ı-Kerim Meali**, s. 640.

Dinçer: “Değerleri kendine mal edenler ve değerleri kendine mal etmeye meyledenler, artık onlar o hallerini yok etsinler...”³⁰⁹

Eliaçık: “Hırsızlık eden erkek ve hırsızlık eden kadının suçları sabitleşince, yaptıklarının karşılığı ve Allah tarafından caydırıcı bir ceza olmak üzere *ellerini kesin...*”³¹⁰

Firidin: “*O erkek hırsızın ve o kadın hırsızın ki Allah’tan caydırıcı olarak, kazandıklarına karşılık ikisinin ellerini kesin...*”³¹¹

Hulûsi: “Hırsızlık yapan erkek ve hırsızlık yapan kadının *ellerini kesin*; yaptıklarına karşılık ve Allah’tan ibret verici bir azap olarak! ...”³¹²

Kılıç: “Hırsızlık yapan erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık Allah’tan bir ceza olarak *ellerini kesin...*”³¹³

Mert: “Erkek hırsızın ve kadın hırsızın *ellerini yaptıklarına karşılık kesin...*”³¹⁴

Mihr: “Hırsızlık yapan erkek ve kadının yaptıklarına karşılık olmak üzere, Allah’tan bir ceza olarak *ellerini kesin.*”³¹⁵

Özdemir: “Hırsızlık yapan erkek ve kadının yaptıklarına karşılık *toplumla ilişkisini kesin...*”³¹⁶

Öztürk: “Hırsızlık yapan erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık Allah’tan bir ceza olarak *ellerini kesin...*”³¹⁷

Sağ: “Hırsız erkeğin ve hırsız kadının, *toplumla ilişkilerini kesin; işten el çektirin...*”³¹⁸

Yılmaz, H. : “Hırsız erkek ve hırsız kadın; bunların yaptıklarına karşılık, Allah’tan bir engelleyici uygulama olarak hemen *ikisinin de gücünü/güçlerini kesin.*”³¹⁹

Yılmaz, M. : “Erkek hırsızın ve kadın hırsızın *ellerini yaptıklarına karşılık kesin...*”³²⁰

³⁰⁹ Dinçer, **Tevhid-i Kur’an Meali**, s. 117.

³¹⁰ Eliaçık, **Yaşayan Kur’an**, s. 1019.

³¹¹ Firidin, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 50.

³¹² Hulûsi, **Kur’an’ı Kerim Çözümü**, s. 158.

³¹³ Kılıç, **Türkçe Kur’an**, s. 104.

³¹⁴ Mert, **Kur’an’ı Kerim’in Çevirisi**, s. 56.

³¹⁵ Mihr, **Kur’an-ı Kerim Meali**, s. 80.

³¹⁶ Özdemir, **Son Davet**, s. 647-648.

³¹⁷ Öztürk, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 543.

³¹⁸ Sağ, **Evensel Çağrı**, s. 778.

³¹⁹ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali**, s. 579.

³²⁰ Yılmaz, M., **Kur’an’a Sor**, s. 5/38.

Yüksel: “Erkek hırsızın ve kadın hırsızın *ellerini/güçlerini, yaptıklarına karşılık kesin...*”³²¹

Meallerin Kritiği: “*Faktauydiyehuma*” ibaresini, Aktaş, Çevik, Eliaçık, Firidin, Hulûsi, Kılıç, Mert, Mihr, Öztürk ve Yılmaz M., “*ellerini kesin*” şeklinde yorumlamışlardır. Bu türden yorumlar hem söz konusu kelimenin kök anlamına hem de ayetin bağlamına uygun düşmektedir. Buna mukabil söz konusu ibareyi, Cihangir, “*ellerini çizin*”; Dinçer, “*o hallerini yok etsinler*”; Özdemir, Sağ, “*toplumla ilişkisini kesin, işten el çektirin*”; Yılmaz H., “*gücünü/güçlerini kesin*” ve Yüksel, “*ellerini/güçlerini kesin*” şeklinde yorumlamışlardır.

Kimi meallere bakıldığında ayette geçen “*faktauydiyehuma*” ibaresi, “*gücünü/güçlerini*” kesin şeklinde anlaşılmış ve söylenmek istenenin kişiyi hırsızlığa sevk eden sebeplerin kesilmesi, ortadan kaldırılması olduğu söylenmiştir. Oysa söz konusu ayette geçen sarık ve sarika lafızları ism-i fail formunda gelmiş olup bu tabir, hırsızlığı kesinleşmiş olan kimseler için kullanılmaktadır. Dolayısıyla onların hırsızlığa itecek yolları kesin anlamında değil hırsızlığı kesinleştiği için ellerini kesin anlamında kullanılmıştır. Meal yazarlarının ayette geçen *yed* kelimesine bu anlamları vermelerinin nedeni bu kelimenin sözlük anlamlarından birinin “*güç, kuvvet olması*” ve Kur’an’da bu türden kullanımların bulunmasıdır. Söz konusu kelimenin kök harflerindeki anlamlardan herhangi birinin Kur’an’da örneğini bulabiliriz ancak bu durum kelimenin artık o anlamda kullanılması gerektiğini göstermez.

Meallerde, el kesme cezasını gerektiren suçların toplumun refah seviyesi ile ilintili olan açlık-fakirlik türünden suçlar olduğu, dolayısıyla bu suçlara el kesme cezasının tatbik edilemeyeceği söylenmektedir. Toplumun belli bir refah seviyesine ulaşması ile kimi hırsızlıkların önüne geçeceği bir gerçektir. Ancak bu tip hırsızlıklar, adi diye tabir edilen küçük çapta hırsızlıklar olduğundan çoğunlukla el kesme cezasını dahi gerektirmemektedir. Toplumun refah seviyesini artırmakla ancak bu tür hırsızlığın önüne geçilebilir. Nitekim Hz. Peygamberin uygulamalarına bakıldığında bu türden hırsızlıkların cezalandırılmadığı bilinmektedir. Bize göre insanoğlunu hırsızlığa iten sebeplerin başında açlık ve fakirlikten ziyade kişinin başkasının malına tamah etmesi ve emek sarf etmeden mal sahibi olma dürtüsü gelmektedir. İnsanoğlu yaşadığı sürece

³²¹ Yüksel, **Mesaj**, s. 133.

başkasının malına tamah etme, emek sarf etmeden başkasının malına sahip olma dürtüsü devam edecektir. Bu durumun önüne geçecek refah süresi tam olarak nedir? Bir toplumda yaşayan insanlar tam olarak hangi refah seviyesine ulaştıklarında bu işi yapmayı bırakacaklardır? İnsanoğlunu hırsızlıktan alıkoyacak refah seviyesinin ne olduğu ile ilgili sorulara kesin bir cevap vermek imkânsızdır. Zira bahsi geçen refah seviyesi toplumdan topluma, kişiden kişiye değişkenlik gösterir. O halde ayetin el kesme cezası verdiği hırsızlığın refah seviyesi ile ilişkilendirilen hırsızlık olmadığı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Kur'an'ın el kesme cezasını ön gördüğü hırsızlık, toplumun huzurunu bozan, mülkiyet hakkını ihlal eden suçlardan olduğu anlaşılmaktadır.

Cihangir, Yusuf, 12/31 ve 50. ayetlerinde geçen '*katte'ne eydiyehunne*' ifadesinin kadınların ellerini kesip kopardıkları şeklinde anlaşılmasının mümkün olmamasından hareketle Maide, 5/38. ayette geçen *fektau* ifadesini *el çizme* şeklinde yorumlanması gerektiğini iddia etmektedir. Söz konusu kelime Yusuf, 12/31. ayetinde tef'il babında *katta'a* şeklinde gelmiştir. Söz konusu fiil bu babta kullanıldığı takdirde yapılan eylemin çok kuvvetli, aşırı ve şiddetli yapıldığını bildirir.³²² Bu babın özelliği nesne almayan bir fiili nesne alabilecek hale getirmek ve aynı zamanda yapılan işe çokluk anlamı katmaktır. Bu çokluk, işi yapanın birden fazla kişi anlamında olabileceği gibi herhangi bir fiilin çokça yapılması anlamına da gelir. Örneğin kadınların ellerini kestikleri ayette, bu işi yapanların birden fazla kadın anlamında kullanılacağı gibi kadınların ellerini çokça kestikleri anlamı da vardır. Yine Firavunun, Hz. Musa'nın mucizesine inanan sihirbazların el ve ayaklarını keseceğim ayetinde olduğu gibi yapılan eylemin birden fazla yapılması anlamında da kullanılmıştır. Kur'an ayetlerinin birbirleriyle tefsir edilmesi ve yorumlanması hususu pek çok araştırmacının başvurduğu yöntemlerden biridir. Ancak kimi zaman bir ayeti yorumlamak için referans olarak gösterilen başka bir ayet bu görevi ifa edememektedir. Kimi ayetler sadece kendi bağlamlarında değerlendirmeye müsait yapıdadırlar. Nitekim *katta'a* kelimesinin geçtiği ayetlere ellerin çizilmesi anlamı verilmesi durumunda birbiriyle ilintisi olmayan manalar ortaya çıkacaktır. Yusuf, 12/31. ve 50. ayetleri okuyan herhangi bir kimse kadınların ellerini kesip kopardıklarını anlamayacağı gibi, Taha, 20/71. ayetinde de Firavunun sizin ayaklarınızı ve ellerinizi çaprazlama çizeceğim şeklinde tehditte bulunmayacağını da anlayacaktır. Söz konusu

³²² İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, s. 4950.

ayetlerde geçen bu kelimeler aynı kökten olmasına rağmen taşıdıkları mana mecaz olabileceği gibi hakiki de olabilir. Yukarıda geçtiği üzere *kat'a* kelimesi el uzvu ile kullanıldığında daima hakiki mana kastedilmiştir. Ayrıca ayetin devamında *nekalen minellahi* ifadesi gelir ve *nekal* kelimesi lügatte, *işkence, azap, baskı, ceza, korkutmak ve ders vermek*³²³ gibi anlamlara gelmektedir. Hırsızlık suçuna Allah'tan bir ceza olarak verilen *el kesme* cezasının korkutma ve gözdağı maksadını yansıtmaları için bu cezanın ibret vesilesi olması ve bu işe niyetlenebilecek olanlar için ise engelleme manasını taşıması gerekmektedir. El kesme cezasını gerektiren hırsızlık suçu, İslam dinine göre kutsal olan emek ve mülkiyete el uzatmak anlamına geldiği için suç sayılmıştır. İslam dinince kutsal kabul edilen emeğe ve mülkiyet hakkına yönelik bir saldırı olan hırsızlık suçunun cezasız bırakılması mümkün değildir.³²⁴ İslam dininin amacı hırsızlık suçunun işlenmesine imkân vermeyecek ekonomik ve sosyal adaleti sağlayacak önlemleri almaktır.³²⁵ Nitekim söz konusu ceza ile ilgili hüküm bildiren ayetin indirilmesinden Hz. Ömer dönemine kadar sadece dört kişinin ellerinin kesilmiş olması sosyal adaletin sağlanmasının hırsızlık suçunun işlenmesinin önüne geçtiğini kanıtlamaktadır. Hırsızlık suçuna verilecek cezanın sağ elin kesilmesi ile ilgili fıkıh âlimleri ittifak etmekle beraber aynı suçun tekrar işlenmesi halinde verilecek ceza konusunda ise aralarında ihtilaf vardır.³²⁶

Mülkiyet hakkının ihlali veya yok edilmesi karşılığında verilen *ellerini çizme* cezasının dengi bir ceza olmadığı da aşikârdır. İslam hukukunda suç ile suça uygun ceza verilirken söz konusu suça karşı ceza olarak verilen *el çizme* cezası arasında bir denklik bulunmamaktadır.³²⁷ İslam'a göre *serika* ayetindeki cezanın tahakkuk edilebilmesi için yukarıdaki şartların aranması, İslam'ın insan bedenine zarar vermeyi amaçlamadığını bilakis asıl hedefinin suçu ortadan kaldırmak olduğu görülecektir.³²⁸

Sure içi bağlama bakıldığında ise, Maide Suresinin önceki ayetlerinde Allah; *“Allah'a ve Peygamberiyle savaşılanların ve yeryüzünde fesada çalışanların (cezaları)*

³²³ Ferâhîdi, *el-Ayn*, Cilt 5, s. 372; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, Cilt 10, s. 138.

³²⁴ Muhsin Demirci, *Günümüz Tefsir Problemleri*, İstanbul: İFAV Yayınları, 2018, s. 202.

³²⁵ Ali Bardakoğlu, *“Hırsızlık”*, s. 391.

³²⁶ Demirci, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 204.

³²⁷ Suat Erdoğan, *“Kur'an ve Sünnet Işığında Suç-Ceza Uygunluğu”*, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 3, 2014, s. 160.

³²⁸ Mustafa Ölmez, *“Şer'i Nasslarda Lügavi Yorumlardan Kaynaklanabilecek Hataların Engellenmesinde Hdislerin Rolü-Seika Ayeti Örneği”*, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt 18, Sayı 16, 2021, s. 276.

öldürülmek veya asılmak yahut çapraz olarak el ve ayakları kesilmek ya da yerlerinden sürülmektir. Bu onlara dünyada bir rezilliktir. Onlara ahirette büyük bir azap vardır’³²⁹ demektedir. Bu ayetteki el ve ayakların çaprazlama olarak kesileceği vurgulanmaktadır. Söz konusu ifade Cihangir’in ifade ettiği gibi ele alındığında el ve ayakların çaprazlama çizilmesi ve bunun da bir tehdit olarak algılanması gerekmektedir. Kur’an metnini bütüncül okumaya tabi tutan herhangi bir kimse, hırsızın yaptığı suça karşılık kendisine verilen ellerinin çizilmesini cezasını tehdit olarak algılayıp bu işten ebediyen el çekeceği sonucunu çıkarmayacaktır.

“*Faktauydiyehuma*” ifadesini, Dinçer’in, “*o hallerini yok etsinler*”; Özdemir’in ve Sağ’ın, “*toplumla ilişkisini kesin, işten el çektirin*” şeklinde yorumlamaları ise kelimenin anlamına ve ayetin bağlamına uygun düşmemektedir. Meal yazarları, İslam ceza hukuku ile ilgili bu hükmü birilerine hoş görünmek için tahrif etmekte ve ilmi herhangi bir dayanaktan yoksun yorumlar serdetmektedirler.

2.1.3. Faiz Ayetlerinin Yorumlanması

Faiz (riba), borcun ihtiyaç haline geldiği ilk toplumlardan itibaren çeşitli milletlerde ve devletlerde ortaya çıkmış ve o günkü şartlara binaen farklı isimlerle isimlendirilmiştir. Toplumların anlayışına bağlı olarak faizin dönem dönem birbirinden farklı muamelelerde pek çok çeşidi ortaya çıkmıştır. Faiz, ortaya çıktığı tarihten itibaren başta filozof ve din adamları tarafından çirkin bir kazanç yolu olarak görülüp şiddetle eleştirilmiştir.³³⁰ Pek çok toplumda faize ilişkin düzenlemeler yer almış ve faizle çeşitli şekillerde mücadele edilmiştir. Faize karşı yapılan bu mücadele, dini olmayan toplumların hukuk sistemlerinde daha çok borçlu lehine bazı kolaylıklar sağlama şeklinde düzenlemelerle olurken, dini olan toplumlarda ise faizin kökten yasaklanması şeklinde olmuştur.³³¹ İslam öncesi Arap toplumunda *faiz/riba*, borç isteyen borç veren tarafından, borçluya ödünç verilen paranın veya malın duruma göre ikiye veya üçe katlanması şeklinde cereyan eden ticari bir uygulama olarak göze çarpmaktadır. Borçlu zaman geçtikçe kendisine borç verene aldığı borçtan kat kat fazlasını vermek zorunda kalmaktaydı.³³² Bu durum hayati ihtiyaçlarını karşılamak için borçlanan herhangi bir

³²⁹ Kur’an, Maide Suresi, Ayet 5/33.

³³⁰ İsmail Özsoy, “Faiz”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 12, İstanbul, 1995, s. 110.

³³¹ Özsoy, “Faiz”, Cilt 12, s. 110.

³³² Taberî, *Taberî Tefsîri*, Cilt 2, s. 363; Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, Cilt 7, s. 63; İbn Âşûr, *Tefsiru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, Cilt 3, s. 79.

insanın daha büyük sıkıntılarla karşı karşıya kalmasına neden olan bir uygulama haline gelmişti.

Modern dönemde, iktisadi işlemlerde uygulanan faizin ayet ve hadislerde belirtilen ribadan farklı olduğu yönünde bir ayırım yapılarak günümüzdeki faiz uygulamalarının meşrutiyyetine yönelik bazı görüşler ileri sürülmüştür. Bankalar eliyle özel ve tüzel kişilere verilen faizin ekonomik hayatı canlı tuttuğu ön kabulünden hareketle toplumsal hayatta faiz alıp-vermenin gerekli olduğu vurgulanmaktadır. Cahiliye devrinde faiz karşılığında verilen borcun sadece tüketimde kullanıldığı ancak günümüzde bankaların üretimi teşvik etmek için kullandığı paradan faiz aldığı ve bunun yasaklanan faiz olmadığı iddia edilmektedir. Yine Kur'an'ın yasakladığı faizin kat kat artırılarak yapılan faiz olduğu dolayısıyla devletin belirlediği bir oranda faiz vermenin riba kapsamına girmediği şeklinde görüşler ileri sürülmektedir. Söz konusu görüşlerden bir kısmı fıkıh ölçülerinin de dışına çıkılarak belli ayet ve hadisleri yeni ve farklı bir değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Bu görüşü benimseyenler, Kur'an'ın günümüz tabiriyle tefeciliği yasakladığını, bankalar tarafından verilen faizin, Kur'an'ın yasakladığı faiz kapsamına girmediğini iddia etmişlerdir. Bankalar tarafından verilen faiz, yasaklanmış olan ribanın kapsamı dışında tutularak bir şekilde ribanın kapsamı daraltılmak suretiyle günümüz banka faizine meşrutiyyet kazandırılmaya yönelik görüşler dile getirilmektedir.

Türkçeye genellikle faiz olarak tercüme edilen *riba* kelimesi, ilk dönem sözlüklerde; *tepe*, *çıkıntı*;³³³ *fazlalık*,³³⁴ *nema*;³³⁵ *artma*,³³⁶ *çoğalma*,³³⁷ *yükseğe çıkma*, *bedenin serpilip gelişmesi*³³⁸ vb. anlamlara gelir. Terim olarak *riba*; ödünç işlemlerinde veya karşılıklı yapılan mal akitlerinde malın karşılıksız olan hakiki ve hükmi fazlalığına denir.³³⁹ R-b-v kökünden türeyen *riba* kelimesi türevleriyle birlikte Kur'an'da yirmi defa

³³³ Ferâhîdî, **el-Ayn**, Cilt 8, s. 283.

³³⁴ Ferâhîdî, **el-Ayn**, Cilt 8, s. 283; Ezherî, **Tehzibu'l-Luğa**, Cilt 15, s. 272; Cevherî, **Sıhah**, Cilt 6, s. 2349-2351; Fîrûzabâdî, **Kâmûsu'l-Muhît**, Cilt 3, s. 1286; İbni Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 1572; Zebîdî, **Tâcu'l-Arus**, Cilt 38, s. 117.

³³⁵ İbni Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 1572;

³³⁶ Cevherî, **Sıhah**, Cilt 6, s. 2349-2351; Kurtubî, **el-Cami**, Cilt 4, s. 381.

³³⁷ Ezherî, **Tehzibu'l-Luğa**, Cilt 15, s. 272; Cevherî, **Sıhah**, Cilt 6, s. 2349-2351; Fîrûzabâdî, **Kâmûsu'l-Muhît**, Cilt 3, s. 1286; İbni Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 1572; Zebîdî, **Tâcu'l-Arus**, Cilt 38, s. 117.

³³⁸ Zebîdî, **Tâcu'l-Arus**, Cilt 38, s. 117; İbn Âşûr, **Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr**, Cilt 3, s. 79; Özsoy, **“Faiz”**, s. 110.

³³⁹ Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 1, s. 236; Özsoy, **Şer'i “Faiz”**, s. 110; Ziauddin Ahmad, “Riba Teorisi”, Ali Rıza Gül(çev.), **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 44, Sayı 1, 2003, s. 453; Ateş, **Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, s. 323; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 1, s. 430-431.

geçmektedir.³⁴⁰ Bu kullanımlardan sekiz tanesinin *ribanın* terim anlamı ile ilgili olduğu görülmektedir.³⁴¹ İslam âlimlerinin genel kabul ettiği görüşe göre faiz yasağı aynı içki yasağında olduğu gibi dört aşamada tedrici bir biçimde gerçekleşmiştir.³⁴² Kur'an'da Mekke döneminde *faiz/riba* yasağı ile ilgili inen ilk ayette Allah, kimi müşriklerin insanların malları arasında riba yoluyla artsın diye verdiklerinin Allah katında artmayacağını söyleyerek bu uygulamayı kınamıştır.³⁴³ İkinci aşamada Medine'de inen ayetlerde ise, kendilerine faizin her türlü yasaklandığı halde Yahudilerin, faizi helal saymaları ve faizli muamelelere devam etmeleri sebebiyle onların birçok defa ilahi cezaya uğratıldıkları haber verilmiştir.³⁴⁴ Üçüncü aşamada, Alla'a iman edenlerin kat kat faiz yememeleri bu hususta Allah'tan sakınmaları gerektiği söylenmekte³⁴⁵ ve yasaklanmakla beraber dördüncü aşamada, faiz yiyenlerin, şeytanın çarparak sersemlettiği kimse gibi kalktıkları, bunun sebebinin onların faizi alışveriş gibi gördükleri ancak Allah'ın alışverişi helal ribayı ise haram kıldığı belirtilmektedir.³⁴⁶ Bu ayetlerin devamında Allah, faizi bereketten mahrum bırakacağını buna karşılık sadakayı artıracığını, daha önce başkasına faiz ile borç veren varsa sadece anaparasını alıp faizin arta kalanını terk etmesini, bunu yapamadığı takdirde Allah'a ve Resülü'ne savaş açtığını söylemiş ve faizi kesin ve sert bir üslupla yasaklamıştır.³⁴⁷

Hiz. Peygamber'in hadislerine bakıldığında Kur'an ayetleri ile kesin olarak yasaklanan ribadan bahseden hadisleri bulmak mümkündür. Nitekim Hiz. Peygamber, Müslümanlara, cahiliye devrindeki bütün ribaların kaldırıldığını ve artık ödenmeyeceğini, sadece borç olarak verdikleri anaparayı alabileceklerini böylece ne zulmetmiş ne de zulme uğramış olacaklarını söylemiştir.³⁴⁸ Kur'an'da geçen ribanın kapsamında olmayan fazlalıklar ile ilgili hadis rivayetlerinden bahsedilir. Fazlalık ribası denilen ikinci çeşit ribada aynı tür ve orandaki malların peşin olarak ancak bir tarafın

³⁴⁰ Abdalbaki, **Mu'cem**, s. 300.

³⁴¹ Özsoy, "Faiz", s. 110.

³⁴² İbn Âşûr, **Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr**, Cilt 3, s. 80-81; Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 2, s. 422; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 1, s. 431.

³⁴³ **Kur'an**, Rum Suresi, Ayet 39.

³⁴⁴ **Kur'an**, Nisa Suresi, Ayet 160-161.

³⁴⁵ **Kur'an**, Al-i İmran Suresi, Ayet 130

³⁴⁶ **Kur'an**, Bakara Suresi, Ayet 275.

³⁴⁷ **Kur'an**, Bakara Suresi, Ayet 276-279; İbn Âşûr, **Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr**, Cilt 3, s. 80-81; Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 2, s. 239-240; Özsoy, **Şer'i "Faiz"**, s. 112; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 1, s. 430, 670-671.

³⁴⁸ Ebu Davud, **Buyu**: 5, hadis no: 3334.

fazlalılığı ile birlikte değiştirilmesidir.³⁴⁹ Nitekim Hz. Peygamber'in, altı eşya hadisi diye bilinen hadisinde; Altın ile altının, gümüş ile gümüşün, buğday ile buğdayın, arpa ile arpanın, hurma ile hurmanın, tuz ile tuzun misli misline eşit olarak peşin olarak satılabileceklerini söylemektedir. Ancak bu malların cinslerinin değişmesi durumunda peşin olmak şartıyla istedikleri gibi satabilecekleri ifadesi etmekte³⁵⁰ ve bu ifade bu tür faiz/ribaya örnek olarak gösterilmektedir. İslam hukukçularının büyük çoğunluğuna göre hadiste geçen mallar örnek olsun diye sayılmıştır. Bahsi geçen hadiste geçen mallar örnekleme yoluyla zikredildiği için bu mallar ve bu mallar gibi olanlar kastedilmektedir.³⁵¹ Mezhep âlimlerine göre, faiz yalnızca bu altı madde ile sınırlı olmayıp daha başka mallarda da uygulanabilir. Bu altı maddeye kıyas edilen mallarda faizin oluşmasına hangi durumun sebep olduğu hususunda ihtilaf edilmiş, bu durum ‘faizde illet’ konusunu ortaya çıkarmıştır.³⁵² İmam Şâfiî, altın ve gümüşte illetin nakit olması, diğer mallarda ise aynı cinsten yiyecek olması gerektiğini; Ebû Hanîfe, altın ve gümüşün illeti tartılması, diğer dört maddenin illeti ise ölçüle ölçülmesi görüşündedir. Bu tür faizin haramlığı ise sahih sünnet ile sabittir.³⁵³

Bu çalışmada müminleri hedef alan Rum, 30/39; Al-i İmran, 3/130; Bakara, 2/275, 276 ve 278. ayetleri ele alınacaktır.

2.1.3.1. Rum, 39. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği

وَمَا أَنْتُمْ مِنْ رَبِّا لَيْرَبُؤَا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُؤَا عِنْدَ اللَّهِ

‘İnsanların malları içinde artsın diye faizli ödünç verdikleriniz Allah katında artmaz.’

Suddi bu ayetin faizcilik yapan Sakif kabilesinin faizi hakkında indiğini söylemektedir.³⁵⁴ Bu kabile, henüz yasaklanmadan önce faiz ile geçinirdi. Bu ayet ile yaptıkları bu iş kötülenmiştir.³⁵⁵

³⁴⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 6, s. 7; Ateş, *Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, s. 324.

³⁵⁰ Müslim bin Haccâc, Ebû Huseyn el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, thk. Ahmed Zehve- Ahmed İneye. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, 2004, Mûsâkat, 81.

³⁵¹ Komisyon, *Kur'an Yolu*, Cilt 1, s. 432.

³⁵² Özsoy, ‘Faiz’, s. 114.

³⁵³ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 6, s. 8.

³⁵⁴ Zemahşerî, *Keşşâf*, Cilt 5, s. 236; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, Cilt 6, s. 259.

³⁵⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, Cilt 6, s. 259.

Ayette geçen “*riba*” kavramını, Abdullah b. Abbas, Saîd b. Cübeyr, Mücahid, İbrahim en-Nehaî, Tâvûs (ö. 725), Katade, Dahhak (ö. 684), daha fazla mal alabilmek için başkasına verilen *hediye* şeklinde tefsir etmişlerdir. Âmir (ö. 722) ise, kişinin, kendisine hizmet etmesi, ileride faydalı olması için, başkasına *hediye* olarak mal vermesidir açıklamasını yapmaktadır.³⁵⁶ Taberî, *riba* kelimesinin faiz şeklinde anlaşıldığını ancak bu ayette kastedilen şeyin bir kısım insanların, diğerlerine daha fazla mal alabilmek için *hediye* vermeleri olduğunu ifade etmektedir.³⁵⁷

Ayet Mealleri: Rum, 39.

Aktaş: “İnsanların mallarında artsın diye *ribadan* verdiğiniz, Allah’ın katında artmaz.”³⁵⁸

Cihangir: “İnsanların malları içinde artsın diye *katlanarak* arttırilandan her ne verirseniz, Allah katında artmaz.”³⁵⁹

Çevik: “... Onların mallarından *fazlasıyla* alırsınız düşüncesiyle yapılan faizli işlemler ve faizle alınıp da verenin haksız yere elde ettiklerinin Allah nezdinde hiçbir değeri de karşılığı da yoktur.”³⁶⁰

Dinçer: “İnsanlar mal mülk peşinde koşup, mallarının daha fazla artması için, bir şey verip şahsi menfaat peşinde koşuyorsa, o zaman Allah’a ait olan hakikatler ile ilgili bilgilerinde bir artış olmaz...”³⁶¹

Eliaçık: “İnsanların malları sayesinde verdiğiniz faiz Allah katında artmaz...”³⁶²

Firidin: “Ve insanların malları içinde artsın diye faize verdiğiniz ki Allah indinde artmaz...”³⁶³

Hulûsi: “İnsanların, malları artsın amacıyla *riba* almak üzere verdiğiniz şey, Allah indinde artmaz...”³⁶⁴

³⁵⁶ Taberî, *Taberî Tefsiri*, Cilt 6, s. 415.

³⁵⁷ Taberî, *Taberî Tefsiri*, Cilt 6, s. 415.

³⁵⁸ Aktaş, *Kerim Kur’an*, s. 474.

³⁵⁹ Cihangir, *Sonsuz Rahmet*, s. 501.

³⁶⁰ Çevik, *Nüzul Sırasına Göre Kur’an’ı-Kerim Meali*, s. 434.

³⁶¹ Dinçer, *Tevhid-i Kur’an Meali*, s. 389.

³⁶² Eliaçık, *Yaşayan Kur’an*, s. 323.

³⁶³ Firidin, *Kur’an’ı Kerim Meali*, s. 193.

³⁶⁴ Hulûsi, *Kur’an’ı Kerim Çözümü*, s. 498.

Kılıç: “İnsanların malından size artış sağlasın diye tefecilik parası ile verdiğiniz şeyler Allah katında artmaz...”³⁶⁵

Mert: “Halkın malları içinde artsın diye verdiğiniz tefecilik parası Allah’ın yanında artmaz...”³⁶⁶

Mihr: “İnsanların mallarında artış olsun diye faizden (faiz olarak) verdiğiniz şey (Allah’a ulaşmayı dilemeden yaptığınız zikir), o takdirde Allah’ın katında artmaz.”³⁶⁷

Özdemir: “Sırf servetinizi arttırmak için, başkalarından elde edeceğiniz herhangi bir riba/her türlü haksız aşırı bir tefecilik kazancı, Allah’a göre servetinizde bir artış sayılmaz...”³⁶⁸

Öztürk: “İnsanların malları içinde artsın diye riba olarak verdiğiniz, Allah katında artmaz...”³⁶⁹

Sağ: “İnsanların mallarından elde ettiğiniz ribadan/haksız kazançtan, vermiş olduğunuz yardımlar, Allah yanında size artı bir kazanç sağlamaz...”³⁷⁰

Yılmaz, H. : “Ve insanların malları içinde artsınlar diye ribadan verdikleriniz, Allah yanında artmaz...”³⁷¹

Yılmaz, M. : “Halkın malları içinde artması için verdiğiniz tefecilik parası Allah’ın yanında artmaz...”³⁷²

Yüksel: “Halkın malları içinde artması için verdiğiniz tefecilik parası Allah’ın yanında artmaz...”³⁷³

Meallerin Kritiği: Ayette geçen “riba” kelimesini; Aktaş, Hulûsi, Öztürk, Yılmaz H., “riba”; Çevik, Eliaçık, Firidin, Mihr, “faiz”; Kılıç, Mert, Yılmaz M., Yüksel, “tefecilik parası”; Cihangir, “katlanarak artırılan”; Dinçer, “şahsi menfaat peşinde koşmak”; Özdemir, Sağ, “riba/her türlü haksız kazanç” şeklinde açıklamışlardır.

³⁶⁵ Kılıç, *Türkçe Kur’an*, s. 338.

³⁶⁶ Mert, *Kur’an’ı Kerim’in Çevirisi*, s. 205.

³⁶⁷ Mihr, *Kur’an-ı Kerim Meali*, s. 305.

³⁶⁸ Özdemir, *Son Davet*, s. 411.

³⁶⁹ Öztürk, *Kur’an’ı Kerim Meali*, s. 363.

³⁷⁰ Sağ, *Evensel Çağrı*, s. 509-510.

³⁷¹ Yılmaz, H., *Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali*, s. 385.

³⁷² Yılmaz, M., *Kur’an’a Sor*, s. 30/39.

³⁷³ Yüksel, *Mesaj*, s. 486.

Yukarıda geçtiği üzere bazı müfessirler, ‘*riba*’ kelimesine bu ayet bağlamında ‘*hediye*’ anlamı verildiği görülmektedir. Ayette, kişinin insanların mallarında artması için verdiği şeyin artmayacağından bahsedilmektedir. Böyle olunca söz konusu kelime, *riba/faiz*, tefe ya da karşılık beklenerek verilen hediye anlamında kullanılabilir. Bu türden yorumlar kelimenin Arap dilinde sahip olduğu anlama ve içinde bulunduğu bağlama uygun düşmektedir.

Ayetlerde geçen ‘*riba*’ kelimesi, pek çok mealde tefecilik şeklinde yorumlandığı için yeri gelmişken tefecilik meselesine değinmek gerekmektedir. Ayetin indiği tarihi dönem düşünüldüğü zaman ‘*riba*’ kelimesi için tefecilik kavramı kullanılabilir. Ancak günümüzde bu kavram, bir kimsenin yetkili makamlardan izin almadan faiz karşılığı borç para vermesi şeklinde tanımlanmakta ve suç kabul edilmektedir. Bu işlemin suç sayılmasının sebebi ise tefecilik yapanın bu işlemde elde ettiği faizden vergi vermemesi böylelikle borçlulardan aldıkları faizden devlete vergi veren bankaların bu uygulamalardan elde ettikleri kâra engel olmasıdır.³⁷⁴ Bu gerçeğe rağmen eldeki kimi meallerde *riba* kelimesi için özellikle tefecilik kavramı tercih edildiği görülmektedir. Tefecilik kavramının banka faizine nazaran zihinde daha negatif bir algı uyandırmasına rağmen aslında aralarında faizli işlem yapma hususunda bir fark yoktur. Zira ikisi de borçluya verdiği borca bir fazlalık eklemektedirler. Birinin verilen borca eklenen fazlalığı sabit bir oranda tutması onun, diğerinden tamamen farklı olduğunu göstermemektedir. Kaldı ki kimi zaman bankaların verilen borca ekledikleri fazlalık, tefecilik işi ile uğraşanlarınkinden daha fazla olabilmektedir.

Dinçer’in, ‘*şahsi menfaat peşinde koşmak*’ şeklindeki yorumu ‘*riba*’ kelimesi için kısmen uygun olsa da *riba* olarak nitelendirilmeyen pek çok meşru kazancı da kapsamaktadır. Söz konusu kelime, ‘*şahsi menfaat peşinde koşmak*’ şeklinde kullanıldığı takdirde hem meşru kazançların *riba* kapsamında değerlendirilmesi hem de *ribanın* meşru kazançlardan sayılması tehlikesi ortaya çıkmaktadır.

Özdemir, Sağ; ‘*riba*’ kelimesini, ‘*her türlü haksız kazanç*’ şeklinde açıklamışlardır. *Ribanın* haksız kazanç olması bilinen bir şeydir. Ancak Özdemir, bankaların, devletin belirlediği oranda kişilerden aldığı faizi meşru kabul etmektedir.

³⁷⁴ Ömer Faruk Korkmaz ve Ömer Yazan, ‘‘Ulusal Fon Döngüsünü Sınırlandıran Bir Faaliyet Olarak Tefecilik’’, *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2012, s. 59.

Bankaların belli oranlarda aldığı faizin verdikleri hizmete karşılık olarak kabul eden Özdemir, Rum 30/39. ayeti bağlamında bankaların, devletin belirlediği bir yüzde oran ile borç verebileceklerini, bu faizin Kur'an'da belirtilen riba kapsamına girmediğini, devlet eliyle belirlenen faizin meşru olduğunu ifade etmektedir.³⁷⁵

Ayetin bağlamına bakıldığında bir önceki ayette Allah, akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa hakkının verilmesini bunun da Allah'ın hoşnutluğunu isteyenler için en iyi yol olduğunu söylemektedir. Konumuz olan ayetin devamında ise, Allah'ın hoşnutluğunu isteyerek verilen zekâtın kişinin malını kat kat artırdığına dikkat çekmektedir. Bir sonraki ayette ise Allah, rızkı verenin, hayatları sona erdirecek ve tekrar can verecek olanın kendisi olduğunu vurgulamaktadır. Kur'an'ın bu dönemde inen ayetleri incelendiğinde müşriklerin Allah'ın kendilerine verdiği rızkı ihtiyaç sahiplerinden esirgedikleri ve yaptıkları azıcık yardımı dahi fakirlerin başlarına kaktıkları anlaşılmaktadır. Buna mukabil ihtiyaç sahiplerine verdikleri borçlara yeni fazlalıklar eklerler ve borç ödenmediği takdirde hem borç hem de faizi gitgide fazlalaşır. Söz konusu ayette geçen ifade, onların insanlardan aldıkları faizin, mallarında artış olarak görmelerine rağmen aslında Allah'ın katında bir karşılığının olmadığını vurgulamaktadır.

2.1.3.2. Al-i İmran, 3/130. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

‘‘Ey iman edenler! Kat kat faiz yemeyin.’’

Keffal'e göre, Müşrikler, *riba* sebebiyle topladıkları malları ordularına harcamışlar ve bu ordularıyla Müslümanlara karşı savaşmışlar. Bu durum Müslümanların intikam maksadıyla orduları için *riba* vesilesiyle mal toplamaya yönlendirmiştir. İşte bundan dolayı Allah, Müslümanları bundan nehyetmiştir.³⁷⁶

Ayette geçen *kat kat* ifadesi, Cahiliye Araplarının verdikleri borca karşılık borçluya yükledikleri fazlalık şeklinde anlaşılmıştır.³⁷⁷ Öyle ki borç veren kişi, borcun zamanı gelip de verdiği borcu geri alamadığında belli bir mühlet karşılığında verdiği borcun

³⁷⁵ Özdemir, **Son Davet**, s. 411.

³⁷⁶ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 7, s. 62-63.

³⁷⁷ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 7, s. 63.

faizini kat kat artırırđı. Böylece ilk verdiği borcun faizi katlanarak devam ederdi. Allah, bu ayeti ile söz konusu faizli muamelenin yasak olduğunu bildirmiştir.³⁷⁸

Cahiliye ribası denilen bu faiz uygulamasında; bir mal aynı cinsten mal ile fazlalıklı olarak geri alınmak üzere veresiye verilirdi.³⁷⁹ Söz konusu muamelede fazlalık ödemenin ertelenmesine dayanır. Alacaklı borçluya borç verirken ya ilk başta verdiği borca belli bir fazlalık şart koşar ya da mevcut borcun vadesi gelip de borç ödenmediğinde erteleme karşılığı olarak bir fazlalık ekler. Çoğunlukla borçlar zamanında ödenmediği için her vade geldiğinde alacaklı yeni vadeye karşılık borca yeni fazlalıklar ister ve böylece ilk verilen borç faizle beraber katlanarak artar.³⁸⁰ Cahiliye ribasının haramlığı Kur'an ile kat'i olduğu için bunun meşru olmadığı ile ilgili herhangi bir görüş ileri sürülemez.³⁸¹

İslam'dan önce Arap toplumunda özellikle Taif, Mekke ve Medine şehirlerinde yaşayanların çoğunluğu faize bir şekilde bulaşmış ve faizle muamele almış başını gitmişti. Özellikle kimi kabile reislerinin yegâne gelir kaynağı faizdi ve borçludan kat kat faiz almakla servetlerine servet katmışlardı. Tâif şehrinde verilen borç zamanında ödenmediği takdirde borç veren borcunu ikiye katlardı ve bu durum verilen borç ödeninceye kadar devam ederdi. Misli faiz denilen bu çeşidin yanında borç verenin esas paraya bir miktar faiz ilave etmesi ya da ana mala faiz ekleyip bunun da faizini alması şeklinde çeşitleri de vardı.³⁸²

Cahiliye Araplarında faizli işlemin bir şekli de, anamalın sabit tutulması ve ona her ay bir miktar faiz eklenmesi şeklinde gerçekleşmekteydi. Borca konu bir hayvan ise bu durumda hayvanın yaşının artırılması ve her vade geldiğinde borç ödenmediği takdirde bir yaş daha eklenmesi şeklinde olurdu.³⁸³

³⁷⁸ Taberî, **Taberî Tefsiri**, Cilt 2, s. 364; Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 1, s. 1064; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 7, s. 63; Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 2, s. 422; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 1, s. 670.

³⁷⁹ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 6, s. 7; Ateş, **Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, s. 323.

³⁸⁰ Taberî, **Taberî Tefsiri**, Cilt 2, s. 364; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 6, s. 7; Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 2, s. 237; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 1, s. 431.

³⁸¹ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 6, s. 9.

³⁸² Mustafa Çoşkun, "Faiz-Banka ve İslam II", **İslam Medeniyeti Dergisi**, Sayı 26, 1972, s. 42.

³⁸³ Abdil Karakuş, "İslam Hukuk Kaynaklarındaki Faiz Kavramının Modern Ekonomi Bağlamında Yeniden Değerlendirilmesi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Üniversitesi SBE, 2006, s.19

Ayet Mealleri: Al-i İmran, 3/130.

Aktaş: “... *Kat kat artırarak riba yemeyin.*”³⁸⁴

Cihangir: “... *Kat kat artırılmış ribayı yemeyin.*”³⁸⁵

Çevik: “... *Kat kat artırılmış bir biçimde faiz yemeyin...*”³⁸⁶

Dinçer: “... *Şahsi menfaat peşinde olmayın, hakkınızı abartıp katlamayın ve fenalardan sakının...*”³⁸⁷

Eliaçık: “Ey iman edenler! *Faiz yemeyin...*”³⁸⁸

Firidin: “... *Kat kat artırılmış olarak faiz yemeyin...*”³⁸⁹

Hulûsi: “... *Kat kat artırılmış riba (faiz) yemeyin (tefecilik yasaklanmıştır) ...*”³⁹⁰

Kılıç: “... *Kat kat artırılmış bir biçimde faiz yemeyin...*”³⁹¹

Mert: “... *Faizi kat kat artırılmış olarak yemeyin...*”³⁹²

Mihr: “... *Faizi, kat kat artırarak yemeyin...*”³⁹³

Özdemir: “Ey iman edenler! ... *Tefeciler gibi riba/tefecilik yapıp, servetinizi katlayacak şekilde kazanç elde etmeye kalkışmayın...*”³⁹⁴

Öztürk: “... *Ribayı öyle kat kat katlayarak yemeyin...*”³⁹⁵

Sağ: “... *Çalıp çurpup biriktirerek riba/haksız kazanç yemeyin...*”³⁹⁶

Yılmaz, H. : “... *Kat kat artırılmış olarak ribayı yemeyin...*”³⁹⁷

Yılmaz, M. : “... *Faizi kat kat artırılmış olarak yemeyin...*”³⁹⁸

³⁸⁴ Aktaş, **Kerim Kur'an**, s. 71.

³⁸⁵ Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 85.

³⁸⁶ Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur'an'ı-Kerim Meali**, s. 511.

³⁸⁷ Dinçer, **Tevhid-i Kur'an Meali**, s. 78.

³⁸⁸ Eliaçık, **Yaşayan Kur'an**, s. 852.

³⁸⁹ Firidin, **Kur'an'ı Kerim Meali**, s. 30.

³⁹⁰ Hulûsi, **Kur'an'ı Kerim Çözümü**, s. 109.

³⁹¹ Kılıç, **Türkçe Kur'an**, s. 71.

³⁹² Mert, **Kur'an'ı Kerim'in Çevirisi**, s. 35.

³⁹³ Mihr, **Kur'an-ı Kerim Meali**, s. 48.

³⁹⁴ Özdemir, **Son Davet**, s. 506.

³⁹⁵ Öztürk, **Kur'an'ı Kerim Meali**, s. 458.

³⁹⁶ Sağ, **Evensel Çağrı**, s. 620.

³⁹⁷ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur'an'ın Türkçe Meali**, s. 462.

³⁹⁸ Yılmaz, M., **Kur'an'a Sor**, s. 3/130.

Yüksel: “... *Faizi kat kat artırılmış olarak yemeyin...*”³⁹⁹

Meallerin Kritiği: Ayette geçen ‘*riba*’ kelimesi için; Aktaş, Cihangir, Öztürk, Yılmaz H., ‘*riba*’; Çevik, Eliaçık, Firidin, Kılıç, Mert, Mihr, Yılmaz M., Yüksel, ‘*faiz*’; Dinçer, ‘*şahsi menfaat peşinde koşmak*’, Hulûsi, Özdemir, ‘*tefecilik*’, Sağ, ‘*haksız kazanç*’ şeklinde yorumlamışlardır.

Ayette, mümin olanların kat kat artırılmış ‘*riba/faiz*’ yememeleri emredilmektedir. Bu ayet bağlamında söz konusu kelimenin, ‘*riba/faiz/tefe*’ şeklinde açıklanması ayetin bağlamına uygun düşmektedir. Ancak kelimeyi bağlamından kopartarak ‘*şahsi menfaat peşinde koşmak*’ ya da banka faizini meşru kazanç kabul edip bunun dışında olanları ‘*haksız kazanç*’ şeklinde açıklamak, Kur’an’ın kastettiği manaya ters düşmektedir.

Kimi yorumlarda ayette yasaklanan kat kat artırılan ribanın tefeciliğe benzemesinden hareketle aslında yasaklanan ribanın banka faizi değil tefecilik olduğu yönünde bazı görüşler ileri sürülmüştür. Zira bankalar, borçluya sabit oranlarda faizle borç verdiklerinden borcun ödeme zamanı geldiği halde ödenmediğinde borca yeni faiz oranı ekleseler de bu yeni eklenen faiz, devletçe belirlenen oranları geçmemektedir. Bize göre ayet, o dönemde hali hazırda uygulanan faizin bir çeşidinden bahsetmektedir. Bu ayete bakarak riba sadece kat kat artırma yoluyla cereyan eden bir uygulama olduğu sonucunu vermemektedir. Söz konusu ayetin uhud gazvesinin akabinde indiği söylenmektedir. Bu gazve ile ilgili ayetlerde Allah, müminleri meleklerle desteklediğinden, onlara yaptığı yardımdan bahsetmektedir. Müminlerden beklenenin başkalarını zor durumda bırakan davranışlardan vazgeçmeleri, bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcama yapmaları olduğu hususu vurgulanmaktadır.

2.1.3.3. Bakara, 2/275. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ
مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا

‘*Faiz yiyenler ancak şeytanın çarparak sersemlettiği kimse gibi kalkarlar. Bunun sebebi onların, “Alım satım da ancak faiz gibidir” demeleridir. Halbu ki Allah alım satımı helâl, faizi ise haram kılmıştır.*’

³⁹⁹ Yüksel, **Mesaj**, s. 79.

Ayette geçen “*riba yiyenler*” ifadesi, “*faiz ile alışveriş edenler*” şeklinde tefsir edilmiştir.⁴⁰⁰ Taberî, ayetin hükmünün her türlü faizli muamelede bulunanları kapsadığını ifade etmektedir. O’na göre, söz konusu ayet nazil olduğunda faiz ile iştigal edenler, bu gayr-ı meşru kazançlarını genellikle yeme-içmede kullandıkları için ayette “*faiz yiyenler*” ifadesi yer almaktadır.⁴⁰¹

Ayette geçen *bey* kelimesi, “*bir şeyi başka bir şey ile değiştirmek, satmak ya da satın almak, sözleşme yapmak, taahhütte bulunmak*” vb. anlamlara gelir.⁴⁰² *Bey* kelimesi Kur’an’da bu anlamının yanında her türlü karşılıklı ilişki için de kullanılmıştır. Örneğin, *Tanrı-kul ilişkisi*,⁴⁰³ *yönetici-yönetilen ilişkisinin*⁴⁰⁴ yanında *ekonomik ve sosyal hususlarla ilgili her türlü mübadele ilişkisi*⁴⁰⁵ *bey* kelimesinin kapsamına girmektedir.

Bey ve *riba* işlemlerinde malların mübadele edilmesi sonucu ortaya bir fark çıkmasından hareketle müşrikler, ribanın yasaklanmasına itiraz etmişlerdir.⁴⁰⁶ Oysa *bey* iki farklı malın mübadele edilmesi şeklinde cereyan eden bir işlemdir. Bu mübadele işlemi sonucunda satıcı ve alıcı kâr ya da zarar edebilmektedirler. Ribada ise mal görünürde mübadele edilmiş görünse dahi aslında hala borç verene zimmetli olduğundan tam bir mübadele gerçekleşmemektedir. Zimmette sabit olan aynı türden iki malın farklı oranlarda mübadelesinde sadece borç veren lehine bir kâr oranı sabit iken borçlu daima zarar etmektedir.

Ayet Mealleri: *Bakara, 2/275.*

Aktaş: “*Riba (haksız fazlalık) yiyenler, ancak şeytanın dokunuşuyla çarptığı kimse gibi kalkarlar. Bu, onların alışveriş de riba gibidir demelerindedir. Oysa Allah, alışverişini helal ribayı haram kılmıştır...*”⁴⁰⁷

⁴⁰⁰ Taberî, **Taberî Tefsiri**, Cilt 2, s. 158; Râzî, **Mefâtihu’l-Gayb**, Cilt 6, s. 6.

⁴⁰¹ Taberî, **Taberî Tefsiri**, Cilt 2, s. 158-159.

⁴⁰² İbn Manzûr, **Lisanu’l-Arab**, Cilt 8, s. 23-26.

⁴⁰³ **Kur’an**, Tevbe Suresi, Ayet 111.

⁴⁰⁴ **Kur’an**, Fetih Suresi, Ayet 10; Mümtehine Suresi, Ayet 12.

⁴⁰⁵ **Kur’an**, Bakara Suresi, Ayet 275; Nur Suresi, Ayet 37; Cuma Suresi, Ayet 9.

⁴⁰⁶ Servet Bayındır, “Ribanın Tarifi Konusunda Yeni Bir Yaklaşım Önerisi”, **İlahiyat Akademi Dergisi**, Sayı 13, (Haziran 2021), s. 11-13.

⁴⁰⁷ Aktaş, **Kerim Kur’an**, s. 50.

Cihangir: “*Riba/katlanmış tefe yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların, alışveriş de riba gibidir demelerinden dolaydır. Oysa Allah alışverişi helal, ribayı haram kılmıştır...*”⁴⁰⁸

Çevik: “... *Tefecilik yapıp faizle uğraşarak servetine servet katanlar... Böyleleri, “Alışverişte riba tefecilik gibidir.” derler. Hâlbuki Allah alışverişi helal, ribayı haram kılmıştır...*”⁴⁰⁹

Dinçer: “*Şahsi menfaat ile kendine fayda sağlama peşinde olanlar, hakikatleri anlayamazlar. ... İşte bu halde olanlar, elbette alışveriş şahsi menfaat peşinde olmaktır, derler. Allah için alışveriş helaldir. Şahsi menfaat peşinde koşmak ise haramdır...*”⁴¹⁰

Eliaçık: “*Faiz yiyenler, şeytan çarpmış saralı gibi kalkarlar. Çünkü “Faizin alışverişten farkı yok.” derler. Oysa Allah alışverişi helâl, faizi haram kıldı...*”⁴¹¹

Firidin: “*O faiz yiyenler yoklayan (yankesici?) o şeytanın çarptığı kişilerin kalkındığı gibi kalkınırlar. İşte o, kesinlikle onların “kesin olarak alışveriş faiz benzeridir” demelerindedir. Ve Allah alışverişi helal ve faizi haram kıldı...*”⁴¹²

Hulûsi: “*Riba yiyenler, şeytan (cin) çarpmış (asılsız fikirlere obsede olmuş) kişi nasıl ayağa kalkarsa öylece kalkarlar. Bu onların, ribayı alışverişle aynı tutmalarından ileri gelir. Oysa Allah alışverişi helal kıldı ribayı haram...*”⁴¹³

Kılıç: “*Tefecilikle para yiyenler, kabirlerinden şeytanın çarptığı kimse gibi çarpılmış olarak çıkarlar. Bu onların, tefecilik, alışveriş gibidir demelerinden kaynaklanır. Oysa Allah, alışverişi helal tefeciliği ise haram kılmıştır...*”⁴¹⁴

Mert: “*Tefecilikle para yiyenleri şeytanın çarptığı kimse gibi ayağa kalkarlar. Bu onların tefecilik alışveriş gibidir demelerinden ötürüdür hâlbuki Allah alışverişi helal, tefeciliği ise haram kıldı...*”⁴¹⁵

⁴⁰⁸ Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 62.

⁴⁰⁹ Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur’an’ı-Kerim Meali**, s. 486.

⁴¹⁰ Dinçer, **Tevhid-i Kur’an Meali**, s. 61.

⁴¹¹ Eliaçık, **Yaşayan Kur’an**, s. 816.

⁴¹² Firidin, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 21.

⁴¹³ Hulûsi, **Kur’an’ı Kerim Çözümü**, s. 88.

⁴¹⁴ Kılıç, **Türkçe Kur’an**, s. 56.

⁴¹⁵ Mert, **Kur’an’ı Kerim’in Çevirisi**, s. 26.

Mihr: “*Riba (faiz) yiyenler, kabirlerinden ancak şeytan çarpmasından hırpalanmış bir kimse gibi kalkarlar. İşte bu, onların: ‘Oysa alışveriş riba gibidir’ demeleri sebebiyledir. Allah alışverişi helal ribayı (faizi) haram kılmıştır...*”⁴¹⁶

Özdemir: “... Sana ribayı/tefeciliği/muhtaç olan başkasına çok fazla karşılıkla ve borç olarak verileni soruyorlar. Bu işi yapanlar, şeytanın kandırıp yoldan çıkardığı kişi gibi daima şaşkınlıktadırlar. Onların bu şaşkın halleri, “tefecilik kazancı, alışveriş gibidir” deyip kendilerini kandırmalarından dolayıdır. Hâlbuki Allah alış-verişi helal, ribayı/tefecilik kazancını ise, haram/yasak etmiştir...”⁴¹⁷

Öztürk: “O ribayı yiyenler, şeytanın bir dokunuşla çarptığı kişinin kalkışından başka türlü kalkamazlar. Bu böyledir çünkü onlar alışveriş de riba gibidir demişlerdir. Oysaki Allah, alışverişi helal, ribayı haram kılmıştır...”⁴¹⁸

Sağ: “Riba/haksız kazanç yoluyla kendilerine çıkar sağlama peşinde olanlar... Elbette alış-veriş çıkar sağlamak peşinde olmaktır derler. Oysaki Allah için, alış-veriş normal, haksız kazanç yoluyla çıkar sağlamak yasaktır...”⁴¹⁹

Yılmaz, H. : “O ribayı yiyen şu kişiler, şeytanın bir dokunuşuyla çarptığı kişinin kalkışından başka türlü kalkamazlar. Bu, şüphesiz onların, “alış-veriş, riba gibidir” demeleriyledir. Oysaki Allah, alış-verişi helal, bu ribayı haram kılmıştır...”⁴²⁰

Yılmaz, M. : “Tefecilikle para yiyenler, sapkının çarptığı kimse gibi ayağa kalkarlar. Bu, onların, “Tefecilik alışveriş gibidir” demelerinden ötürüdür. Hâlbuki Allah alışverişi helal, tefeciliği ise haram kıldı...”⁴²¹

Yüksel: “Tefecilikle para yiyenler, sapkının çarptığı kimse gibi ayağa kalkarlar: Bu onların, tefecilik alışveriş gibidir demelerinden ötürüdür. Hâlbuki Allah alışverişi helal tefeciliği ise haram kıldı...”⁴²²

Meallerin Kritiği: Ayette geçen, “riba yiyenler” ibaresi için; Eliaçık, Firidin, “faiz yiyenler”; Çevik, Kılıç, Mert, Özdemir, Yılmaz M., Yüksel, “tefecilikle para

⁴¹⁶ Mihr, **Kur’an-ı Kerim Meali**, s. 34.

⁴¹⁷ Özdemir, **Son Davet**, s. 475.

⁴¹⁸ Öztürk, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 433.

⁴¹⁹ Sağ, **Evrensel Çağrı**, s. 581.

⁴²⁰ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali**, s. 436.

⁴²¹ Yılmaz, M., **Kur’an’a Sor**, s. 2/275.

⁴²² Yüksel, **Mesaj**, s. 55.

yiyecekler''; Hulûsi, Mihr-Öztürk, Yılmaz H., ''riba yiyecekler''; Aktaş, Sağ, ''haksız kazanç''; Dinçer, ''şahsi menfaat peşinde koşmak'' yorumlarında bulunmuşlardır.

Ayette ''riba/faiz ya da tefecilik'' yaparak kazandıkları paraları yiyeceklerin şeytanın çarptığı kimse gibi kaktıklarını, bunun sebebinin onların riba ile alışverişi bir görmeleri olduğu belirtilmektedir. Ayette geçen ''riba yiyecekler'' ibaresi için; ''riba/faiz/tefe'' kelimelerinin kullanılması ayetin bağlamına uygundur. Ancak söz konusu ibareyi, ''haksız kazanç'' şeklinde açıklamak doğru değildir. Yukarıda geçtiği üzere bu türden yorumların sebebi, bankaların, devlet eliyle belirlenen oranlarda faizli işlem yapmasının meşru kılınmasına yönelik çalışmalar olduğu görülmektedir. Nitekim Aktaş, ribanın haksız fazlalık anlamına geldiğini, bankanın hizmet ve zamana karşılık aldığı fazlalığın faiz/riba olmadığını söylemektedir.⁴²³

Ticaret, Arapların ekonomik hayatlarında önemli bir yere sahip olduğundan Cahiliye döneminde özellikle bazı şehirler bölgenin ticaret merkezi haline gelmişti. Bu şehirlerde yapılan ticaret işlemlerinde temel ihtiyaç mallarının peşin veya vadeli olarak alınıp satılmasının yanında altın, gümüş ve diğer değerli madenlerin peşin veya vadeli alım satımı yapılırdı. Yukarıda geçtiği üzere bey' işleminde farklı mallar birbirleri ile mübadele edilirken bir kâr ya da zarar farkı ortaya çıkardı. Araplar için ticaret işleminde farklı malların mübadelesinde ortaya çıkan fazlalık ile borç olarak verilen paraya eklenen fazlalık arasında bir fark yoktu. O yüzden ki kendilerine faiz yasaklandığında faizin alışveriş gibi olduğunu düşündüklerinden alışverişin yasaklanmadığı yerde faizin yasaklanmasına itiraz etmişlerdir. Zira bu muamele onların yıllardan beri yapageldikleri maldan ve paradan kar elde etme yollarıydı. Araplara göre ikisinden de kar elde edildiği için riba ile bey' aynı kabul edilmekteydi.

2.1.3.4. Bakara, 2/276. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği

يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ

''Allah faizi tüketir, sadakaları ise arttırır...''

⁴²³ Aktaş, **Kerim Kur'an**, s. 50-51.

Ayette geçen “Allah ribayı yok eder” ifadesi, tamamen imha edilmesi,⁴²⁴ bereketinin giderilmesi⁴²⁵ ve azar azar noksanlaşması⁴²⁶ şeklinde tefsir edilmiştir.

Râzî, riba ile mal elde eden kişinin başkasının hakkına girdiğinden onların kınamalarına/beddualarına maruz kalır ve bu sebeple riba ile elde ettiği malın bereketi yok olup gider demektedir. Riba ile mal toplayan bu kişi yaptığı iş ile meşhur olduğundan tamahkâr insanların hedefi haline geldiğini ifade eder.⁴²⁷ Riba ile mal toplayan bu kimsenin ahirette de kazancı olmaz. Çünkü Allah, onun sadakasını, cihadını, haccını ve yapmış olduğu sıla-i rahimi kabul etmez demektedir.⁴²⁸

Ayet Mealleri: Bakara, 2/276.

Aktaş: “Allah, ribayı yok eder, sadakaları da artırır.”⁴²⁹

Cihangir: “Allah, ribayı çökertir, sadakaları ise riba eder/katlar...”⁴³⁰

Çevik: “Allah tefecilik yoluyla ribadan elde edilen kazancı bereketten mahrum eder... Allah yolunda helal kazançtan yapılan harcamaları bereketlendirir...”⁴³¹

Dinçer: “Şahsi menfaat peşinde olanlar, Allah’ı anlamada başarısız olurlar. Dosdoğru hareket edenler ise başarılı olurlar...”⁴³²

Eliaçık: “Allah, faizi bereketten mahrum eder. Karşılıksız yardımları ise kat kat artırarak bereketlendirir...”⁴³³

Firidin: “Allah faizi aşındırıp eksiltir ve sadakaları artırır...”⁴³⁴

Hulûsi: “Allah ribayı (gelirini) mahveder, sadakayı (gelirini) ise artırır! ...”⁴³⁵

Kılıç: “Allah tefeciliği ezer fakat karşılıksız yardımı ise destekler...”⁴³⁶

⁴²⁴ Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 2, s. 159; Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 1, s. 838.

⁴²⁵ Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 2, s. 159; Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 1, s. 838; Komisyon, **Kur’an Yolu**, Cilt 1, s. 442.

⁴²⁶ Râzî, **Mefâtîhu’l-Gayb**, Cilt 6, s. 22.

⁴²⁷ Râzî, **Mefâtîhu’l-Gayb**, Cilt 6, s. 23.

⁴²⁸ Râzî, **Mefâtîhu’l-Gayb**, Cilt 6, s. 24.

⁴²⁹ Aktaş, **Kerim Kur’an**, s. 51.

⁴³⁰ Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 62.

⁴³¹ Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur’an’ı-Kerim Meali**, s. 486.

⁴³² Dinçer, **Tevhid-i Kur’an Meali**, s. 61.

⁴³³ Eliaçık, **Yaşayan Kur’an**, s. 816-817.

⁴³⁴ Firidin, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 21.

⁴³⁵ Hulûsi, **Kur’an’ı Kerim Çözümü**, s. 88.

⁴³⁶ Kılıç, **Türkçe Kur’an**, s. 56.

Mert: “Allah *tefeciliği mahkûm eder*, karşılıksız yardımı destekler...”⁴³⁷

Mihr: “Allah, *ribayı eksiltir (onun bereketini giderir)* ve sadakayı artırır (bereketlendirir)...”⁴³⁸

Özdemir: “Allah *ribanın/tefecilik ile elde edilen haksız kazancın bereketini yok eder*, karşılıksız yapılan yardımları ise kat kat arttırarak bereketlendirir...”⁴³⁹

Öztürk: “Allah *ribadan beklenen artışı mahveder*, sadakalar karşılığında artışlar getirir...”⁴⁴⁰

Sağ: “Allah, *haksız kazanç ile elde edilenlerin bereketini yok eder* ve dürüst yollardan kazanılanları, kat kat bereketlendirir.”⁴⁴¹

Yılmaz, H. : “Allah *ribayı yok eder*, sadakaları da artırır...”⁴⁴²

Yılmaz, M. : “Allah *tefeciliği mahkûm eder*, karşılıksız yardımı destekler...”⁴⁴³

Yüksel: “Allah *tefeciliği mahkûm eder*, karşılıksız yardımı destekler...”⁴⁴⁴

Meallerin Kritiği: Ayette geçen “*yemhakuallahurriba*” ifadesini, Aktaş, Cihangir, Çevik, Hulûsi, Mihr, Öztürk, Yılmaz H., “*Allah ribayı yok eder/çökertir/beklenen artışı bereketten mahrum eder/mahveder*”; Eliaçık, Firidin, “*Allah, faizi bereketten mahrum eder/aşındırıp eksiltir*”; Kılıç, Mert, Yılmaz M., Yüksel, “*Allah tefeciliği ezer/mahkûm eder*”; Dinçer, “*şahsi menfaat peşinde olanlar Allah’ı anlamada başarısız olurlar*”; Özdemir, “*Allah, tefecilik ile elde edilen haksız kazancı yok eder*”; Sağ, “*Allah, haksız kazanç ile elde edilenlerin bereketini yok eder*” şeklinde yorumlamışlardır.

Allah, söz konusu ayette insanların daha fazla mal elde edebilmek için başkalarına verdiği ribanın zahiren artsa bile bereketten mahrum olacağını, buna mukabil başkalarına fayda sağlanması için verilen sadakanın, zahiren veren kişinin malında eksiltme olarak görülse bile bereketini arttıracığını söylemektedir. Meallere bakıldığında bu minvalde yorumlar görülürken, kimi meallerin, kelimeyi tefecilik olarak yorumladıkları

⁴³⁷ Mert, **Kur’an’ı Kerim’in Çevirisi**, s. 26.

⁴³⁸ Mihr, **Kur’an-ı Kerim Meali**, s. 34.

⁴³⁹ Özdemir, **Son Davet**, s. 475.

⁴⁴⁰ Öztürk, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 433.

⁴⁴¹ Sağ, **Evrensel Çağrı**, s. 582.

⁴⁴² Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali**, s. 436.

⁴⁴³ Yılmaz, M., **Kur’an’a Sor**, s. 2/276.

⁴⁴⁴ Yüksel, **Mesaj**, s. 55.

görülmektedir. Bu ayette kastedilen riba, faiz veya tefecilik olarak kabul edilebilir. Ancak meallerde özellikle tefecilik kelimesinin kullanılması olumsuz anlam çağrıştırmaktadır. Tefe-faiz ayırımının yapılmasının nedeni bankaların çeşitli oranlarda verdiği faizi/ribayı daha masumane gösterme çabası olarak görülmektedir. Ayrıca bankaların yaptığı faizli işlem ile ilgili tefecilik kelimesinin kullanılmamasının asıl gayesi de budur. Tefecilik, şahıslara özel ve kötü bir muamele olarak kabul edilirken bankaların yaptığı faizli işlem ise daha masumane olarak kabul edilmektedir. Oysaki her ikisi de daha sonra geri alınmak üzere borçluya değişen oranlarda faizle borç vermektedirler. Borcun geri alınmaması durumunda birinin belli kurallara göre hareket etmesi yapılan faizli işlemi daha masum yapmamaktadır.

Diñçer, Özdemir ve Sağ ise, riba ile ilgili muradı ilahiyi yansıtmaktan uzak yorumlarda bulunmuşlardır. Ribayı, şahsi menfaat peşinde koşmak ya da bankaların hizmet karşılığı olarak aldığını söyledikleri faizi aklamak maksadıyla haksız kazanç kabul etmek, Kur'an'ı tahrifin bir başka örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.3.5. Bakara, 2/278. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

‘Ey iman edenler! Allah’tan korkun ve gerçekten iman etmiş iseniz faizden kalanı bırakın.’

Bir kısım insanlar İslam’a girmeden önce mallarını faize vermişlerdi. Bunlar, verdikleri faizin bir kısmını almışlardı. Allah, bu ayeti ile onların daha önce almış oldukları faizi affettiğini ve geriye kalan faizi almalarının haram olduğunu bildirdi.⁴⁴⁵

Ayete geçen ‘‘eğer mümin iseniz’’ ifadesi için, Kadi, insan, büyük günahlardan kaçınmayıp bu günahları işlemeye devam ettiği sürece imanı tamamlanmaz demektedir.⁴⁴⁶

Ayet Mealleri: Bakara, 2/278.

⁴⁴⁵ Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 2, s. 161; Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 1, s. 838; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 6, s. 29-30; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 1, s. 443.

⁴⁴⁶ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 6, s. 30.

Aktaş: “... Allah’a karşı takvalı olun. Eğer müminseniz *ribadan geriye kalanı almayın.*”⁴⁴⁷

Cihangir: “... Allah’a karşı gelmekten sakının ve eğer müminlerseniz, *ribadan geriye kalanı bırakın.*”⁴⁴⁸

Çevik: “Ey iman edenler... *Ribadan kaynaklanan alacaklardan vazgeçin...*”⁴⁴⁹

Dinçer: “... Eğer müminlerden olmak istiyorsanız, *geride kalan cehalet hallerinize, şahsi menfaat peşinde koşan hallerinize tekrar sarılmayın.*”⁴⁵⁰

Eliaçık: “... Eğer gerçekten iman etmişlerseniz *faizi terk edin.*”⁴⁵¹

Firidin: “... Allah’ı çok önemseyin. Ve siz o iman edenlerden olduysanız *faizden olan bakiyeden vazgeçin.*”⁴⁵²

Hulûsi: “... Allah’tan korunmak için *ribadan arta kalanı terk edin.*”⁴⁵³

Kılıç: “... Allah’tan sakının ve *her çeşit tefecilik kalıntısını terk edin.*”⁴⁵⁴

Mert: “... Gerçekten inanıyorsanız Allah’ı gereği gibi dinleyin ve *her çeşit tefecilik kalıntısını terk edin.*”⁴⁵⁵

Mihr: “... Allah’a karşı takva sahibi olun. Eğer gerçek müminlerseniz, *ribadan (faizden) arta kalan şeyi (faizin bakiyesini) bırakın.*”⁴⁵⁶

Özdemir: “... Gerçekten de mümin iseniz, ... *Riba/tefecilik yoluyla kazanma işini terk edin.*”⁴⁵⁷

Öztürk: “... Allah’tan sakının! Ve eğer inanıyorsanız *ribadan geriye kalanı bırakın...*”⁴⁵⁸

⁴⁴⁷ Aktaş, **Kerim Kur’an**, s. 51.

⁴⁴⁸ Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 62.

⁴⁴⁹ Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur’an’ı-Kerim Meali**, s. 486.

⁴⁵⁰ Dinçer, **Tevhid-i Kur’an Meali**, s. 61.

⁴⁵¹ Eliaçık, **Yaşayan Kur’an**, s. 817.

⁴⁵² Firidin, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 21.

⁴⁵³ Hulûsi, **Kur’an’ı Kerim Çözümü**, s. 88.

⁴⁵⁴ Kılıç, **Türkçe Kur’an**, s. 56.

⁴⁵⁵ Mert, **Kur’an’ı Kerim’in Çevirisi**, s. 26.

⁴⁵⁶ Mihr, **Kur’an-ı Kerim Meali**, s. 34.

⁴⁵⁷ Özdemir, **Son Davet**, s. 475.

⁴⁵⁸ Öztürk, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 433.

Sağ: “... Eğer sizler, inanmış kişilerseniz, Allah’ın koruması altına girin; *geride kalan haksız yoldan kazanma alışkanlığınızı bırakın.*”⁴⁵⁹

Yılmaz, H. : “... Eğer müminler iseniz, Allah’ın koruması altına girin ve *ribadan kalanı bırakın.*”⁴⁶⁰

Yılmaz, M. : “... Gerçekten gerçeği onaylıyorsanız Allah’ı dinleyin ve *her çeşit tefecilik kalıntısını terk edin.*”⁴⁶¹

Yüksel: “... Gerçekten gerçeği onaylıyorsanız Allah’ı dinleyin ve *her çeşit tefecilik kalıntısını terk edin.*”⁴⁶²

Meallerin Kritiği: Ayette geçen “*vezeru ma baqiye minerriba*” ifadesini, Aktaş, Cihangir, Çevik, Hulûsi, Öztürk, Yılmaz H., “*ribadan geriye kalanı almayın/bırakın/terk edin/alacaklardan vazgeçin*”; Eliaçık, Firidin, Mihr, “*faizi terk edin/faizden olan bakiyeden vazgeçin/faizin bakiyesini bırakın*”; Kılıç, Mert, Yılmaz M., Yüksel, “*tefecilik kalıntısını terk edin*”; Dinçer, “*şahsi menfaat peşinde koşan hallerinize tekrar sarılmayın*”; Özdemir, “*tefecilik yoluyla kazanma işini terk edin*”; Sağ, “*haksız yoldan kazanma alışkanlığınızı bırakın*” şeklinde yorumlamışlardır.

Faizin yasaklanması ile ilgili ayetler inmeden önce kimi Müslümanlar birilerine faizle borç para vermişler ve daha önce belirlenen faizin bir kısmını almışlardı. Faiz kesin olarak yasaklandığı zaman henüz almadıkları faizleri ile ilgili soru sormaları üzerine Allah bu ayeti ile onlara, sadece verdikleri anaparayı almalarını faizi bırakmalarını emretmektedir. Meallere bakıldığında ribayı/faizi terk edin, faziden/ribadan geriye kalanı bırakın şeklindeki yorumların ayetin bağlamına uygun olduğu görülmektedir. Ancak, şahsi menfaat peşinde koşan hallerinize tekrar sarılmayın; tefecilik yoluyla kazanma işini bırakın ve haksız yoldan kazanma alışkanlığımızı bırakın türünden yorumlar, ayetin bağlamından ve herhangi bir ilmi dayanaktan uzak yorumlar olarak göze çarpmaktadır.

Bakara Suresi’nde geçen riba ile ilgili ayetlere bakıldığında Allah, müminlerden ihtiyaç sahiplerine sadaka, zekât yoluyla yardım etmelerini istemektedir. Müminlerin özellikleri anlatılırken onların mallarını gece-gündüz, açıktan ve gizliden hayra sarf

⁴⁵⁹ Sağ, *Evrensel Çağrı*, s. 582.

⁴⁶⁰ Yılmaz, H., *Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali*, s. 437.

⁴⁶¹ Yılmaz, M., *Kur’an’a Sor*, s. 2/278.

⁴⁶² Yüksel, *Mesaj*, s. 55.

ettikleri, Allah rızası için yapılan her harcamanın O'nun nezdinde karşılığının olduğu vurgulanmaktadır. Riba ayetlerinden önce veya sonra genellikle sadaka ve zekât ile ilgili hususların geçtiği görülmektedir. Allah bu ayetler ile müminlerden kazandıkları mallardan Allah yolunda harcamalarını, ihtiyaç sahiplerinin yardımına koşmalarını emrederken, bunun yanında ihtiyaç sahiplerinin mallarından daha fazla almak olan ribayı ise yasaklamaktadır. Kur'an'ın bütününde paylaşma ve yardımlaşma hususları güzel görülüp teşvik edilirken, cimrilik, savurganlık ve riba ise kötü görülüp nehyedilmiştir. Bakara, 278. ayeti bağlamında müminlerin borç verdikleri anaparalarını alabilecekleri ancak ribadan doğan fazlalıktan vazgeçmeleri emredilmiştir. Bu yapmadıkları takdirde Allah'a ve Resülüne savaş ilan etmiş oldukları hususunda ikaz edilmişlerdir. Devamındaki ayetlerde ise ihtiyaç sahibine verilen borç ödeninceye kadar beklemelerini ancak sadaka olarak bağışlayabilirlerse bunun kendileri için daha iyi olduğu söylenmektedir.

Riba ile ilgili yorumlarda özellikle bunun haksız kazanç ya da tefecilik şeklinde anlaşıldığı görülmektedir. İslam'dan önceki Arap toplumunda faiz ile iştigal eden kimselerin verdikleri borca diledikleri oranda faiz ekledikleri bilinmektedir. Bu dönemde faiz oranlarını düzenleyecek ve bunu uygulayacak merkezi bir otorite olmadığı için faiz oranlarını belirleyen borç verenin kendisidir. Günümüzde ise, tüketiciye kullanılacak olan faizin oranlarının devletler eliyle belirlendiği ve bankaların bu oranlara sadık kaldıkları ön kabulünden hareketle Kur'an ayetleri çeşitli yorumlara tabi tutulmuştur. Bu türden yorumlar, bankaların, devletin belirlediği ve hiç değişmemiş-değişmeyecek oranlarda faiz aldıkları algısını vermektedir. Ancak günümüzde bırakın bütün devletleri ülkemizde bile yıldan yıla, aydan aya değişen faiz oranları vardır. Devletler, günün ekonomik şartlarına göre bu oranları zaman zaman artırıp indirebilmektedirler. Bunun yanında bankaların özel kişiler ile yaptıkları akitlerin süresi içinde dahi bu oranlar ile oynadıkları bilinen bir gerçektir.⁴⁶³ Hal böyle iken sanki bankaların kurulduğu andan itibaren aynı oranda faiz verdiği, devletlerin de tüketiciyi korumaya yönelik sürekli olarak bankaların ensesinde olduğu algısının ürünü olan bu türden yorumlar, değil Kur'an ayetleriyle bankaların verileri ile dahi uyuşmamaktadır. İlk dönemlerden beri kötü görülen ve ortadan kaldırılmak için mücadele edilen faiz, Kur'an ayetleriyle ve Hz.

⁴⁶³ İsmail Kayar, "Kredi Sözleşmelerinde Bankaya Tek Yanlı Faiz Artırma Yetkisi Veren Hükümlerin Geçerliliği Ve Uygulanması", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 1997, s. 82.

Peygamber'in birçok hadisiyle yasaklanmıştır. Söz konusu faizin az ya da çok olması devlet eliyle verilip verilmemesi haramlığından bir şey eksilmemektedir.

2.1.4. İçki Ayetlerinin Yorumlanması

İçki, ilk devirlerden itibaren bilinen ve çoğu pagan kökenli eski dinlerde kendinden geçme ve çöşkunluk aracı olarak kullanılmaktaydı. İçki, Yahudilik ve Hristiyanlıkta ya haram kılınmış ya da çeşitli şekillerde sınırlandırılmış, İslam'da ise, tedrici bir biçimde tümüyle yasaklanmıştır. İçki yapımında kullanılan bitkiler, içinde bulunulan coğrafyaya bağlı olarak değişiklik göstermiştir. İçki imal etmede en çok tercih edilen meyve üzüm, en çok üretilen içki de şarap olmuştur.⁴⁶⁴ İslam'dan önceki Arap toplumunda sosyal ve ekonomik şartların, zevk ve eğlenceye düşkünlüğün de etkisiyle yaygın bir içki tüketim ve ticaret kültürü oluşmuştu. İçki, bu yönüyle Arap şiirinin ana temalarından biri haline gelmiş ve içkinin üretimi, tüketimi ve içki meclisleriyle ilgili zengin bir kültürün ortaya çıktığı bilinmektedir.⁴⁶⁵ Araplar, içkinin yapıldığı malzeme, eskiliği, tazeliği, çabuk sarhoş etmesi, rengi, üretildiği yer ve saklandığı kaba göre içkilere farklı farklı isimler vermişlerdir. Araplar üzüm, hurma, arpa, buğday, mısır ve baldan içkiler üretmiş ve bunları çeşitlerine göre isimlendirmişlerdir. Söz gelimi hurmanın koruk, olgunlaşmış, kurusu ya da hurma ile üzümün karıştırılmak suretiyle elde edilen çeşidine fadih denilirdi.⁴⁶⁶ Arapların içki ile ilgili farklı isimler kullanmalarına mukabil *hamr* kelimesi bazen sadece üzümde elde edilen şarap için kullanılmış bazen de içkinin diğer türleri için de kullanılmıştır. Son dönemde ele alınan kimi mealde Kur'an'ın yasakladığı içkinin sarhoşluk olduğu, sarhoşluk yapmayacak kadar içki içmenin yasaklanmadığı türündeki yorumları görmek mümkündür.

H-m-r kökünden türeyen ‘*hamr*’ kelimesi sözlükte genellikle *örtmek*⁴⁶⁷ ve *gizlemek*,⁴⁶⁸ anlamlarında kullanılmıştır. Hamr kelimesinin Arapçadaki kullanımlarında yukarıdaki manalar göze çarpmaktadır. Örneğin (خَمْرُ إِنْءَاءِك) kabın üstünü

⁴⁶⁴ Kürşat Demirci, ‘‘İçki’’, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 21, İstanbul, 2000, s. 456.

⁴⁶⁵ Mustafa Baktır, ‘‘İçki’’, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 21, İstanbul, 2000, s. 458.

⁴⁶⁶ Nebi Bozkurt, ‘‘İçki’’, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 21, İstanbul, 2000, s. 455-456.

⁴⁶⁷ Ferâhîdî, *el-Ayn*, Cilt 8, s. 339; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, Cilt 15, s. 391; Taberî, *Taberî Tefsîri*, Cilt 1, s. 530; Cevherî, *Sihah*, s. 2284; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 5, s. 110-112; Zemahşerî, *Keşşâf*, Cilt 1, s. 696; Kurtubî, *el-Cami*, Cilt 3, s. 433; Abduh, *Tefsirül Menar*, Cilt 2, s. 321; Ateş, *Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, s. 228.

⁴⁶⁸ Cevherî, *Sihah*, s. 650; İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, s. 1260; Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, Cilt 11, s. 211; Taberî, *Taberî Tefsîri*, Cilt 1, s. 530.

örtmeği/kapatmayı;⁴⁶⁹ (خَمْرٌ وَجْهَكَ) yüzünü örtme emrini;⁴⁷⁰ (الخمار للمرأة) kadının başını örttüğü başörtüsünü;⁴⁷¹ (الخمر- الخمار) bir kişiyi veya avı gizleyen, saklayan şeyi;⁴⁷² (خَمْرٌ) (فُلَانٌ شَهِادَتَهُ) bir kişinin şahitliği gizlemesini;⁴⁷³ (خامر) şahadetini gizleyen kişiyi;⁴⁷⁴ (خَمْرٌ) (الناس) insan kalabalığını;⁴⁷⁵ (مَكَانٌ خَمْرٌ) gizleyecek engeli bol olan yeri;⁴⁷⁶ kalabalığın içindeki insanın ve vadideki avın gizlenmesini;⁴⁷⁷ bir şeyi gizleyen kum yığını;⁴⁷⁸ ağacı,⁴⁷⁹ dağı⁴⁸⁰ ifade etmek için hamr kelimesi kullanılmıştır. Hamr kelimesi ayrıca kabarıp mayalanmak;⁴⁸¹ içki;⁴⁸² üzüm suyundan elde edilen sarhoş eden içki;⁴⁸³ pişirilen üzüm suyu;⁴⁸⁴ çiğ üzümden üretilen ve köpüğü atılmış olan şarap;⁴⁸⁵ az veya çok olsun sarhoş eden herhangi bir içecek;⁴⁸⁶ sarhoş eden şey;⁴⁸⁷ akli örten şey;⁴⁸⁸ içkinin sarhoş

⁴⁶⁹ Ferâhîdî, **el-Ayn**, Cilt 4, s. 262; Cevherî, **Sihah**, s. 650; Ezherî, **Tehzibu'l-Luğa**, Cilt 7, s. 376; İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 1260; Zebîdî, **Tâcu'l-Arus**, Cilt 11, s. 211; Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 1, s. 530.

⁴⁷⁰ Cevherî, **Sihah**, s. 650; İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 1259; Zebîdî, **Tâcu'l-Arus**, Cilt 11, s. 215.

⁴⁷¹ Cevherî, **Sihah**, Cilt 2, s. 649; Ezherî, **Tehzibu'l-Luğa**, Cilt 7, s. 376; İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 1260; Zebîdî, **Tâcu'l-Arus**, Cilt 11, s. 211; Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 1, s. 530; Kurtubî, **el-Cami**, Cilt 3, s. 433.

⁴⁷² Cevherî, **Sihah**, Cilt 2, s. 649-650; Ezherî, **Tehzibu'l-Luğa**, Cilt 7, s. 377; İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 1260; Zebîdî, **Tâcu'l-Arus**, Cilt 11, s. 211.

⁴⁷³ Cevherî, **Sihah**, Cilt 2, s. 650; Ezherî, **Tehzibu'l-Luğa**, Cilt 7, s. 376; İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 1260; Zebîdî, **Tâcu'l-Arus**, Cilt 11, s. 211.

⁴⁷⁴ Necdet Ünal, "Kur'an'ın İçki Yasağı Tedriciliği Üzerine Bir Araştırma", **Kelam Araştırmaları**, Cilt 9, Sayı 2, 2011, s. 152.

⁴⁷⁵ Ferâhîdî, **el-Ayn**, Cilt 4, s. 263; Cevherî, **Sihah**, Cilt 2, s. 650; Ezherî, **Tehzibu'l-Luğa**, Cilt 7, s. 379; İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 1260; Zebîdî, **Tâcu'l-Arus**, Cilt 11, s. 212.

⁴⁷⁶ Cevherî, **Sihah**, Cilt 2, s. 650; İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 1260.

⁴⁷⁷ Cevherî, **Sihah**, Cilt 2, s. 649-650; İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 1260; Zebîdî, **Tâcu'l-Arus**, Cilt 11, s. 211.

⁴⁷⁸ Cevherî, **Sihah**, Cilt 2, s. 650; İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 1260; Zebîdî, **Tâcu'l-Arus**, Cilt 11, s. 211.

⁴⁷⁹ Cevherî, **Sihah**, Cilt 2, s. 650; İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 1260; Zebîdî, **Tâcu'l-Arus**, Cilt 11, s. 211.

⁴⁸⁰ Ezherî, Cilt 7, s. 377; İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 1260; Zebîdî, **Tâcu'l-Arus**, Cilt 11, s. 211.

⁴⁸¹ Ferâhîdî, **el-Ayn**, Cilt 4, s. 262; İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 1259.

⁴⁸² İbn Fâris, **Mücmelü'l-Luğa**, Cilt 2, s. 215.

⁴⁸³ İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 1259; Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt:1, s. 694.

⁴⁸⁴ Kurtubî, **el-Cami**, Cilt 3, s. 433.

⁴⁸⁵ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 5, s. 110-112; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 1, s. 346; Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 2, s. 761.

⁴⁸⁶ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 5, s. 110-112.

⁴⁸⁷ Zebîdî, **Tâcu'l-Arus**, Cilt 11, s. 208; Mevdudî, **Tefhimu'l-Kur'an**, Cilt 1, s. 511; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 1, s. 346.

⁴⁸⁸ İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, s. 1259; Maturidî, **Kitabu't-Tevhid**, Cilt 2, s. 118; Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 1, s. 530; Kurtubî, **el-Cami**, Cilt 3, s. 433; Ateş, **Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, s. 228.

*edici olanı;*⁴⁸⁹ *aklı örten her türlü sarhoş edici şey;*⁴⁹⁰ *ermek, olgunlaşmak;*⁴⁹¹ *bir derdin veya hastalığın bulaşması;*⁴⁹² *karıştırmak*⁴⁹³ vb. anlamlara gelir.

Hamr kelimesinin bütün bu anlamlarından ve kullanımlarından anlaşıldığı üzere özellikle *örtmek-gizlemek* anlamı ön plana çıkmaktadır. *Hamr* diye ifade edilen içecekler insan aklını gizleyip örtmektedir. Şaraba *hamr* denilmesinin sebebi *aklı uyuşturup örtmesidir*.⁴⁹⁴ Sarhoşluk veren her maddenin haram olduğu ve hamrın hükmüne tabi olduğu konusunda fakihlerin ittifakı olmakla birlikte bazı hususlarda ihtilafları da vardır. Fakihlerin çoğunluğuna göre bütün sarhoş ediciler, ayetlerin nassı kapsamında haram kılınmıştır. Cumhura göre hamrın haram oluşu nas ile sabittir ve haram olmasının illeti ise sarhoş edici olmasıdır.⁴⁹⁵ İmam Malik (ö. 795), Şâfiî (ö. 820) ve Ahmet b. Hanbel (ö. 855) gibi mezhep imamları üzüm, arpa, buğday vb. her türlü üründen elde edilen sarhoş edici özelliği olan içkiye *hamr* demişlerdir.⁴⁹⁶ *Hamr* kelimesinin luğat anlamlarından biri örtmek demektir ve sarhoş edici her şey aklı örtmekte, temyiz gücünü zayıflatmaktadır. Dolayısıyla aklı zayıflatan her türlü sarhoş edici içki hamr kapsamındadır ve haramdır. Cumhur, Peygamberimizin, her sarhoş edici şeyin hamr ve her hamrın,⁴⁹⁷ az veya çok fark etmeksizin sarhoş eden şeyin, sarhoşluk veren her içkinin⁴⁹⁸ ve sarhoş edici her şeyin haram olduğunu söylediği⁴⁹⁹ hadislerini sarhoş eden her türlü içkinin haram olduğuna delil göstermektedir.

Hamr kelimesi Kur'an'da türevleriyle beraber yedi defa geçmektedir.⁵⁰⁰ Bu kullanımlardan (Nur 24/31) *başörtüsü*,⁵⁰¹ (Muhammed 47/15) *meşrubat* ve (Bakara

⁴⁸⁹ İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, s. 1259.

⁴⁹⁰ Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, Cilt 11, s. 210; Taberî, *Taberî Tefsîri*, Cilt 1, s. 530.

⁴⁹¹ Ferâhîdî, *el-Ayn*, Cilt 4, s. 262.

⁴⁹² Ferâhîdî, *el-Ayn*, Cilt 4, s. 263; Cevherî, *Sihah*, s. 650; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, Cilt 7, s. 375; İbn Fâris, *Mekâyîsu'l-Luğa*, Cilt 2 s. 216; İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, s.1259.

⁴⁹³ Ünal, “*Kur'an'ın İçki Yasağı Tedriciliği Üzerine Bir Araştırma*”, s. 151.

⁴⁹⁴ Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, Cilt 7, s. 379; İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, s. 1259; Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, Cilt 11, s. 211; Taberî, *Taberî Tefsîri*, Cilt 1, s. 530; Kurtubî, *el-Cami*, Cilt 3, s. 433; Abduh, *Tefsirül Menar*, Cilt 2, s. 321; Ateş, *Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, s. 228.

⁴⁹⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 5, s. 113; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, Cilt 2, s. 87; Ünal, “*Kur'an'ın İçki Yasağı Tedriciliği Üzerine Bir Araştırma*”, s. 169.

⁴⁹⁶ Ateş, *Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, s. 229.

⁴⁹⁷ Müslim, “*Eşribe*”, Bab, 7:9, 10.

⁴⁹⁸ Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed bin İsmâîl el-Cu'fî, *Sahîhu'l-Buhârî*, thk. Muhammed Nizâr Temîm-Heysen Nizâr Temîm. Beyrut: Dâru'l-Erkâm, ts. *Eşribe*, 4; Müslim, *Eşribe*, Bab: 7, hadis no: 1,2,3.

⁴⁹⁹ Buhârî, *Edeb*, 80.

⁵⁰⁰ Abdalbaki, *Mu'cem*, s. 245.

⁵⁰¹ Ebû Bekr Muhammed bin Azîz Sicistânî, *Tefsîru Ğarîbu'l-Kur'ân/Nuzhetu'l-Kulûb*, Kahire: Mektebetü Dâru't-Turâs, 2008. s. 223.

2/219; Maide 5/90-91; Yusuf 12/36, 41) içki⁵⁰² anlamlarında kullanılmıştır. Kur'an'da içki yasağı ile ilgili tedrici bir yol izlenmiş ve farklı zamanlarda Nahl, 16/67, Bakara, 2/219, Nîsâ 4/43 ve Mâide 5/90-91 ayetleri indirilmiştir.⁵⁰³

Nahl, 16/67. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği

وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

“Hurma ağaçlarının ve üzüm asmalarının ürünlerinden hem içki hem de güzel besinler elde edersiniz. Bunda da aklını kullanan bir topluluk için açık delil vardır.”

Müfessirlerin çoğunluğuna göre bu ayet, içkinin yasaklanması ile ilgili nazil olan ilk ayettir.⁵⁰⁴ Ayette geçen “seker” kavramı için; İbn Abbas, *şarap*,⁵⁰⁵ Taberî, *sarhoş etmeyen meşrubat*⁵⁰⁶ müfessirlerin çoğunluğu ise, *sarhoşluk veren içki*,⁵⁰⁷ açıklamasını yapmışlardır.

Ayette geçen “rizkan hasenen” ifadesini Taberî, *hurma ve üzümde elde edilip helal kılınan sirke şırası ve pekmez, sarhoş eden helal şeyler*;⁵⁰⁸ Zemahşerî, *kuru hurma kuru üzüm ve bunların sirkesi*;⁵⁰⁹ Râzî, *üzüm ve hurmanın kurutulmuş hali, sirkesi ve pekmezi*⁵¹⁰ şeklinde açıklamıştır. Razi ayrıca Allah'ın, bu ayette güzel rızık ile içkiyi ayrı ayrı zikretmesinin içkinin şeriat nazarında güzel olmadığını, kötü görüldüğünün ve ileride haram edileceğinin delili olduğunu ifade etmektedir.⁵¹¹

Ayet Mealleri: Nahl, 16/67.

⁵⁰² Sicistânî, *Tefsîru Ğarîbu'l-Kur'ân/Nuzhetu'l-Kulûb*, s. 217.

⁵⁰³ Maturidî, *Kitabu't-Tevhid*, Cilt 3, s. 188; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 5, s. 108; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, Cilt 2, s. 89; Ateş, *Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, s. 227;

⁵⁰⁴ Zemahşerî, *Keşşâf*, Cilt 3, s. 994; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 14, s. 273; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Cilt 5, s. 245; Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an*, Cilt 3, s. 37; Ateş, *Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, s. 227; Komisyon, *Kur'an Yolu*, Cilt 3, s. 416.

⁵⁰⁵ Komisyon, *Kur'an Yolu*, Cilt 3, s. 416.

⁵⁰⁶ Taberî, *Taberî Tefsiri*, Cilt 5, s. 215.

⁵⁰⁷ Zemaşerî, *Keşşâf*, Cilt 3, s. 993-994; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 14, s. 273-274; Komisyon, *Kur'an Yolu*, Cilt 3, s. 416.

⁵⁰⁸ Taberî, *Taberî Tefsiri*, Cilt 5, s. 215.

⁵⁰⁹ Zemaşerî, *Keşşâf*, Cilt 3, s. 994.

⁵¹⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 14, s. 273;

⁵¹¹ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 14, s. 273; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, Cilt 5, s. 245; Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an*, Cilt. 3, s. 37; Komisyon, *Kur'an Yolu*, Cilt 3, s. 416.

Aktaş: “Üzüm ve hurma meyvelerinden *sarhoşluk veren içecek* ve faydalı besin elde edersiniz...”⁵¹²

Cihangir: “Hurma ağaçlarının meyvelerinden, üzümlerden de hem *sarhoş edici* hem de güzel bir rızık edinirsiniz...”⁵¹³

Çevik: “Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden de hem *esritici (kendinden geçirici)* hem de güzel yaşamlık elde edersiniz...”⁵¹⁴

Dinçer: “Meyvelerden ve hurmalarından ve üzümlerden, *şeker, şerbet yaparsınız ve güzelce faydalanırsınız...*”⁵¹⁵

Eliaçık: “Yine siz hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden hem *içecek* hem de güzel yiyecekler çıkarırsınız...”⁵¹⁶

Firidin: “Ve hurma ve üzüm meyvelerinden, onlardan *sarhoşluk veren güzel rızıklar* edinirsiniz...”⁵¹⁷

Hulûsi: “Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden hem *sarhoşluk veren içecekler* hem de güzel rızık edinirsiniz...”⁵¹⁸

Kılıç: “Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden de hem *esritici* hem de güzel yaşamlık elde edersiniz...”⁵¹⁹

Mert: “Hurma ağaçlarının meyvelerinden, üzümlerden hem *sarhoş edici içkiler* ve hem de güzel bir rızık elde edersiniz...”⁵²⁰

Mihr: “Hurma ve üzümünden, *seker (hurma şerbeti, üzüm suyu, şıra)* ve güzel bir rızık edinirsiniz...”⁵²¹

Özdemir: “Ve hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden hem *sarhoş edici içkiler* ve hem de güzel rızıklar elde edersiniz...”⁵²²

⁵¹² Aktaş, **Kerim Kur'an**, s. 300.

⁵¹³ Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 324.

⁵¹⁴ Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur'an'ı-Kerim Meali**, s. 365.

⁵¹⁵ Dinçer, **Tevhid-i Kur'an Meali**, s. 259.

⁵¹⁶ Eliaçık, **Yaşayan Kur'an**, s. 686.

⁵¹⁷ Firidin, **Kur'an'ı Kerim Meali**, s. 125.

⁵¹⁸ Hulûsi, **Kur'an'ı Kerim Çözümü**, s. 336.

⁵¹⁹ Kılıç, **Türkçe Kur'an**, s. 225.

⁵²⁰ Mert, **Kur'an'ı Kerim'in Çevirisi**, s. 135.

⁵²¹ Mihr, **Kur'an-ı Kerim Meali**, s. 197.

⁵²² Özdemir, **Son Davet**, s. 352.

Öztürk: “Hurmalkların meyvelerinden, üzüm­lerden de *sarhoş edici bir içecek* ve güzel bir rızık elde edersiniz...”⁵²³

Sağ: “Hurmaldan, üzüm­lerden, meyvelerden hem yiyecek güzel bir rızık hem de *içecek* olarak yararlanırsınız...”⁵²⁴

Yılmaz, H. : “Ve hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzüm­lerden *içki* ve güzel rızık edinirsiniz...”⁵²⁵

Yılmaz, M. : “Ve hurma ağaçlarının meyvelerinden, üzüm­lerden hem *sarhoş edici içkiler* ve hem de güzel bir rızık elde edersiniz...”⁵²⁶

Yüksel: “Hurma ağaçlarının meyvelerinden, üzüm­lerden hem *sarhoş edici içkiler* hem de güzel bir rızık elde edersiniz...”⁵²⁷

Meallerin Kri­tiği: Ayette geçen “*seker*” kelimesini, Aktaş, Hulûsi, Mert, Özdemir, Öztürk, Yılmaz M., Yüksel, “*sarhoş edici içkiler*”; Çevik, Kılıç, “*esritici (kendinden geçirici)*”; Cihangir, Firidin, “*sarhoş edici/sarhoşluk veren güzel rızık/rızıklar*”; Dinçer, “*şeker-şerbet*”; Eliaçık, Sağ, “*içecek*”; Mihr, “*hurma şerbeti, üzüm suyu şıra*”; Yılmaz H., “*içki*” şeklinde yorumlamıştır.

Yukarıda geçtiği üzere müfessirlerin çoğunluğu ayette geçen “*seker*” kelimesini “*sarhoş edici içki*” şeklinde açıklamışlardır. Ayetten anlaşıldığına göre “*seker*”, insanı fiziken ve ruhen sarhoş eden, uyuşturan ve sakinleştiren her türlü yiyecek ve içecek anlamlarına gelmektedir. Meallerde “*seker*” kelimesine “*içecek, hurma şerbeti, üzüm suyu, şeker-şerbet*” gibi anlamlar verilmesi ayetin bağlamına uymamaktadır. Ayette “*seker ve rızkan hasenen*” kelimeleri ayrı ayrı zikredilmiş olup bu durum “*sekerin, güzel rızık*” olmadığına işaret etmektedir. *Seker* kelimesine “*şerbet, pekmez*” vb. anlamlar verildiği takdirde bunların helal rızık olmaması ihtimali ortaya çıkmaktadır. Ayette insanların üzüm­den ve hurmadan “*seker*” edindiğinden bahsedilmesinin nedeni o dönemde Arapların içkiyi genel olarak bu meyvelerden yapmalarıdır. Bu iki meyvenin içki yapımında kullanıldığı bilindiğine göre ayetin kastettiği mananın “*sarhoşluk veren içkiler*” olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

⁵²³ Öztürk, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 311.

⁵²⁴ Sağ, **Evrensel Çağrı**, s. 439.

⁵²⁵ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali**, s. 329.

⁵²⁶ Yılmaz, M., **Kur’an’a Sor**, s. 16/67.

⁵²⁷ Yüksel, **Mesaj**, s. 321.

Bize göre sadece Nahl, 16/67. ayetinden hareketle içkinin yasaklanması ile ilgili bir hüküm çıkarmak zor olsa da “*seker ve rızkan hasenen*” lafızlarının ayrı ayrı zikredilmesi içkinin en azından bu dönemde bile kötü görüldüğünü göstermektedir. Nitekim kimi sahabeler bu ayetin inmesinden sonra içkiyi bırakmışlardır. Ayrıca Hz. Ömer’in, “*bize daha açık hüküm ver*” diyerek Allah’a dua etmesi de bu duruma işaret etmektedir.

Bakara, 2/219. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği

يَسْتَأْتُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِتْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِنَّهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا

“*Sana içkiyi ve kumarı soruyorlar. De ki: Bu ikisinde insanlar için büyük zarar ve bazı faydalar vardır; zararları da faydalarından büyüktür.*”

İçkinin henüz haram kılınmadığı zamanda Müslümanlar içki içiyorlardı. Hz. Ömer ve Muaz b. Cebel (ö.638) ve bir grup sahabe Hz. Peygamber’e gelip içki hakkında hüküm istemişler ve bunun üzerine söz konusu ayet nazil olmuştur.⁵²⁸ Abdullah b. Ömer (ö.693), bu ayetin içki yasağı hakkında nazil olan ilk ayet olduğunu ifade ederken İkrime ve Hasan-ı Basri, bu ayetin Maide 5/90. ayetiyle nesh edildiği görüşündedirler.⁵²⁹

Ayette geçen *hamr* kavramı için; Ebû Hanîfe, “*köpük atmış ve mayalanmış üzüm suyu*”;⁵³⁰ Şâfiî, “*sarhoşluk veren her içki*”;⁵³¹ Taberî, “*aklı gölgeleyen ve sarhoş eden şey*”;⁵³² Zemahşerî, “*aklı ve temyiz gücünü perdeleyen her içki türü*”⁵³³ ve Râzî, “*sarhoşluk*”⁵³⁴ açıklamalarını yapmışlardır. Zemahşerî, “*pişmemiş kuru üzüm ve hurmanın suda ıslatılarak mayalandırılmış olan halini*” de *hamr* şeklinde nitelemekte ve haram olduğunu söylemektedir.⁵³⁵ Râzî, Hz. Ömer’in, “*içkinin haramlığı ile ilgili ayet nazil olduğu zaman içki, üzüm, hurma, buğday, arpa ve mısırdan yapılıyordu. Hamr akli götüren şeydir*” dediğini nakletmekte ve *hamr*ın genel olarak akli gideren ve bozan her şeye isim olarak verildiğini söylemektedir.⁵³⁶ Elmalılı, *hamr* kelimesinin şarap için

⁵²⁸ Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 1, s. 694; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 5, s. 110; Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 2, s. 86-87; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 1, s. 345.

⁵²⁹ Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 1, s. 694;

⁵³⁰ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 5, s. 112.

⁵³¹ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 5, s. 112.

⁵³² Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 1, s. 530.

⁵³³ Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 1, s. 696.

⁵³⁴ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 5, s. 112.

⁵³⁵ Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 1, s. 694.

⁵³⁶ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 5, s. 112.

kullanılmasının özel bir isimlendirmeden ibaret olduğunu, *hamrın* genel anlamda, sarhoşluk veren şeylerin hepsini kapsadığını ifade etmektedir.⁵³⁷

Ayet Mealleri: *Bakara, 2/219.*

Aktaş: “Sana *hamrın* (*aklı örten/sarhoş edici içecekler*) ve şans oyunlarının hükmünü soruyorlar. ...”⁵³⁸

Cihangir: “Sana *sarhoş edicileri* ve kumarı sorarlar. ...”⁵³⁹

Çevik: “Sana *şarap* ve kumarı soruyorlar. ...”⁵⁴⁰

Dinçer: “Sana *aklı örten, uyuşturan şeyleri* ve kumarı sorarlar. ...”⁵⁴¹

Eliaçık: “Sana *içki* ve kumar hakkında soruyorlar. ...”⁵⁴²

Firidin: “Sana *içki* ve kumarı soruyorlar. ...”⁵⁴³

Hulûsi: “Sana *sarhoşluk veren şeyler* ile kumarı soruyorlar. ...”⁵⁴⁴

Kılıç: “Sana *şarap* ve kumarı soruyorlar. ...”⁵⁴⁵

Mert: “Sana *sarhoş edicilerden* ve kumardan sorarlar: ...”⁵⁴⁶

Mihr: “Sana *şaraptan* ve kumardan soruyorlar. ...”⁵⁴⁷

Özdemir: “Sana *aklı-bilinci-muhakemeyi bulandırıcılardan (uyuşturucu hariç)* ve kumardan da sorarlar. ...”⁵⁴⁸

Öztürk: “Sana *uyuşturucuyu/şarabı* ve kumarı sorarlar. ...”⁵⁴⁹

Sağ: “*Uyuşturucu* vb. den ve çarparak, kolaylıkla elde edilen kazançlardan sana soruyorlar! ...”⁵⁵⁰

⁵³⁷ Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 2, s. 87.

⁵³⁸ Aktaş, **Kerim Kur'an**, s. 38.

⁵³⁹ Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 49.

⁵⁴⁰ Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur'an'ı-Kerim Meali**, s. 476.

⁵⁴¹ Dinçer, **Tevhid-i Kur'an Meali**, s. 51.

⁵⁴² Eliaçık, **Yaşayan Kur'an**, s. 795-796.

⁵⁴³ Firidin, **Kur'an'ı-Kerim Meali**, s. 15.

⁵⁴⁴ Hulûsi, **Kur'an-ı Kerim Çözümü**, s. 77.

⁵⁴⁵ Kılıç, **Türkçe Kur'an**, s. 47.

⁵⁴⁶ Mert, **Kur'an-ı Kerim Çevirisi**, s. 20.

⁵⁴⁷ Mihr, **Kur'an-ı Kerim Meali**, s. 25.

⁵⁴⁸ Özdemir, **Son Davet**, s. 462.

⁵⁴⁹ Öztürk, **Kur'an'ı Kerim Meali**, s. 422.

⁵⁵⁰ Sağ, **Evensel Çağrı**, s. 568.

Yılmaz, H. : “Sana *aklı karıştıran, örten şeylerden/aklı örtmekten* ve şans oyunlarından soruyorlar...”⁵⁵¹

Yılmaz, M. : “Sana *sarhoş edicilerden* ve kumardan sorarlar: ...”⁵⁵²

Yüksel: “Sana *sarhoş edicilerden* ve kumardan sorarlar: ...”⁵⁵³

Meallerin Kritiği: Ayette geçen “*hamr*” kelimesini, Aktaş, Cihangir, Hulûsi, Mert, Yılmaz M., Yüksel, “*sarhoş ediciler/sarhoş edici içkiler*”; Dinçer, Özdemir, “*aklı örten/bulandıran/karıştıran şeyler*”; Eliaçık, Firidin, içki; Çevik, Kılıç, Mihr, “*şarap*”; Öztürk, Sağ, “*uyuşturucu*” şeklinde yorumlamışlardır.

Meallerde “*hamr*” kelimesinin, “*sarhoş edici içkiler, aklı örten şeyler*” şeklinde yorumlanması ayetin bağlamına uygun düşmektedir. Zira Bakara, 2/219. ayetin nuzül sebebi olarak zikredilen Hz. Ömer ile ilgili hadise, hamrın bu anlamda kullanılabileceğini göstermektedir. O dönemde Müslümanlar içtikleri içkiden dolayı sarhoş oluyor ve bunun neticesinde hem kendilerine hem de ailelerine çevrelere zarar veriyorlardı. Bu durumdan muzdarip olan Hz. Ömer gibi kimi sahabilerin, içki ile ilgili yasaklayıcı bir hüküm istemeleri üzerine *sana hamrdan soruyorlar* ayeti nazil olmuştu. Söz konusu ayette geçen *hamrın sarhoş edici her türlü içkiyi kapsadığı* açıkça ortaya çıkmaktadır. “*Hamr*” kelimesi, aklı örtmek anlamına gelmekte ve bu yönüyle özelde şarap için genelde ise aklı örten her türlü içki için kullanılan bir kelime olmuştur. Kimi mealler, “*hamr*” kelimesini, şarap şeklinde yorumlamışlardır. Yukarıda geçtiği üzere Arapların şaraba *hamr* demeleri özel bir isimlendirme olup, bu kelime genel anlamda sarhoş edici her türlü içki için kullanılmaktaydı. Bu tür yorumlar, kelimenin Arap dilinde sahip olduğu anlama uygun olsa da ayetin bağlamına uygun düşmemektedir. Zira “*hamr*”, şarap olarak kabul edilirse bu sefer şarap dışındaki sarhoş edici içkilerin ayetin kapsamı dışında tutulması ve meşru kabul edilmesi tehlikesi doğacaktır. Kimi meallerin “*hamr*” kelimesini “*uyuşturucu*” şeklinde yorumladıkları görülmektedir. Ayetin indiği zaman dilimi dikkate alınmadan, sadece sarhoş edici içkilerin akli/bedeni uyuşturması özelliğinden hareketle yapılan bu yorumlar, murad-ı ilâhîyi yansıtmaktan uzaktır.

⁵⁵¹ Yılmaz, H., *Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali*, s. 426.

⁵⁵² Yılmaz, M., *Kur’an’a Sor*, s. 2/219.

⁵⁵³ Yüksel, *Mesaj*, s. 41.

Nisa, 4/43. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ

‘‘Ey iman edenler! Siz sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, ...
Namaza yaklaşmayın...’’

Abdurrahman b. Avf (ö. 652), sahabelerin ileri gelenlerinin davet edildiği bir cemaate ziyafet vermiş, ziyafetten sonra onlara içki sunmuş ve bu vesile ile sarhoş olmuşlardır. Akşam vakti girdiğinde içlerinden biri imamlık yapmış ve ‘‘Kafirun Suresini’’ okurken yanlışlık yaparak: bir ayeti, ‘‘sizin taptıklarınıza biz de tapıyoruz’’ şeklinde okuyunca bunun üzerine söz konusu ayet inmiştir.⁵⁵⁴ İbn Abbas, söz konusu ayetin, henüz içki haram kılınmadan önce içki içtiği halde Hz. Peygamber ile beraber namaz ibadetini yerine getirmek için mescide gelen bir grup sahabe hakkında indiğini söylemektedir.⁵⁵⁵

Muhammed b. Kays’a (ö. 661) göre bu ayet Medinelilerle ilgili olarak inmiştir. Hz. Muhammed Medine’ye hicret ettikten sonra içki içen ve kumar oynayan bazı Medineliler, O’nun yanına gelerek içki ve kumarın hükmünü sormuşlar ve bunun üzerine ‘‘Sana içki ve kumardan soruyorlar. De ki: Onlarda büyük günah vardır. İnsanlar için faydaları da vardır. Ancak günahları faydalarından çok büyüktür’’ ayeti nazil olduktan sonra ‘‘biz içkiyi faydasından dolayı içiyoruz’’ diyerek içki içmeye devam etmişlerdir. İçlerinden birinin akşam namazını kılarken ‘‘Kâfirun Suresini’’ yanlış okuması üzerine bu ayet nazil olmuştur.⁵⁵⁶

Ayette geçen ‘‘sükerâ’’ kelimesini, Dahhak, ‘‘uyku sarhoşluğu’’⁵⁵⁷ şeklinde tefsir ederken, Taberî ve Râzî, ‘‘içki sarhoşluğu’’ anlamında yorumlamışlardır.⁵⁵⁸

Ayet Mealleri: Nisa, 4/43.

⁵⁵⁴ Taberî, **Taberî Tefsiri**, Cilt 2, s. 540; Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 2, s. 138; Râzî, **Mefâtihu’l-Gayb**, Cilt 8, s. 49; Elmalılı, **Hak Dini Kur’an Dili**, Cilt 2, s. 563; Komisyon, **Kur’an Yolu**, Cilt 2, s. 69;

⁵⁵⁵ Râzî, **Mefâtihu’l-Gayb**, Cilt 8, s. 50.

⁵⁵⁶ Taberî, **Taberî Tefsiri**, Cilt 3, s. 388.

⁵⁵⁷ Taberî, **Taberî Tefsiri**, Cilt 2, s. 541.

⁵⁵⁸ Taberî, **Taberî Tefsiri**, Cilt 2, s. 541; Râzî, **Mefâtihu’l-Gayb**, Cilt 8, s. 50.

Aktaş: “... *Sarhoşken ne dediğinizi bilinceye kadar...* Salâta (namaza) yaklaşmayın...”⁵⁵⁹

Cihangir: “... *Sarhoş iken ne dediğinizi bilinceye kadar...* Namaza yaklaşmayın...”⁵⁶⁰

Çevik: “... *Sarhoşken, ne dediğinizi bilinceye değin...* İbadet için duaya durmayın...”⁵⁶¹

Dinçer: “... Hakka bağlılık şuurunuzu yok etmeyin. *Siz cehaletin sarhoşluğundan geçip, kendinizi bilinceye kadar bir şey söylemeyin ve ikiliği yok edin...*”⁵⁶²

Eliaçık: “... *Sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar...* Destekleme/dayanışma toplantısına yaklaşmayın...”⁵⁶³

Firidin: “... *Sarhoşken ne dediğinizi bilene kadar...* Namaza yaklaşmayın...”⁵⁶⁴

Hulûsi: “... *Kendinizi bilmez bir haldeyken (sarhoşken), ne dediğinizin bilincinde olacağınız zamana kadar...* Salâta (namaza) yaklaşmayın...”⁵⁶⁵

Kılıç: “... *Sarhoşken, ne dediğinizi bilinceye değin...* İbadet için duaya durmayın...”⁵⁶⁶

Mert: “... *Sarhoşken, ne dediğinizi bilinceye kadar...* Namaza durmayın...”⁵⁶⁷

Mihr: “... *Sarhoş iken, ne dediğinizi bilinceye kadar...* Namaza yaklaşmayın! ...”⁵⁶⁸

Özdemir: “... *Ne konuştuğunuzu bilmeyecek kadar sarhoşsanız bilinciniz ne söylediğinizi iyice bilecek duruma gelinceye kadar salâta yaklaşmayın...*”⁵⁶⁹

Öztürk: “... *Sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar...* Namaza/duaya yaklaşmayın...”⁵⁷⁰

Sağ: “... Allah’a bağlılık bilincinizi terk etmeyin ve *siz gerçeği bilemeyecek kadar cehalet sarhoşluğu içindeyken konuşmayın ve sapkınlığa düşmeyin...*”⁵⁷¹

⁵⁵⁹ Aktaş, **Kerim Kur’an**, s. 91.

⁵⁶⁰ Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 104.

⁵⁶¹ Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur’an’ı-Kerim Meali**, s. 539.

⁵⁶² Dinçer, **Tevhid-i Kur’an Meali**, s. 93.

⁵⁶³ Eliaçık, **Yaşayan Kur’an**, s. 880.

⁵⁶⁴ Firidin, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 38.

⁵⁶⁵ Hulûsi, **Kur’an’ı Kerim Çözümü**, s. 129.

⁵⁶⁶ Kılıç, **Türkçe Kur’an**, s. 84.

⁵⁶⁷ Mert, **Kur’an’ı Kerim’in Çevirisi**, s. 43.

⁵⁶⁸ Mihr, **Kur’an-ı Kerim Meali**, s. 60-61.

⁵⁶⁹ Özdemir, **Son Davet**, s. 539.

⁵⁷⁰ Öztürk, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 486.

⁵⁷¹ Sağ, **Evensel Çağrı**, s. 662.

Yılmaz, H. : “... *Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar... Salâta yaklaşmayın/toplum içine çıkmayın...*”⁵⁷²

Yılmaz, M. : “... *Sarhoşken, ne dediğinizi bilinceye kadar... Namaza durmayın...*”⁵⁷³

Yüksel: “... *Sarhoşken ne dediğinizi bilinceye kadar... Salata yaklaşmayın...*”⁵⁷⁴

Meallerin Kritiği: Ayette geçen “*seker*” kelimesini, Aktaş, Cihangir, Çevik, Eliaçık, Firidin, Kılıç, Mert, Mihr, Özdemir, Öztürk, Yılmaz H., Yılmaz M., Yüksel, “*sarhoşluk*”; Dinçer, Sağ, “*cehalet sarhoşluğu*” şeklinde yorumlamışlardır.

Ayetin nüzul sebebi ile ilgili zikredilen hadisede bazı kimselerin içki içip sarhoş oldukları ve o halde namaza durup Kur’an ayetini yanlış okudukları söylenmektedir. Ayette bahsedilen sarhoşluğun içki içmekten dolayı meydana gelen sarhoşluk olduğu ortaya çıkmaktadır. Kimi meallerin ayette geçen “*seker*” kelimesini, “*cehalet sarhoşluğu*” olarak yorumladıkları görülmektedir. Bu tür yorumlar, kelimenin Arap dilinde sahip olduğu anlamlara ve ayetin bağlamına uymamaktadır. Meal sahiplerinin, ayetin zahiri anlamını bir kenara bırakıp kendilerince doğru olduğunu düşündükleri batını anlamı kabul etmeleri, yazmış oldukları meallerde hangi ideolojilerin etkisinde kaldıkları hususunda ipuçları vermektedir.

Bize göre ayette “*sarhoş iken namaza yaklaşmayın*” ifadesindeki sarhoşluk, içkiden doğan sarhoşluğun yanı sıra kişinin namazda iken zihnini-muhakemesini bulandıran birçok şeye hamledilebilir. Allah ile iletişimin bir vasıtası olan namaz ibadeti yerine getirilirken kişinin zihnen ve bedenen huşu içinde olması gerekmektedir. Dolayısıyla kişinin ancak akli melekelerini tam olarak kullanabildiği ve söylediği şeyin farkında olduğu durumlarda namaza durması gerekmektedir.

Maide, 5/90, 91. Ayetlerin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رَجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

“*Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerden ibarettir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.*”

⁵⁷² Yılmaz, H., *Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali*, s. 489-490.

⁵⁷³ Yılmaz, M., *Kur’an’a Sor*, s. 4/43.

⁵⁷⁴ Yüksel, *Mesaj*, s. 101.

إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ
فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ

“Şüphesiz şeytan içki ve kumar yoluyla aranızda düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah’ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?”

Ayette geçen “rics” kelimesini, Abdullah b. Abbas, Allah’ı gazaplandırır,⁵⁷⁵ İbn-i Zeyd, kötü şey⁵⁷⁶ Razi ise, pis ve çirkin sayılan ameller⁵⁷⁷ şeklinde tefsir etmişlerdir.

Abdullah b. Abbas, bu ayetin Nisa 43. ve Bakara 219. ayetini nesh ettiğini ifade etmektedir.⁵⁷⁸ Zemahşeri’ye göre içkinin putlara tapınma ile yan yana zikredilmesi, pislik sayılması, şeytan işi olduğunun belirtilmesi, ondan kaçınılmasının istenmesi vb. hususlar, içkinin haramlığını pekiştiren ifadelerdir.⁵⁷⁹

Maide, 5/91. Ayetin nuzül sebebi olarak gösterilen rivayete göre, Ensar’dan bir grup yemek yemek ve içki içmek için bir araya gelmişlerdir. İçki içip sarhoş olunca eski düşmanlıkları ortaya çıkmış ve karşılıklı övünmeye ve şiir okumaya başlamışlardır. Bu esnada Sa’d b. Ebû Vakkâs (ö. 675), ensar ile alay eden bir şiir okumuş ve bunun üzerine ensar’dan biri devenin çene kemiği ile ona vurarak başında büyük bir yara açmıştır. Yaşanan bu olay üzerine Sa’d b. Ebû Vakkâs da kendisine deve kemiği ile vuran sahabeyi Hz. Peygamber’e şikâyet edince bu olayı duyan Hz. Ömer, “İçki hakkında sıkıntımızı gidermesi için bize bir açıklama gönder” diyerek dua etmiş ve bu ayet inmiştir.⁵⁸⁰

Abdullah b. Abbas, bu ayetin, Ensar’dan iki kabile hakkında indiğini söylemiştir. Ensar’dan olan bu kimseler içki içip sarhoş olunca birbirleriyle şakalaşır dalaşmışlar ve ayılınca da yüzlerinde ve sakallarında yaptıkları eylemin izlerini görmüşler ve bu sebeple birbirlerine karşı kin beslemeye başlamaları üzerine bu ayet indirilmiştir.⁵⁸¹ Katade’ye göre, bu ayet içki hakkında değil kumar hakkında nazil olmuştur. Çünkü insanlar kumar sebebi ile birbirlerine kin ve düşmanlık beslemeye başladılar. Allah Teâla bu sebeple

⁵⁷⁵ Taberî, **Taberî Tefsiri**, Cilt 3, s. 383.

⁵⁷⁶ Taberî, **Taberî Tefsiri**, Cilt 3, s. 383.

⁵⁷⁷ Râzî, **Mefâtihu’l-Gayb**, Cilt 9, s. 205.

⁵⁷⁸ Taberî, **Taberî Tefsiri**, Cilt 3, s. 386.

⁵⁷⁹ Zemahşeri, **Keşşâf**, Cilt 2, s. 538.

⁵⁸⁰ Râzî, **Mefâtihu’l-Gayb**, Cilt 8, s. 111.

⁵⁸¹ Taberî, **Taberî Tefsiri**, Cilt 3, s. 389.

kumarı ve içkiyi yasakladı.⁵⁸² Taberî, bu ayetin hükmünün genel olduğunu ve nüzul sebebi olarak zikredilen bütün mükellefleri bağladığını ifade etmektedir.⁵⁸³ Bu ayet bağlamında şeytan işi pislik olarak nitelenen sarhoş edici her türlü içkiden kaçınmak mümine farz olmaktadır.⁵⁸⁴ İçkinin haramlığı ile ilgili en son inen bu ayet ile ister katı ister sıvı olsun içkinin her türlüşünün haram olduğunu bildirmektedir.⁵⁸⁵

Ayet Mealleri: Maide, 5/90.

Aktaş: “... *Hamr (aklı örten, sarhoşluk veren her türden içki ve uyuşturucu)*, kumar, ... Şeytan işi birer pisliktir...”⁵⁸⁶

Cihangir: “... *Sarhoş ediciler*, kumar, ... Şeytanın işlerinden olan çirkinliktir...”⁵⁸⁷

Çevik: “... *Şarap*, kumar... Şeytan işi birer pisliktir...”⁵⁸⁸

Dinçer: “... *Aklınızın çalışmasına engel olan her şeyden*, kumar, haksız kazançtan... Kaçının...”⁵⁸⁹

Eliaçık: “... *İçki*, kumar, ... Şeytan işi pisliklerdir...”⁵⁹⁰

Firidin: “... Kesin olan: *İçki* ve kumar... Şeytanın işinden kargaşa sebebidir ki ondan kaçının...”⁵⁹¹

Hulûsi: “... *Hamr (sarhoşluk veren içkiler)*, Meysir (kumar), ... Ancak şeytani fiiller olarak birer pisliktir! ...”⁵⁹²

Kılıç: “... *Şarap*, kumar... Şeytan işi birer pisliktir...”⁵⁹³

Mert: “... *Sarhoş edici maddeler*, kumar... Şeytan işi birer pisliktir...”⁵⁹⁴

Mihr: “... *Ancak şarap*, kumar... Şeytan işlerinden pis şeylerdir...”⁵⁹⁵

⁵⁸² Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt: 3, s. 389.

⁵⁸³ Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 3, s. 390.

⁵⁸⁴ Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 3, s. 390.

⁵⁸⁵ Ünal, “**Kur’an’ın İçki Yasağı Tedriciliği Üzerine Bir Araştırma**”, s. 165.

⁵⁸⁶ Aktaş, **Kerim Kur’an**, s. 131.

⁵⁸⁷ Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 145.

⁵⁸⁸ Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur’an’ı-Kerim Meali**, s. 647.

⁵⁸⁹ Dinçer, **Tevhid-i Kur’an Meali**, s. 124.

⁵⁹⁰ Eliaçık, **Yaşayan Kur’an**, s. 1027.

⁵⁹¹ Firidin, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 54.

⁵⁹² Hulûsi, **Kur’an’ı Kerim Çözümü**, s. 167.

⁵⁹³ Kılıç, **Türkçe Kur’an**, s. 110.

⁵⁹⁴ Mert, **Kur’an’ı Kerim’in Çevirisi**, s. 60.

⁵⁹⁵ Mihr, **Kur’an-ı Kerim Meali**, s. 86.

Özdemir: “... *Sarhoş edici/bilinci muhakemeyi bulandırıcı maddeler kullanmak, kumar... Şeytanın insanı kandırarak yanlışa sürüklemek için aracı olarak kullandığı pislik amerllerdendir...*”⁵⁹⁶

Öztürk: “*Uyuşturucu/şarap, kumar... Şeytan işi birer pisliktir...*”⁵⁹⁷

Sağ: “... *Kuşkusuz hamr, yani aklımızın çalışmasını örten her şey ve meysir, ... Bunlar şeytani hallerdir...*”⁵⁹⁸

Yılmaz, H. : “... *Hamr (içki/herhangi bir yolla akli örtmek) kumar... Şeytan işinden zarar veren şeylerdir...*”⁵⁹⁹

Yılmaz, M. : “... *Sarhoş edici maddeler, kumar... Sapkın işi birer pisliktir...*”⁶⁰⁰

Yüksel: “... *Sarhoş edici maddeler, kumar... Sapkın işi birer pisliktir...*”⁶⁰¹

Âyet Meâlleri: Maide, 5/91.

Aktaş: “Şeytan, *hamr* ve kumarla... Sizi Allah’ın öğütlerini dinlemekten ve salâttan (namaz kılmaktan) uzaklaştırmak ister.”⁶⁰²

Cihangir: “Şeytan, *sarhoş ediciler* ve kumar ile... Sizi Allah’ın zikri ve namazdan alıkoymak ister.”⁶⁰³

Çevik: “Hiç kuşku yok ki, şeytan *şarap* ve kumarla... Sizi Allah’ı anmaktan ve içtenlikle yakarmaktan alıkoymak ister...”⁶⁰⁴

Dinçer: “Şeytani hallere istek duymanız; *aklınızın çalışmasına engel olan her şey* ile... Sizlerin arasına düşmanlığı ve nefreti sokar...”⁶⁰⁵

Eliaçık: “Şeytan, *içki* ve kumarla... Sizi Allah’ı anmaktan ve destekleşme/dayanışma içinde olmaktan alıkoymak ister...”⁶⁰⁶

⁵⁹⁶ Özdemir, **Son Davet**, s. 655.

⁵⁹⁷ Öztürk, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 550.

⁵⁹⁸ Sağ, **Evrensel Çağrı**, s. 788.

⁵⁹⁹ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali**, s. 587.

⁶⁰⁰ Yılmaz, M., **Kur’an’a Sor**, s. 5/90.

⁶⁰¹ Yüksel, **Mesaj**, s. 144.

⁶⁰² Aktaş, **Kerim Kur’an**, s. 131.

⁶⁰³ Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 145.

⁶⁰⁴ Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur’an’ı-Kerim Meali**, s. 648.

⁶⁰⁵ Dinçer, **Tevhid-i Kur’an Meali**, s. 125.

⁶⁰⁶ Eliaçık, **Yaşayan Kur’an**, s. 1027.

Firidin: “Kesin olan: O şeytan *içki* ve kumar içindekiyle... Sizi Allah’ı hatırlamaktan ve namazdan alıkoymak ister...”⁶⁰⁷

Hulûsi: “Şeytan, *içki* ve kumar türleri ile... Sizi Allah’ın zikrinden ve salâttan engellemeyi murat eder...”⁶⁰⁸

Kılıç: “Hiç kuşku yok ki, şeytan *şarap* ve kumarla... Sizi Allah’ı anmaktan ve içtenlikle yakarmaktan alıkoymak ister...”⁶⁰⁹

Mert: “Şeytan *sarhoş edicilerle*, kumarla... Sizi Allah’ı anmaktan namazdan alıkoymak ister...”⁶¹⁰

Mihr: “Oysaki şeytan, *şarap* ve kumar ile... Sizi Allah’ı zikretmekten ve namaz kılmaktan alıkoymak ister...”⁶¹¹

Özdemir: “Şeytan *bilinci bulandırıcılar* ve kumarla, ... Sizi Allah’ı zikretmekten ve salâtı uygulamaktan alıkoymak ister. Artık vazgeçiyorsunuz değil mi?”⁶¹²

Öztürk: “Şeytan; *uyuşturucu* ve kumara sokularak... Sizi Allah’ı anmaktan, namazdan geri çevirmek ister...”⁶¹³

Sağ: “Kuşkusuz şeytani haller, yani haktan uzaklaştırıcı eylemler, *aklımızın çalışmasını örten her şey*, ... Sizi Allah’ın buyruklarını anlamaktan ve salattan uzak tutar.”⁶¹⁴

Yılmaz, H. : “Gerçekten şeytan, *hamr ve kumarla*... Sizi, Allah’ın anılmasından, öğüdünden ve salâttan alıkoymak ister...”⁶¹⁵

Yılmaz, Mesut: “Sapkın, *sarhoş edicilerle*, ... Sizi Allah’ı anmaktan, namazdan alıkoymak ister...”⁶¹⁶

Yüksel: “Sapkın, *sarhoş edicilerle*, ... Sizi Allah’ı anmaktan, salattan alıkoymak ister...”⁶¹⁷

⁶⁰⁷ Firidin, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 54.

⁶⁰⁸ Hulûsi, **Kur’an’ı Kerim Çözümü**, s. 167.

⁶⁰⁹ Kılıç, **Türkçe Kur’an**, s. 110.

⁶¹⁰ Mert, **Kur’an’ı Kerim’in Çevirisi**, s. 60.

⁶¹¹ Mihr, **Kur’an-ı Kerim Meali**, s. 86.

⁶¹² Özdemir, **Son Davet**, s. 655.

⁶¹³ Öztürk, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 550.

⁶¹⁴ Sağ, **Evrensel Çağrı**, s. 789.

⁶¹⁵ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali**, s. 587.

⁶¹⁶ Yılmaz, M., **Kur’an’a Sor**, s. 5/91.

⁶¹⁷ Yüksel, **Mesaj**, s. 144.

Meâllerin Kiriği: Maide, 5/90. ayette geçen ‘‘hamr’’ kelimesi için; Cihangir, Hulûsi, Mert, Yılmaz M., Yüksel, ‘‘sarhoş ediciler/sarhoş edici maddeler’’ şeklinde açıklamışlardır. Çevik, Kılıç, Mihr, ‘‘şarap’’; Aktaş, Sağ, Yılmaz H., ‘‘aklı örten/sarhoşluk veren her türlü içki ve uyuşturucu’’; Eliaçık, Firidin, ‘‘içki’’; Dinçer, ‘‘aklınızın çalışmasına engel olan her şey’’; Özdemir, ‘‘sarhoş edici/bilinci muhakemeyi bulandırıcı maddeler kullanmak’’; Öztürk, ‘‘uyuşturucu/şarap’’ yorumlarında bulunmuşlardır.

Meâllerin Kiriği: Maide, 5/91. ayette geçen hamr kelimesini, Cihangir, Mert, Mesut Yılmaz Yüksel, sarhoş ediciler; Aktaş, evik, Kılıç, Mihr, Yılmaz H., şarap; Eliaçık, Firidin, Hulûsi, içki; Dinçer, Sağ, aklın çalışmasına engel olan her şey; Özdemir, bilinci bulandırıcı; Öztürk, uyuşturucu şeklinde yorumlamışlardır.

Daha önce geçtiği üzere Kur’an’da sarhoş edici içki ile ilgili gelen ayetlerde ilk olarak içkinin güzel rızık olmadığı vurgulanmış, daha sonra bir takım yararları bulunmasına mukabil zararlarının daha fazla olduğu söylenmiş ve ikili iken namaza yaklaşılması hususunda müminler uyarılmışlardır. Bu ayetlerde ise içkinin şeytan işi bir pislik olduğu söylenmiş ve kumar, fal okları ve puta tapıcılık ile aynı kefeye konmak suretiyle çirkin bir iş olduğu ve dolayısıyla uzak durulması gerektiği söylenmektedir. Şeytanın içki ve kumar ile insanların arasına kin ve nefret soktuğu ve onları namazdan alıkoymak istediği bildirilmektedir. Hamr kelimesi, örtmek ve gizlemek anlamına gelmekte ve içki de akli örtüp gizlediği için bu kelime ile ifade edilmektedir. Bu kelime özel olarak üzümünden yapılan şarap için kullanılsa da genelde sarhoş edici her türlü içki için de kullanılmıştır. Meallere bakıldığı zaman kimi meallerde hamr kelimesinin şarap şeklinde çevrildiği görülmektedir. Bu türden çeviriler kısmen doğru olsa da hamr kelimesinin anlam alanını oldukça daralmaktadırlar. Hamr kelimesini şarap olarak kabul ettiğimizde şarap dışındaki sarhoş edici içkilerin Kur’an’ın yasakladığı hamrın kapsamına girmemekte ve meşru hale gelmektedir. Yine kimi meallerde Kur’an’ın yasaklanan içkinin sarhoşluk yapacak derecede içki tüketimini yasakladığını seyrek olarak tüketilen içkinin bu yasak kısmına girmediği iddia edilmektedir. Nitekim Özdemir, yukarıda geçen klasik tefsir ve hadislerin aksine içki ile ilgili ayetlerin içki azında fayda var dolayısı ile akli bulandıracak kadar içilmesinin yasaklandığını ancak tamamen yasaklanmasının doğru olmadığını söylemektedir. Özdemir’e göre ayette yasaklanan husus, sarhoş olacak şekilde içmek, içkinin sarhoşluk yapan miktarı, devamlı kullanılması ve alkolik

olmaktır.⁶¹⁸ Meal yazarı azında fayda olduğunu ve bu sebeple yasaklanmadığını ifade ettiği içkinin, kişilere ve toplumlara yaptığı zararları dikkate almamaktadır. Günümüzde içki kullanımı sebebiyle kişilerin ve devletlerin uğradığı maddi manevi zararın çok ciddi boyutlara ulaştığı bilinmektedir. İçki tüketiminin sebep olduğu trafik kazaları, aile içi şiddet, psikolojik rahatsızlıklar ve alkolizmin ekonomiye olan zararı günden güne artarak devam etmektedir. İçkinin sebep olduğu bütün bu olumsuzluklara rağmen azında fayda var denilerek yasaklanmaması gerektiğini ifade eden kimsenin yaşadığı çağın gerçeklerinden ne denli kopuk olduğu apaçık ortadadır. Sarhoş edici içkinin az ya da çok tüketilmesi, azında fayda olması onun haram kılındığı gerçeğini değiştirmemektedir. İçki Kur'an ayetleri ve Hz. Peygamber'in hadisleri ile kesin olarak yasaklanmış olup mümine düşen bu yasağa uyması ve sarhoş edici her türlü içkiden uzak durmasıdır.

2.1.5. Başörtüsü ile İlgili Nur, 24/31. Âyetin Değerlendirmesi ve Meâllerin Kritiği

İnsan, canlılar içinde örtünme, elbise giyme ihtiyacına sahip olan tek varlıktır. Fitri bir duygu olan giyinme ilk insanlardan itibaren kendisini çeşitli şekillerde göstermiştir. Genel örtünmeden farklı olarak baş örtmek ve başörtüsü, eski devirlerden itibaren var olmuş ve içinde bulunulan medeniyet ve geleneğe göre soğuk ve sıcaktan korunma vasıtası veya süs aracı olarak kullanılmıştır. Sosyal ve dini gereklilik olarak değişik biçimlerde uygulanan bu adet, çoğu kültürde kişilerin cinsiyetini, medeni durumunu, dinini, mesleğini, konumunu ve statüsünü belirten bir unsur şeklinde görülmüştür.⁶¹⁹ Başörtüsü, bazı dönem ve kültürlerde evli kadını evli olmayandan, hür kadını köleden ayırmak için kullanılmıştır.⁶²⁰ Kur'an ile başlayan bir olgu olmayan başörtüsü Yahudilik ve Hristiyanlığın kutsal kitaplarında da önemli bir yer tutmaktadır.⁶²¹ İslam'dan önceki Arap toplumunda kadınlar ve erkekler aşırı sıcak ve soğuk havalardan korunmak için çeşitli şekillerde başörtüleri kullanırlardı.⁶²² Ancak kadınlar, başlarına örttükları örtüyü sırtlarına salıverdıklarından boyunları ve göğüsleri açıkta kalırdı. Son dönemde kaleme alınan kimi meallerde Kur'an'ın başörtüsünü emretmediği, sadece boynu ve göğsü örtmenin emredildiği şeklinde yorumlar göze çarpmaktadır. *Hımar* kelimesinin sadece

⁶¹⁸ Özdemir, **Son Davet**, s. 459, 533, 653.

⁶¹⁹ Salime Leyla Gürkan, "Tesettür", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 40, İstanbul, 2011, s. 543.

⁶²⁰ H. Yunus Apaydın, "Tesettür", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 40, İstanbul, 2011, s. 539.

⁶²¹ Metin Çetin, "Kur'an'a Göre Örtünme", **Ağrı İslami İlimler Dergisi**, Sayı 8, 2021, s. 116.

⁶²² Ahmet Acarlıoğlu, "Hz. Peygamber Döneminde Başörtüsü", **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 9, Sayı 1, (Bahar 2018), s. 50.

örtü anlamına geldiğini bununla başın örtülmesi anlamının kast edilmediği söylenmektedir. Modern dönemde kimi insanlar İslam Dünyası'nın Batı karşısındaki yenilgisinin faturasını dini değerlere kesme gayretinde bulunmuşlardır. Bu değerleri modernleşmenin önünde engel olarak gören bu kimseler, söz konusu değerler hakkında tartışmalar başlatmış ve sonuç olarak Kur'an'da başörtünün olmadığı şeklinde yorumdan öte Kur'an'ı tahrife varan açıklamalar serdetmişlerdir. Başörtüsü ile ilgili tartışılan ayet şu şekildedir.

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَعْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ
بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ

“Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Dışarıda kalanlardan başka zinetlerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar.”

Türkçeye “başörtüsü” diye tercüme edilen “*hımar* (çoğulu *humur*)” kelimesi sözlükte, *örtmek, gizlemek ve saklamak*⁶²³ anlamına gelen *hamr* kökünden türemiş olup *kadının başına örttüğü örtü, başörtüsü* anlamına gelmektedir.⁶²⁴ Kelimenin terim anlamı ise, *kadının baş ve boynunu örten ve yakasına kadar uzanan örtü*⁶²⁵ yani *başörtüsü* demektir. “*Hımar*” kelimesi genel anlamda örtülen her şey için kullanılan bir kelime iken örfte kadının kendisiyle başını örttüğü örtüye isim olmuştur.⁶²⁶

Ayetin nuzül sebebi ile ilgili rivayete göre Esmâ binti Mürşide, Hariseoğullarına ait hurmalıkta iken onun yanına izar (üst elbise) giymediği ve göğüsleri ve saç örgüleri görünürde olan bazı kadın misafirleri gelince Esmâ, bu görüntünün çirkin olduğunu söyledi ve bunun üzerine bu ayet indirildi.⁶²⁷

Cahiliye kadınları o dönemde başlarını örterlerdi ancak başörtülerini ön taraflarına örtmeyip sırtlarının arka tarafına salarlardı. Giydikleri elbisenin yakaları da geniş olduğundan göğüs çatalları, göğüsleri ve etrafi açık olduğu için boğazları, boyunları,

⁶²³ Cevherî, *Sihah*, Cilt 1, s. 371-373; İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, s. 154.

⁶²⁴ Cevherî, *Sihah*, Cilt 1, s. 649-650; İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, s. 152-153; Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, Cilt 2, s. 208-222; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 17, s. 47; Kurtubî, *el-Cami*, Cilt 12, s. 361.

⁶²⁵ İbn Fâris, *Mekâyîsu'l-Luğâ*, Cilt 2, s. 302; Cevherî, *Sihah*, Cilt 1, s. 371-373; s. 298-299; İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, s. 154.

⁶²⁶ Fatma Özbek, “*İslamda Tesettür*”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi SBE, 2013, s. 13.

⁶²⁷ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an'ı Kerîm Tefsîri*, Bekir Karlıca ve Bedrettin Çetiner (çev.), İstanbul: Çağrı Yayınları, 1983, Cilt 11, s. 5860.

göğüs kısımları ve gerdanlıkları örtülmeksizin açıkta kalırdı. Bu sebeple Allah, onlara, başörtülerini ön taraflarına sarkıtmalarını emretti. Böylelikle boyunlarını, kulak ve göğüslerini örtünler diye başörtülerinin uçlarını yakalarının üzerine salıvermeleri emredildi.⁶²⁸

Abdullah b. Mes'ud (652-53), Hasan-ı Basrî, İbrahim en-Nehaî, İbn-i Sîrîn (ö. 729) ve benzeri âlimler, ayette geçen, “*görülmesi zaruri olan ziynetin*” kadınların giydikleri dış elbiseler olduğunu söylemişlerdir. Bu mukabil Saîd b. Cübeyr, Abdullah b. Abbas ve benzeri âlimler ise, sürmenin görüldüğü yüz, kına, yüzük ve bileziklerin görüldüğü eller olduğu görüşündedirler.⁶²⁹

Ayette geçen “*ziynet*” kavramı için, Keffal (ö. 976), “*yaratılıştan gelen güzellik ve süs*”⁶³⁰ açıklamasını yapmakta ve yürürlükte olan âdete göre kadınların *el* ve *yüz* uzuvlarının zaruretten açılması gerektiği için örtülmelerinin zorunlu olmadığını ifade etmektedir.⁶³¹ Taberî, “*ziynetten*” kastın; küpe, halhal, kolye vb. ziynet eşyalarının takıldıkları yerler olduğunu belirtmektedir.⁶³² Zemahşerî, “*ziynetin*” kadınların süslendiği beze/takı, sürme ve kına/boya vb. şeyler olduğunu; yüzük, kaşsız yüzük, sürme ve kına vb. görünen uzuvlara takılan şeylerin yabancıların görmesinde bir sakıncanın olmadığını ifade etmektedir. Buna mukabil bilezik, halhal, pazıbent, gerdanlık, taç, kemer ve küpenin ve bunların takıldıkları kol, bacak, pazu, boyun, baş, göğüs ve kulak gibi yerlerin ziynet olduklarını dolayısıyla yabancılara gösterilemeyeceğini söylemektedir.⁶³³ Râzî, “*ziynet*” kelimesini, “*yaratılıştan gelen güzellik*” olarak kabul etmekte ve küpe, gerdanlık, bilezik ve benzeri ziynetlerin, kadınların üzerinde bulunmadıkları zaman kendilerine bakmanın helal olduğunu, Allah’ın, gösterilmesinin ve bakılmasının haram kıldığı ziynetin, bu ziynetlerin takıldıkları uzuvlar olduğunu söylemektedir.⁶³⁴ Mevdudi, *ziynetten* kastın çekici elbiseler, süslemeler ve kadınların kullandığı diğer süsler olduğunu

⁶²⁸ Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 4, s. 736; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 17, s. 47; Kurtubî, **el-Cami**, Cilt 12, s. 361; Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 6, s. 15; Mevdudi, **Tefhimu'l-Kur'an**, Cilt 3, s. 526; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 4, s. 73; Saîd Şimşek, **Günümüz Tefsir Problemleri**, İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2018, s. 304.

⁶²⁹ Taberî, **Taberî Tefsiri**, Cilt 6, s. 140.

⁶³⁰ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 17, s. 47.

⁶³¹ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 17, s. 47.

⁶³² Taberî, **Taberî Tefsiri**, Cilt 6, s. 141.

⁶³³ Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 4, s. 734.

⁶³⁴ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 17, s. 47.

ve modern manada bu süsün/ziyinetin makyaj sözcüğü ile ifade edildiğini belirtmektedir. Ona göre kadınların yüzü de ziyet olduğu için peçe ile örtülmesi gerekmektedir.⁶³⁵

Ayette geçen ‘*hımar*’ kelimesi için, ekseri müfessirler, ‘*başörtüsü*’ anlamını kabul etmektedirler.⁶³⁶ Örtünün üzerine salınması gereken yer için kullanılan ‘*cuyûb*’ kelimesi ise, ‘*ceyb*’ kelimesinin çoğulu olup *yakalar* anlamına gelmektedir.⁶³⁷ ‘*Ceyb (yaka)*’, kişinin giydiği elbisenin, *göğüs*,⁶³⁸ *boyun yırtmacını*⁶³⁹ ve *boyunu çevreleyen kısmını*⁶⁴⁰ ifade etmek için kullanılmıştır. Taberî, ‘*başörtülerini yakalarının üzerine doğru örtünler*’ ifadesinde geçen ‘*ceyb (yaka)*’ kavramını ‘*boyun ve göğüsler*’ şeklinde tefsir etmiştir.⁶⁴¹

Ayette *darb* kelimesi ‘*âlâ*’ harfi ile kullanıldığında, ‘*bir şeyin üstünü sıkıca ve bastırmak suretiyle örtülmesi*’⁶⁴² anlamına gelmektedir. Razi’ye göre, ayette örtme manasında kullanılan *hımar* kelimesi *darb* kelimesi ile kullanılmış ve bununla, başörtüsünün uçlarının yakalara salıverip buraları iyice örtme manası kastedilmiştir.⁶⁴³ Elmalılı’ya göre, ‘*başörtülerini yakalarının üzerine vursunlar*’ emrinden maksat başlarını, saçlarını, kulaklarını, boyunlarını, gerdanlarını, göğüslerini açık tutmayıp sınımsız bir şekilde örtünler ve bu emri yerine getirebilecek başörtüsü kullansınlar demektir.⁶⁴⁴

Ayet Mealleri: Nur, 31.

Aktaş: ‘‘Ve de mümin kadınlara söyle... Örtüleri ile göğüslerini-göğüs dekoltelelerini örtünler.’’⁶⁴⁵

⁶³⁵ Mevdudi, **Tefhimu’l-Kur’an**, Cilt 3, s. 525.

⁶³⁶ Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 6, s. 141; Râzî, **Mefâtihu’l-Gayb**, Cilt 17, s. 48; Kurtubî, **el-Cami**, Cilt 12, s. 361; Elmalılı, **Hak Dini Kur’an Dili**, Cilt 6, s. 15; Komisyon, **Kur’an Yolu**, Cilt 4, s. 73; Mevdudi, **Tefhimu’l-Kur’an**, Cilt 3, s. 526.

⁶³⁷ İbn Manzûr, **Lisanu’l-Arab**, s. 152-153; Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 6, s. 141; Kurtubî, **el-Cami**, Cilt 12, s. 361.

⁶³⁸ Mukatil, **Tefsir-i Kebir**, Cilt 3, s. 196; Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 6, s. 141; Kurtubî, **el-Cami**, Cilt 12, s. 362; Komisyon, **Kur’an Yolu**, Cilt 4, s. 73.

⁶³⁹ Komisyon, **Kur’an Yolu**, Cilt 4, s. 73; Fatih Tok ve Merve Müftüoğlu, ‘‘Nur Suresi 31. Ayetin Tesettür Bağlamında İncelenmesi’’, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 9, 2021, s. 90.

⁶⁴⁰ Tok ve Müftüoğlu, ‘‘Nur Suresi 31. Ayetin Tesettür Bağlamında İncelenmesi’’, s. 90.

⁶⁴¹ Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 6, s.138-141.

⁶⁴² Cevherî, **Sihah**, s. 168-170; İsfehani, **Müfredat**, s. 505-506.

⁶⁴³ Râzî, **Mefâtihu’l-Gayb**, Cilt 17, s. 47-48.

⁶⁴⁴ Elmalılı, **Hak Dini Kur’an Dili**, Cilt 4, s. 13-15.

⁶⁴⁵ Aktaş, **Kerim Kur’an**, s. 405.

Cihangir: ‘‘Mümin kadınlara da söyle... *Örtülerini yakalarının üzerine koysunlar...*’’⁶⁴⁶

Çevik: ‘‘...Mümin kadınlara da söyle... *Başörtülerini yakalarının üzerine sarkıtsınlar...*’’⁶⁴⁷

Dinçer: ‘‘Müminlik yolunda olanlara da anlat: ... Bir darbeye maruz kalmamaları için *içlerinde taşıdıkları değerleri örtsünler ve değerleri açığa vurmasınlar...*’’⁶⁴⁸

Eliaçık: ‘‘Mümin kadınlara da söyle... *Başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar...*’’⁶⁴⁹

Firidin: ‘‘Ve mümin kadınlara de ki: *Başörtülerini yakalarının üstünü doğru sürsünler...*’’⁶⁵⁰

Hulûsi: ‘‘İman eden kadınlara da de ki: ... *Başlarına örttükleri örtünün arkaya sallandırdıkları uçlarını, göğüs açıklıklarını kapatacak şekilde öne getirsinler...*’’⁶⁵¹

Kılıç: ‘‘İnanan kadınlara da söyle... *Örtüleri ile yakalarının üzerini kapatsınlar...*’’⁶⁵²

Mert: ‘‘İnanan kadınlara da söyle, ... *Örtülerini göğüslerinin üzerine kapasınlar.*’’⁶⁵³

Mihr: ‘‘Ve mümin kadınlara söyle, ... *Başörtülerini yakalarının üzerine koysunlar (örtsünler)...*’’⁶⁵⁴

Özdemir: ‘‘... Mümin kadınlara da söyle... *Göğüslerini geleneksel olan örtülerinin bir ucu ile kapatsınlar...*’’⁶⁵⁵

Öztürk: ‘‘Mümin kadınlara da söyle, ... *Örtülerini/başörtülerini göğüs yırtmaçlarının üzerine vursunlar...*’’⁶⁵⁶

Sağ: ‘‘Mümin kadınlara söyle, ... Açık olmayan mahrem yerlerinden başka, *örtüleriyle göğüslerinin üzerini kapatsınlar...*’’⁶⁵⁷

⁶⁴⁶ Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 427.

⁶⁴⁷ Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur’an’ı-Kerim Meali**, s. 594.

⁶⁴⁸ Dinçer, **Tevhid-i Kur’an Meali**, s. 337.

⁶⁴⁹ Eliaçık, **Yaşayan Kur’an**, s. 922-924.

⁶⁵⁰ Firidin, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 165.

⁶⁵¹ Hulûsi, **Kur’an’ı Kerim Çözümü**, s. 431.

⁶⁵² Kılıç, **Türkçe Kur’an**, s. 292.

⁶⁵³ Mert, **Kur’an’ı Kerim’in Çevirisi**, s. 176.

⁶⁵⁴ Mihr, **Kur’an-ı Kerim Meali**, s. 262.

⁶⁵⁵ Özdemir, **Son Davet**, s. 595.

⁶⁵⁶ Öztürk, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 514.

⁶⁵⁷ Sağ, **Evensel Çağrı**, s. 723.

Yılmaz, H. : “Mü’min kadınlara da söyle... *Örtülerini de göğüs yırtmaçlarının üzerine sarkıtsınlar...*”⁶⁵⁸

Yılmaz, M. : “Gerçeği onaylayan kadınlara da söyle... *Örtülerini göğüslerinin üzerine kapasınlar...*”⁶⁵⁹

Yüksel: “Gerçeği onaylayan kadınlara da söyle, ... *Örtülerini göğüslerinin üzerine kapasınlar...*”⁶⁶⁰

Meâllerin Kritiği: Ayette geçen “*velyedribne bihumurihinne ala cuyubihinne*” ifadesini, Çevik, Eliaçık, Firidin, Hulûsi, Mihr, “*başörtülerini yakalarının üzerine sarkıtsınlar/salsınlar/sürsünler, başörtülerini göğüs açıklıklarını kapatacak şekilde öne getirsinler*”; Aktaş, “*örtüleri ile göğüslerini-göğüs dekoltelerini örtsünler*”; Cihangir, “*örtülerini yakalarının üzerine koysunlar*”; Dinçer, “*içlerinde taşıdıkları değerleri örtsünler ve açığa vurmasınlar*”; Kılıç, Mert, Yılmaz M., Sağ, Yüksel, “*örtülerini göğüslerinin üzerine kapasınlar*”; Özdemir, “*göğüslerini geleneksel olan örtülerinin bir ucu ile kapatsınlar*”; Öztürk, “*örtülerini/başörtülerini göğüs yırtmaçlarının üzerine vursunlar*”; Yılmaz H., “*örtülerini de göğüs yırtmaçlarının üzerine sarkıtsınlar*” şeklinde yorumlamakta ve başörtüsünü reddetmektedirler.

Meallere bakıldığında hımar kelimesini salt örtü olarak anlaşıldığı, başörtüsü anlamına gelmediği şeklinde yorumlar yapılmıştır. Yukarıda geçtiği üzere örtmek anlamına gelen ‘*hamr*’ kelimesinden türeyen ‘*hımar*’ kelimesi kadının başına örttüğü örtü için kullanılmıştır. Bu zaviyeden bakıldığında kelimenin sözlük anlamının ‘*baş/kafa*’ ile ilgili olduğu ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda ‘*hımar*’ kelimesinin kadınlara izafe edilmesi de o dönemde kadınların başörtüsü kullandığını göstermektedir. Ayrıca ayette geçen ‘*bihumurihinne ala cuyubihinne*’ ibaresi, zaten var olan bir uygulamayı daha da perçinlemek için kullanılmıştır. Yani ‘*hımar*’ kelimesi halı hazırda başörtüsü anlamında kullanılmakta ancak kullanılış itibari ile yaka ve göğüsleri açıkta bıraktığı için bu ayet ile eksik görülen kısım giderilmektedir. Kaldı ki mantıki çerçevede düşünüldüğünde ‘*hımarlarının bir kısmını yakalarının üzerine vursunlar*’ ifadesi zaten bir örtünün olduğunu göstermektedir. Söz gelimi birine eteğini dizlerine kadar indir

⁶⁵⁸ Yılmaz, H., *Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali*, s. 538.

⁶⁵⁹ Yılmaz, M., *Kur’an’a Sor*, s. 24/31.

⁶⁶⁰ Yüksel, *Mesaj*, s. 418-419.

denildiğinde buradan sadece dizlerin örtülmesi anlamı çıkarmayacağı gibi “başörtüsünün uçları ile yakaları/göğüsleri ört” emrinde de sadece “yakanın/göğsün örtülmesi” şeklinde bir anlam ortaya çıkmayacaktır. Kimi meallere bakıldığında bu küçük nüansın göz ardı edildiği görülmektedir. Dolayısıyla ayette geçen “*humar*” kelimesinin başörtüsü anlamına gelmediğini ileri sürenlerin görüşlerinin bir temelden yoksun olduğu görülmektedir. Ayette geçen “*humar*” kelimesinin başörtüsü anlamında kullanılması konusunda müfessirler arasında ihtilaf bulunmamaktadır. Bu açıkça gerçeğe rağmen kimi meallerde söz konusu ayette başın örtülmesi anlamının çıkarılamayacağını iddia eden yorumlar yapılmaktadır. Yorum sahipleri, kendilerince Kur’an’ı modern dünyaya uygun hale getirmeye çalışmakta ve bu çabalarının ürünü olan bu türden yorumlar, ne yazık ki salt bir yorumdan öte Kur’an ayetini tahrif etme tehlikesi doğurmaktadır.

Ayetin bağlamına bakıldığında erkek olsun kadın olsun müminlerin harama bakmamaları, namuslarını korumaları emredilmektedir. Bir önceki ayette Allah, mümin erkeklere harama bakmamalarını emretmişti, söz konusu ayette ise mümin bir kadının giyiminden dolayı herhangi bir tacize uğramaması için başına örttüğü örtü ile boynunu, yakalarını ve göğüslerini de örtmesini tavsiye etmektedir. Kur’an’ın, söz konusu ayette geçen başa örtülen örtü ile yakanın ve göğsün örtülmesi yönündeki tavsiyesi, sadece o dönemin konjoktürü dikkate alınarak değerlendirilmekte ve bu tavsiyenin günümüzde artık geçerliliğin olmadığı iddia edilmektedir. Dolayısıyla kadının artık modern bir dünyada yaşadığı için başını örtmesine gerek kalmadığı söylenmektedir. Kur’an ayetlerinde geçen hükümlerin bir sebebe binaen vaz edildiği bilinen bir gerçektir. Ancak bu durum, söz konusu hükmün ya da tavsiyenin genele hamledilmeyeceği anlamını doğurmamaktadır. Kadının başörtüsü ile yakasına ve göğüslerine salması ve bu vesile ile kendisini rahatsız edecek davranışlardan koruması yönündeki söz konusu tavsiyesi insanoğlu yaşadığı müddetçe geçerliliğini koruyacaktır. Zira insanoğlu yaşadığı müddetçe bu türden rahatsız edici bakışlar ya da davranışlar her zaman birileri tarafından sergilenecektir. Bu kimseler, hem söz konusu ayetin indiği dönemde hem de kıyamate kadar var olacak ve rahatsız edici davranışı sergileyeceklerdir. Bu sebeple Allah, söz konusu ayette önce müminlere bakışlarını harama bakmaktan alıkoymalarını emretmekte devamında gelen ifadede ise mümin kadınlara kendilerini, diğer insanların rahatsız edici bakışlarından korumaları için bazı yerlerini örtmesini istemektedir. Bu zaviyeden

bakıldığında söz konusu tavsiye, kadını esaret altına alan bir durumdan ziyade onu özgürleştiren bir durum ortaya çıkarmaktadır.

2.2. MUCİZELERİN VE OLAĞANÜSTÜ DURUMLARIN YORUMLANMASI

Mucize, *aciz kaldı, bir şeye güç ve kudret yetiremedi*⁶⁶¹ anlamına gelen a-c-z kökünden türemekte⁶⁶² ve *benzerini insanların yapmaktan aciz kaldıkları olağanüstü olay*⁶⁶³ anlamına gelmektedir. Terim olarak mucize, *Allah tarafından peygamberlik iddiasında bulunan kişinin peygamberliğinin doğruluğuna delil olmak üzere tabiat kanunlarına aykırı olarak meydana gelen akli, hissi ve haberi delillere* denir.⁶⁶⁴ Kur'an'da mucize kelimesi, günümüzde bilinen anlamıyla geçmez ancak a-c-z kökünden türeyen farklı kelimeler yirmi bir yerde geçmektedir.⁶⁶⁵ Fakat bu kelimeler tarihsel süreçte ıstılahi anlam kazanan mucize kelimesi ile örtüşmemektedir. Kur'an'da *mucize* kelimesinin yerine *âyât*,⁶⁶⁶ *beyyine*,⁶⁶⁷ *sultan*,⁶⁶⁸ *hak*,⁶⁶⁹ *furkan*⁶⁷⁰ gibi kelimeler kullanıldığı görülmektedir. Hadislerde ise ‘*mucize*’ kavramı doğrudan geçmese de farklı şekillerde kullanıldığı görülür.⁶⁷¹ İslami literatürde, mucizenin ilahi bir fiil olması ve peygamberlerin elinde vuku bulması gibi iki temel özellik göze çarpar.⁶⁷² Âlimler, mucizeleri, anlaşılmaları ve muhatabı etkileri açısından üç gruba ayırırlar.

a) Hissî Mucizeler; insanların duyularına hitap eden harikulade olaylardır. Bu tip mucizelere tabiat ile ilgili olmaları hasebiyle ‘*kevni mucizeler*’ de denir. Hissi mucizeler bizzat peygamberin elinde gerçekleşen bazen olağanüstü bir durum bazen de muhatabın görme ya da işitme duyusuyla idrak edilen mucizelerdir. Bu tip mucizeler peygamberin yaşadığı dönem ve mekân ile sınırlıdır.⁶⁷³ Hz. Salih’in devesi,⁶⁷⁴ Hz. Musa’nın asasının yılanı dönüşmesi ve elinin ışık saçması,⁶⁷⁵ Hz. İsa’nın çamura kuş şeklini verip

⁶⁶¹ Fîrûzabâdî, *Kâmûsu'l-Muhît*, 1, s. 65;

⁶⁶² Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, Cilt 15, s. 211;

⁶⁶³ İbni Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, s. 370.

⁶⁶⁴ Matürîdî, *Kitabu't-Tevhid*, s. 189.

⁶⁶⁵ Abdalbaki, *Mu'cem*, s. 245.

⁶⁶⁶ *Kur'an*, A'raf Suresi, Ayet 106-107; Hud Suresi, Ayet 96; Kasas Suresi, Ayet 31-32.

⁶⁶⁷ *Kur'an*, A'raf Suresi, Ayet, 73.

⁶⁶⁸ *Kur'an*, Kasas Suresi, Ayet 32; Nisa Suresi, Ayet 153; Hud Suresi, Ayet 96.

⁶⁶⁹ *Kur'an*, Yunus Suresi, Ayet 76.

⁶⁷⁰ *Kur'an*, Bakara Suresi, Ayet 53.

⁶⁷¹ Halil İbrahim Bulut, ‘‘Mucize’’, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 30, İstanbul, 2005, s. 350-356.

⁶⁷² Bulut, ‘‘Mucize’’, s. 350.

⁶⁷³ Bulut, ‘‘Mucize’’, s. 350.

⁶⁷⁴ *Kur'an*, Hud Suresi, Ayet 64-65; Şems Suresi, Ayet 11-15.

⁶⁷⁵ *Kur'an*, A'raf Suresi, Ayet 107-108, 117-122; Taha Suresi, Ayet 19-22, 67-70.

üflemesiyle canlandırması, ölüleri diriltmesi, doğuştan kör ve alacalı olanları iyileştirmesi⁶⁷⁶ vb. mucizeler Kur'an'daki hissi mucizelere örnek olarak verilebilir.

b) Haberi Mucizeler; Peygamberlerin Allah'tan aldıkları vahye dayanarak hem kendi zamanları hem de gelecek ile ilgili gaybi haberler vermeleridir.⁶⁷⁷ İsyankâr milletlerin başlarına gelecek azaptan haber vermeleri ve zamanı gelince bu haberin gerçekleşmesi, Hz İsa'nın insanların evlerinde sakladıkları ve yedikleri şeylerden haber vermesi,⁶⁷⁸ Hz. Peygamberin Bizanslıların İranlıları savaşta yeneceklerini⁶⁷⁹ haber vermesi geleceğe dönük haberi mucizelerdendir.

c) Akli Mucizeler; İnsanların akıllarına hitap eden ve onları düşünmeye, kâinattaki olayları kavramaya sevk eden peygamberin doğruluğunu ve davasının yüceliğini kanıtlayan mucizelerdir. Bu tip mucizeler zaman ve mekâna bağlı kalmaksızın her devirdeki insanın aklına hitap eder.⁶⁸⁰ Peygamberlerin güvenilir, doğru sözlü, merhametli, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaları gibi yüksek ahlaki özelliklere sahip olmaları, ilahi vahyi bizzat uygulayıp insanlara birer örnek olmaları, karakterleri, toplumdaki makamları, fizyolojik özellikleri gibi hususlar akli mucizelerden kabul edilir.⁶⁸¹

Tarihsel süreçte mucizelerin varlığının kabul edilmesi ve yorumlanması noktasında birçok düşünce ortaya çıkmıştır. Mucize konusu kimi yorumlarda tamamen reddedilirken kimi yorumlarda ise çeşitli şekillerde te'vile tabi tutulmuştur. Bu yorumların bir kısmı batini özellik arzetymekte ve mucizevi olaylar sembolik olarak kabul edilip te'vil edilmektedir. Mucizevi olayları bir tabiat kanunu şeklinde kabul edilip, söz konusu ifadelerin olabildiğince rasyonalize edilmesi çabalarının günümüzde kaleme alınan kimi meallere bu yönüyle sirayet ettikleri görülmektedir. Eldeki kimi meallere bakıldığında mucizevi olayların tabii birer olay olarak kabul edilmesi gerektiği söylenmiş ve bu iddialar tarihten çeşitli referanslarla desteklenmiştir.

⁶⁷⁶ Kur'an, Al-i İmran Suresi, Ayet 49; Maide Suresi, Ayet 110.

⁶⁷⁷ Bulut, "Mucize", s. 350; Halil İbrahim Bulut, "Sünni Gelenekte Mucize Kavramı ve Hz. Salih'in Deve Mucizesi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 4, Sayı 3, 2004, s. 139.

⁶⁷⁸ Kur'an, Maide Suresi, Ayet 110.

⁶⁷⁹ Kur'an, Rum Suresi, Ayet 1-4.

⁶⁸⁰ Bulut, "Mucize", s. 351.

⁶⁸¹ Bulut, "Mucize", s. 351.

2.2.1. Ateşin, Hz. İbrahim'i Yakmaması ile İlgili Enbiya, 21/69. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği

Hz. İbrahim, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam inancında hem en büyük ata hem de temel dini referans noktası olarak kabul edilir. Yahudiler, Hz. İbrahim'i İbraniler'in inananların atası ve Allah'ın dostu olarak takdim etmektedirler.⁶⁸² Hz. İbrahim, Yahudi literatüründe; Yahudi dindarlığının modeli, Allah'ın kendisiyle açık bir şekilde konuştuğu büyük peygamberlerden biri, Allah'ı ilk tanıyan kimse, putperestliği reddettiği için Kral Nemrut tarafından ateşe atılan ve Allah'ın emri ile Cebrail tarafından kurtarılan büyük bir peygamber olarak geçer. Hristiyanlık inancında ise, Hz. İbrahim, O'na inananların rol modeli, babası ve bütün milletlerin kendisiyle ilahi lutfu nail oldukları yüce bir peygamberdir.⁶⁸³ Kur'an'ı Kerim'de kendisinden en çok bahsedilen büyük peygamberlerden biri olan Hz. İbrahim, Müslüman tarihçilerin kaydettiğine göre Kral Nemrut zamanında yaşamış, Allah, kendisine peygamberlik görevini verdikten sonra halkını tevhid dinine çağırması ve bu çağırısına karşı çıkanlarca yakılan ateşe atılmıştır. Allah'ın yardımı ile ateşin kendisini yakmasından kurtulan Hz. İbrahim, ailesi ile beraber başka beldelelere göç etmiştir. Eşi Sare'den çocuğu olmadığı için hizmetlileri olan Hacer ile evlenmiş ve bu evlilikten Hz. İsmail dünyaya gelmiştir. Hz. İbrahim Allah'tan aldığı emir doğrultusunda eşini ve oğlunu Mekke'ye bırakmıştır. Oğlu gençlik yaşına geldiğinde O'nunla yeryüzünde ilk mabet olan Kâbe'yi inşa etmiş ve insanları hac ibadetini yapmaya çağırılmışlardır. Rüyasında oğlunu kurban etmesi gerektiği emrini almış ve bu durumu oğluyla paylaşmıştır. Oğlunu kurban etmek üzere iken Allah, kendisinin ve oğlunun imtihandan geçtiklerini haber vermiş ve kurban etmesi için O'na bir koç göndermiştir.⁶⁸⁴ Hz. İbrahim, Kur'an'ı Kerim'de *inananların babası*,⁶⁸⁵ *Allah'ın dostu*,⁶⁸⁶ *kendisine göklerin ve yerin melekûtu gösterilen*,⁶⁸⁷ *Rabbinin emrettiği yere hicret eden*,⁶⁸⁸ *soyuna peygamberlik ve kitap verilen*,⁶⁸⁹ *Allah tarafından bir takım kelimelerle sınanan ve bu imtihandan başarıyla geçtiği için insanlara önder yapılan*⁶⁹⁰ şeklinde pek çok

⁶⁸² Ömer Faruk Harman, "İbrâhim", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 21, İstanbul, 2000, s. 266-267.

⁶⁸³ Harman, "İbrâhim", s. 268.

⁶⁸⁴ Harman, "İbrâhim", s. 269-272.

⁶⁸⁵ Kur'an, Hac Suresi, Ayet 78.

⁶⁸⁶ Kur'an, Nisa Suresi, Ayet 125.

⁶⁸⁷ Kur'an, En'am Suresi, Ayet 75.

⁶⁸⁸ Kur'an, Ankebut Suresi, Ayet 26; Saffat Suresi, Ayet 99.

⁶⁸⁹ Kur'an, Nisa Suresi, Ayet 54; Hadid Suresi, Ayet 26.

⁶⁹⁰ Kur'an, Bakara Suresi, Ayet 124.

niteliklerinden bahsedilen bir peygamberdir. Ateşin, Hz. İbrahim'i yakmaması hadisesi ile ilgili mucizenin geçtiği ayet şu şekildedir:

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ

[Biz de, “Ey ateş” dedik, “İbrâhim’e serin ve zararsız ol!”]

İbrahim peygamber'in ateşe atılması hususu Kur'an'ın muhtelif ayetlerinde geniş bir biçimde yer almaktadır. Hz. İbrahim, içinde yaşadığı kavminin putlara tapıtığını görüp bu duruma çok üzüldüğünden kavminin içinde bulunduğu bu cehaleti onlara göstermek istiyordu. Hz. İbrahim, kavminin bayram şenliğine katılmak üzere şehir dışına çıktıkları bir günde kendisini yanlarında götürmek isteyenlere “*Ben hastayım*”⁶⁹¹ diyerek katılmayıp şehirde kalmıştı. Halk şenlik yerine gidince Hz. İbrahim, puthaneye gitmiş ve eline aldığı bir balta ile içlerinden en büyükleri hariç bütün putları kırmıştır.⁶⁹² Kavmine putlara tapma inançları hususunda hata ettiklerini göstermek ve onları düşünmeye sevk etmek için baltayı da en büyük putun omzuna asmıştır. Putperestler bayram yerinden döndükten sonra ibadet etmek için puthaneye gidince en büyük put hariç diğerlerinin kırıldığını görmüşler. Putlarına bunu kimin yaptığını araştırmaya başlamışlar ve içlerinden bazıları, “*Putlarımızı diline dolayan bir genç duyduk; adının İbrahim olduğunu söylediler.*”⁶⁹³ Bu haberin Nemrut'a kadar ulaşması üzerine Hz. İbrahim yakalanıp getirilmiş ve ona putların kim tarafından kırıldığı sorulması üzerine Hz. İbrahim, “*bu işi belki de şu büyükleri yapmıştır hadi putlarınıza sorun; eğer konuşuyorlarsa*”⁶⁹⁴ cevabını vermiştir. Hz. İbrahim'in bu cevabı üzerine bir ara hatalarını ve acizliklerini anladılar fakat daha sonra eski hallerine dönerek “*Sen putlarımızın konuşmadığını çok iyi biliyorsun*”⁶⁹⁵ dediler. Hz. İbrahim de cevaben “*O zaman sizler, Allah'ı bırakıp da size hiçbir fayda ve zarar veremeyen bu putlara hala tapacak mısınız? Size de Allah'ı bırakıp tapıtığınız putlara da yazıklar olsun! Siz akıllanmaz mısınız?*”⁶⁹⁶ Dedi. Nemrud, Hz. İbrahim'in bu cevabı üzerine onun başka bir ilaha tapıtığını anlamış ve halka, onu yakmaları için çağrıda bulunmuştur. Bunun üzerine halk, büyük odun yığını toplayıp ateşi yakmış ve daha sonra da Hz. İbrahim'i mancınkla yanan ateşe atmışlardır.

⁶⁹¹ Kur'an, Saffat Suresi, Ayet 88-90.

⁶⁹² Kur'an, Saffat Suresi, Ayet 90-93.

⁶⁹³ Kur'an, Enbiya Suresi, Ayet 60.

⁶⁹⁴ Kur'an, Enbiya Suresi, Ayet 61-63.

⁶⁹⁵ Kur'an, Enbiya Suresi, Ayet 65.

⁶⁹⁶ Kur'an, Enbiya Suresi, Ayet 66-67.

Ancak Allah, *'Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!'*⁶⁹⁷ Şeklinde emretmiş ve böylece Hz. İbrahim ateşte yanmaktan kurtarmış ve kurdukları tuzağı bozmuştur.⁶⁹⁸

Ayette geçen *'serin ve selametli ol'* ifadesi, *zarar vermeyecek bir soğuklukla serin ol*,⁶⁹⁹ şeklinde tefsir edilmiştir. Zemaşerî, ateşin Hz. İbrahim'e serin olmasını, Allah'ın, ateşteki sıcaklık ve yakma özelliğini kaldırıp sadece parlama ve aydınlık özelliğini bırakmasıyla ve Hz. İbrahim'in bedeninde ateşin ulaşmasına mani bir özellik yaratmasıyla mümkün kıldığını ifade etmektedir.⁷⁰⁰

Ayet Mealleri: Enbiya, 21/69.

Aktaş: *'Ey ateş! İbrahim'e serin ve esenlik ol. Dedik.'*⁷⁰¹

Cihangir: *'Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve zararsız ol. Dedik.'*⁷⁰²

Çevik: *'Bunun üzerine biz de: "Ey ateş İbrahim'e karşı serin ol, onu yakma diye emrettik.'*⁷⁰³

Dinçer: *'Bildirdik: Ey yakıp yıkıcı hallerde olanlar! O hallerinizi bitirin ve İbrahim gibi barış ve huzur üzere olun.'*⁷⁰⁴

Eliaçık: *'Biz de: Ey ateş serin ol! Dedik.'*⁷⁰⁵

Firidin: *'Dedik ki: Ey ateş! İbrahim üzerine serin ve zararsız ol.'*⁷⁰⁶

Hulûsi: *'Dedik: Ey ateş... İbrahim'e serin ve selâm ol!'*⁷⁰⁷

Kılıç: *'Biz de şöyle dedik; Ey ateş, İbrahim için bir serinlik ve esenlik ol.'*⁷⁰⁸

Mert: *'Ey ateş, İbrahim'e karşı serin ve güvenilir ol, dedik.'*⁷⁰⁹

⁶⁹⁷ Kur'an, Enbiya Suresi, Ayet 69.

⁶⁹⁸ Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 5, s. 533-538; Zemaşerî, **Keşşâf**, Cilt 4, s. 450-462; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 16, s. 160-174; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 3, s. 687.

⁶⁹⁹ Zemaşerî, **Keşşâf**, Cilt 4, s. 462; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 16, s. 173.

⁷⁰⁰ Zemaşerî, **Keşşâf**, Cilt 4, s. 462.

⁷⁰¹ Aktaş, **Kerim Kur'an**, s. 371.

⁷⁰² Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 394.

⁷⁰³ Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur'an'ı-Kerim Meali**, s. 388.

⁷⁰⁴ Dinçer, **Tevhid-i Kur'an Meali**, s. 311.

⁷⁰⁵ Eliaçık, **Yaşayan Kur'an**, s. 529.

⁷⁰⁶ Firidin, **Kur'an'ı Kerim Meali**, s. 153.

⁷⁰⁷ Hulûsi, **Kur'an'ı Kerim Çözümü**, s. 400.

⁷⁰⁸ Kılıç, **Türkçe Kur'an**, s. 270.

⁷⁰⁹ Mert, **Kur'an'ı Kerim'in Çevirisi**, s. 163.

Mihr: “*Ey ateş! İbrahim’e karşı soğuk ve zararsız ol. Dedik.*”⁷¹⁰

Özdemir: “*Biz de hemen: Ey ateş/sıkıntılı hal, İbrahim’e’ karşı soğuk ve zararsız ol dedik.*”⁷¹¹

Öztürk: “*Biz de şöyle dedik: Ey ateş, İbrahim’e bir serinlik ol, bir selam ol.*”⁷¹²

Sağ: “*... Ey kızgınlar! İbrahim’e karşı soğukkanlı ve barışsever olun! Dedik.*”⁷¹³

Yılmaz, H. : “*Biz: Ey ateş! İbrahim’e karşı soğuk ve güvenli ol dedik*”⁷¹⁴

Yılmaz, M. : “*Ey ateş, İbrahim’e karşı serin ve güvenilir ol dedik.*”⁷¹⁵

Yüksel: “*Ey ateş, İbrahim’e karşı serin ve güvenilir ol dedik.*”⁷¹⁶

Meallerin Kritiği: Ayette geçen “*nar*” kelimesini, Dinçer, “*yakıp yıkıcı hallerde olanlar*”; Özdemir, “*sıkıntılı hal*”; Sağ, “*kızgınlar*” şeklinde yorumlarken, diğer mealler “*nar*” kelimesini, “*ateş*” şeklinde yorumlamışlardır. Ayette geçen “*berden ve selamen*” ifadesini, Dinçer, “*barış ve huzur üzere olun*”; Sağ, “*soğukkanlı ve barışsever*” olun şeklinde yorumlarken, diğer mealler söz konusu ifadeyi, “*serin/soğuk ve güvenilir ol*” şeklinde yorumlamışlardır. Ayette geçen söz konusu kelimelerin bu şekilde açıklanması kelimelerin hem sözlük anlamına hem de konu bağlamına uygunluk arz etmemektedir. Zira ayette Allah açıkça bir ateşe seslenmekte ve ona Hz. İbrahim’i yakmamasını emretmektedir. Konu ile ilgili diğer ayetlere bakıldığında kavminin bu türden bir teşebbüste buldukları kolaylıkla anlaşılacaktır. Hal böyle iken meal yazarları söz konusu mucizevi olayı kabul etmeyip tabii bir olay olduğunu iddia etme yoluna girmişlerdir.

Eliaçık, Enbiya 21/69. ayetin tefsirinde; Hz İbrahim’in ateşe atılması mucizesinin yaşanmadığını, aslında halkın onu sadece ateşe atmaya yeltendiklerini ve ihtimal ki yağın bir yağmur ile ateşin serin olduğunu ve İbrahim’in böylelikle ateşte yanmaktan kurtulduğunu iddia etmektedir.⁷¹⁷ Ayette geçen “*necat*” kelimesini ise azabın gerçekleşmesinden önce Allah’ın elçilerini o beldeden uzaklaştırması, çekip alması

⁷¹⁰ Mihr, **Kur’an-ı Kerim Meali**, s. 241.

⁷¹¹ Özdemir, **Son Davet**, s. 374.

⁷¹² Öztürk, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 330.

⁷¹³ Sağ, **Evrensel Çağrı**, s. 463.

⁷¹⁴ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali**, s. 350.

⁷¹⁵ Yılmaz, M., **Kur’an’a Sor**, s. 21/69.

⁷¹⁶ Yüksel, **Mesaj**, s. 387.

⁷¹⁷ Eliaçık, **Yaşayan Kur’an**, s. 529-530.

şeklinde tefsir etmekte ve böylelikle Hz. İbrahim'in ateşe atılmadan Allah tarafından kurtarıldığını iddia etmektedir.⁷¹⁸

Hz İbrahim'in ateşe atılması konusu ile ilgili ayetlere bakıldığında O'nun kavmi ile bir mücadele içerisinde olduğu ve kavminin de bu mücadelesine karşılık kendisine karşı bir plan kurduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar ilgili ayetlerde ateş kelimesi geçmese de kavminin, Hz. İbrahim hakkında ölüm emri verdiği, bu amaç çerçevesinde büyük bir ateş yakıldığı ve Hz. İbrahim'in de o ateşe atılarak öldürmeye teşebbüs ettikleri bilinmektedir. Konumuz ile ilgili ayete bakıldığında ortada bir ateşin olduğu ve Allah'ın ateşe yönelik bir emri olduğu anlaşılmaktadır. Eliaçık'ın iddia ettiği gibi şayet Allah, Hz. İbrahim'i ateşe atılmadan önce kurtardıysa bu durumda ateşe yönelik *“Ey ateş serin ve selametli ol”* şeklindeki emrinin bir manası olmayacaktır. Bu durumda Hz. İbrahim'in ateşe atılmadığını iddia etmek ayetin bağlamıyla örtüşmeyen zorlama bir yorum olmaktadır.

Özdemir, Enbiya 21/68. ayetinin açıklamasında Hz. İbrahim'in atılmasını, ateşin, ıstırap ve işkence sembolü olması hasebiyle aslında Allah'ın onu zindan ve işkenceden kurtarması şeklinde anlaşılması gerektiğini ifade etmektedir.⁷¹⁹ Özdemir'in bu türden yorumlarının herhangi bir ilmi dayanaktan yoksun ve ilgili ayetin bağlamından kopuktur. Mucizevi olaylar ile ilgili ayetlere bakıldığında bu olayların geçtiği zaman diliminin, olayların kahramanlarının kimler olduğunun bilinmemesi ya da kronolojik bir sıraya dikkat edilmemesi Kur'an'ın amacının zaman, mekân ve kişi endeksli tarihi bir olayı anlatmak olmadığı anlaşılmaktadır. Bu türden olayların Kur'an'da anlatılmasının sebepleri inanların geçmişteki olaylardan ders alıp aynı hataları yapmamaları, inkârcılara karşı cesaretlerini muhafaza etmelerini sağlamak, inkâr edenleri ise tehdit etmek ve korkutmaktır. Ancak mucizevi olayların anlatılma amacının inananlar için birer ibret vesilesi olmaları, söz konusu mucizelerin sembolik olup hiç yaşanmamış olaylar oldukları sonucunu doğurmamaktadır. Dolayısıyla mucizevi olayların tabii birer olay şeklinde anlaşılması, bu olaylarda geçen hususların sembolize edilmesi Kur'an'ın bu yöndeki amacına uygun görünmemektedir. Müfessirler, Hz. İbrahim'in hakiki manada ateşe atıldığını ve Allah'ın bir mucizesi ile ateşin onu yakmadığını aktarmaktadırlar.⁷²⁰

⁷¹⁸ Eliaçık, **Yaşayan Kur'an**, s. 530.

⁷¹⁹ Özdemir, **Son Davet**, s. 372.

⁷²⁰ Taberî, **Taberî Tefsiri**, Cilt 5, s. 538; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 16, s. 170-174; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 3, s. 687.

Dinçer, Enbiya, 21/69. ayetinde geçen “Ey ateş” ifadesini “*yakıp yıkıcı hallerde olanlar*” şeklinde yorumlarken, Sağ, “*kızgınlar*” şeklinde yorumlamıştır. Kur’an’ın bütününe bakıldığında pek çok ayette Allah’ın, inananlara, Ehl-i Kitab’a ve başka varlıklara hitap ettiği görülmektedir. Ancak Kur’an’da inkârcılara hitap bildiren ayetlerin başında genellikle resule yönelik “*onlara de ki*” ifadeleri yer almaktadır. Allah’ın doğrudan inkârcılara vahiy ile emir verdiğini iddia etmek Kur’an’ın metni ile uyum arz etmemektedir. Söz konusu mucizevi olayı kabul etmemek için yapılan bu türden yorumların, Kur’an metnine sunulması durumunda aşırı olarak algılanması hususu ortaya çıkmaktadır.

2.2.2. Hz. Musa’nın Mucizelerinin Yorumlanması

Hz. Musa, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam’a göre büyük bir peygamber ve İsrailoğulları’nı Firavun’ un eziyetlerinden kurtaran ve böylelikle onları hürriyete kavuşturan bir liderdir.⁷²¹ Kur’an’da Hz. Musa, *resul, nebi; ihlas sahibi;*⁷²² *Allah’ın risaletleriyle ve sözleriyle insanlar arasında seçkin;*⁷²³ *Allah’a fısıldaşan kimse kadar yaklaşıma şerefine nail olan;*⁷²⁴ *Allah tarafından seçilip*⁷²⁵ *O’nun nezaretinde yetiştirilen*⁷²⁶ *güvenilir ve şerefli bir elçi;*⁷²⁷ *Allah katında şerefli;*⁷²⁸ *güçlü, güvenilir*⁷²⁹ ve *mümin kullarından olan*⁷³⁰ bir peygamber şeklinde geçmektedir.

Kur’an’ın bildirdiğine göre, Hz. Musa, Firavun’un İsrailoğullarından yeni doğan erkek çocuklarını öldürdüğü dönemde dünyaya gelmiştir. Allah, Hz. Musa’nın annesine, yeni doğurduğu çocuğunu emzirmesini, onu bir sandığa koyarak nehre bırakmasını emretmiştir. Nehre bıraktığı çocuğu için kaygılanmaması gerektiğini bildirilmiş, oğlunun kendisine geri getirileceği ve ileride peygamber olacağı müjdelenmiştir. Firavun ailesi çocuğu nehirde bulup alınca onun israiloğullarından olduğunu fark eden Firavun’un karısı çocuğun öldürülmemesini, evlat edinilmesini istemiş ve bu isteği kabul görmüştür. Evlat edinilen çocuk, kendisine getirilen hiçbir sütanneyi kabul etmediği için ablasının

⁷²¹ Ömer Faruk Harman, “Mûsâ, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 31, İstanbul, 2006, s. 207.

⁷²² **Kur’an**, Meryem Suresi, Ayet 51.

⁷²³ **Kur’an**, A’raf Suresi, Ayet, 144.

⁷²⁴ **Kur’an**, Meryem Suresi, Ayet 52.

⁷²⁵ **Kur’an**, Taha Suresi, Ayet, 13.

⁷²⁶ **Kur’an**, Taha Suresi, Ayet 39.

⁷²⁷ **Kur’an**, Duhan Suresi, Ayet 17-18.

⁷²⁸ **Kur’an**, Ahzab Suresi, Ayet 69.

⁷²⁹ **Kur’an**, Kasas Suresi, Ayet 26.

⁷³⁰ **Kur’an**, Saffat Suresi, Ayet 121-122.

teklifiyle tekrar annesine kavuşturulmuş olur.⁷³¹ Hz. Musa, Firavun sarayında ilahi gözetim altında yetiştirilmiş, gençlik çağına gelince kendisine hikmet ve ilim verilmiştir.⁷³² Hz. Musa, bir çarşıda bir Mısırlı ile kavga eden İbrani'ye yardım ederken Mısırlının ölmesine sebep olunca yaptığından pişman olup affedilmesini dilemiş ve Allah da onu affetmiştir. Olaydan bir gün sonra aynı İbrani, başka bir Mısırlı ile kavga ederken Hz. Musa'dan kendisine yardım etmesini ister ancak Hz. Musa, ona haksız olduğunu söyleyince İbrani, O'nun dünkü adamı öldürdüğünü ifşa etmiştir. Bu olayı duyan Mısır'ın ileri gelenlerinin kendisini öldürme planı yaptığını öğrenen Hz. Musa oradan kaçmış ve Medyen şehrine gitmiştir. Medyen suyunda hayvanlarını sulamak için kendilerine sıra gelmesini bekleyen iki kıza rastlamış ve onlara hayvanlarını sulamada yardımcı olmuştur. Kızların babası kızlarının başından geçen olayı duyunca onlara yardım eden Hz. Musa'yı huzuruna çağırıp hikâyesini dinlemiş ve ona sekiz yıl çalışması karşılığında kızlarından biriyle evlenebileceği teklifinde bulunmuştur.⁷³³ Hz. Musa, bu teklifi kabul etmiş ve bir müddet Medyen şehrinde kalmıştır. Kızların babaları ile üzerinde anlaştıkları süreyi tamamlayınca ailesi ile birlikte Medyen'den ayrılmış ve Tûr civarına geldiğinde dağda ateş görmüştür. Bunun üzerine hem yolu soracak birini bulmak hem de ateşten bir parça almak ümidiyle ateşe yaklaştığında vadinin sağ yamacından gelen bir sesle kendisine ayakkabılarını çıkarması emredilmiş ve peygamber olarak seçildiği bildirilmiştir. Kendisine asa ve beyaz el (yed-i beyzâ) mucizeleri verilmiştir.⁷³⁴ Musa peygamber, kendisinin Firavun'a karşı rahat konuşamayacağını, bu yüzden kendisine kardeşini yardımcı olarak vermesini istemiştir. Bunun üzerine Allah, Hz. Musa'ya yardımcı olması için kardeşi Harun'u onunla beraber Firavun'a elçi olarak göndermiştir.⁷³⁵ Hz. Musa, kardeşi Harun ile birlikte Mısır'a dönerek Firavun'a Allah'ın elçileri oldukları bildirip ondan İsrailoğulları'nı kendileriyle beraber göndermesini istemeleri üzerine Firavun, Hz. Musa'ya: *“kendisini çocukken himayelerine alıp büyüttüklerini, ömrünün birçok yılını kendileri ile geçirmesine rağmen sonunda bu yaptığı iş ile nankörlük yaptığını söylemiştir.”* Hz. Musa, Mısırlının ölmesine istemeden sebep olduğunu, kendilerinden

⁷³¹ **Kur'an**, Taha Suresi, Ayet 38-40; Kasas Suresi, Ayet 7-13.

⁷³² **Kur'an**, Taha Suresi, Ayet 39; Kasas Suresi, Ayet 14.

⁷³³ **Kur'an**, Taha Suresi, Ayet 40; Kasas Suresi, Ayet 15-28.

⁷³⁴ **Kur'an**, Taha Suresi, Ayet 10-23; Neml Suresi, Ayet 7-12; Kasas Suresi, Ayet 29-32.

⁷³⁵ **Kur'an**, Araf Suresi, Ayet 103; Yunus Suresi, Ayet 75-83; Taha Suresi, Ayet 47-76; Furkan, 25/36; Şuara Suresi, Ayet 10-15; Kasas Suresi, Ayet 32-35; Mü'min Suresi, Ayet 23-24; Zuhuf Suresi, Ayet 46; Naziat Suresi, Ayet 16-17.

korkunca da kaçtığını ifade etmiştir. Hz. Musa'nın kendisine tebliğ ettiği ilahi mesaj karşısında Firavun, O'nun Allah tarafından elçi olarak gönderilmesini inkâr ettiği gibi Onun tanrısına çıkmak için Hâmân'dan bir kule yapmasını istemiş ve Hz. Musa'ya kendisini tanrı olarak kabul etmediği takdirde hapsedeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine Hz. Musa, kendisinin Allah tarafından gönderilen elçi olduğunu tebliğ edip inanması için ona asa ve beyaz el mucizelerini göstermiştir. Firavun Mısır'ın önde gelen sihirbazlarını toplayıp onların Hz. Musa'yı sihir ile yeneceklerini ümit etmiştir. Hz. Musa'nın asası sihirbazların oyuncaklarını yutması üzerine sihirbazlar, Hz. Musa'ya iman edince onları cezalandırmıştır.⁷³⁶ Firavun'un, bu iki mucizeye rağmen inkârında ısrar edip İsrailoğulları'na baskı ve zulmünü daha da arttırması üzerine⁷³⁷ Hz. Musa, asa, beyaz el, kıtlık, tufan, çekirge, haşere, kurbağa, kan, karanlık ve olmak üzere dokuz mucize göstermiştir. Ne zaman ki Firavun ve Mısır halkına bu musibetlerden her biri isabet ettiğinde onlar, Hz. Musa'ya gelip azabı kaldırdığında İsrailoğulları'nı salıvereceklerini söylemişler fakat azap kalktığında sözlerinden dönmüşlerdir.⁷³⁸ Allah, Hz. Musa'ya bir gece vakti yola çıkmasını emretmiş ve Hz. Musa, bu emir üzerine İsrailoğulları'nı Mısırdan gizlice çıkarmıştır. İsrailoğulları'nın Mısır'dan ayrıldığını öğrenen Firavun ve adamları onların peşine düşmüşler ancak Hz. Musa, asası ile denize vurup ve deniz yarılıp İsrailoğulları denizi geçince Firavun ve askerleri onlara yetişemeyip denizde boğulmuşlardır.⁷³⁹ Hz. Musa, kendi önderliğinde denizi geçip Tûr'a gelen İsrailoğullarına göz kulak olması için kardeşi Harun'u bırakıp Rabbi ile görüşmek için dağa çıkmıştır. Hz. Musa, dağda Rabbini görmek istediğini söyleyince dağa bakması emredilmiş ve dağ paramparça olmuştur. Daha sonra kendisine ilahi emirlerin yazılı olduğu levhalar verilen⁷⁴⁰ Hz. Musa, Tûr'dan dönüşte kavminin bir buzağı yapıp ona taptığını görünce öfkelenerek levhaları yere atmış ve onlara engel olmadığını düşündüğü Harun'a kızmıştır. Ardından kavminden seçtiği yetmiş kişiyle tövbe eden⁷⁴¹ Hz. Musa, kavminden

⁷³⁶ **Kur'an**, Araf Suresi, Ayet 104-126; Yunus Suresi, Ayet 83; Taha Suresi, Ayet 25-35; Şuara Suresi, Ayet 16-51; Kasas Suresi, Ayet 36-38; Duhan Suresi, Ayet 17-21.

⁷³⁷ **Kur'an**, Bakara Suresi, Ayet 49; İbrahim Suresi, Ayet 6; Araf Suresi, Ayet 127; Mü'min Suresi, Ayet 23-25; Zuhuruf Suresi, Ayet 51-54.

⁷³⁸ **Kur'an**, Araf Suresi, Ayet 130-135; İsrâ Suresi, Ayet 101.

⁷³⁹ **Kur'an**, Bakara Suresi, Ayet 50; Araf Suresi, Ayet 136; Enfâl Suresi, Ayet 54; Yunus Suresi, Ayet 90; İsrâ Suresi, Ayet 103; Taha Suresi, Ayet 77-78; Şuara Suresi, Ayet 52, 53, 60-66; Kasas Suresi, Ayet 40; Duhan Suresi, Ayet 23; Zariyat Suresi, Ayet 40.

⁷⁴⁰ **Kur'an**, Araf Suresi, Ayet 142-145; Taha Suresi, Ayet 80.

⁷⁴¹ **Kur'an**, Bakara Suresi, Ayet 54, 92; Araf Suresi, Ayet 148-156; Taha Suresi, Ayet 85-97.

kendilerine vaat edilen topraklara girmelerini istemiş, fakat kavmi bunu kabul etmeyince oraya girmeleri yasaklanmış ve kırk yıl çölde yaşamaya mahkûm edilmişlerdir.⁷⁴²

2.2.2.1. Asa Mucizesi ile İlgili Ayetlerin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği

Asa eski Mısır'da bilinen ve köylülerin, yaşlı insanların, çobanların, muhafızların ve askerlerin yerine göre değnek ya da silah olarak kullanılan oldukça yaygın olan bir araçtır.⁷⁴³ Asa, kimi zaman çobanın elinde bir değnek olurken kimi zaman yaşlının elinde dayandığı bir destek, büyücünün elinde bir silah ve hükümdarın elinde ise kudret ve otorite sembolü olmuştur.⁷⁴⁴ Eski Mısır inancında ayrıca hükümdarlık sembolü olan asa⁷⁴⁵ bu şekliyle Yahudi inancında da yer almıştır. Yahudi inancında asa Allah'ın Hz. Musa'yı peygamber olarak görevlendirildiğine dair alamet olarak verilen mucizedir. Asa, deve çobanlarının hayvanlarını sürmek için taşıdığı bir gereç olarak İslam'dan önceki Araplarca bilinmekte ve kullanılmaktaydı.⁷⁴⁶ Kur'an'da asa kelimesi tekil olarak on ayette Hz. Musa'nın asası; iki ayette ise çoğul şekliyle *Firavun'un sihirbazlarının asası şeklinde geçer*.⁷⁴⁷ Asa kelimesinin ilk olarak geçtiği ayette⁷⁴⁸ Allah, Hz. Musa'ya elindekinin ne olduğunu sormuş Hz. Musa'da cevaben kendi asası olduğunu ve onu destek olarak kullanıp yaprak silkeleyerek hayvanlarını beslediğini ve daha başka işlerde de kullandığını belirtmiştir. Hz. Musa'nın asası bu sıradan faydaları yanında ayrıca üç yerde yılan dönüşmüştür.⁷⁴⁹ Asa ilk olarak Hz. Musa'nın Allah ile konuşması sırasında yılan dönüşmüş ve ortaya çıkan yılan Kur'an'da *hayyetün tes'a (hızla hareket eden yılan)*⁷⁵⁰ kelimesiyle ifade edilmiştir. Bu esnada ortaya çıkan yılan Kur'an'ın *hayyetün tes'a* haricinde *cân*⁷⁵¹ kelimesini de kullanıldığı görülür. Hz. Musa ile Firavun'un ilk karşılaşmalarında yılan dönüşmüş asa Kur'an'da *su'ban*⁷⁵² şeklinde geçmektedir. Hz. Musa'nın asası üçüncü defa *yevmu'z-zinede (süslenme/şenlik günü)* yılan

⁷⁴² Kur'an, Maide Suresi, Ayet 21-26.

⁷⁴³ Mukadder Sipahioğlu, "Tevrat ve Kur'an'ı Antik Mısır Düşüncesi Işığında Okuma: Hz. Musa'nın Yılan Dönüşen Asası", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 19, Sayı 2, 2020, s. 931.

⁷⁴⁴ Ömer Faruk Harman, "Asâ", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 3, İstanbul, 1991, s. 449.

⁷⁴⁵ Sipahioğlu, "Tevrat ve Kur'an'ı Antik Mısır Düşüncesi Işığında Okuma: Hz. Musa'nın Yılan Dönüşen Asası", s. 938.

⁷⁴⁶ İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, s. 2979.

⁷⁴⁷ Abdalbaki, *Mu'cem*, s. 463.

⁷⁴⁸ Kur'an, Taha Suresi, Ayet 18.

⁷⁴⁹ Kur'an, Taha Suresi, Ayet 20; Neml Suresi, Ayet 10; Kasas Suresi, Ayet 29-31.

⁷⁵⁰ Taha Kur'an, Taha Suresi, Ayet 20.

⁷⁵¹ Kur'an, Neml Suresi, Ayet 10; Kasas Suresi, Ayet 31.

⁷⁵² Kur'an, A'raf Suresi, Ayet 107; Şuara Suresi, Ayet 32.

dönüşmüştür.⁷⁵³ Bunlardan başka bir yerde taştan on iki kaynaklı su fişkırtmış,⁷⁵⁴ bir yerde de suya vurunca Kızıldeniz'i ikiye ayırmıştır.⁷⁵⁵

a) Taha, 20/20. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği

فَأَلْقِيهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى

‘‘Hemen attı. Bir de ne görsün, o akıp giden bir yılan oluvermiş!’’

Taha Suresi'nin önceki ayetlerinde; Medyen'den dönen Hz. Musa dönüş yolunda Tur Dağı'nda bir ateş görmüş ve yol sormak için ona yaklaştığında⁷⁵⁶ kutsal vadide olduğundan bahsedilmiş ve ayakkabılarını çıkarması emredilmiştir.⁷⁵⁷ Allah, kendisini elçi seçtiğini bildirmiş⁷⁵⁸ ve Allah'ı unutmaması için namaz kılmasını emretmiştir.⁷⁵⁹ Sonra da elindekinin ne olduğunu sorması⁷⁶⁰ üzerine Hz. Musa, cevaben kendi asası olduğunu ve onu çeşitli işlerde kullandığını belirtmiş⁷⁶¹ ve Allah'ın emri⁷⁶² üzerine asasını yere atınca asa yılanı dönüşmüştür.⁷⁶³

Ayette geçen ‘‘hayye’’ kelimesi, yılan,⁷⁶⁴ şeklinde tefsir edilmiştir. Hayye'nin, dişi-erkek, büyük-küçük her yılan için kullanılan cins isim olduğu söylenmektedir.⁷⁶⁵ Taberi'ye göre Allah, Hz. Musa'nın elindeki kuru asada mucizeler göstermek için Hz. Musa'ya, onu yere atmasını emretmiş ve bunun üzerine asa hareket eden bir yılan haline gelmiştir.⁷⁶⁶

Hz. Musa'nın asasının yılanı dönüşme olayı ayrıca Neml, 27/17. ve Kasas, 28/31. ayetlerinde de geçmektedir. Bu ayetlerde asanın dönüştüğü yılan için kullanılan *cannun*

⁷⁵³ Kur'an, Taha Suresi, Ayet 69.

⁷⁵⁴ Kur'an, Bakara Suresi, Ayet 60.

⁷⁵⁵ Kur'an, Şuara Suresi, Ayet 63.

⁷⁵⁶ Kur'an, Taha Suresi, Ayet 10.

⁷⁵⁷ Kur'an, Taha Suresi, Ayet 12.

⁷⁵⁸ Kur'an, Taha Suresi, Ayet 13.

⁷⁵⁹ Kur'an, Taha Suresi, Ayet 14.

⁷⁶⁰ Kur'an, Taha Suresi, Ayet 17.

⁷⁶¹ Kur'an, Taha Suresi, Ayet 18.

⁷⁶² Kur'an, Taha Suresi, Ayet 19.

⁷⁶³ Kur'an, Taha Suresi, Ayet 20.

⁷⁶⁴ Taberî, *Taberî Tefsîri*, Cilt 5, 451; Zemahşerî, *Keşşâf*, Cilt 4, 284; Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, Cilt 15, 465.

⁷⁶⁵ Zemahşerî, *Keşşâf*, Cilt 4, 284; Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, Cilt 15, 465.

⁷⁶⁶ Taberî, *Taberî Tefsîri*, Cilt 5, 451.

kelimesi, *hızla hareket eden*,⁷⁶⁷ *küçük*,⁷⁶⁸ *çevik*,⁷⁶⁹ *hafif ve süratli yılan*⁷⁷⁰ şeklinde tefsir edilmiştir. Asanın yılanı dönüşmesi olayında ortaya çıkan yılan için birden fazla isim kullanılmıştır. Mevdudi'ye göre bunun sebebi yılanın, görünüşte büyük, fakat çevik ve süratle hareket etmesi bakımından küçük bir yılanı benzemesindedir.⁷⁷¹ Hz. Musa, asanın yılanı dönüşmesinden korkup kaçmış⁷⁷² ve Allah'ın emri ile dönüp asayı eline alınca asa tekrar eski haline dönmüştür.⁷⁷³

Ayet Melalleri: Taha, 20.

Aktaş: “Musa onu atınca bir de ne görsün! *Hızla hareket eden bir canlı/yılan olmuştur.*”⁷⁷⁴

Cihangir: “Hemen onu attı. Bir de ne görsün o hareket halinde bir yılan!”⁷⁷⁵

Çevik: “Musa da elindeki asasını yere bırakınca asa, *hızla hareket eden bir yılanı dönüştü.*”⁷⁷⁶

Dinçer: “Böylece o bilip taşıdiklarını bıraktı. Artık o yaşamın hakikatini arayan olmuştur.”⁷⁷⁷

Eliaçık: “Onu attı. O da ne, *canlanmış koşuyor!*”⁷⁷⁸

Firidin: “Ki bırakıp sergileyince de hareket eden canlı yılan oldu.”⁷⁷⁹

Hulûsi: “Onu attı... Bir de ne görsün, o kayan bir yılan!”⁷⁸⁰

Kılıç: “Böylece o onu attı. O da birden yılan olup hızla yürüdü.”⁷⁸¹

Mert: “Onu atınca, hareketli bir yılanı dönüşüverdi.”⁷⁸²

⁷⁶⁷ Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 6, 264.

⁷⁶⁸ Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 4, 284; Mevdudi, **Tefhimu'l-Kur'an**, Cilt 4, s. 93.

⁷⁶⁹ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 15, 465; Mevdudi, **Tefhimu'l-Kur'an**, Cilt 4, s. 93.

⁷⁷⁰ Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 6, s. 126.

⁷⁷¹ Mevdudi, **Tefhimu'l-Kur'an**, Cilt 4, s. 93.

⁷⁷² **Kur'an**, Taha Suresi, Ayet 21; Neml Suresi, Ayet 10; Kasas Suresi, Ayet 31.

⁷⁷³ **Kur'an**, Taha Suresi, Ayet 21.

⁷⁷⁴ Aktaş, **Kerim Kur'an**, s. 353.

⁷⁷⁵ Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 374.

⁷⁷⁶ Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur'an'ı-Kerim Meali**, s. 146.

⁷⁷⁷ Dinçer, **Tevhid-i Kur'an Meali**, s. 297.

⁷⁷⁸ Eliaçık, **Yaşayan Kur'an**, s. 296.

⁷⁷⁹ Firidin, **Kur'an'ı Kerim Meali**, s. 145.

⁷⁸⁰ Hulûsi, **Kur'an'ı Kerim Çözümü**, s. 382.

⁷⁸¹ Kılıç, **Türkçe Kur'an**, s. 258.

⁷⁸² Mert, **Kur'an'ı Kerim'in Çevirisi**, s. 155.

Mihr: “Böylece onu attı. O zaman o, hızla hareket eden bir yılan olmuştu.”⁷⁸³

Özdemir: “Musa, esasını yere atınca, hareketli bir yılan oluverdi.”⁷⁸⁴

Öztürk: “O da onu attı. Bir de ne görsün, bir yılan olmuş o, koşuyor.”⁷⁸⁵

Sağ: “Böylece Musa, bastonu attı; çobanlığı bıraktı. Artık bundan sonra onun dayanağı/bastonu bilgilenmektir; Rab adına çalışmaktır.”⁷⁸⁶

Yılmaz, H. : “O da hemen bıraktı/yerleşik hayata geçti, bir de ne görsün! Artık sağ elindeki; kendisine vahyedilen kitap, koşan bir candır; sosyal hayatın kaynağıdır.”⁷⁸⁷

Yılmaz, M. : “Onu atınca, hareketli bir yılan dönüşüverdi.”⁷⁸⁸

Yüksel: “Onu atınca, hareketli bir yılan dönüşüverdi.”⁷⁸⁹

Meâllerin Kritiği: Taha, 20/20. ayette geçen *feelqaha* ifadesi için; Aktaş, Cihangir, Çevik, Eliaçık, Firidin, Hulûsi, Kılıç, Mert, Mihr, Özdemir, Öztürk, Yılmaz M., Yüksel, onu/asasını attı/yere bıraktı; Dinçer, o bilip taşıdıkları bıraktı; Sağ, çobanlığı bıraktı; Yılmaz H., yerleşik hayata geçti yorumlarında bulunmuşlardır.

Ayette geçen “*hayyetun tes’a*” ifadesi için; Aktaş, Cihangir, Çevik, Eliaçık, Firidin, Hulûsi, Kılıç, Mert, Mihr, Özdemir, Öztürk, Yılmaz M., Yüksel, “*hareket eden/koşan/kayan/canlı yılan*”; Dinçer, “*yaşamın hakikati*”; Sağ, “*bilgilenmek, Rab adına çalışmak*”; Yılmaz H., “*vahyedilen kitap, koşan bir can; sosyal hayatın kaynağı*” şeklinde yorumlarda bulunmuşlardır.

Neml, 27/10. ve Kasas, 28/31. ayetlerde geçen, “*veelqi asake*” ifadesini, Aktaş, Cihangir, Çevik, Eliaçık, Firidin, Hulûsi, Kılıç, Mert, Mihr, Özdemir, Öztürk, Yılmaz M., Yüksel, “*asanı/değneğini bırak/at/sergile*”;⁷⁹⁰ Dinçer, “*bildiklerini taşıdıklarını*

⁷⁸³ Mihr, **Kur’an-ı Kerim Meali**, s. 229.

⁷⁸⁴ Özdemir, **Son Davet**, s. 133.

⁷⁸⁵ Öztürk, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 114.

⁷⁸⁶ Sağ, **Evensel Çağrı**, s. 166.

⁷⁸⁷ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali**, s. 135.

⁷⁸⁸ Yılmaz, M., **Kur’an’a Sor**, s. 20/20.

⁷⁸⁹ Yüksel, **Mesaj**, s. 369.

⁷⁹⁰ Aktaş, **Kerim Kur’an**, s. 438. Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 463. Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur’an’ı-Kerim Meali**, s. 171; Eliaçık, **Yaşayan Kur’an**, s. 342; Firidin, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 178; Hulûsi, **Kur’an’ı Kerim Çözümü**, s. 463; Kılıç, **Türkçe Kur’an**, s. 313; Mihr, **Kur’an-ı Kerim Meali**, s. 282; Öztürk, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 137-138; Yılmaz, M., **Kur’an’a Sor**, s. 27/10; Yüksel, **Mesaj**, s. 449.

bırak’;⁷⁹¹ Özdemir, ‘‘öğretileni tekrarla’’;⁷⁹² Sağ, ‘‘sana ait düşüncelerini, birikimini kafandan çıkar at’’;⁷⁹³ Yılmaz H., ‘‘birikimini ortaya koy’’⁷⁹⁴ şeklinde yorumlamışlardır.

Söz konusu ayetlerde geçen ‘‘cannun’’ ifadesini, Aktaş, Cihangir, Çevik, Eliaçık, Firidin, Hulûsi, Kılıç, Mert, Mihr, Öztürk, Yılmaz M., Yüksel, ‘‘hızla hareket eden çevik/küçük/canlı yılan’’⁷⁹⁵ şeklinde yorumlarken; Dinçer, ‘‘bildiklerinin taşıdıklarının onu nasıl kötü hallere sürüklediğini/bir anlam ifade etmediğini anladı’’;⁷⁹⁶ Özdemir, ‘‘bildirilen gerçekler karşısında şaşkınlaştı’’;⁷⁹⁷ Sağ, ‘‘bildiklerinin onu nasıl kötü hallere sürüklediğini anladı’’⁷⁹⁸ ve Yılmaz H., ‘‘sanki görünmeyen bir varlık’’⁷⁹⁹ şeklinde yorumlamışlardır.

Yukarıda geçtiği üzere bu hadise Hz. Musa’nın Allah ile ilk karşılaşmalarında vuku bulmuştur. Asanın yılanı dönüşmesi olayından önce Allah, Hz. Musa’ya kendisini peygamberi olarak seçtiğini bildirmiş ve İsrailoğullarını Firavunun esaretinden kurtarması için Mısır’a gitmesini emretmiştir. Hz. Musa’yı psikolojik olarak hazır hale getirmek için kendisine asa mucizesini göstermiştir. Böylelikle Allah, kendisini yalnız bırakmayacağını, harikulade işlerle kendisini destekleyeceğini de göstermiş olmaktadır. Hz. Musa’nın özel durumu ve Mısır halkının sihir ile ilgili tasavvurları düşünüldüğünde Onun bu türden mucizelerle desteklenmesi tebliğinin başarıya ulaşabilmesi için son derecede önemlidir. Meallerde asa kelimesi için ‘‘bilip taşıdıklarını/çobanlığı bırakmak ve yerleşik hayata geçmek’’ gibi yorumların bulunması Hz. Musa’nın özel durumunu ve sihrin Mısır halkı için öneminin bilinmemesinden kaynaklanmaktadır. Ne yazık ki bu husus dikkate alınmadan söz konusu ifadeler sembolleştirilerek anlatılmaya çalışılmış ve böylelikle bağlamından kopuk yorumlar ortaya çıkmıştır.

⁷⁹¹ Dinçer, **Tevhid-i Kur’an Meali**, s. 362.

⁷⁹² Özdemir, **Son Davet**, s. 162.

⁷⁹³ Sağ, **Evrensel Çağrı**, s. 205.

⁷⁹⁴ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali**, s. 157.

⁷⁹⁵ Aktaş, **Kerim Kur’an**, s. 450. Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 478. Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur’an’ı-Kerim Meali**, s. 182; Eliaçık, **Yaşayan Kur’an**, s. 359; Firidin, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 178; Hulûsi, **Kur’an’ı Kerim Çözümü**, s. 477; Kılıç, **Türkçe Kur’an**, s. 323; Mert, **Kur’an’ı Kerim’in Çevirisi**, s. 196; Mihr, **Kur’an-ı Kerim Meali**, s. 291; Öztürk, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 148; Yılmaz, M., **Kur’an’a Sor**, s. 28/31; Yüksel, **Mesaj**, s. 463.

⁷⁹⁶ Dinçer, **Tevhid-i Kur’an Meali**, s. 372.

⁷⁹⁷ Özdemir, **Son Davet**, s. 173.

⁷⁹⁸ Sağ, **Evrensel Çağrı**, s. 205.

⁷⁹⁹ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali**, s. 167.

b) Araf, 7/107. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği

فَأَلْفَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ

“Bunun üzerine Mûsâ esasını yere attı. Bir de baktılar ki apaçık bir yılan!”

Hz. Musa kıssasının önceki bölümlerinde; Allah, kendisini peygamber olarak seçtiğini, Firavun ve toplumuna gitmesini emretmesi üzerine Hz. Musa, Allah’a gönlüne genişlik vermesi, işini kolaylaştırması ve dilinin düğümünü çözmesi için niyaz etmiştir. Kardeşi Harun’u kendisine vezir yapıp onunla kendisini güçlendirmesini istemiştir. Allah, kendisine daha önce yardım ettiği gibi şimdi de istediği şeyi verdiğini, Allah’ın mucizeleri ile kardeşiyle beraber Firavun’a gitmelerini ve belki de öğüt alır veya korkar umuduyla ona yumuşak söz söylemelerini emretmiştir.⁸⁰⁰ Hz. Musa kardeşi ile beraber Firavun’a gidip Allah’ın peygamberleri olduklarını, İsrailoğullarını kendileri ile salıvermesini, onlara işkence etmemesi gerektiğini söylemişlerdir.⁸⁰¹ Bunun üzerine Firavun, Hz. Musa’ya: onu çocukken yanlarına alıp büyüttüklerini, ömrünün birçok yıllarını aralarında geçirdiğini buna mukabil nankörlük ettiğini söylemiştir. Hz. Musa, o suçu işlediği zaman cahillerden olduğunu, onlardan korkunca kaçtığını ve nihayet Rabbinin kendisine hikmet lütfedip peygamberlerden kıldığını söylemiştir.⁸⁰² Firavun’un, Rabbiniz de kimdir ey Musa⁸⁰³ diye sorması üzerine Hz. Musa, Rabbimiz, her şeye takdir ettiği şekli verip sonra da doğru yolu gösteren,⁸⁰⁴ göklerin, yerin ve aralarında bulunan şeylerin Rabbidir cevabını vermiştir.⁸⁰⁵ Firavun, öyleyse geçmiş nesillerin hali ne olacak diye sorması üzerine Hz. Musa, onlar hakkındaki bilgi, Rabbinin nezdinde bir kitaptadır. Rabbin ne şaşırır ne de unuttur demiştir.⁸⁰⁶ Firavun, eğer kendisinden başka ilah edindiği takdirde onu zindana atacağını söylemesi üzerine Hz. Musa, kendisine apaçık bir delil getirdiğini söylemiş ve akabinden asa ve yed-i beyza mucizelerini göstermiştir.⁸⁰⁷

⁸⁰⁰ Kur’an, Taha Suresi, Ayet 23-44; Şuara Suresi, Ayet 10-17.

⁸⁰¹ Kur’an, A’raf Suresi, Ayet 104-105; Taha Suresi, Ayet 47; Şuara Suresi, Ayet 20/16-17.

⁸⁰² Kur’an, Şuara Suresi, Ayet 18-22.

⁸⁰³ Kur’an, Taha Suresi, Ayet 49; Şuara Suresi, Ayet 23.

⁸⁰⁴ Kur’an, Taha Suresi, Ayet 50.

⁸⁰⁵ Kur’an, Şuara Suresi, Ayet 24.

⁸⁰⁶ Kur’an, Taha Suresi, Ayet 47-52; Şuara Suresi, Ayet 15-17.

⁸⁰⁷ Kur’an, Şuara Suresi, Ayet 29-33.

Şuara 26/32. ayette de geçen ‘su’ban’’ kelimesi, *büyük, iri yılan*⁸⁰⁸ ve *ejderha*⁸⁰⁹ şeklinde tefsir edilmiştir.

Ayet Mealleri: Araf, 107.

Aktaş: ‘‘Bunun üzerine, Musa *asasını yere bıraktı, asa sahici büyük bir yılan/ejderha oldu.*’’⁸¹⁰

Cihangir: ‘‘Musa da *asasının attı. Bir de ne görsünler: Apaçık bir yılan!*’’⁸¹¹

Çevik: ‘‘... Musa da bunun ardından *asasını yere bıraktı, asa birden büyük bir yılan... Dönüştü.*’’⁸¹²

Dinçer: ‘‘Böylece o *bilip taşıdiklarını sundu, böylece hakikatleri apaçık delillerle bir irfan içinde ortaya döktü.*’’⁸¹³

Eliaçık: ‘‘Musa *asasını yere atınca, anında apaçık bir ejderha oluverdi!*’’⁸¹⁴

Firidin: ‘‘Ki *asasını sergiledi de o zaman o apaçık kobra yılanıydı.*’’⁸¹⁵

Hulûsi: ‘‘... *Asasını bıraktı, birden o asa büyük bir yılan olarak göründü!*’’⁸¹⁶

Kılıç: ‘‘Bunun üzerine Musa, *değneğini yere attı ve o birden korkunç bir ejderha oluverdi.*’’⁸¹⁷

Mert: ‘‘Böylelikle Musa *asasını fırlatınca, anında apaçık bir ejderha oluverdi.*’’⁸¹⁸

Mihr: ‘‘Bunun üzerine *asasını atınca o açıkça bir yılan (ejderha) oldu.*’’⁸¹⁹

⁸⁰⁸ Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 4, s. 92; Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 4, s. 936; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 10, s. 538-Cilt 17, s. 318.

⁸⁰⁹Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 2, s. 928; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 10, s. 538, Cilt 17, s. 318; Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 4, s. 92.

⁸¹⁰ Aktaş, **Kerim Kur'an**, s. 177.

⁸¹¹ Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 193.

⁸¹² Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur'an'ı-Kerim Meali**, s. 106.

⁸¹³ Dinçer, **Tevhid-i Kur'an Meali**, s. 161.

⁸¹⁴ Eliaçık, **Yaşayan Kur'an**, s. 627.

⁸¹⁵ Firidin, **Kur'an'ı Kerim Meali**, s. 73.

⁸¹⁶ Hulûsi, **Kur'an'ı Kerim Çözümü**, s. 211.

⁸¹⁷ Kılıç, **Türkçe Kur'an**, s. 141.

⁸¹⁸ Mert, **Kur'an'ı Kerim'in Çevirisi**, s. 81.

⁸¹⁹ Mihr, **Kur'an-ı Kerim Meali**, s. 115.

Özdemir: “Musa birinci delil olarak, *değneğini yere attı/kendisine vahyedilen gerçekleri anlattı, o anda değnek/asa kocaman bir yılan oluverdi/Firavun ve adamlarının düşüncelerini darmadağın etti.*”⁸²⁰

Öztürk: “Bunun üzerine Musa, *asasını yere attı; birden korkunç bir ejderha oluverdi o.*”⁸²¹

Sağ: “Bunun üzerine Musa, *ayetleri anlattı; o zaman, açık-seçik anlatılan ayetler, onların kafalarındaki tüm düşünceler alt-üst etti; silip süpürdü.*”⁸²²

Yılmaz, H. : “Bunun üzerine Musa, *bilgi birikimini ortaya attı, o da birdenbire apaçık bir silip süpüren kesiliverdi.*”⁸²³

Yılmaz, M. : “*Asasını attı, iri bir yılan oluverdi.*”⁸²⁴

Yüksel: “*Asasını attı, iri bir yılan oluverdi.*”⁸²⁵

Meallerin Kritiği: Ayette geçen ‘*feelqa asahu*’ ifadesini, Aktaş, Cihangir, Çevik, Eliaçık, Firidin, Hulûsi, Kılıç, Mert, Mihr, Öztürk, Yılmaz M., Yüksel, ‘*asasını/değneğini bıraktı/attı/sergiledi*’ şeklinde açıklamışlardır. Dinçer ise söz konusu ifadeyi, ‘*bilip taşıdıklarını sundu*’; Özdemir, ‘*kendisine vahyedilen/bildiği ilahi gerçekleri anlattı*’; Sağ, ‘*Allah’ın kendisine öğrettiği ayetleri anlattı/açık seçik ortaya koydu*’; Yılmaz H., ‘*birikimini ortaya attı/koyuverdi*’ şeklinde yorumlamışlardır.

Söz konusu ayetlerde geçen ‘*su’banun mubin*’ ifadesini, Aktaş, Cihangir, Çevik, Eliaçık, Firidin, Hulûsi, Kılıç, Mert, Mihr, Özdemir, Öztürk, Yılmaz M., Yüksel, ‘*apaçık yılan/ejderha*’ şeklinde yorumlamışlardır. Dinçer ise aynı ifadeyi, ‘*hakikatleri apaçık delillerle bir irfan içinde orta döktü*’; Özdemir, ‘*Firavun ve adamlarının düşüncelerini darmadağın etti/gerçekler onları hayrete düşürdü*’; Sağ, ‘*açık-seçik anlatılan ayetler, onların kafalarındaki tüm düşünceleri alt-üst etti; silip süpürdü*’; Yılmaz H., ‘*Musa’nu birikimi, birden bire apaçık bir süpüren kesiliverdi*’ şeklinde yorumlamışlardır.

Özdemir ayrıca Araf 7/107. ayetinde asanın yılanı dönüşmesi ile ilgili: Hz. Musa’nın asasının gerçek ilahi bilgiyi sembolize ettiğini, asanın ortaya atılmasının Hz.

⁸²⁰ Özdemir, **Son Davet**, s. 85.

⁸²¹ Öztürk, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 76.

⁸²² Sağ, **Evrensel Çağrı**, s. 109.

⁸²³ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali**, s. 95.

⁸²⁴ Yılmaz, M., **Kur’an’a Sor**, s. 7/107.

⁸²⁵ Yüksel, **Mesaj**, s. 193.

Musa'nın tebliğini yapmaya başladığını, yılanın yaşamsal kudreti, gücü, değişimi sembolize ettiğini ifade etmektedir.⁸²⁶

Ayetlerde anlatılan bu olay, Hz. Musa'nın peygamber olarak Firavun ile ilk görüşmesidir. Hz. Musa, Medyen dönüşünde başından geçen olaylar neticesinde Mısır'a peygamber olarak gönderilmiş ve kendisine bir takım mucizeler ihsan edilmişti. Musa peygamber, Allahın kendisine verdiği emir üzerine Firavundan İsrailoğullarını bırakmalarını, kendisinin Onun resülü olduğunu söylemiş ve bunun neticesinde Firavun ile aralarında uzun bir konuşma geçmişti. Allah, kendisini Mısır'a peygamber olarak gönderirken öğüt alması umuduyla Firavun'a karşı yumuşak bir dil kullanmasını istemişti. Hz. Musa, Firavun'un kendisine ve tebliğ etmiş olduğu ilahi vahye karşı tavrını görünce peygamberliğini destekleyen asa mucizesini bu esnada göstermiştir.

Kimi meallerde bu esnada yılanın dönüşen asa ile ilgili Hz. Musanın, *“bilip taşıdıklarını sunması, kendisine vahyedilen/bildiği ilahi gerçekleri anlatması, Allah'ın kendisine öğrettiği ayetleri anlattı/açık seçik ortaya koyması ve birikimini ortaya atması”* türünden yorumlara rastlanılmaktadır. Bu yorumlar, Hz. Musa'nın, asa mucizesini göstermeden önce Firavun'a ilahi gerçekleri anlattığı, Allah'ın kendisine öğrettiği ayetleri anlattığı gerçeğini göz ardı etmektedir. Nitekim Allah, Hz. Musa'ya, Firavun'a yapacağı tebliğinde belki anlar diye yumuşak dil kullanmasını emretmişti. Kaldı ki Hz. Musa, uyguladığı bu metodlar ile Firavun ve ahali üzerinde etki oluşturamadığı için Allah'ın izni ile asa mucizesini gerçekleştirmiştir. Daha önce belirtildiği üzere Mısır halkı bu işine aşina olup bu iş ile ilgili Firavunun özel adamları dahi bulunmakta idi. Hz. Musa, göstermiş olduğu bu mucizeler ile kendisini görevlendiren Allah'ın varlığını ve büyüklüğünü de gözler önüne sermiş olmaktadır. Böylelikle sihirde ustalaşan sihirbazların dahi güç yetiremediği mucizeleri onlara göstermiş ve elçiliğini bu mucizeler ile desteklemiş olmaktadır.

c) Araf, 7/117. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ

“Biz de Musa'ya “Asanı at!” diye vahyettik. Bir de baktılar ki bu, onların uydurduklarını yakalayıp yutuyor!”

⁸²⁶ Özdemir, **Son Davet**, s. 136.

Hz. Musa, peygamber olarak görevlendirildikten sonra kardeşi ile beraber Firavun'na gitmiş ve O'ndan İsrailoğulları'nı bırakmasını istemiştir. Peygamberliğine delil olarak asanın yılanı dönüşmesi ve elini koynuna sokup bembeyaz bir şekilde çıkarmak suretiyle iki tane mucize göstermiştir. Bunun üzerine Firavun ve çevresi Hz. Musa'nın bu mucizelerinden etkilenip O'nun usta bir sihirbaz olduğunu ve kendilerini yurtlarından çıkarma niyetinde olduğunu düşünmüşlerdir.⁸²⁷ Firavun, Hz. Musa'nın sihir yaptığını düşündüğü için *“dedi ki biz de senin yaptığın sihir gibi bir sihir getireceğiz. Ne bizim ne de senin cayacağı bir buluşma zamanı ayarla”* demesi üzerine Hz. Musa: *“İnsanların süslenip kuşandığı kuşluk vaktinde toplandıkları o bayram gününde buluşmamızı yapalım”*⁸²⁸ demiştir. Firavun daha sonra çevre şehirlere usta sihirbazlar bulacak kimseleri göndermiş ve belirlenen günde sihirbazların Hz. Musa'ya önce kimin başlayacağını sormaları üzerine Hz. Musa onlara: *“Ortaya koyacağımız ne varsa koyun”* demiştir. Sihirbazların attıkları ipler ve değnekler yaptıkları sihir sebebiyle hareket ediyorlarmış gibi görününce Hz. Musa'nın içinde bir korku hissetmesi üzerine Allah, O'na korkmamasını ve asasını atmasını emretmiştir. Hz. Musa'nın asası sihirbazların ortaya attıklarını yutunca sihirbazlar bunun bir sihir olmadığını anlayıp hemen secdeye kapanmışlar ve *“Musa ve Harun peygamberlerin iman ettikleri Rablerine iman ettiklerini”* söylemişlerdir.⁸²⁹

Hz. Musa'nın şenlik gününde yılanı dönüşen asası ile ilgili olay ayrıca Taha, 20/69 ve Şuara 26/45. ayetlerde de geçmektedir. Söz konusu ayetlerde geçen *“telqafu”* ifadesi, *bir şeyi yakalayıp yemek*⁸³⁰ *ya da yutmak*,⁸³¹ *ma ye'fikunne* ve *saneu*⁸³² ifadeleri ise, onların; *uydurdukları*;⁸³³ *uydurup düzdükleri şeyler*⁸³⁴ şeklinde tefsir edilmiştir.

Ayet Mealleri: Araf, 117.

⁸²⁷ **Kur'an**, A'raf Suresi, Ayet 109-110; Taha Suresi, Ayet 57; Şuara Suresi, Ayet 34-35.

⁸²⁸ **Kur'an**, Taha Suresi, Ayet 58-59.

⁸²⁹ **Kur'an**, A'raf Suresi, Ayet 111-122; Taha Suresi, Ayet 58-70; Şuara Suresi, Ayet 36-48.

⁸³⁰ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 11, s. 9.

⁸³¹ Taberî, **Taberî Tefsiri**, Cilt 4, s. 96, Cilt 5, s. 474, Cilt 6, s. 219; Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 4, s. 328, 944; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 11, s. 9, Cilt 15, s. 560, Cilt 17, s. 323; Mevdudî, **Tefhimu'l-Kur'an**, Cilt 2, s. 91, Cilt 3, s. 257; Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 4, s. 96; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 2, s. 570.

⁸³² Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 4, s. 328; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 15, s. 560.

⁸³³ Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 2, s. 936, Cilt 4, s. 328, 944; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 11, s. 9, Cilt 15, s. 560, Cilt 17, s. 323; Mevdudî, **Tefhimu'l-Kur'an**, Cilt 2, s. 81, Cilt 3, s. 257; Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 4, s. 96; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 2, s. 570.

⁸³⁴ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 11, s. 9.

Aktaş: “Sonra Musa *asasını attı*. Bir de ne görsünler! *Uydurdıkları şeyleri yutuyor.*”⁸³⁵

Cihangir: “Musa da *asasını attı*. Bir de ne görsünler, *asa onların düzdüklerini yutuyor.*”⁸³⁶

Çevik: “Musa *asasını yere bıraktı, kocaman bir yılan dönüşen Musa'nın asası sihirbazların göz boyadıkları sihirbazlık malzemelerinin hepsini yutuverdi.*”⁸³⁷

Dinçer: “Musa, *hakikatlerimizden bildiklerini taşıdıklarını açıkladı. Böylece onların uydurdıkları, aslı olmayan şeyler kaybolup gitti.*”⁸³⁸

Eliaçık: “Musa da *asasını attı. Birden o, onların uydurdıklarını yutmaya başladı...*”⁸³⁹

Firidin: “Ki Musa *asasını sergiler sergilemez o zaman onların yanıltmalarını kapmaya başladı.*”⁸⁴⁰

Hulûsi: “Musa da *asasını attı; bir de ne görsünler, o, onların var gösterdiklerini kapıp yutuyor.*”⁸⁴¹

Kılıç: “Musa da *değneğini attı ve değnek, onların uydurduğu şeyleri yutmaya başladı.*”⁸⁴²

Mert: “Sonra Musa *değneğini attı; hemen onların uydurdıkları şeyleri yutmaya başladı.*”⁸⁴³

Mihr: “Sonra Musa *asasını attı. İşte o zaman, o onların uydurdıkları şeyleri yutuyordu.*”⁸⁴⁴

Özdemir: “Sonra, *Musa asasını yere attı ve o da yılan/etkileyici olup sihirbazların/âlimlerin yerde bulunan uydurdıkları şeyleri hemen yutmaya/yalanlayıp doğruları anlatmaya başladı.*”⁸⁴⁵

⁸³⁵ Aktaş, **Kerim Kur'an**, s. 425.

⁸³⁶ Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 447.

⁸³⁷ Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur'an'ı-Kerim Meali**, s. 161.

⁸³⁸ Dinçer, **Tevhid-i Kur'an Meali**, s. 162.

⁸³⁹ Eliaçık, **Yaşayan Kur'an**, s. 335.

⁸⁴⁰ Firidin, **Kur'an'ı Kerim Meali**, s. 173.

⁸⁴¹ Hulûsi, **Kur'an'ı Kerim Çözümü**, s. 450.

⁸⁴² Kılıç, **Türkçe Kur'an**, s. 305.

⁸⁴³ Mert, **Kur'an'ı Kerim'in Çevirisi**, s. 184.

⁸⁴⁴ Mihr, **Kur'an-ı Kerim Meali**, s. 273.

⁸⁴⁵ Özdemir, **Son Davet**, s. 153.

Öztürk: “Musa da *asasını attı*. Bir de ne görsünler, o *onların hüner olarak ortaya getirdikleri şeyleri yalayıp yutuyor.*”⁸⁴⁶

Sağ: “Sonra Musa, *Allah’ın öğrettiklerini sundu, ortaya attı; böylece onların ortaya attığı düşüncelerin, görüşlerin tümünü çürüttü, silip süpürdü.*”⁸⁴⁷

Yılmaz, H. : “Sonra Musa *birikimini ortaya koydu; bir de ne görsünler, onların uydurduklarını yutuyor da yutuyor!*”⁸⁴⁸

Yılmaz, M. : “Sonra Musa *değneğini attı; hemen onların uydurdukları şeyleri yutmaya başladı.*”⁸⁴⁹

Yüksel: “*Sağ elindeki at, onların uydurdukları şeyleri yutacaktır...*”⁸⁵⁰

Meallerin Kitiği: Ayetlerde geçen “*en elqi asake*”, “*feelqi ma yeminike*” ve “*feelqa asahu*” ifadelerini, Aktaş, Cihangir, Çevik, Eliaçık, Firidin, Hulûsi, Kılıç, Mert, Mihr, Özdemir, Öztürk, Yılmaz M., Yüksel, “*asasını/değneğini/sağ elindeki bıraktı/attı/sergiledi*” şeklinde açıklamışlardır. Yukarıdaki ayetlerde geçen söz konusu ifadeleri, Dinçer, “*bildiklerini taşıdıklarını açıkladı/sundu*”;⁸⁵¹ Sağ, “*Allah’ın öğrettiklerini sundu, ortaya koydu/attı*”;⁸⁵² Hakkı Yılmaz ise, “*birikimini ortaya attı/koydu*”⁸⁵³ şeklinde yorumlamışlardır.

Özdemir, Taha 20/22. ayetin yorumunda asa ve yılan sembolünün dünyaya gönderilmeden önce İns/öğrenci Ruh kısmına yüklenen bilginin açıklanması olduğunu ifade eder.⁸⁵⁴ Taha 20/69. ayetin yorumunda ise, Hz. Musa’nın asa mucizesi diye bilinen olayın bir bilgi yarışması olduğunu ve Hz. Musa’nın, Firavun’un âlimlerini ilahi bilgilerle yendiğini ve cahilliklerini ortaya çıkardığını iddia etmektedir.⁸⁵⁵ Yılmaz H., klasik kaynaklara göre asanın tam karşılığının “*birikim, sıkı tutulan şey*” anlamına geldiğini, bununla da Hz. Musa’ya verilen vahiy ve O’nun öğrenmiş olduğu deneysel bilgi

⁸⁴⁶ Öztürk, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 128.

⁸⁴⁷ Sağ, **Evrensel Çağrı**, s. 189.

⁸⁴⁸ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali**, s. 137.

⁸⁴⁹ Yılmaz, M., **Kur’an’a Sor**, s. 26/45.

⁸⁵⁰ Yüksel, **Mesaj**, s. 438.

⁸⁵¹ Dinçer, **Tevhid-i Kur’an Meali**, s. 300, 352.

⁸⁵² Sağ, **Evrensel Çağrı**, s. 170, 189.

⁸⁵³ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali**, s. 137.

⁸⁵⁴ Özdemir, **Son Davet**, s. 134.

⁸⁵⁵ Özdemir, **Son Davet**, s. 137-153.

birikimini ifade ettiğini söylemektedir.⁸⁵⁶ Meal yazarlarının asa kelimesi hakkındaki fikirlerinin aksine Hz. Musa'nın, elindeki ne olduğu sorusuna; *“bu benim asamdır ona dayanırım, onunla davalarını güderim ve onlar için bu asa ile ağaçlardan yaprak silkelerim”* şeklindeki cevabından da anlaşılıyor ki söz konusu asa ağaçtan yapılan bir değnek ya da bastondur. Kaldı ki esasının bu özelliklerini dile getiren Hz. Musa da bu değneğin biraz sonra yılanı dönüşeceğinden habersizdir. Ayrıca asa kelimesinin meal yazarının belirttiği gibi *“bilgi birikimi”* şeklinde anlaşılması durumunda Hz. Musa'nın kendisinin ortaya koyduğu bilgi birikiminden korkup kaçması ve Allah'ın emriyle tekrar onu kabullenmiş olması gibi abes bir yorum ortaya çıkmaktadır.

Hz. Musa'nın peygamberliğine bir delil olarak kendisine verilen yılan dönüşen asa mucizesi, bu olaydan önce iki defa meydana gelmişti. Bu olay ilk olarak Hz. Musa'nın ilahi vahiy ile ilk olarak karşılaştığı Tur dağında, ikincisi Hz. Musa'nın Firavun ile ilk karşılaşmalarında ve üçüncüsü ise Şenlik gününde meydana gelmiştir. Bu olaylar esnasında asanın dönüştüğü yılanın boyutunun farklı olduğu görülmektedir. İlk başta gayet küçük olan yılanın sonraki aşamalarda cüsse olarak iri bir yılan ya da ejderhaya dönüştüğü anlaşılmaktadır. İlk aşamada ortaya çıkan yılan küçük olmasına rağmen Hz. Musa korkup kaçmış ve Allah'ın emri ile ancak geriye dönüp onu eline alabilmiştir. Hz. Musa'nın Firavun ile ilk karşılaşmalarında ortaya çıkan yılan için *su'banun mubin* ifadesi kullanılmış olup bu ifade büyük/iri yılan şeklinde anlaşılmıştır. Şenlik gününde ortaya çıkan yılan için herhangi bir isimlendirme yapılmamış sadece sihirbazların ortaya attıklarını kapıp yuttuğu söylenmiştir. Bu konu ile ilgili ayetlerin bütününe bakıldığında her aşamadan sonra ortaya çıkan yılanın cüsse olarak büyüdüğü ortaya çıkmaktadır. İlahi hitaba karşı oluşan reaksiyona binanen ortaya çıkan yılan sonraki aşamalarda daha büyük bir hale dönüşmüştür. Gerek Hz. Musa'nın gerek Firavun ve sihirbazların göstermiş oldukları reaksiyona bakılırsa bu olaylar esnasında ortaya çıkan yılanın hakiki anlamda bir yılan ya da ejderha olabileceği orta çıkmaktadır. Kaldı ki Hz. Musa zaten Allah'ın kendisine öğrettiği bilgiler ile Firavun ile çetin bir tartışmaya girmiş ve bu tartışmanın ona etki edemeyeceği anlaşılınca söz konusu mucizeler vuku bulmuştur. Yılmaz H., Hayye'nin ruh-kitap olduğunu, Hz. Musa'nın ortaya çıkan yilandan korkup kaçmasının Onun peygamberlik görevinden korkması ve kaçması olduğunu söylemektedir.⁸⁵⁷ Oysaki

⁸⁵⁶ Yılmaz, H., *Necm Necm Kur'an'ın Türkçe Meali*, s. 640-641.

⁸⁵⁷ Yılmaz, H., *Necm Necm Kur'an'ın Türkçe Meali*, s. 651-652.

Allah'ın Hz. Musa'ya peygamberlik görevi vermesi asanın yılana dönüşmesinden sonradır. Meal yazarı bu durumun kendi görüşüne muhalif olduğunu bildiği için Taha suresindeki ayetlerin hatalı bir şekilde dizildiğini iddia etmektedir.⁸⁵⁸

Eliaçık, Taha, 20/69. ayetin tefsirinde Hz. Musa'nın burada sihir yaptığını,⁸⁵⁹ aslında asa mucizesi diye bilinen olayın Hz. Musa'nın yaptığı bir sihir olduğunu iddia etmektedir. Söz konusu olaydaki amacın halkı imana getirmek olmayıp bilakis sihirbazları deşifre etmek olduğunu iddia etmekte⁸⁶⁰ yalnız bu sihirbazların kimin için ve hangi hikmete binaen deşifre edildikleri hakkında herhangi bir malumat vermemektedir. Mucizeyi inkâr sadedinde bu türden olağanüstü olayları olabildiğince sembolik ifadeler ile anlatmak ve Peygamberi sihir yapmak ile itham eden yorumlar, ne yazık ki okurun din anlayışında son derece ciddi zararlar meydana getirmektedir.

2.2.2.2. Yed-i beyza Mucizesi ile İlgili Ayetlerin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği

Yed-i beyzâ Tevrat'ta ve Kur'an'da Hz. Musa'nın peygamberliğini kanıtlamak için Allah'ın verdiği bir mucize olarak geçer.⁸⁶¹ Kur'an'ı Kerim'e göre, Hz. Musa ailesiyle beraber Medyen'den dönüş yolunda dağda gördüğü bir ateşe yaklaşmış ve Allah kendisine hitap ederek onu elçisi yaptığını bildirmiştir. Akabinde birer mucize olmak üzere önce Allah'ın emriyle yere attığı asası yılana dönüşmüş ardından koynuna sokup çıkardığı eli beyaz ışık saçmıştır.⁸⁶² Yed-i beyzâ mucizesi ikinci defa Firavun'un huzurunda gerçekleşmiştir.⁸⁶³ Müfessirler Araf 7/108, Şuara 26/33. ayetlerinde geçen *yed/el* kelimesini hakikat manasında *el/sağ el* şeklinde anlamışlardır.⁸⁶⁴

a) Taha, 20/22. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği

وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلَى جَنَاحِكَ تَخْرُجَ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سَوَاءٍ آيَةً أُخْرَى

⁸⁵⁸ Yılmaz, H., *Necm Necm Kur'an'ın Türkçe Meali*, s. 650.

⁸⁵⁹ Eliaçık, *Yaşayan Kur'an*, s. 303.

⁸⁶⁰ Eliaçık, *Yaşayan Kur'an*, s. 303.

⁸⁶¹ Ömer Faruk Harman, “Yed-i Beyzâ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 43, İstanbul, 2013, s. 376.

⁸⁶² *Kur'an*, Taha Suresi, Ayet 22; Neml Suresi, Ayet 12; Kasas Suresi, Ayet 29-32.

⁸⁶³ *Kur'an*, A'raf Suresi, Ayet 104-108; Şuara Suresi, Ayet 33.

⁸⁶⁴ Mukatil, *Tefsir-i Kebir*, Cilt 2, s. 53; Taberî, *Taberî Tefsiri*, Cilt 5, s. 465; Zemahşerî, *Keşşâf*, Cilt 2, s. 184; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 14, s. 159.

“Şimdi de elini koynuna sok, bir hastalık yüzünden olmaksızın, bir başka mucize olarak elin bembeyaz çıkacaktır.”

Ayette geçen ‘‘cenah’’ kelimesi, kişinin *koynu*;⁸⁶⁵ *kolu*;⁸⁶⁶ *pazusu*;⁸⁶⁷ *böğrü*;⁸⁶⁸ *sû*’ kelimesi, bir şeyde bulunan *adilik*;⁸⁶⁹ *çirkinlik*;⁸⁷⁰ *kusur*⁸⁷¹ şeklinde tefsir edilmiştir.

Neml, 27/12. ayetinde aynı husus; *وَإِذْ لَمْ يَلِدْكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجُ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سَوْءٍ* ve Kasas 28/32. ayetinde ise, *وَإِذْ لَمْ يَلِدْكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجُ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سَوْءٍ* şeklinde geçmektedir. Söz konusu ayetlerde geçen ‘‘ceyb’’ kelimesi, bir kimsenin *koynu*⁸⁷² ve *yakası*⁸⁷³ şeklinde tefsir edilmiştir. Esmer tenli olan Hz. Musa’nın, elini koynundan çıkardığında bembeyaz olmasının bir mucize olduğu kabul edilmektedir.⁸⁷⁴

Ayet Mealleri: Taha, 20/22.

Aktaş: ‘‘Allah: *Elini koynuna sok, başka bir ayet/mucize olarak, kusursuz bir beyazlıkta çıksın.*’’⁸⁷⁵

Cihangir: ‘‘Bir başka ayet ise, *elini koltuğun altına sok hasta olmaksızın bembeyaz olarak çıkacaktır...*’’⁸⁷⁶

Çevik: ‘‘Şimdi de *elini koynuna sok! herhangi bir hastalık sebebi ya da belirtisi olmayıp bembeyaz bir ışık kaynağı olarak çıkacak...*’’⁸⁷⁷

Dinçer: ‘‘İçindeki *seni vareden bağlı olduğun o gücü anla. Diğer delillerimizle fenalardan geçerek o gücü tertemiz bir halde ortaya çıkar.*’’⁸⁷⁸

⁸⁶⁵ Taberî, *Taberî Tefsîri*, Cilt 5, s. 451; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 15, s. 467.

⁸⁶⁶ Zemahşerî, *Keşşâf*, Cilt 4, s. 288; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, Cilt 6, s. 186.

⁸⁶⁷ Zemahşerî, *Keşşâf*, Cilt 4, s. 288.

⁸⁶⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 15, s. 467.

⁸⁶⁹ Zemahşerî, *Keşşâf*, Cilt 4, s. 288; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 15, s. 468

⁸⁷⁰ Zemahşerî, *Keşşâf*, Cilt 4, s. 288; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 15, s. 468.

⁸⁷¹ Taberî, *Taberî Tefsîri*, Cilt 5, s. 452, Cilt 6, s. 264, 322; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 15, s. 468; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, Cilt 6, s. 127.

⁸⁷² Taberî, *Taberî Tefsîri*, Cilt 6, s. 264, 322; Zemahşerî, *Keşşâf*, Cilt 4, s. 1050, Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 17, s. 512;

⁸⁷³ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 17, s. 511; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, Cilt 6, s. 127.

⁸⁷⁴ Taberî, *Taberî Tefsîri*, Cilt 5, s. 451; Zemahşerî, *Keşşâf*, Cilt 4, s. 288.

⁸⁷⁵ Aktaş, *Kerim Kur'an*, s. 353.

⁸⁷⁶ Cihangir, *Sonsuz Rahmet*, s. 374.

⁸⁷⁷ Çevik, *Nüzul Sırasına Göre Kur'an'ı-Kerim Meali*, s. 146.

⁸⁷⁸ Dinçer, *Tevhid-i Kur'an Meali*, s. 297.

Eliaçık: “Şimdi de *elini koynuna sok*. Diğer bir ayet olarak sana en büyük ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye *kusursuz bembeyaz çıksın.*”⁸⁷⁹

Firidin: “Ve *elini kanadına doğru sok*. diğer bir ayet olarak *kusursuz bembeyaz çıkar.*”⁸⁸⁰

Hulûsi: “Şimdi de *elini koynuna sok*; bir başka mucize olarak, *hastalısız şekilde bembeyaz çıkar!*”⁸⁸¹

Kılıç: “Şimdi de *elini koynuna sok*; bir başka tansik olarak, o da hiç kusursuz, *bembeyaz bir halde çıksın.*”⁸⁸²

Mert: “Bir başka delil olarak, *elini koltuğunun altına koy*; *lekesiz bembeyaz olarak çıksın.*”⁸⁸³

Mihr: “*Elini, (koynunun) yan tarafına koy(sok)*. Başka bir ayet (mucize) olarak, *kusursuz (lekesiz) ve beyaz (nurlu) olarak çıkar.*”⁸⁸⁴

Özdemir: “Şimdi Benim ve Sana verdiğim güce ilişkin başka bir delil daha göstereceğim; *Elini koynuna sok*, biraz sonra *bembeyaz olarak çıkacak.*”⁸⁸⁵

Öztürk: “Bir de *elini koynuna sok!* bir başka mucize olarak *lekesiz, bembeyaz bir halde çıksın.*”⁸⁸⁶

Sağ: “Diğer kanıtlarımızla birlikte, *kendini ayetlerimiz doğrultusunda geliştir* ve her türlü kötülüklerden temizlenerek *o gücü lekesiz olarak ortaya çıkar.*”⁸⁸⁷

Yılmaz, H. : “Diğer bir alamet; gösterge olmak üzere de *gücünü/kanadına ekle, çirkinlik olmadan hiç kusursuz, mükemmele çıkacak...*”⁸⁸⁸

Yılmaz, M. : “Bir başka delil olarak, *elini koltuğunun altına koy*; *lekesiz bembeyaz olarak çıksın.*”⁸⁸⁹

⁸⁷⁹ Eliaçık, **Yaşayan Kur'an**, s. 296.

⁸⁸⁰ Firidin, **Kur'an'ı Kerim Meali**, s. 145.

⁸⁸¹ Hulûsi, **Kur'an'ı Kerim Çözümü**, s. 382.

⁸⁸² Kılıç, **Türkçe Kur'an**, s. 258.

⁸⁸³ Mert, **Kur'an'ı Kerim'in Çevirisi**, s. 155.

⁸⁸⁴ Mihr, **Kur'an-ı Kerim Meali**, s. 229.

⁸⁸⁵ Özdemir, **Son Davet**, s. 134.

⁸⁸⁶ Öztürk, **Kur'an'ı Kerim Meali**, s. 114.

⁸⁸⁷ Sağ, **Evensel Çağrı**, s. 167.

⁸⁸⁸ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur'an'ın Türkçe Meali**, s. 135.

⁸⁸⁹ Yılmaz, M., **Kur'an'a Sor**, s. 20/22.

Yüksel: “Bir başka delil olarak, *elini koltuğunun altına koy; lekesiz bembeyaz olarak çıksın.*”⁸⁹⁰

Meallerin Kritiği: Taha, 20/22. ayetinde geçen “*vedmum yedeke fi cenahike*” ibaresini, Aktaş, Cihangir, Çevik, Eliaçık, Firidin, Hulûsi, Kılıç, Mert, Mihr, Özdemir, Öztürk, Yılmaz M., Yüksel, “*elini koynuna/kanadına/koltuğunun altına sok*” şeklinde açıklamışlardır. Dinçer, söz konusu ifadeyi, “*içindeki seni var eden o gücü anla*”; Sağ, “*kendini ayetlerimiz doğrultusunda geliştir*”; Yılmaz H. ise “*gücünü kanadına ekle*” şeklinde yorumlamıştır.

Ayette geçen “*tehruc beydae min ğayri suin*” ibaresini, Aktaş, Cihangir, Çevik, Eliaçık, Firidin, Hulûsi, Kılıç, Mert, Mihr, Özdemir, Öztürk, Yılmaz M., Yüksel, “*elin hastalısız/kusursuz/lekesiz bembeyaz çıkacak/çıksın/çıkarsın*” şeklinde yorumlamışlardır. Dinçer aynı ibareyi, “*o gücü tertemiz bir halde ortaya çıkar*”; Sağ, “*her türlü kötülüklerden temizlenerek o gücü lekesiz olarak ortaya çıkar*”; Yılmaz H. ise, “*gücün, çirkinlik olmadan hiç kusursuz, mükemmele çıkacak*” şeklinde yorumlamıştır.

Neml, 27/12. ve Kasas, 28/32. ayetlerinde “*geçen usluk yedeke fi ceybike/edhil yedeke fi ceybike*” ifadeleri için; Aktaş, Cihangir, Çevik, Eliaçık, Firidin, Hulûsi, Kılıç, Mert, Mihr, Özdemir, Öztürk, Yılmaz M., Yüksel, “*elini göğsüne/koynuna sok/yakanın içine işle*”⁸⁹¹ şeklinde açıklamışlardır. Dinçer söz konusu ifadeyi, “*içindeki seni var eden o güce dâhil ol*”;⁸⁹² Sağ, “*içindeki seni canlandıran o güce dâhil ol/senin elin daha da güçlendi*”;⁸⁹³ Yılmaz H., “*koynundaki gücünü devreye sok*”⁸⁹⁴ şeklinde açıklamıştır.

Neml, 27/12. ve Kasas, 28/32. ayetlerinde geçen, “*tehruc beydae min ğayri suin*” Aktaş, Cihangir, Çevik, Eliaçık, Firidin, Hulûsi, Kılıç, Mert, Mihr, Özdemir, Öztürk, Yılmaz M., Yüksel, “*elin hastalık/kötülük/kusur/leke olmaksızın bembeyaz*

⁸⁹⁰ Yüksel, **Mesaj**, s. 369.

⁸⁹¹ Aktaş, **Kerim Kur’an**, s. 438, 450. Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 464, 478. Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur’an’ı-Kerim Meali**, s. 48, 49; Eliaçık, **Yaşayan Kur’an**, s. 359; Firidin, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 178, 184; Hulûsi, **Kur’an’ı Kerim Çözümü**, s. 463, 477; Kılıç, **Türkçe Kur’an**, s. 314, 323; Mert, **Kur’an’ı Kerim’in Çevirisi**, s. 190, 196; Mihr, **Kur’an-ı Kerim Meali**, s. 282, 291; Öztürk, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 138, 148; Mesut Yılmaz, **Kur’an’a Sor**, s. 27/12, 28/31; Yüksel, **Mesaj**, s. 449, 464.

⁸⁹² Dinçer, **Tevhid-i Kur’an Meali**, s. 363, 372.

⁸⁹³ Sağ, **Evensel Çağrı**, s. 205, 221.

⁸⁹⁴ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali**, s. 157, 167.

çıkacak/çüksın/çıkır’⁸⁹⁵ şeklinde yorumlamışlardır. Dinçer aynı ifadeyi, “*o gücü fenalardan geçerek tertemiz ortaya çıkar*”;⁸⁹⁶ Sağ, “*o güç sayesinde kötülüklerden geçmek suretiyle düşüncen, lekesiz, süt beyaz oldu/süt beyaz hale döndün*”⁸⁹⁷ ve Yılmaz H., dokuz ayet içinde Firavun’a ve onun toplumuna *hiç kusursuz, mükemmel çıkacaksın*⁸⁹⁸ şeklinde yorumlamıştır.

Hız. Musa’nın elinin herhangi bir kusur olmaksızın bembeyaz olup ışık saçması olayı, yukarıda geçtiği üzere ilk olarak Tur dağında gerçekleşmişti. Bu olay esnasında Allah, kendisini peygamber olarak seçtiğini bildirmiş ve asasını yere atmasını emretmiş ve bu emrin yerine getirilmesi üzerine asa yılanı dönüşmüştü. Akabinde ise esmer olan elini koltuğunun altına sokmasını emretmiş ve hız. Musa elini koltuğunun altına sokup çıkarınca eli bembeyaz olmuştur. Ele alınan kimi mealde hız. Musa’nın elinin, O’nun “*gücü*” şeklinde yorumlandığı göze çarpmaktadır. Meal yazarları Maide 5/38. ayette geçen “*yed*” kelimesini güç şeklinde yorumladıkları için bu ayette geçen “*yed*” kelimesine de mecburen aynı anlamı vermişlerdir. Daha önce geçtiği üzere “*yed*” kelimesi ilk olarak insan eli şeklinde hakiki anlamda kullanılmıştır. Ayette geçen elin beyaz ışık saçması ise yine kimi mealde hız. Musa’nın “*sahip olduğu gücün tertemiz ortaya çıkması*” şeklinde anlaşılmıştır. Her iki mucizevi olayda da eşyanın kendi zatında olmayan bir özelliğın ortaya çıkarıldığı görülmektedir. Asada yılan gibi kıvrılıp hareket etme özelliğın olmadığı gibi insan elinde de ışık saçma özelliğın bulunmamaktadır. Ancak Allah’ın emri ile bu iki eşyada kendi asıllarında olmayan başka özellikler meydana gelebilmektedir. Bu türden hadiseleri mucize kabilinden kabul etmeyip sembolik ifadeler ile açıklamaya çalışmak, söz konusu hadiselerin muhatap üzerindeki etkisini görmezden gelinmesi sebebiyledir. Zira hız. Musa bu mucizeler ile muhataplarını etkilemiş ve aralarında bazı kimselerin hidayetına de vesile olmuştur.

b) Araf, 7/108. Ayetin Değeriendirme ve Meallerin Kriğiğ

⁸⁹⁵ Aktaş, **Kerim Kur’an**, s. 438, 450; Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 464, 478; Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur’an’ı-Kerim Meali**, s. 48, 49; Eliaçık, **Yaşayan Kur’an**, s. 359; Firidin, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 178, 184; Hulûsi, **Kur’an’ı Kerim Çözümü**, s. 463, 477; Kılıç, **Türkçe Kur’an**, s. 314, 323; Mert, **Kur’an’ı Kerim’in Çevirisi**, s. 190, 196; Mihr, **Kur’an-ı Kerim Meali**, s. 282, 291; Öztürk, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 138, 148; Yılmaz, M., **Kur’an’a Sor**, s. 27/12, 28/31; Yüksel, **Mesaj**, s. 449, 464.

⁸⁹⁶ Dinçer, **Tevhid-i Kur’an Meali**, s. 363, 372.

⁸⁹⁷ Sağ, **Evensel Çağrı**, s. 205, 221.

⁸⁹⁸ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali**, s. 157, 167.

“*Ve elini çıkardı. Bir de ne görsünler, o da seyredenlerin gözleri önünde bembeyaz oluvermiş!*”

Hız. Musa, Firavun’a gelip Allah’ın gönderdiği elçiler olduklarını bildirmiş ve İsrailoğullarını kendileriyle beraber gitmelerine izin vermesini istemişti. Firavun’un, Hız. Musa’dan peygamber olduğuna dair delil istemesi üzerine Hız. Musa önce asasını yere atınca asası yılanı dönüşmüş akabinde elini koynundan çıkardıktan sonra eli herhangi bir kusur olmaksızın bembeyaz olmuştur.⁸⁹⁹

Bu ayet Şuara 26/33. ayetinde de aynıyla geçmekte ve bu ayetlerde geçen *nez’* ifadesi, *bir şeyi yerinden çıkarmak*⁹⁰⁰ şeklinde anlaşılmış ve ifadenin bu haliyle *elini cebinden veya koynundan çıkardı* manasına geldiği ifade edilmiştir.⁹⁰¹

Ayet Mealleri: Araf, 108.

Aktaş: “*Ve elini çıkardığı zaman, eli bakanlar için bembeyaz parlamıştı.*”⁹⁰²

Cihangir: “*Ve elini çekip çıkardığında, bir de ne görsünler: Bakanlar için o bembeyaz!*”⁹⁰³

Çevik: “*Sonra da elini koynuna sokup çıkarınca, eli de bembeyaz bir ışık kaynağına dönüştü.*”⁹⁰⁴

Dinçer: “*Bakıp ta seyredenler için o hakikatleri tertemiz bir halde anlattı, tüm varlığı hareket ettiren o gücün hakikatlerini ortaya koydu.*”⁹⁰⁵

Eliaçık: “*Ve elini çıkardı. Birdenbire, o da seyredenlere bembeyaz görünürdü.*”⁹⁰⁶

Firidin: “*Ve elini söktü ki o izleyenlere yuvarlak beyazdı.*”⁹⁰⁷

⁸⁹⁹ Komisyon, **Kur’an Yolu**, Cilt 2, s. 566.

⁹⁰⁰ Râzî, **Mefâtihu’l-Gayb**, Cilt 10, s. 539.

⁹⁰¹ Râzî, **Mefâtihu’l-Gayb**, Cilt 10, s. 539.

⁹⁰² Aktaş, **Kerim Kur’an**, s. 177.

⁹⁰³ Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 193.

⁹⁰⁴ Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur’an’ı-Kerim Meali**, s. 106.

⁹⁰⁵ Dinçer, **Tevhid-i Kur’an Meali**, s. 161.

⁹⁰⁶ Eliaçık, **Yaşayan Kur’an**, s. 627.

⁹⁰⁷ Firidin, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 73.

Hulûsi: “Ve (Musa) *elini çekip çıkardı*, birden o (el) *parlayan beyaz ışık halinde göründü!*”⁹⁰⁸

Kılıç: “Bir de *elini çekip çıkardı*. Birden o el, bakanların önünde *bembeyaz kesildi.*”⁹⁰⁹

Mert: “*Bir de elini sıyırdı*, o da anında bakanlara *bembeyaz görünüyordu.*”⁹¹⁰

Mihr: “Ve *elini (göğsünden) çekip çıkardığı zaman* bakanlar, *onun (elinin) beyaz (nurlu) olduğunu (gördüler).*”⁹¹¹

Özdemir: “Ve ikinci delil olarak da, Musa *elini göğsünden çıkardı*, Firavun ve yanındakilerin gözleri önünde, Musa’nın eli *lekesiz bembeyaz oluverdi/oluşturduğu etki ile kendini kabul ettirdi/eli güçlendi.*”⁹¹²

Öztürk: “*Elini çekip çıkardı*; birden o el, bakanların önünde *bembeyaz kesildi.*”⁹¹³

Sağ: “Orada izleyenler için *o anlatılanlar, kusursuz ve itirazsızdı*. Artık Musa, elçiliğini kanıtlamış, *eli güçlenmişti.*”⁹¹⁴

Yılmaz, H. : “*Gücünü de sıyırp açığa koydu*; artık *gücü*, izleyenler için *mükemmel, tam kusursuz idi.*”⁹¹⁵

Yılmaz, M. : “*Elini çıkardı*, bakanlar için *bembeyaz oluverdi.*”⁹¹⁶

Yüksel: “*Elini çıkardı*, bakanlar için *bembeyaz oluverdi.*”⁹¹⁷

Meallerin Kritiği: Araf, 7/108. ayetinde geçen “*nezea yedehu*” ifadesini, Aktaş, Cihangir, Çevik, Eliaçık, Firidin, Hulûsi, Kılıç, Mert, Mihr, Özdemir, Öztürk, Yılmaz M., Yüksel, “*elini çıkardı/sıyırdı*” şeklinde açıklamışlardır. Dinçer ise aynı ifadeyi, “*tüm varlığı hareket ettiren O gücün hakikatlerini ortaya koydu*”; Sağ, anlatılanlar, “*kusursuz itirazsızdı*”; Yılmaz H., “*gücünü de sıyırp açığa koydu*” şeklinde yorumlamıştır.

Ayette geçen “*beydau*” ifadesini, Aktaş, Cihangir, Çevik, Eliaçık, Firidin, Hulûsi, Kılıç, Mert, Mihr, Öztürk, Yılmaz M., Yüksel, “*bembeyaz parladı/ışık kaynağına*

⁹⁰⁸ Hulûsi, **Kur’an’ı Kerim Çözümü**, s. 211.

⁹⁰⁹ Kılıç, **Türkçe Kur’an**, s. 141.

⁹¹⁰ Mert, **Kur’an’ı Kerim’in Çevirisi**, s. 81.

⁹¹¹ Mihr, **Kur’an-ı Kerim Meali**, s. 115.

⁹¹² Özdemir, **Son Davet**, s. 85.

⁹¹³ Öztürk, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 76.

⁹¹⁴ Sağ, **Evrensel Çağrı**, s. 109.

⁹¹⁵ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali**, s. 95.

⁹¹⁶ Yılmaz, M., **Kur’an’a Sor**, s. 7/108.

⁹¹⁷ Yüksel, **Mesaj**, s. 193.

dönüştü”; Dinçer, “*hakikatleri tertemiz anlattı*”; Özdemir, “*oluşturduğu etki ile kendini kabul ettirdi/eli güçlendi*”; Sağ, “*elçiliğini kanıtladı, eli güçlendi*”; Yılmaz H., “*o gücü tam kusursuz idi*” şeklinde açıklamıştır.

Şuara, 26/33. ayet bağlamında “*nezea yedehu*” ifadesini, Aktaş, Cihangir, Çevik, Eliaçık, Firidin, Hulûsi, Kılıç, Mert, Mihr, Özdemir, Öztürk, Yılmaz M., Yüksel, “*elini çıkardı/sıyırdı/gösterdi*”;⁹¹⁸ Dinçer, “*tüm varlıktaki gücün sahibini açıklayıp anlattı*”;⁹¹⁹ Sağ, “*dinleyenler için bu anlatılanlar*”;⁹²⁰ Yılmaz H., “*gücünü de çekti çıkardı*”⁹²¹ şeklinde yorumlamışlardır.

Ayette geçen “*beydau*” ifadesini, Aktaş, Cihangir, Çevik, Eliaçık, Firidin, Hulûsi, Kılıç, Mert, Mihr, Öztürk, Yılmaz M., Yüksel, “*bembeyaz parladı/ışık kaynağına dönüştü*”⁹²² şeklinde yorumlamışlardır. Dinçeri ise aynı ifadeyi, “*tüm varlıktaki gücün sahibini tertemiz bir halde açıklayıp anlattı*”;⁹²³ Özdemir, “*içten ve gerçekçi konuşması ile herkesi etkiledi*”;⁹²⁴ Sağ, “*tertemiz yeni düşünceler anlattı*”;⁹²⁵ Yılmaz H., “*o gücü mükemmel hiç kusursuz idi*”⁹²⁶ şeklinde açıklamıştır.

Özdemir, Hz. Musa’nın elinin beyaz olması ellerinin günahlardan temizlendiğini ve artık bilinçaltındaki bilgileri hatırlayabileceğinin ifadesi olduğunu söylemektedir.⁹²⁷ Yılmaz H., yed-i beyza’nın Hz. Harun’un ifade ve hitabet yeteneğinin mükemmelliğini anlattığını ifade etmektedir.⁹²⁸

Yed-i beyza mucizesi, ikinci kez Hz. Musa’nın Firavun ile ilk karşılaşmalarında meydana gelmişti. Bu karşılaşma esnasında Hz. Musa, Firavun’a kendisinin ve kardeşinin

⁹¹⁸ Aktaş, **Kerim Kur’an**, s. 424; Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 446; Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur’an’ı-Kerim Meali**, s. 161; Eliaçık, **Yaşayan Kur’an**, s. 334; Firidin, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 173; Hulûsi, **Kur’an’ı Kerim Çözümü**, s. 449; Kılıç, **Türkçe Kur’an**, s. 304; Mert, **Kur’an’ı Kerim’in Çevirisi**, s. 184; Mihr, **Kur’an-ı Kerim Meali**, s. 273; Öztürk, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 128; Yılmaz, M., **Kur’an’a Sor**, s. 26/33; Yüksel, **Mesaj**, s. 437.

⁹¹⁹ Dinçer, **Tevhid-i Kur’an Meali**, s. 352.

⁹²⁰ Sağ, **Evrensel Çağrı**, s. 188.

⁹²¹ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali**, s. 148.

⁹²² Aktaş, **Kerim Kur’an**, s. 424; Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 446; Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur’an’ı-Kerim Meali**, s. 161; Eliaçık, **Yaşayan Kur’an**, s. 334; Firidin, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 173; Hulûsi, **Kur’an’ı Kerim Çözümü**, s. 449; Kılıç, **Türkçe Kur’an**, s. 304; Mert, **Kur’an’ı Kerim’in Çevirisi**, s. 184; Mihr, **Kur’an-ı Kerim Meali**, s. 273; Öztürk, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 128; Yılmaz, M., **Kur’an’a Sor**, s. 26/33; Yüksel, **Mesaj**, s. 437.

⁹²³ Dinçer, **Tevhid-i Kur’an Meali**, s. 352.

⁹²⁴ Özdemir, **Son Davet**, s. 152.

⁹²⁵ Sağ, **Evrensel Çağrı**, s. 188.

⁹²⁶ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali**, s. 148.

⁹²⁷ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali**, s. 134.

⁹²⁸ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali**, s. 633.

Allah tarafından görevlendirilen elçiler olduklarını bildirmiş ve İsrailoğullarını kendileriyle beraber götürmesine izin vermesini istemişlerdi. Ancak Firavun, kendisine yapılan bu tebliğe müspet yanıt vermediği gibi şiddetli bir biçimde karşı gelmişti. Hz. Musa, kendilerinin Allah tarafından gönderilen hak elçiler olduklarını göstermek için önce asa mucizesini akabinden yed-i beyza mucizesini gerçekleştirmişti. Bu olay esnasında meydana gelen mucizevi olayların ilkinde mucizevi olayın üzerinde gerçekleştiği maddenin bütün özellikleri ile tamamen değişmesi hususu gözlenirken, ikincisinde ise mucizenin gerçekleştiği maddenin öz itibarıyla korunup söz konusu maddenin özünde olmayan başka bir özelliğin ortaya çıktığı gözlenmektedir. Bu mucizevi olaylardan ilkinde Firavun ve sihirbazları aşına oldukları için Hz. Musa'yı yenmek için şenlik gününde tekrar karşılaşmaya karar vermişlerdir. Ancak normal bir elin bir anda bembeyaz ışık saçması hususunda herhangi bir karşılık verilemediği görülmektedir. Zira sihirbazlar, ortaya attıkları ipler ve sopalar ile görenlere, onların hareket ediyormuş gibi gösterme maharetine sahip iken insan elinde onda olmayan özelliği ortaya çıkarma konusunda herhangi bir maharetlerinin olmadığı görülmektedir. Firavun, Hz. Musa ile kendi aralarında şenlik gününde bir karşılaşma olmasını kabul etmesinin sebebi kendi adamlarının yaptığı el çabukluğu, göz boyama şeklinde insanları kandırmaya yönelik bu maharetleri ile onu yenebileceklerini düşünmesidir. Ele alınan kimi mealde elin beyaz ışık saçması ile ilgili; “*eli gülendi, üstün hitabet sanatını icra etti, gücünü çekip çıkardı*” türünden yorumların bulunması, söz konusu olayın mucize kabilinden kabul edilmeyip tabii olay olarak kabul edildiğini göstermektedir. Meal yazarları, söz konusu olayı mucize olarak kabul etmedikleri için bu durumu olabildiğince tabiat kanunlarıyla açıklamaya çalışmışlardır. Ne var ki yaptıkları her yorum konuyu daha içinden çıkılmaz bir hale getirmektedir. Zira daha önce geçtiği üzere *yed* kelimesi, sözlüklerde daima ilk olarak insan eli şeklinde anlaşılmıştır. Yapılan bu tür indi yorumlar, meal okuyan kesimin Kur'an'ı anlama merakının ve şevkinin önüne geçmekte hatta engel olabilmektedir.

2.2.2.3. Denizin Yarılması Mucizesi ile İlgili Şuara, 26/63. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği

Hiz. Musa'nın *yevmu'z-zine'de* esasının sihirbazların ortaya koydukları şeyleri yutması üzerine sihirbazlar secdeye kapanıp Harun ve Musa'nın Rabbine iman ettiklerini söylemişlerdi. Bu durum Firavun'un kızgınlığını ve İsrailoğullarına olan eziyetini daha da artırmış ve kendisine isabet ettirilen belalara ve gösterilen birçok mucizeye rağmen

Hız. Musa'ya inanmayacağını söylemiştir.⁹²⁹ Bunun üzerine Allah, Hız. Musa'ya İsrailoğullarını geceleyin alıp götürmesini emretmiş⁹³⁰ ve bu emir üzerine Hız. Musa, İsrailoğullarını gizlice şehirden çıkarmıştır. Bunu öğrenen Firavun asker toplamış ve sabah güneş doğarken onların peşlerine düşmüştür.⁹³¹ Allah, Hız. Musa'ya korkmamasını ve esasını denize vurmasını emretmiş⁹³² ve Hız. Musa da emredilen şeyi yapınca deniz yarılmış oluşun dalgalar dağ kümeleri gibi durmuşlardır. Açılan yoldan İsrailoğulları sağ salim geçerken, onları takip eden Firavun ve ordusu denizde boğulmuşlardır.⁹³³ Hız. Musa'ın esasını vurmak suretiyle denizi yarması mucizesi ile ilgili ifadenin geçtiği ayet şu şekildedir:

فَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ

“Bunun üzerine Musa'ya, “Asan ile denize vur!” diye vahyettik. Deniz derhal yarıldı, her parça koca bir dağ gibi oldu.”

Ayette geçen “el-firku” ifadesi, denizden bölünen parça⁹³⁴ “et-tavdu” kelimesi ise, yüksek dağ⁹³⁵ şeklinde tefsir edilmiştir. Razi'ye göre, deniz suyunun bölünüp ayrılması ve her bir tarafının üst üste gelip bir dağ gibi olması bir mucizedir.⁹³⁶

Mevdudî, Hız. Musa esasıyla denize vurduğunda deniz ikiye ayrılmış, İsrailoğulları geçinceye ve Firavun, ordusuyla beraber denizin ortasına ulaşınca kadar dalgaların o halde kaldığını söylemektedir. Deniz yarıp suların yüksek dağlar gibi ikiye yana yığılması ve bu şekilde kalmasının tabii yolla ya da tayfun veya fırtınanın yol açmasıyla açıklanamayacağını ifade etmektedir.⁹³⁷

Ayet Mealleri: Şuara, 63.

Aktaş: “Musa'ya, “Asanla denize vur.” diye vahyettik. Deniz hemen yarıldı. Her bir parçası büyük, yüksek bir dağ gibiydi.”⁹³⁸

⁹²⁹ Kur'an, A'raf Suresi, Ayet 127-135.

⁹³⁰ Kur'an, Taha Suresi, Ayet 77; Kur'an, Şuara Suresi Ayet, 52.

⁹³¹ Kur'an, Taha Suresi, Ayet 78; Kur'an, Şuara Suresi, Ayet 60.

⁹³² Kur'an, Şuara Suresi, Ayet 63.

⁹³³ Kur'an, Şuara Suresi, Ayet 63-66.

⁹³⁴ Zemahşerî, Keşşâf, Cilt 4, s. 954; Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, Cilt 17, s. 331.

⁹³⁵ Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, Cilt 17, s. 332; Mevdudî, Tefhimu'l-Kur'an, Cilt 4, s. 31.

⁹³⁶ Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, Cilt 17, s. 332.

⁹³⁷ Mevdudî, Tefhimu'l-Kur'an, Cilt 4, s. 31.

⁹³⁸ Aktaş, Kerim Kur'an, s. 426.

Cihangir: “Bunu üzerine Musa’ya, “*Asanla denizi uzaklaştır*” diye vahyettik. *Deniz hemen yarıldı, her parçası koca bir dağ gibiydi.*”⁹³⁹

Çevik: “Bunu üzerine Musa’ya, “*Asanla denize vur.*” diye vahyettik. Musa asasını vurunca *deniz ortasından ikiye ayrıldı ve her iki yanı büyük iki dağ gibi, su kütlesi oldu.*”⁹⁴⁰

Dinçer: “Böylece Musa’ya: *Bildiklerini taşıdıklarını vurgulamasını, bilge bir kişi olarak yol almasını vahyettik. Böylece gidecekleri yollar açıldı, sonra bütün hepsi bir kararlılık içinde yol aldı.*”⁹⁴¹

Eliaçık: “Musa’ya: “*Asan ile denizi göster!*” diye vahyettik. *Deniz yarılmıştı, öyle ki açılan yolun her iki yanında sular koca dağlar gibi yükselmişti.*”⁹⁴²

Firidin: “Ki Musa’ya: “*Asan ile denizi ittir*” diye vahiy ettik ki *derin su (deniz, göl, nehir) yarıldı ki her parçası bir tepe gibi oldu.*”⁹⁴³

Hulûsi: “Musa’ya: “*Asan ile denize vur*” diye vahyettik... (Vurunca) hemen *deniz patladı, ikiye yarıldı... Sonra her bir yan büyük bir dağ gibi oldu.*”⁹⁴⁴

Kılıç: “Bunun üzerine Musa’ya; “*Değneğini denize vur*” diye bildirdik. *Deniz hemen yarıldı ve her parçası kocaman bir dağ gibi oldu.*”⁹⁴⁵

Mert: “Musa’ya, “*Değneğini denize vur*” diye vahyettik. *Bunun üzerine yarıldı ve her bölüm koca bir tepe gibi oldu.*”⁹⁴⁶

Mihr: “O zaman Musa’ya: “*Asanı denize vur.*” diye vahyettik. Hemen *deniz infilâk etti (patlayarak yarıldı ve ikiye ayrıldı). Böylece her parça büyük ve yüksek dağ gibi oldu.*”⁹⁴⁷

Özdemir: “Biz Musa’ya, “*Asanla denize vur/denizdeki med-cezir hakkındaki bilgilerini kullan*” diye vahyettik. *Bunun üzerine deniz yarıldı/çekildi ve sular kocaman bir tepe gibi onlara yol açtılar.*”⁹⁴⁸

⁹³⁹ Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 448.

⁹⁴⁰ Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur’an’ı-Kerim Meali**, s. 162.

⁹⁴¹ Dinçer, **Tevhid-i Kur’an Meali**, s. 353.

⁹⁴² Eliaçık, **Yaşayan Kur’an**, s. 335.

⁹⁴³ Firidin, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 173.

⁹⁴⁴ Hulûsi, **Kur’an’ı Kerim Çözümü**, s. 451.

⁹⁴⁵ Kılıç, **Türkçe Kur’an**, s. 306.

⁹⁴⁶ Mert, **Kur’an’ı Kerim’in Çevirisi**, s. 184-185.

⁹⁴⁷ Mihr, **Kur’an-ı Kerim Meali**, s. 274.

⁹⁴⁸ Özdemir, **Son Davet**, s. 154.

Öztürk: “Bunun üzerine Musa’ya, ‘*Asanla denize vur!*’” diye vahyettik. *Deniz hemen yarıldı, her dalga kümesi kocaman bir dağ gibi oldu.*”⁹⁴⁹

Sağ: “Böylece Biz Musa’ya, *nehirin suyunun çekildiği vakitle ilgili öğrettiklerimizi vurgulamasını vahyettik/bildirdik. Böylece nehrin suyunun çekildiği vakit geldi. Sonra da her grup, büyük bir kararlılıkla oradan geçmiş oldu.*”⁹⁵⁰

Yılmaz, H. : “Sonra Musa’ya, ‘*Vur birikimini o bol suya/nehire!*’” diye vahyettik. *Sonra o bol su/nehir yarıldı/barajlar yapıldı da, her bir parça baraj, ulular ulusu bir dağ gibi oluverdi.*”⁹⁵¹

Yılmaz, M. : “Musa’ya, ‘*Değneğini denize vur*’” diye vahyettik. *Bunun üzerine yarıldı ve her bölüm koca bir tepe gibi oldu.*”⁹⁵²

Yüksel: “Musa’ya, ‘*Değneğini denize vur*’” diye vahiy ettik. *Bunun üzerine yarıldı ve her bölüm koca bir tepe gibi oldu.*”⁹⁵³

Meallerin Kritiği: Şuara, 26/63. ayette geçen “*enidrib biasakel bahr*” ifadesini Aktaş, Çevik, Hulûsi, Kılıç, Mert, Mihr, Öztürk, Yılmaz M., Yüksel, “*asanı/değneğini denize vur*” şeklinde yorumlamışlardır. Cihangir söz konusu ifadeyi, “*asanla denizi uzaklaştır*”; Dinçer, “*bildiklerini taşıdıklarını vurgula*”; Eliaçık, “*asan ile denizi göster*”; Firidin, “*asan ile denizi ittir*”; Özdemir, “*denizdeki med-cezir hakkındaki bilgilerini kullan*”; Sağ, “*nehirin suyunun çekildiği vakitle ilgili öğrettiklerimizi vurgula*” ve Yılmaz H., “*birikimini bol suya/nehre vur*” şeklinde yorumlamıştır.

Özdemir, Araf 7/138. Ayeti bağlamında denizin yarılması diye bilinen mucizenin aslında Hz. Musa’nın sahip olduğu evren bilgisi ile med-cezir olayını ve deniz suyunun altında olan kaya yolunun ne zaman ortaya çıkacağını bilmesi şeklinde yorumlamıştır.⁹⁵⁴ Yılmaz H., söz konusu mucizeyi, Allah’ın Hz. Musa’ya yapmasını emrettiği barajın yıkılması sonucunda Firavun ve askerlerinin helak olması şeklinde açıklamaktadır.⁹⁵⁵

⁹⁴⁹ Öztürk, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 129.

⁹⁵⁰ Sağ, **Evrensel Çağrı**, s. 191.

⁹⁵¹ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali**, s. 149.

⁹⁵² Yılmaz, M., **Kur’an’a Sor**, s. 26/63.

⁹⁵³ Yüksel, **Mesaj**, s. 439.

⁹⁵⁴ Özdemir, **Son Davet**, s. 88.

⁹⁵⁵ Özdemir, **Son Davet**, s. 654.

Ayette bahsi geçen mucizevi olay İsrailoğullarının Firavun'un esaretinden kaçıışı esnasında meydana gelmiştir. Surenin önceki ayetlerinde Hz. Musa'ya İsrailoğullarını bir gece yola çıkarmasını emrettiğini, bu durumdan haberdar olan Firavun'un asker toplayıp peşlerine düştüğü ve nihayet sabaha karşı iki grubun karşı karşıya geldiği bildirilmektedir. İsrailoğulları, Firavun ve askerlerini karşılarında görünce telaşlanmışlar ve yakalandıklarını düşünmüşlerdir. Hz. Musa ise, Rabbinin kendisi ile beraber olduğunu, kendisine muhakkak yol göstereceğini söylemesi üzerine Allah, ona asasını denize vurmasını emretmiş ve söz konusu mucize gerçekleşmiştir. Bu mucizevi olay esnasında deniz yarılmış, açılan yolun her iki tarafında dalgalar iki koca dağ gibi olmuş ve açılan yoldan İsrailoğulları geçerek kurtulmuş, Firavun ve askerleri ise eski haline dönen denizde boğulmuşlardır.⁹⁵⁶

Ayette geçen “*asan ile denize vur*” ifadesini kimi mealler, “*asan ile denizi uzaklaştır/göster/ittir*” şeklinde açıklamışlardır. Bu yorumlar, kelimenin sözlük anlamına ve ayetin bağlamına uygun düşmemektedir. Zira “*darebe*” kelimesi sözlüklerde hakiki manada kullanıldığında çoğunlukla “*vurmak*” anlamına gelmektedir. Ayetten anlaşıldığına göre deniz ortadan ikiye bölünmüş ve her iki taraftaki dalgalar kabarak birer dağ gibi olmuşlardır. Bu durum denizin itilmediğini, uzaklaştırılmadığını bilakis mucize olarak ortadan iki bölündüğünü göstermektedir. Denizin yarılması hususu kimi mealde ise med-cezirden dolayı denizin altında olan taş yolun ortaya çıkması ya da daha önce yapılan barajın yıkılması şeklinde anlaşılmıştır. Ayette “*ket-tavdil azim*” ifadesi geçer ve bu ifade iki koca dağ gibi anlamına gelmektedir. Denizlerde zaman zaman vuku bulan med-cezir olayında bu denli bir ayrılmanın gerçekleşmesi ve koca bir orduyu yok etmesi mümkün görünmemektedir. Kaldı ki Firavun'nun denizde gerçekleşen böylesi bir olaydan bi haber olup kendisini ve askerini tehlikeye atması düşünülemez. Ayetin bağlamı göz önüne getirildiğinde Hz. Musa'nın çaresizlik anında dua etmesi ve Allah'ın asan ile denize vur emrinin yerine getirilmesi ile gerçekleşen bu olayın tabii bir olay olmadığı görülmektedir. Yine kimi mealde Hz. Musa'nın kendisine öğretilen bilgi ile denizin altında bulunan taş yolun ortaya çıkma zamanını hesapladığı ve bu hesaba binaen İsrailoğullarını kurtardığı yönünde yorumlar yer almaktadır. Bu türden yorumlar, Hz. Musa'nın daha önce bilgisi olmadığı konularda Allah tarafından bilgilendirildiğini

⁹⁵⁶ Kur'an, Şuara Suresi, Ayet 52-66.

söyleyerek mucizenin bir türünü kabul etmektedirler. Bize göre bir peygamberin daha önce bilgisinin olmadığı bir konuda bir anda uzman olması ile Allah'ın izni ile denizi yarması arasında bir fark bulunmamaktadır. Zira her ikisinde de dışarıdan bir müdahale söz konusu olup bunlardan birini kabul edip diğerini tabii bir olay olarak aktarmak yapılan yorumlarda çelişki meydana getirmektedir.

2.2.3. Hz. Salih'in Deve Mucizesinin ile İlgili Kamer, 54/27. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği

Kur'an'ı Kerim'de Semûd kabilesine gönderilen Hz. Salih'in,⁹⁵⁷ kavminin en itibarlı ailesine mensup olduğundan, önceleri tevhit inancına sahip olan ancak zamanla putlara tapmaya ve peygamberleri inkâr etmeye başlayan⁹⁵⁸ Semûd kavmine tevhit inancını öğretmesi için gönderildiğinden bahsedilir. Kur'an'ı Kerim, ayrıca Hz. Salih ile ilgili O'nun, kavmine Allah'a kulluk etmeleri gerektiğini, O'ndan başka ilah olmadığını tebliğ eden güvenilir bir elçi olduğundan bahseder. Kavmine, Allah'a karşı gelmekten sakınmaları gerektiğini ve peygamber olduğu için kendisine itaat etmelerini, buna karşılık kendilerinden herhangi bir ücret talep etmediğini söylemiştir.⁹⁵⁹ Hz. Salih'in, deve mucizesi ile ilgili ifadenin geçtiği ayet şu şekildedir:

إِنَّا مُرْسَلُوا النَّاقَةَ فِتْنَةً لَهُمْ فَارْتَبِعْهُمْ وَاصْطَبِرْ

“(Allah Sâlih peygambere şöyle buyurdu:) “Şüphesiz biz (mucizevi özelliği olan o deveyi) onları sınamak için göndermiş bulunuyoruz. Şimdi sen onların ne yapacağını izle ve sabret.”

Hz. Salih'in, peygamberliği, kavmi ile mücadelesi ve peygamberliğine delil olarak Allah'ın kendisine ihsan ettiği deve mucizesi Kur'an'ın muhtelif ayetlerinde ele alınmaktadır. Söz konusu ayetlerde; O'nun, elçi olarak gönderildiği Semûd Kavmi'nin, daha önce yaşamış olan Ad kavminin devamı olup Hicr denilen yerde yaşadıklarından bahsedilir. Hz. Salih, diğer bütün elçilerin yaptığı gibi kavmini, putları bırakıp sadece ve sadece Allah'a ibadet etmeğe çağırmıştır. Hz. Salih'in tevhit inancını tebliğ ettiği Semûd kavminden küçük bir topluluk iman ederken O'nun peygamberliğini inkâr eden kavminin büyük çoğunluğu ise kendisini büyülenmiş olmakla, uğursuzluk, şımarıklık ve

⁹⁵⁷ Kur'an, A'raf Suresi, Ayet 73; Neml Suresi, Ayet 45.

⁹⁵⁸ Kur'an, Şuarâ, Suresi, Ayet 141.

⁹⁵⁹ Kur'an, Şuarâ Suresi, Ayet 142-145.

yalancılıkla suçlamışlardır.⁹⁶⁰ Tebliğinde ısrar eden Hz. Salih'e peygamberliğine delil olarak bir mucize getirmesini istemeleri üzerine Hz. Salih, kendilerine mucize olarak kayadan bir dişi deveyi çıkarıp getirmiş ve onlardan sahip oldukları sudan bir günü deveye bir günü de kendilerine ait olmak üzere suyu kullanma husunda belli bir sıraya uymalarını istemiştir.⁹⁶¹ Kendilerine Allah'tan bir mucize olarak gönderilen dişi deveye zarar vermemelerini aksi halde ilahi cezaya çarptırılacakları konusunda onları uyarmış⁹⁶² ancak devenin sahip oldukları sudan çokça içmesinden rahatsızlık duyan dokuz kişilik bir grup deveyi öldürüp parçalara ayırmışlar ve kendilerine azabın geleceğini söyleyen Hz. Salih'e azabı getirmesi için meydan okumuşlardır.⁹⁶³ Bunun üzerine Hz. Salih, onlara umutsuzca istedikleri azabın üçüncü günün sonunda geleceğini bildirmiştir.⁹⁶⁴ Dördüncü günün sabahına karşı kendilerine gelmesini istedikleri bu azap, korkunç bir yıldırım gürültüsü ve onun ardından gelen şiddetli bir sarsıntı ile onları helak etmiştir.⁹⁶⁵ Hz. Salih bu olaydan sonra kendisine inanan toplulukla beraber başka memleketlere göç etmiştir.⁹⁶⁶

Ayette geçen ‘*fitne*’ ifadesi, *imtihan*⁹⁶⁷ ve *deneme, sinama*⁹⁶⁸ şeklinde tefsir edilmiştir. Râzî, fitneden maksadın Hz. Salih'in doğruluğunu ortaya çıkarmak olduğunu ve bu yönüyle fitnenin bir mucize olduğunu ifade etmektedir.⁹⁶⁹ Mucize bir fitne (imtihan) vesilesi olup bu sayede mükâfat ehli ve azap ehli birbirinden ayrılmış olur. Dişi devenin ortaya çıkış şekli, onlara gönderilip aralarında yaşaması, kavmin suyunun kendileri ile deve arasında paylaşılması birer fitnedir. Bu sayede Semûd kavminin bu mucize ile imtihan edildiğini ve söz konusu kavmin bu imtihanı başarı ile geçmediğini ifade etmektedir.⁹⁷⁰

⁹⁶⁰ Kur'an, Neml Suresi, Ayet 47; Kamer Suresi, Ayet 23-25.

⁹⁶¹ Kur'an, Şuarâ Suresi, Ayet 155-156.

⁹⁶² Kur'an, A'raf Suresi, Ayet 73; Hud Suresi, Ayet 64.

⁹⁶³ Kur'an, A'raf Suresi, Ayet 77.

⁹⁶⁴ Kur'an, Hud Suresi, Ayet 65.

⁹⁶⁵ Kur'an, A'raf Suresi, Ayet 78; Fussilet Suresi, Ayet 17; Kamer Suresi, Ayet 31.

⁹⁶⁶ Taberî, *Taberî Tefsiri*, Cilt 4, s. 74-75; Zemaşşerî, *Keşşâf*, Cilt 2, s. 884-890; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 10, s. 485-495; Komisyon, *Kur'an Yolu*, Cilt 2, s. 548-549; Ahmet Güç, ‘‘Salih’’, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 36, İstanbul, 2009, s. 32-33.

⁹⁶⁷ Taberî, *Taberî Tefsiri*, Cilt 4, s. 74; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 21, s. 10.

⁹⁶⁸ Zemaşşerî, *Keşşâf*, Cilt 6, s. 486; Komisyon, *Kur'an Yolu*, Cilt 5, s. 190-191.

⁹⁶⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 21, s. 10.

⁹⁷⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 21, s. 10.

Ayette geçen ‘*naketun*’ kelimesi *deve* şeklinde açıklanmış bu yönüyle bir mucize olduğu ifade edilmiştir.⁹⁷¹

Ayet Mealleri: *Kamer*, 27.

Aktaş: ‘... Fitne/sınav olsun diye onlara *dişi deveyi/kamuya ait mal* gönderdik...’’⁹⁷²

Cihangir: ‘... Onlara bir fitne olarak *o dişi deveyi* göndereceğiz...’’⁹⁷³

Çevik: ‘... Onlara sahibinin Allah olduğu *bir dişi deve* ile sınanacaklarını... Söyle...’’⁹⁷⁴

Dinçer: ‘... Onlara; aslını bilsinler araştırınsınlar, ... *Diye hakikatleri sunduk.*’’⁹⁷⁵

Eliaçık: ‘Onları sınamak için *şu dişi deveyi* salıyoruz...’’⁹⁷⁶

Firidin: ‘... Zorlayıcı bir test olarak *döllenmiş dişi deve* gönderenleriz...’’⁹⁷⁷

Hulûsi: ‘... Onlara bir sınav objesi olarak *dişi deve* irsal ettik...’’⁹⁷⁸

Kılıç: ‘... Onları sınamak için *dişi bir deveyi* gönderiyoruz...’’⁹⁷⁹

Mert: ‘*Deveyi* bir sınav olarak göndereceğiz...’’⁹⁸⁰

Mihr: ‘... Onlara fitne olsun diye *o dişi deveyi* gönderen Biziz...’’⁹⁸¹

Özdemir: ‘... İnkârcıları imtihan etmek üzere, *bir dişi deve* göndereceğiz...’’⁹⁸²

Öztürk: ‘Bir imtihan aracı olarak kendilerine *dişi deveyi* göndereceğiz...’’⁹⁸³

Sağ: ‘... Semûd halkına, *süt veren deveyi/kamuya ait malı*, ... Gönderen Biziz.’⁹⁸⁴

Yılmaz, H. : ‘... Onlara kendilerine görev olmak üzere *sosyal destek kurumları kurmalarını*... Emredeceğiz.’⁹⁸⁵

⁹⁷¹ Taberî, *Taberî Tefsîri*, Cilt 4, s. 74; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Cilt 21, s. 10; Komisyon, *Kur'an Yolu*, Cilt 5, s. 190.

⁹⁷² Aktaş, *Kerim Kur'an*, s. 636.

⁹⁷³ Cihangir, *Sonsuz Rahmet*, s. 672.

⁹⁷⁴ Çevik, *Nüzul Sırasına Göre Kur'an'ı-Kerim Meali*, s. 86.

⁹⁷⁵ Dinçer, *Tevhid-i Kur'an Meali*, s. 518.

⁹⁷⁶ Eliaçık, *Yaşayan Kur'an*, s. 202.

⁹⁷⁷ Firidin, *Kur'an'ı Kerim Meali*, s. 256.

⁹⁷⁸ Hulûsi, *Kur'an'ı Kerim Çözümü*, s. 656.

⁹⁷⁹ Kılıç, *Türkçe Kur'an*, s. 444.

⁹⁸⁰ Mert, *Kur'an'ı Kerim'in Çevirisi*, s. 270.

⁹⁸¹ Mihr, *Kur'an-ı Kerim Meali*, s. 404.

⁹⁸² Özdemir, *Son Davet*, s. 57.

⁹⁸³ Öztürk, *Kur'an'ı Kerim Meali*, s. 58.

⁹⁸⁴ Sağ, *Evensel Çağrı*, s. 83.

⁹⁸⁵ Yılmaz, H., *Necm Necm Kur'an'ın Türkçe Meali*, s. 77.

Yılmaz, M. : “*Deveyi* bir sınav aracı olarak göndereceğiz...”⁹⁸⁶

Yüksel: “*Deveyi* bir sınav olarak göndereceğiz...”⁹⁸⁷

Meallerin Kritiği: Ayette geçen “*naqetun*” kelimesi için; Cihangir, Çevik, Eliaçık, Firidin, Hulûsi, Kılıç, Mert, Mihr, Özdemir, Öztürk, Yılmaz M., Yüksel, “*deve/dişi deve*”; Aktaş, Sağ, “*kamuya ait mal*”; Dinçer, “*hakikatleri sunmak*”; Yılmaz H., “*sosyal destek kurumları*” şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır.

Aktaş, ayrıca ayette geçen dişi devenin, günümüzün modern deyimiyle kamuya ait bir mal, toplumun ortak malı, ihtiyaç sahiplerinin yararına sunulan bir imkân olduğunu bu sebeple dokunulmaz olduğunu söylemektedir. Söz konusu devenin daha sembolik bir ifade ile kimsesizlerin ve ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulan yardım imkânlarının korunması ve gözetilmesi anlamına geldiğini ifade etmektedir.⁹⁸⁸

Yılmaz H., Kamer 54/27. ayetinde geçen Allah’ın devesinin; sosyal destek ve yardım kurumları; 28. ayetinde geçen devenin sulanmasının; bu kurumları yaşatmak ve 29. ayetinde geçen devenin kesilmesinin ise kurumların devamı için gerekli olan zekât, vergi, aidat vs. mali gelir kaynaklarının ortadan kaldırılması anlamına geldiğini iddia eder.⁹⁸⁹

Hz. Salih’in peygamberliğini pekiştirmek için kendisine verilen mucizevi deve ile ilgili konu Kur’an’ın başka ayetlerinde de ele alınmıştır. Bu konu ile ilgili ayetlerde Hz. Salih’in, peygamber olarak gönderildiği Semud kavmine Allah’ın nimetlerini ve bu nimetlerin kalıcı olmadığını hatırlattığı, kendilerini topraktan yaratıp yeryüzünde mamur kılan Allah’a kulluk etmeleri hususunda uyardığından bahsedilir. Hz. Salih, Allah’ın kendilerine verdiği nimetlere rağmen yeryüzünde bozgunculuk yaptıklarını, durumlarını düzelterek Allah’a isyan etmemeleri hususundaki uyarılarına karşılık kavmi, cevaben onun önceleri içlerinde ümit edilen biri olduğunu, kendisine davet ettiği şey konusunda şüphe içinde olduklarını söylemişlerdir. Kavmi, aynı zamanda Onu uğursuzlukla ve büyülenmiş olmakla suçlayıp kendileri gibi bir beşer olduğu için ona uymayacaklarını söylemişler ve eğer gerçekten doğru söyleyenlerden ise kendilerine bir mucize getirmesini

⁹⁸⁶ Yılmaz, M., **Kur’an’a Sor**, s. 54/27.

⁹⁸⁷ Yüksel, **Mesaj**, s. 638.

⁹⁸⁸ Aktaş, **Kerim Kur’an**, s. 636.

⁹⁸⁹ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali**, s. 636-637.

istemişlerdir.⁹⁹⁰ Hz. Salih, yapmış olduğu tebliğ konusunda kavminin şüphesini bertaraf etmek için kendisinin apaçık bir delil üzerinde olduğunu ve Rabbinin kendisine rahmet verdiğini bildirmiştir.⁹⁹¹ Bozguncuların mucize istemeleri üzerine Hz. Salih, Allah'ın, büyük bir kayayı yarıp içinden çıkardığı deveyi onlara göstermiş ve Allah'ın, suyu onlar ile deve arasında taksim ettiğini bildirmiştir.⁹⁹² Söz konusu ayetlere bakıldığında meal yazarlarının belirttiği gibi devenin kamu malı şeklinde yorumlamanın doğru olmadığı ortaya çıkmaktadır. Zira Hz. Salih'in peygamber olarak görevlendirildiği Semud kavmi, Allah'ın kendilerine verdiği nimetlerle nice bağ ve bahçelere sahip olup kayalardan evler yapar hale gelmişler buna mukabil zamanla tevhid inancından uzaklaşmışlardır.⁹⁹³ Hz. Salih, diğer bütün peygamberlerin yaptığı gibi kendilerine Allah'ın varlığı ve birliği konusunda tebliğde bulunmuş, kendisinin Allah tarafından gönderilen bir elçi olduğunu bildirmiştir. Semud kavminin öncelikle Allah'ın varlığına ve birliğine iman etmesi gerekmektedir. İnsanların kalplerinde tevhid ilkesi yerleşmeden onlara kamu hakkı ile ilgili herhangi bir emir vermek beyhudedir. Söz konusu deve Onun peygamberliğini desteklemek için Allah tarafından kendisine verilen bir destektir ve bu yönüyle bir mucizedir. Meallerde geçen; *“devenin sosyal destek kurumu olması, bu kurumun zekât ve sadakalar ile ayakta tutulması”* yönündeki yorumlara bakıldığında bu durumun gözden kaçtığı anlaşılmaktadır. Zira insanlara, tevhid inancını, Allah'ın elçi göndermesini ve böylelikle kendilerine mesajını ilettiğini kabul ettirmeden onlara mali yaptırım uygulamak ve onların da buna sahip çıkmalarını beklemek akıl kârı olmasa gerek. Söz konusu ayetlerin devamında deveye bir kötülük yapmaları durumunda bir azaba çarptırılacağı ve deveyi kestikleri için de inkârcıların helak edildiğinden bahsedilmesi⁹⁹⁴ söz konusu devenin sosyal dayanışma ya da yardım kuruluşu olmayıp gerçek manada bir deve olduğu açıkça görülmektedir.

⁹⁹⁰ Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 6, s. 238; Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 4, s. 988-990; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 17, s. 363-365; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 4, s. 166.

⁹⁹¹ Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 4, s. 500-502; Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 3, s. 434-436; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 13, s. 56-59; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 3, s. 182-183.

⁹⁹² Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 6, s. 237-238; Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 4, s. 990; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 17, s. 365; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 4, s. 166.

⁹⁹³ Güç, **“Salih”**, s. 32-33; Celal Kırcı, **“Semud”**, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 36, İstanbul, 2009, s. 500-501.

⁹⁹⁴ Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 2, s. 76-77; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 10, s. 487-488; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 2, s. 549-550.

2.2.5. Hz. Yunus'un Hut/Balık mucizesinin ile İlgili Saffat, 37/142. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği

Kur'an'ı Kerim'de, Yunus,⁹⁹⁵ Zünnûn⁹⁹⁶ ve Sâhibü'l-hût⁹⁹⁷ isimleriyle geçen Hz. Yunus, ayrıca kendisine vahiy indirilen,⁹⁹⁸ doğru yola sevk edilen, âlemlere üstün kılınan,⁹⁹⁹ salih¹⁰⁰⁰ ve peygamber şeklinde nitelendirilir. Kur'an'ı Kerim'e göre Allah'ın gönderdiği elçilerden olan Hz. Yunus,¹⁰⁰¹ kavmi, tebliğ ettiği vahye ve kendi peygamberliğine inanmayınca öfkelenerek oradan uzaklaşmış¹⁰⁰² ve yüklü bir gemiye binmiştir.¹⁰⁰³ Çıkan fırtınadan dolayı gemiden atılacaklar için kura çekilmiş ve kurada kendisi çıkınca denize atılmıştır. Denizde kendisini bir balık yutmuş,¹⁰⁰⁴ balığın karnında iken Allah'a dua etmiş¹⁰⁰⁵ ve Allah kendisini kurtarıp kıyıya çıkarmıştır. Ayrıca kendisini güneşten koruması ve gölge yapması için yanında kabak türünden yaprakları geniş bir yaktin bitkisi yaratılmış¹⁰⁰⁶ ve daha sonra sayıları yüz bin veya daha fazla olan kavmine yeniden peygamber olarak gönderilmiştir.¹⁰⁰⁷ Hz. Yunus'un balık mucizesi ile ilgili ifadenin geçtiği ayet şu şekildedir:

فَأَلْتَمَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ

‘‘Kendisini (büyük bir) balık yuttu. Doğrusu o (bundan önce) kınanacak bir iş yapmıştı.’’

Yunus peygamber kıssası Kur'an'ın birkaç yerinde geçmektedir. Rivayete göre, Allah, kendisini Ninova halkına ilahi vahyini ulaştırması için peygamber olarak göndermiştir. Yunus Peygamber, kavmini tevhit dinine çağırmış, buna rağmen onlar küfürlerinde ısrar etmişler ve Yunus peygamberi dinlememişlerdir. Bunun üzerine Yunus Peygamber, Allah'ın, kendilerine üç gün sonra azabını göndereceğini haber vermiş ve

⁹⁹⁵ Kur'an, Nisa Suresi, Ayet 163; En'am Suresi, Ayet 86; Yunus Suresi, Ayet 98; Saffat Suresi, Ayet 139.

⁹⁹⁶ Kur'an, Enbiya Suresi, Ayet 87.

⁹⁹⁷ Kur'an, Kalem Suresi, Ayet 48.

⁹⁹⁸ Kur'an, Nisa Suresi, Ayet 163.

⁹⁹⁹ Kur'an, En'am Suresi, Ayet 86.

¹⁰⁰⁰ Kur'an, Kalem Suresi, Ayet 50.

¹⁰⁰¹ Kur'an, Saffat Suresi, Ayet 139.

¹⁰⁰² Kur'an, Enbiya Suresi, Ayet 87.

¹⁰⁰³ Kur'an, Saffat Suresi, Ayet 40.

¹⁰⁰⁴ Kur'an, Saffat Suresi, Ayet 141-142.

¹⁰⁰⁵ Kur'an, Enbiya Suresi, Ayet 87-88; Saffat Suresi, Ayet 143-144.

¹⁰⁰⁶ Kur'an, Saffat Suresi, Ayet 145-146; Kalem Suresi, Ayet 49-50.

¹⁰⁰⁷ Kur'an, Saffat Suresi, Ayet 147.

oradan ayrılmıştır. Kavmi, Allah'ın azabının kendilerine geleceğini anlayınca Allah'a kendilerini affetmesi için yalvarmışlar ve bunun üzerine Allah da dualarını kabul edip hak ettikleri azabı onlardan kaldırmıştır. Bu durumdan haberdar olmayan Hz. Yunus ise, kavminden uzaklaşmak için bir gemiye binmiştir. Bindiği gemi dalgalara tutulunca yolcular, daha önce böylesi durumlarda yaptıkları gibi yine aralarında kura çekmeye ve kura sonucunda aralarından birini denize atmaya karar vermişlerdir. Kura Hz. Yunus'a çıkınca onu denize atmışlar ve bir balık onu yutmuştur. Balığın karnında Allah'a dua etmiş ve Allah duasını kabul edip onu kurtarmıştır.¹⁰⁰⁸

Ayette geçen ‘‘hut’’ kelimesi, Müfessirlerce *balık*¹⁰⁰⁹ şeklinde tefsir edilmiştir. Râzî, Hz. Yunus denize atıldığında Allah'ın balığa, ‘‘Onun kemiklerini kırma ve mafsallarını birbirinden koparma’’ şeklinde vahyettiğini belirtir.¹⁰¹⁰ İbn Aşur'a göre, Hz. Yunus'u yutan balık, onu dişleriyle çiğnemenen yutan bir büyük bir balıktır. Bu balığın farklı şekillerde isimlendirilmesi karanlığa taş atmaktır.¹⁰¹¹

Ayet Mealleri: Saffat, 142.

Aktaş: ‘‘O kendisini suçlayıp dururken *hût/balık onu yuttu.*’’¹⁰¹²

Cihangir: ‘‘O kınayıp dururken *balina onu yutuverdi.*’’¹⁰¹³

Çevik: ‘‘O da Allah'ın verdiği görevi bırakıp kaçmanın pişmanlığı içinde çırpınırken, *bir balık tarafından yutuluverdi.*’’¹⁰¹⁴

Dinçer: ‘‘Böylece *o deryaya dalıp gitti* ve o Melâmî'ydi.’’¹⁰¹⁵

Eliaçık: ‘‘Derken kendisini *balık yutmuştu/Asur Devlet'inin eline düşmüştü*, çünkü kınananlardan biriydi.’’¹⁰¹⁶

¹⁰⁰⁸ Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 7, s. 103-104; Zemaşşerî, **Keşşâf**, Cilt 5, s. 760-762; Râzî, **Mefâtîhu'l-Gayb**, Cilt 19, s. 11-14; Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 6, s. 451-454; Mevdudi, **Tefhimu'l-Kur'an**, Cilt 5, s. 42-43; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 4, s. 553-554.

¹⁰⁰⁹ Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 7, s. 103; Zemaşşerî, **Keşşâf**, Cilt 5, s. 760; Râzî, **Mefâtîhu'l-Gayb**, Cilt 19, s. 13; Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 6, s. 453; Mevdudi, **Tefhimu'l-Kur'an**, Cilt 5, s. 43; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 4, s. 553.

¹⁰¹⁰ Râzî, **Mefâtîhu'l-Gayb**, Cilt 19, s. 13.

¹⁰¹¹ İbn Âşûr, **Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr**, Cilt 17, s. 133.

¹⁰¹² Aktaş, **Kerim Kur'an**, s. 531.

¹⁰¹³ Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 561.

¹⁰¹⁴ Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur'an'ı-Kerim Meali**, s. 274.

¹⁰¹⁵ Dinçer, **Tevhid-i Kur'an Meali**, s. 432.

¹⁰¹⁶ Eliaçık, **Yaşayan Kur'an**, s. 388.

Firidin: “Ki kendini kıarken *onu bir balina bütün olarak yuttu.*”¹⁰¹⁷

Hulûsi: “Levmedici olduğu hâlde *balık/dünya hayatı Onu yuttu.*”¹⁰¹⁸

Kılıç: “Derken kendisini kınayıp dururken, *onu balık yutmuştu.*”¹⁰¹⁹

Mert: “*Balık onu yuttu*, bundan o sorumluydu.”¹⁰²⁰

Mihr: “*Onu hemen bir balık yuttu.* Ve o, levmedilen biriydi.”¹⁰²¹

Özdemir: “Yunus, deniz kenarında kendi kendini suçlayıp dururken, Asur ülkesinde bulunmaktan dolayı *büyük bir sıkıntı içini kapladı.*”¹⁰²²

Öztürk: “Derken, *kendisini balık yutmuştu.* O kendi kendini kınayıp duruyordu.”¹⁰²³

Sağ: “Bu yüzden *hutu/bunalımı, sıkıntısı, onu, dayanılmaz duruma sokmuştu* da, o, yaptığına pişman olmuştu.”¹⁰²⁴

Yılmaz, H. : “Sonra *O’nu açgözlülük-bunalım yutmuştu...*”¹⁰²⁵

Yılmaz, M. : “*Balık onu yuttu*, bundan o sorumluydu.”¹⁰²⁶

Yüksel: “*Balık onu yuttu*, bundan o sorumluydu.”¹⁰²⁷

Meallerin Kritiği: Ayette geçen ‘*hut*’ kelimesi için; Aktaş, Çevik, Kılıç, Mert, Mihr, Öztürk, Yılmaz M., Yüksel, ‘*balık*’; Cihangir, Firidin, *balina*; Dinçer, ‘*deryaya dalıp gitmek*’; Eliaçık, ‘*Asur Devleti’nin eline düşmek*’; Hulûsi, ‘*dünya hayatı*’; Özdemir, ‘*büyük bir sıkıntının içini kaplaması*’; Sağ, ‘*bunalım, sıkıntı*’; Yılmaz H., ‘*açgözlülük-bunalım*’ şeklinde yorumlarda bulunmuşlardır.

Yukarıda geçtiği üzere müfessirler, ayette geçen ‘*hut*’ kelimesini ‘*balık*’ şeklinde tefsir etmişler ancak Hz. Yunus’u yutan balığın hangi tür balık olduğunu açıklamamışlardır. Söz konusu balığın balina veya başka bir balık adıyla açıklanması ayetin bağlamında herhangi bir yanlışlık ortaya çıkarmamaktadır. Ancak söz konusu

¹⁰¹⁷ Firidin, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 215.

¹⁰¹⁸ Hulûsi, **Kur’an-ı Kerim Çözümü**, s. 553.

¹⁰¹⁹ Kılıç, **Türkçe Kur’an**, s. 374.

¹⁰²⁰ Mert, **Kur’an’ı Kerim’in Çevirisi**, s. 227.

¹⁰²¹ Mihr, **Kur’an-ı Kerim Meali**, s. 339.

¹⁰²² Özdemir, **Son Davet**, s. 269.

¹⁰²³ Öztürk, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 233.

¹⁰²⁴ Sağ, **Evrensel Çağrı**, s. 344.

¹⁰²⁵ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali**, s. 250.

¹⁰²⁶ Yılmaz, M., **Kur’an’a Sor**, s. 37/142.

¹⁰²⁷ Yüksel, **Mesaj**, s. 539.

kelimeyi, “*deryaya dalıp gitmek, Asur Devleti’nin eline düşmek, dünya hayatı, büyük bir sıkıntının içini kaplaması, bunalım, sıkıntı, açgözlülük*” şeklinde yorumlamak kelimenin bağlamına uymamaktadır. Zira söz konusu ayetin devamındaki ayetlerde Allah, Hz. Yunus’un tövbe etmediği takdirde balığın karnında kıyamete kadar kalacağını söylenmektedir.¹⁰²⁸ Söz konusu ayetlerde geçen bu ifade “*hut*” kelimesinin temsili olarak yorumlanmasına engel teşkil etmektedir. Ayrıca ayette geçen ve *yutmak*¹⁰²⁹ anlamına gelen “*iltekame*” lafzı da Hz. Yunus’un hakiki manada bir balık tarafından yutulduğunu göstermektedir. Ayette geçen bu lafız, Hz. Yunus’u yutan balığın “*sıkıntı, bunalım*” şeklinde temsili olarak anlaşılamayacağını göstermektedir.

Eliaçık, Saffat, 37/142. ayetin tefsirinde; balığın Asur devletini simgelediğini iddia etmektedir. Ona göre, gemidekiler polis çağırıp Yunus Peygamber’i devletin adamlarına teslim etmişler ve böylelikle O, balığın yani Asur Devleti’nin eline düşmüştür. O’nun, devletin polisi tarafından yutulup zindana atıldığını¹⁰³⁰ söylemekte ve böylelikle balığı, zindan şeklinde açıklamaktadır. Hakkı Yılmaz ise, “*hut’un/balığın*” aslında doyumsuzluğun getirdiği bunalım anlamına geldiğini iddia etmektedir.¹⁰³¹ Özdemir ise, Yunus balığından kastın yunus balığını bayrak amblemi yapan Asurlu ülkesi olduğunu Hz. Yunus’un Asurlu ülkesinde istediğini alamayınca geri döndüğünü söylemektedir.¹⁰³² İslami kaynaklara göre, Hz. Yunus’un balık tarafından yutulması ve balığın karnında iken yaptığı dua neticesinde Allah’ın O’nu kurtarması hakiki manada bir mucizedir.¹⁰³³ Peygamberleri doyumsuz/basiretsiz olmakla itham eden bu tür yorum sahiplerinin Peygamberlik anlayışlarının yanlış olduğu ortadadır. Doğrululuğu kesinleşmemiş tarihi verilere yorumlarda yer verilmesi ile ortaya çıkan bir mealin ilmi olmasını beklemek doğru değildir. Meal yazarlarınca serdedilen ve Arap dili ve tefsir kültürü ile ilgisi bulunmayan bu yorumların keyfi ve delile muhtaç olduğu açıktır.

¹⁰²⁸ Kur’an, Saffat Suresi, Ayet 143-144.

¹⁰²⁹ İbn Manzûr, *Lisanu’l-Arab*, s. 4063; Zebîdî, *Tâcu’l-Arus*, Cilt 33, s. 430.

¹⁰³⁰ Eliaçık, *Yaşayan Kur’an*, s. 388.

¹⁰³¹ Yılmaz, H., *Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali*, s. 646.

¹⁰³² Özdemir, *Son Davet*, s. 7, 269.

¹⁰³³ Taberî, *Taberî Tefsîri*, Cilt 7, s. 103-104; Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, Cilt 19, s. 13-14; Komisyon, *Kur’an Yolu*, Cilt 4, s. 552-554; Ömer Faruk Harman, “Yûnus”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 43, İstanbul, 2013, s. 598-599.

2.2.7. Hz. Meryem'in Olağanüstü Durumunun Yorumlanması

İslam'da iffeti, şahsiyeti ve üstün ahlaki nitelikleri ile yüceltilen Hz. Meryem, Hristiyanlık'ta tanrı doğuran olarak nitelenmekte ve ibadet hayatlarında önemli bir yer tutmaktadır.¹⁰³⁴ Üstün ahlakı ile önemli bir yere sahip olan Hz. Meryem, hem kendi zamanında hem de sonraki asırlarda iffeti, sadakati ile itaat ve saflığın bir simgesi olarak inanan kadınların öncüsü olmuştur.¹⁰³⁵ Kur'an'da ismiyle anılan yegâne kadın olan Hz. Meryem'im Kur'an'da geçtiği üzere babasının ismi imrandır.¹⁰³⁶ Hz. Meryem, henüz doğmadan önce babası İmran vefat etmiş, annesi de doğacak çocuğunu Beyt-i Makdis'in hizmetine adayacağını söylemiş ve Allah'a adağı karnındaki erkek çocuğunu kabul etmesi için dua ve niyazda bulunmuştur.¹⁰³⁷ Çocuğunu doğurunca Allah'a erkek çocuğu adadığını ancak kız çocuk doğurduğunu, ona Meryem adını verdiğini söylemiştir. O'nu da soyunu da, kovulmuş Şeytan'dan Allah'ın himayesine bıraktığını ifade etmiştir.¹⁰³⁸ Belli bir yaşa gelen Hz. Meryem'i Beyt-i Makdis'e götürerek din adamlarına teslim etmiş ve O'nun bakımını üstlenecek kişi için kura çekilmiş ve kura Hz. Zekeriya'ya çıkmıştır.¹⁰³⁹ Hz. Meryem, ergenlik çağına ulaştığında Hz. Zekeriya, mabette ona kalacağı bir oda inşa etmiş ve O da ailesinin yanından ayrılarak, Beyt-i Makdis'in doğu yönünde bir yere çekilmiş ve sonra da insanlara görünmemek maksadıyla kaldığı odaya bir perde çekmiştir.¹⁰⁴⁰

2.2.7.1. Al-i İmran, 3/45. ve Meryem, 19/17. Ayetlerin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği

İsa Peygamber'i, Hz. Meryem'e müjdelemek için gönderilen "*melek/ruh*" hususu Kur'an'ının Al-i İmran ve Meryem Surelerinde geçmektedir. Söz konusu ayetlere göre Hz. Meryem ailesinden ayrılıp Beyt-i Makdis'in doğu yönündeki odasında ibadetle meşgul iken Al-i İmran Suresi'nde¹⁰⁴¹ meleklerin, Meryem Suresi'nde¹⁰⁴² ise, insan şeklinde görünen ruhun kendisine bir çocuk müjdelediğinden bahsedilir. Meryem

¹⁰³⁴ Ömer Faruk Harman, "Meryem", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 29, İstanbul, 2004, s. 236.

¹⁰³⁵ Nefise Efe, "Kurtubî Tefsiri'nde Hz. Meryem", **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 48, 2008, s. 233.

¹⁰³⁶ **Kur'an**, Al-i İmran Suresi, Ayet 35; Tahrim Suresi, Ayet 12.

¹⁰³⁷ **Kur'an**, Al-i İmran Suresi, Ayet 36.

¹⁰³⁸ **Kur'an**, Al-i İmran Suresi, Ayet 36.

¹⁰³⁹ **Kur'an**, Al-i İmran Suresi, Ayet 44.

¹⁰⁴⁰ **Kur'an**, Meryem Suresi, Ayet 16-17.

¹⁰⁴¹ **Kur'an**, Al-i İmran Suresi, Ayet 35-47.

¹⁰⁴² **Kur'an**, Meryem Suresi, Ayet 16-21.

Suresi'nin önceki bölümlerinde Hz. Zekeriya ve oğlu Hz. Yahya'nın durumu anlatılırken kısır olan birinin Allah'ın bir mucizesi ile çocuk sahibi olabileceği vurgulanmıştı. Hz. Meryem ile ilgili pasaja bakıldığında ise, bakire bir kadının Allah'ın bir mucizesi ile hamile kalabileceği gözler önüne serilmektedir. Hz. Meryem mabetteki odasında ibadet ile meşgul iken bir ara Melekler O'na gelerek, Allah'ın kendisini seçip temizlediğini, dünyanın kadınlarından üstün tuttuğunu söylemişler ve Rabbine gönülden secde etmesini, rükû edenlerle birlikte rükû etmesini emretmişlerdir. Melekler, aynı zamanda Allah'ın O'na kendinden bir sözü, adı Meryem oğlu İsa olan ve dünya ve ahirette şerefli ve Allah'a yakın kılınanlardan olarak İsa Mesih'i bahsettiğini müjdelemişlerdir. Meryem oğlu İsa'nın insanlarla beşikte iken de, yetişkin iken de konuşacağını ve O'nun iyilerden olduğunu söylemişlerdir.¹⁰⁴³ Meleklerin, kendisine verdiği müjde karşısında şaşkınlığını gizleyemeyen Hz. Meryem, kendisine bir insan dokunmadığı halde nasıl çocuğu olabileceğini sormuş ve Melekler de, Allah'ın dilediğini dilediği gibi yarattığını, bir işin olmasını dilemesi ile ona sadece ol dediğini ve o işin hemen olduğunu söylemişlerdir.¹⁰⁴⁴ Bu olaydan sonra Allah, bir gün Hz. Meryem'e Cebrail'i insan şeklinde¹⁰⁴⁵ göndermiş ve Cebrail'i karşısında gören Hz. Meryem, O'na şayet Allah'tan sakınan bir ise kendisinden Rahman'a sığındığını söylemesi üzerine Cebrail, Rabbinin, O'na temiz bir oğlan bağışlamak için gönderdiği elçiden başkası olmadığını ifade etmiştir.¹⁰⁴⁶

a) Al-i İmran, 3/45. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği

إِذْ قَالَتِ الْمَلَكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ

“Melekler demişti ki: “Ey Meryem! Allah seni kendisinden bir kelime ile müjdeliyor.”

Arapça sözlüklerde “*melek*” kelimesinin kökeni farklı olmakla beraber kök anlamı itibariyle *göndermek*;¹⁰⁴⁷ *haberci*;¹⁰⁴⁸ *elçi/resul*¹⁰⁴⁹ ve *kuvvet ve iktidar sahibi*¹⁰⁵⁰ gibi

¹⁰⁴³ Kur'an, Al-i İmran Suresi, Ayet 42-43, 45-46.

¹⁰⁴⁴ Kur'an, Al-i İmran Suresi, Ayet 47.

¹⁰⁴⁵ Kur'an, Meryem Suresi, Ayet 17.

¹⁰⁴⁶ Kur'an, Meryem Suresi, Ayet 18-21.

¹⁰⁴⁷ Ferâhîdî, *el-Ayn*, Cilt 7, s. 380; Cevherî, *Sıhah*, Cilt 4, s. 1608; İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, Cilt 44, s. 3975; Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, Cilt 37, s. 48-51, 354; Kurtubî, *el-Cami*, Cilt 1, s. 262.

¹⁰⁴⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, Cilt 1, s. 302.

¹⁰⁴⁹ Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, Cilt 37, s. 51; Taberî, *Taberî Tefsîri*, Cilt 1, s. 447; İbn Âşûr, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, Cilt 1, s. 398.

¹⁰⁵⁰ Ebu'l-Beka, *Külliyat*, s. 853; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, Cilt 1, s. 302.

anamlara gelmektedir. Melek kelimesinin terim anlamı ise; meşakkatli işlere güç yetirebilen; Allah katında değerli; birden fazla kanadı olan; devamlı ibadet edip hiçbir zaman itaatten ayrılmayan; yeryüzündekiler için dua ve istiğfarda bulunan; günahsız; erkeklik ve dişilikleri olmayıp çeşitli şekillere girebilen¹⁰⁵¹ nurani ve latif cisimli varlık¹⁰⁵² şeklindedir. Kur'an'ı Kerim'de müfret, tesniye ve cem' olmak üzere farklı isim kalıplarıyla toplam seksen yedi defa geçer.¹⁰⁵³ Ayrıca bu kelime Kur'an'da hem müennes,¹⁰⁵⁴ müzekker¹⁰⁵⁵ fiil formunda hem de sıfat formunda¹⁰⁵⁶ geçmektedir. Kur'an, *meleklerin Allah'ı hamd ile tesbih ettikleri;*¹⁰⁵⁷ *ikişer, üçer, dörder kanatlı oldukları;*¹⁰⁵⁸ *asli suretiyle görülebildikleri;*¹⁰⁵⁹ *insan suretine girebildikleri;*¹⁰⁶⁰ *yorulmadıkları;*¹⁰⁶¹ *güçlü ve hızlı oldukları*¹⁰⁶² vb. özelliklerinden bahseder.

Ayette geçen “*melaiketu*” kavramı, *Melekler*¹⁰⁶³ ve *Cebrail*¹⁰⁶⁴ şeklinde tefsir edilmiştir. Râzî, Hz. Meryem'e Cebrail'i göndermenin onun için bir keramet, Hz. İsa için bir irhas olduğunu açıklamaktadır.¹⁰⁶⁵

Ayette geçen “*bi kelimetin minhu*” ibaresini, Katade, “*Allah'ın ol emri*” ve Abdullah b. Abbas, “*Hz. İsa'nın bir adı*” şeklinde açıklamışlardır.¹⁰⁶⁶ Taberî, buradaki kelimedenden maksadın “*haber ve mesaj vermek olduğunu*” söylemiştir.¹⁰⁶⁷ Söz konusu ibare ayrıca, Hz. “*İsa*”¹⁰⁶⁸ ve “*normal dışı bir yaratma işi, manalı bir eser*”¹⁰⁶⁹ şeklinde de tefsir edilmiştir.

¹⁰⁵¹ M. Sait Özervarlı, “Melek”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 29, Ankara, 2004, s. 40-42.

¹⁰⁵² Ebu'l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammedb. Ali Cürçânî, **Mücemu't-tâ'rifât**, Muhammed Sıddık el-Minşevi(tahk.), Kahire: Daru'l-Fazile, s. 193.

¹⁰⁵³ Abdalbaki, **Mu'cem**, s. 771-772.

¹⁰⁵⁴ **Kur'an**, Al-i İmran Suresi, Ayet 39-42.

¹⁰⁵⁵ **Kur'an**, Bakara Suresi, Ayet 32.

¹⁰⁵⁶ **Kur'an**, Zâriyât Suresi, Ayet 1-4; Murselât Suresi, Ayet 1-6; Nâzi'ât Suresi, Ayet 1-5.

¹⁰⁵⁷ **Kur'an**, Şura Suresi, Ayet 5; Fussilet Suresi, Ayet 39.

¹⁰⁵⁸ **Kur'an**, Fâtır Suresi, Ayet 1.

¹⁰⁵⁹ **Kur'an**, Necm Suresi, Ayet 5-7.

¹⁰⁶⁰ **Kur'an**, Hûd Suresi, Ayet 77-78; Zâriyât Suresi, Ayet 24-28.

¹⁰⁶¹ **Kur'an**, Enbiya Suresi, Ayet 19.

¹⁰⁶² **Kur'an**, Hâkka Suresi, Ayet 13-17.

¹⁰⁶³ Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 2, s. 262; Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 1, s. 940; Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 2, s. 362; Komisyon, **Kur'an Yolu**, Cilt 1, 594.

¹⁰⁶⁴ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 6, s. 304.

¹⁰⁶⁵ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 6, s. 304.

¹⁰⁶⁶ Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 2, s. 263.

¹⁰⁶⁷ Taberî, **Taberî Tefsîri**, Cilt 2, s. 263.

¹⁰⁶⁸ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Cilt 6, s. 312.

¹⁰⁶⁹ Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 2, s. 363.

Ayet Mealleri: Âli İmran, 45.

Aktaş: “*Hani Melekler: Ey Meryem! Allah, kendi tarafından bir kelime/takdir edilmiş hüküm ile seni müjdeliyor...*”¹⁰⁷⁰

Cihangir: “*Hani Melekler, Ey Meryem! Şüphesiz Allah kendinden bir kelime ile sana müjdeliyor...*”¹⁰⁷¹

Çevik: “*Melekler, Meryem’e: ‘Ey Meryem! Allah sana adı Meryem oğlu İsa Mesih diye anılacak bir erkek evlat müjdesi vermemizi emrediyor...*”¹⁰⁷²

Dinçer: “*Güçlü olan bildirdi: Ey Meryem! Muhakkak ki Allah kendinden bir tecelliyi sana müjdeler...*”¹⁰⁷³

Eliaçık: “*Melekler; Ey Meryem! Allah seni kendisinden bir ses olacak bir çocuk ile müjdeliyor...*”¹⁰⁷⁴

Firidin: “*... Ey Meryem! Kesinlikle Allah sana O’ndan bir kelimeyi... Müjdeler...*”¹⁰⁷⁵

Hulûsi: “*Hani melâike Meryem’e şöyle demişti: Allah kendisinden bi-kelimeyi sana müjdeliyor...*”¹⁰⁷⁶

Kılıç: “*Bir de melekler şöyle demişti; Ey Meryem, Allah seni, kendisinden gelen bir sözle müjdeliyor...*”¹⁰⁷⁷

Mert: “*Melekler demişti ki: Meryem, Allah seni kendisinden bir söz ile müjdeliyor...*”¹⁰⁷⁸

Mihr: “*Melekler şöyle demişlerdi: Ey Meryem! Muhakkak ki Allah, kendisinden bir kelime ile seni müjdeliyor...*”¹⁰⁷⁹

Özdemir: “*Ya Meryem, Allah seni verilmiş bir kararın/kelimenin haberi ile de müjdeliyor.*”¹⁰⁸⁰

¹⁰⁷⁰ Aktaş, **Kerim Kur’an**, s. 60.

¹⁰⁷¹ Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 72.

¹⁰⁷² Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur’an’ı-Kerim Meali**, s. 89.

¹⁰⁷³ Dinçer, **Tevhid-i Kur’an Meali**, s. 69.

¹⁰⁷⁴ Eliaçık, **Yaşayan Kur’an**, s. 840-841.

¹⁰⁷⁵ Firidin, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 25.

¹⁰⁷⁶ Hulûsi, **Kur’an-ı Kerim Çözümü**, s. 97.

¹⁰⁷⁷ Kılıç, **Türkçe Kur’an**, s. 62.

¹⁰⁷⁸ Mert, **Kur’an’ı Kerim’in Çevirisi**, s. 30.

¹⁰⁷⁹ Mihr, **Kur’an-ı Kerim Meali**, s. 40.

¹⁰⁸⁰ Özdemir, **Son Davet**, s. 494.

Öztürk: “Bir de, *melekler şöyle demişti*: Ey Meryem! Allah seni, kendisinden *bir kelimeyle muştuluyor*.”¹⁰⁸¹

Sağ: “Ey Meryem! Allah, kendisinden *bir kelimeyle seni müjdeliyor*; ...”¹⁰⁸²

Yılmaz, H. : “*Hani bir zaman haberci ayetler*: Ey Meryem! Allah seni, kendisinden *bir kelimeyle müjdeliyor*...”¹⁰⁸³

Yılmaz, M. : “*Melekler demişti ki*: Meryem, Allah seni kendisinden *bir söz ile müjdeliyor*...”¹⁰⁸⁴

Yüksel: “*Melekler demişti ki*: Meryem, Allah seni kendisinden *bir söz ile müjdeliyor*...”¹⁰⁸⁵

Meallerin Kritiği: Meallere bakıldığında Hakkı Yılmaz haricindeki bütün meallerin “*melek*” kelimesini sözlük anlamıyla açıkladıkları görülmektedir. Bu durum onların meleği doğaüstü bir varlık olarak kabul ettiklerini göstermektedir. Meleği bir varlık olarak kabul etmeyen Hakkı Yılmaz ise, “*melek*” kelimesini, “*haberci ayetler*” şeklinde açıklamıştır. Melek olarak kabul edilen varlığın aslında doğada bulunan maddi ve enerjik tüm güçleri ifade ettiğini belirten¹⁰⁸⁶ yazar, ayrıca melek kelimesini yönetim kudreti şeklinde yorumlamış ve meleklerin haber verici olmasını, Kur’an ayetlerinin müteşabih anlamlarının, insanlar üzerinde yarattığı etkiler olduğunu iddia etmektedir.¹⁰⁸⁷

Kur’an, meleklerin varlığına iman edilmesini gerektiğini¹⁰⁸⁸ bildirir. İmanın konusu olan meleklerin varlığını inkâr etmek herhangi bir iman esasını inkâr etmekle eşdeğerdedir.¹⁰⁸⁹ Melekleri inkâr eden kimse otomatik olarak ilahi vahyi, peygamberlik makamını ve kıyameti de inkâr etmiş olmaktadır.¹⁰⁹⁰ Meleklerle iman konusu hadislerde imanın, olmazsa olmaz şartlarından biri kabul edilmektedir. “*Cibril Hadisi*” olarak meşhur olan rivayette Hz. Peygamber’in kendisine “*iman nedir?*” diye soran Cebrail’e,

¹⁰⁸¹ Öztürk, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 449.

¹⁰⁸² Sağ, **Evrensel Çağrı**, s. 606.

¹⁰⁸³ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali**, s. 453.

¹⁰⁸⁴ Yılmaz, **Kur’an’a Sor**, Mesut, s. 3/45.

¹⁰⁸⁵ Yüksel, **Mesaj**, s. 66.

¹⁰⁸⁶ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali**, s. 630.

¹⁰⁸⁷ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Meali**, s. 648-649.

¹⁰⁸⁸ **Kur’an**, Nisa Suresi, Ayet 136.

¹⁰⁸⁹ Taberî, **Taberî Tefsiri**, Cilt 4, s. 146.

¹⁰⁹⁰ Abduh, **Tefsirül Menar**, Cilt 3, s. 144.

“*iman: Allah’a meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ahiret gününe ve kadere imandır*” şeklinde cevap vermesi bu durumu teyit etmektedir.¹⁰⁹¹

Bize göre, buradaki “*melaiketun*” kelimesini “*elçi/resul*” şeklinde açıklamak daha doğru görülmektedir. Zira ayette sözü edilen “*melaike*” Hz. Meryem’e Hz. İsa’yı müjdelemek için gönderilmişlerdir. Söz konusu varlık Allah’tan aldığı bir mesajı Hz. Meryem’e iletmekte ve Ona bir çocuk verileceğini vahyetmektedir. Bu mesaj, Hz. İsa’nın peygamberliği ve Allah’ın kendisini çeşitli mucizeler ile desteklemesi ile yakından ilgilidir. Ayrıca Kur’an, birçok yerde bu varlıkların özelliklerine, sıfatlarına, görevlerine ve insanoğlu ile münasebetlerine değinmiştir. Meleği bir varlık olarak inkâr edip melekleri, Allah’ın birer gücü, melekesi, doğadaki enerjik güçler şeklinde açıklamak, Kur’an’ın, söz konusu varlıklar hakkında ortaya koymuş olduğu malumata aykırı görünmektedir.

b) Meryem, 19/17. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği

فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا

“*Onlarla kendi arasına bir perde çekmişti. Derken, ona ruhumuzu gönderdik; ruh ona tam bir insan şeklinde göründü.*”

Ayette geçen “*ruh*” kelimesi sözlükte, *bedene hayat veren şey*,¹⁰⁹² *nefs*,¹⁰⁹³ *can*,¹⁰⁹⁴ *nefes*,¹⁰⁹⁵ *vahiy*,¹⁰⁹⁶ *Kur’an*,¹⁰⁹⁷ *cebrail*,¹⁰⁹⁸ *melek*,¹⁰⁹⁹ *rüzgâr*,¹¹⁰⁰ *ferahlık*¹¹⁰¹ vb.

¹⁰⁹¹ Buhârî, İman, 36.

¹⁰⁹² Ferâhîdî, *el-Ayn*, Cilt 2, s. 160; 224; Ezherî, *Tehzibu’l-Luğa*, Cilt 5, s. 224; İbn Manzûr, *Lisanu’l-Arab*, Cilt 2, s. 461-462; Zebîdî, *Tâcu’l-Arus*, Cilt 7, s. 407-408.

¹⁰⁹³ Ferâhîdî, *el-Ayn*, Cilt 2, s. 160; Ezherî, *Tehzibu’l-Luğa*, Cilt 5, s. 223; İbn Manzûr, *Lisanu’l-Arab*, Cilt 2, s. 462; Zebîdî, *Tâcu’l-Arus*, Cilt 7, s. 407.

¹⁰⁹⁴ Ezherî, *Tehzibu’l-Luğa*, Cilt 5, s. 224.

¹⁰⁹⁵ Zebîdî, *Tâcu’l-Arus*, Cilt 7, s. 409.

¹⁰⁹⁶ Ezherî, *Tehzibu’l-Luğa*, Cilt 5, s. 225; İbn Manzûr, *Lisanu’l-Arab*, Cilt 2, s. 462-463; Zebîdî, *Tâcu’l-Arus*, Cilt 7, s. 408.

¹⁰⁹⁷ Cevherî, *es-Sıhah*, Cilt 1, s. 367; İbn Manzûr, *Lisanu’l-Arab*, Cilt 2, s. 462-463; Zebîdî, *Tâcu’l-Arus*, Cilt 7, s. 408.

¹⁰⁹⁸ Ferâhîdî, *el-Ayn*, Cilt 2, s. 160; Ezherî, *Tehzibu’l-Luğa*, Cilt 5, s. 224; Cevherî, *es-Sıhah*, Cilt 1, s. 367; İbn Manzûr, *Lisanu’l-Arab*, Cilt 2, s. 463; İbn Fâris, *Mekâyisu’l-Luğâ*, s.454-457; Zebîdî, *Tâcu’l-Arus*, Cilt 7, s. 409-410.

¹⁰⁹⁹ Ferâhîdî, *el-Ayn*, Cilt 2, s. 160; Ezherî, *Tehzibu’l-Luğa*, Cilt 5, s. 224; İbn Manzûr, *Lisanu’l-Arab*, Cilt 2, s. 462-463; Zebîdî, *Tâcu’l-Arus*, Cilt 7, s. 410.

¹¹⁰⁰ Ezherî, *Tehzibu’l-Luğa*, Cilt 5, s. 216; Cevherî, *es-Sıhah*, Cilt 1, s. 368; İbn Manzûr, *Lisanu’l-Arab*, Cilt 2, s. 462-463; Zebîdî, *Tâcu’l-Arus*, Cilt 7, s. 411,413-414.

¹¹⁰¹ Zebîdî, *Tâcu’l-Arus*, Cilt 7, s. 410.

anlamlara gelmektedir. Ayette geçen *ruh* kelimesi, Vucuh-Nezair¹¹⁰² ve tefsir eserlerinde¹¹⁰³ *Cebrail* şeklinde tefsir edilmiştir.

Ayette geçen “*seviyy*” kelimesi için, Zemahşerî, “*yaratılışı düzgün, insani şekil itibariyle hiçbir eksiği kusuru olmayan kimse ya da güzel suretli, düzgün yaratılışlı kişi*” açıklamasında bulunmakta ve konuşmasını anlaması ve kendinden korkup kaçmaması için meleğin, Hz. Meryem’e insan suretinde görüldüğünü söylemektedir.¹¹⁰⁴ Kurtubi’ye göre, *Cebrail*’in insan şeklinde Hz. Meryem’e görünmesi O’nun, *Cebrail*’i asıl hüviyetiyle görececek güçte olmaması sebebiyledir.¹¹⁰⁵

Ayet Mealleri: Meryem 17.

Aktaş: “... O zaman, ona *ruhumuzu gönderdik*. Ona *normal bir beşer yapısında temessül etti/göründü*.”¹¹⁰⁶

Cihangir: “... Biz de, ona *ruhumuzu göndermiştik* de ona *tam bir insan şeklinde görünmüştü*.”¹¹⁰⁷

Çevik: “... Biz de ona *vahiy meleğini düzgün, güvenilir bir insan görüntümünde gönderdik*...”¹¹⁰⁸

Dinçer: “Sonra da tüm sûretleri tutan o sûrete sarıldı. Böylece *ruhumuzdan kendine üflediğimizi anladı*. Böylece tüm beşeriyeti bir birlik içinde tutan, *şekil ve sûrete bürünenin O olduğunu anladı*.”¹¹⁰⁹

Eliaçık: “... Derken kendisine *ruhumuzu gönderdik*. Ona *düzgün bir insan şeklinde göründü*.”¹¹¹⁰

Firidin: “Ona *ruhumuzdan gönderdik* ki onun için *tam bir beşer benzerliği sergiledi*.”¹¹¹¹

¹¹⁰²Mukâtil bin Süleymân, **el-Vucuh ve’n-Nezâir fil-Kur’an’il-Azim**, s.205-207; Nisâburî, **Vücûhu’l-Kur’an**, s. 252; Damâğânî, **el-Vücûh ve’n-Nezâir li Elfâzi Kitâbillehi’l-Azîz**, s. 213; İbnu’l-Cevzi, **Nüzhetü’l-a’yuni’n-Nevazir İlmu’l-Vücûh ve’n-Nezâir**, s. 321-324.

¹¹⁰³ Mukatil, **Tefsir-i Kebir**, Cilt 2, s. 623; Kurtubî, **el-Cami**, Cilt 11, s. 18; Taberî, **Taberî Tefsiri**, Cilt 5, s. 402; Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 4, s. 156; Râzî, **Mefâtihu’l-Gayb**, Cilt 15, s. 308; İbn Âşûr, **Tefsiru’t-tahrîr ve’t-tenvîr**, Cilt 16, s. 80; Komisyon, **Kur’an Yolu**, Cilt 3, 596.

¹¹⁰⁴ Zemahşerî, **Keşşâf**, Cilt 4, s. 154.

¹¹⁰⁵ Kurtubî, **el-Cami**, Cilt 11, s. 18.

¹¹⁰⁶ Aktaş, **Kerim Kur’an**, s. 342.

¹¹⁰⁷ Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 364.

¹¹⁰⁸ Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur’an’ı-Kerim Meali**, s. 139.

¹¹⁰⁹ Dinçer, **Tevhid-i Kur’an Meali**, s. 289.

¹¹¹⁰ Eliaçık, **Yaşayan Kur’an**, s. 283.

¹¹¹¹ Firidin, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 141.

Hulûsi: “... Ona *ruhumuzu (ilmi suret-dalga-data yapı) irsâl ettik de, Ona tam beşer olarak göründü.*”¹¹¹²

Kılıç: “... *Biz de meleğimizi gönderdik de o, ona tam bir insan biçiminde görünmüştü.*”¹¹¹³

Mert: “... *Bu durumda ona ruhumuzu gönderdik ve önünde mükemmel bir insan olarak biçimlendi.*”¹¹¹⁴

Mihr: “... O zaman ona *ruhumuzu (Ruh’ül Kudüs) gönderdik. Ona normal bir beşer suretinde göründü.*”¹¹¹⁵

Özdemir: “... Biz de *ruhumuzu ona göndermiştik de o kendisine sapasağlam bir insan şeklinde görünmüştü.*”¹¹¹⁶

Öztürk: “... Biz ona, vahyimizi iletmek üzere bir görevli meleğimizi göndermiştik. Vahyi getiren elçi melek, *Meryem’e centilmen bir insan olarak görünmüştü.*”¹¹¹⁷

Sağ: “... Biz *ruhumuzu/mesajımızı, elçimiz Zekeriyya ile Meryem’e gönderdik; böylece Zekeriyya, ona aynı durumdaki bir beşeri misal olarak anlattı.*”¹¹¹⁸

Yılmaz, H. : “...Biz ona *ruhumuzu/ilahi mesajımızı gönderdik, sonra ruhumuzu/mesajlarımızı getiren elçi, Meryem’e mükemmel bir beşerî örnek verdi.*”¹¹¹⁹

Yılmaz, M. : “... Ona *ruhumuzu gönderdik ve önünde mükemmel bir insan olarak biçimlendi.*”¹¹²⁰

Yüksel: “Bu durumda ona *ruhumuzu gönderdik ve önünde mükemmel bir insan olarak biçimlendi.*”¹¹²¹

Meallerin Kritiği: Ayette geçen ‘*ruhumuz*’ ifadesini, Aktaş, Cihangir, Eliaçık, Firidin, Mert, Özdemir, Yılmaz M. ve Yüksel aynıyla açıklarken; Çevik, Kılıç, Mihr ve Öztürk, bahsi geçen ifadeyi ‘*melek/vahiy meleği*’ şeklinde açıklamışlardır. Bu yorumlar

¹¹¹² Hulûsi, *Kur’an-ı Kerim Çözümü*, s. 373.

¹¹¹³ Kılıç, *Türkçe Kur’an*, s. 251.

¹¹¹⁴ Mert, *Kur’an’ı Kerim’in Çevirisi*, s. 151.

¹¹¹⁵ Mihr, *Kur’an-ı Kerim Meali*, s. 223.

¹¹¹⁶ Özdemir, *Son Davet*, s. 125.

¹¹¹⁷ Öztürk, *Kur’an’ı Kerim Meali*, s. 107.

¹¹¹⁸ Sağ, *Evrensel Çağrı*, s. 154.

¹¹¹⁹ Yılmaz, H., *Necm Necm Kur’ân’ın Türkçe Meâli*, s. 127.

¹¹²⁰ Yılmaz, M., *Kur’an’a Sor*, s. 19/17.

¹¹²¹ Yüksel, *Mesaj*, s. 360.

hem ayetteki kavramlara hem de tefsirlerde geçen açıklamalara uygundur. Ancak söz konusu ifadeyi Sağ ve Yılmaz H., “*ruhumuzu/mesajımızı*” şeklinde yorumlamışlardır. “*Ruhu/mesajı*” ileten kişiyi Hz. Zekeriya ya da başka bir elçi şeklinde açıklarlarken; “*seviyy*” kelimesini ise, “*örnek verme*” şeklinde yorumlamışlardır.

Hz. Meryem’in, mucizevi bir biçimde hamile kalması hususu ile ilgili ayetlere bakıldığında söz konusu müjdeyi iletenin Hz. Zekeriya olmadığı açığa çıkmaktadır. Zira bu ayetlerden birinde Hz. Meryem, o elçiye, eğer sakınanlardan ise kendisinden Rahman’a sığındığını söylemektedir. Hz. Meryem, bu ifadeyi ancak gönderilen elçinin kendisine bir şey yapması konusunda korku duyması halinde kullanması mümkündür. Bu ifadeyi Hz. Zekeriya için kullanamaz çünkü kendisinden sorumlu olan Hz. Zekeriya’yı çocukluğundan itibaren tanıdığı bilinmektedir. Yukarıda geçtiği üzere “*beşeren seviyya*” kelimesi, Hz. Meryem’in korkup çekinmemesi için Ona gönderilen meleğin yaratılış itibarıyla tam bir “*beşer/insan*” olması şeklinde açıklanmıştır.

Ruh kelimesi, kullanım yerine göre birden çok anlama gelebilir bize göre söz konusu kelime bu ayette “*vahiy meleği*” anlamına gelmektedir. Zira sonraki ayetlerde Hz. Meryem ile ruh arasında geçen konuşmalar onun vahiy meleği olduğunu açıkça göstermektedir.

2.2.7.2. Meryem, 19/22. Ayetin Değerlendirmesi ve Meallerin Kritiği

فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَدَّتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا

“*Derken Meryem ona hamile kaldı, işte bu sebeple karnında bebeği ile uzak bir yere çekildi.*”

Hz. Meryem’e “*ruh*” üfürülmesi ve akabinde hamile kalması hususu, Enbiya, 21/91 ve Tahrim, 66/12 ayetlerinde geçmektedir. Hz. Meryem’e üfürüldüğü söylenen ruh, *can*;¹¹²² *hayat verme-diriltme*¹¹²³ şeklinde tefsir edilmiştir. Râzî, “*biz ona ruhumuzu üflemiştik*” ifadesini, biz o ruhu, Meryem’deki İsa’ya üfledik. Yani İsa’yı Meryem’in karnında dirilttik, hayat verdik şeklinde açıklamıştır.¹¹²⁴

¹¹²² Zemahşerî, *Keşşâf*, Cilt 4, s. 480.

¹¹²³ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, Cilt 16, s. 224.

¹¹²⁴ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, Cilt 16, s. 224.

Hız. Meryem, kendisine ruh üfürülmesinden sonra Allah'ın bir mucizesi olarak Hz. İsa'ya hamile kalmış ve o haliyle uzak bir yere çekilmiştir. Çocuğunu doğurduktan sonra onu alıp kavmine getirmiş ve kavminin kendisini kötülemesi üzerine onlara cevap vermesi için, çocuğa işaret etmiştir. Kundaktaki çocuk annesinin bu zor durumu karşısında dile gelmiş ve Allah'ın kulu olduğunu; Allah'ın, kendisine kitap verip Peygamberlik görevi verdiğini; nerede olursam olsun kendisini mübarek kıldığını; Allah'ın, kendisine yaşadığı müddetçe namaz kılmasını, zekât vermesini ve annesine iyi davranmasını emrettiğini bildirmiştir. Ayrıca Allah'ın kendisini bedbaht bir zorba kılmadığını; doğduğu gün, öleceği gün ve dirileceği gün kendisine selâm olsun¹¹²⁵ dendiğini bildirmiştir.

Ayet Mealleri: Meryem, 19/22

Aktaş: “*Ona hamile kaldı ve gözden uzak bir yere çekildi.*”¹¹²⁶

Cihangir: “*Böylece Meryem gebe kaldı ve onunla uzak bir yere çekildi.*”¹¹²⁷

Çevik: “*İşte böylece ilahi takdir gereği hamile kalmış olan Meryem, insanlardan uzak bir yere çekildi.*”¹¹²⁸

Dinçer: “*Böylece onu yükledi, sonra da o yüklendiğiyle uzak bir mekâna çekildi.*”¹¹²⁹

Eliaçık: “*Böylece ona gebe kaldı ve onunla uzak bir yere çekildi...*”¹¹³⁰

Firidin: “*Ki ona hamile kaldı da onunla diğer öte tarafa çekildi.*”¹¹³¹

Hulûsi: “*(Meryem) Ona (İsa'ya) hamile kaldı. Onunla uzak bir bölgeye çekildi.*”¹¹³²

Kılıç: “*Ardından o ona gebe kaldı. Sonra da uzak bir yere çekildi.*”¹¹³³

Mert: “*Ona gebe kalınca onunla uzak bir bölgeye çekildi.*”¹¹³⁴

¹¹²⁵ **Kur'an**, Meryem Suresi, Ayet 30-34.

¹¹²⁶ Aktaş, **Kerim Kur'an**, s. 342.

¹¹²⁷ Cihangir, **Sonsuz Rahmet**, s. 364.

¹¹²⁸ Çevik, **Nüzul Sırasına Göre Kur'an'ı-Kerim Meali**, s. 139.

¹¹²⁹ Dinçer, **Tevhid-i Kur'an Meali**, s. 289.

¹¹³⁰ Eliaçık, **Yaşayan Kur'an**, s. 283.

¹¹³¹ Firidin, **Kur'an'ı Kerim Meali**, s. 142.

¹¹³² Hulûsi, **Kur'an-ı Kerim Çözümü**, s. 374.

¹¹³³ Kılıç, **Türkçe Kur'an**, s. 251.

¹¹³⁴ Mert, **Kur'an'ı Kerim'in Çevirisi**, s. 151.

Mihr: “*Böylece ona hamile kaldı. Bundan sonra onunla uzak bir mekâna (yere) çekildi.*”¹¹³⁵

Özdemir: “*Meryem, çocuğa hamile kalınca, o haliyle tüm gözlerden iyice uzak bir yere gitti.*”¹¹³⁶

Öztürk: “*Ona gebe kaldı. Ardından da onunla uzak bir mekâna çekildi.*”¹¹³⁷

Sağ: “*Nihayet Meryem ona hamile oldu ve o haliyle gözlerden uzak bir yere götürüldü*”¹¹³⁸

Yılmaz, H. : “*Sonunda Meryem/delikanlıya hamile kaldı. Sonra da o’nunla uzak bir yere kaçtı gitti.*”¹¹³⁹

Yılmaz, M. : “*Ona gebe kalınca onunla uzak bir bölgeye çekildi.*”¹¹⁴⁰

Yüksel: “*Ona gebe kalınca onunla uzak bir bölgeye çekildi.*”¹¹⁴¹

Meallerin Kritiği: Meallere bakıldığında Hz. Meryem’in hamile kalması hususunda serdedilen yorumlarda herhangi bir farklılık olmamakla beraber Hz. Meryem’in hamile kalma şekli ile ilgili aşırı olarak nitelendirilebilecek yorumlara rastlanmaktadır. Eliaçık, ayetin tefsirinde; “*Meryem rüyasında kendisine bir çocuk vermek isteyen bir beşeri görüp bu durumu evlenmesi gerektiğine yoruyor. Kendisi mabede adanmış bir rahibe olduğundan tapınak kurallarınca evlenmesi mümkün olmadığı için gördüğü rüya neticesinde marangoz Yusuf ile gizlice evlenip gebe kaldığı*” yorumunu yaptıktan sonra Hz. Meryem’in başka bir ihtimalle bakire doğumu yapmış olabileceğini iddia etmektedir. Eliaçık, “*Meryem rüyasında düzgün (genç, yakışıklı) bir erkekle ilişkiye girdiğini görüp rahmindeki yumurtacığı harekete geçirmiş olabilir*”¹¹⁴² demektedir.

Melekler ile Hz. Meryem arasında geçen konuşmalar meal yazarının iddia ettiği gibi bir rüya olmadığını açıklar mahiyettedir. Eliaçık, Hz. Meryem’in tapınak tarafından kabul edilmeyen (resmi olmayan) evlilik yaptığını iddia etmektedir. Oysa Hz. Meryem,

¹¹³⁵ Mihr, **Kur’an-ı Kerim Meali**, s. 223.

¹¹³⁶ Özdemir, **Son Davet**, s. 126.

¹¹³⁷ Öztürk, **Kur’an’ı Kerim Meali**, s. 107.

¹¹³⁸ Sağ, **Evrensel Çağrı**, s. 155.

¹¹³⁹ Yılmaz, H., **Necm Necm Kur’ân’ın Türkçe Meâli**, s. 127.

¹¹⁴⁰ Yılmaz, M., **Kur’an’a Sor**, s. 19/22.

¹¹⁴¹ Yüksel, **Mesaj**, s. 361.

¹¹⁴² Eliaçık, **Yaşayan Kur’an**, s. 283-284.

Al-i İmran 3/47. ayetinde melek, kendisine çocuk müjdelediğinde açıkça “*bana bir beşer dokunmamışken*” ifadesini kullanmaktadır. Bu ifade Bakara 2/237. ayette geçtiği üzere “*helal nikâh*” anlamına gelmektedir. Hz. Meryem, bu ifadenin cinsel ilişki anlamına geleceğini bilecek kadar helal ve haramları biliyordu.¹¹⁴³ Ayrıca Meryem 19/20. ayetinde “*bana bir beşer dokunmamışken*” ifadesine ek olarak “*ben iffetsiz bir kadın değilim*” ifadesini de kullanması Hz. Meryem’in resmi olsun ya da olmasın herhangi bir evlilik yapmadığını, Hz. İsa’ya hamile kalmasının tamamen mucize eseri olduğunu açıkça göstermektedir. Hz. İsa’nın babasız bir şekilde dünyaya gelmesi kün emrinin neticesinde vasıtasız bir şekilde olmuştur.¹¹⁴⁴ “*Allah nezdinde İsa’nın durumu Âdem’in durumu gibidir*”¹¹⁴⁵ ayeti bağlamında Hz. Âdem’in hem annesiz hem de babasız yaratılması imkânsız olmadığına göre Hz. İsa’nın babasız yaratılması da imkânsız değildir.¹¹⁴⁶ Canlı hayatın oluşması bütün aşamalarıyla beraber bir mucizedir. Ancak Hz. İsa’nın yaratılışı normal seyrin dışında olduğu için onun mucize oluşuna ayrıca değinilmiştir.¹¹⁴⁷ Meal yazarı ayrıca bir kadının bir erkekle cinsel ilişkiye girmeden, ya da herhangi harici bir müdahale olmadan kendi kendine hamile kalabileceğini bunun da örneklerinin olduğunu iddia etmektedir. Eliaçık’ın mucizeyi kabul etmemek için modern tıp bilgisinin de dışına çıkılma pahasına yaptığı bu tür indi yorumların bilgiye dayalı herhangi bir referansı bulunmamaktadır.

¹¹⁴³ Kurtubî, *el-Cami*, Cilt 11, s. 19.

¹¹⁴⁴ Maturidî, *Kitabu’t-Tevhid*, Cilt 2, s. 338.

¹¹⁴⁵ *Kur’an*, Al-i İmran Suresi, Ayet 59.

¹¹⁴⁶ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, Cilt 6, s. 313.

¹¹⁴⁷ Maturidî, *Kitabu’t-Tevhid*, Cilt 10, s. 48.

SONUÇ

Arapça bilmeyen insanlara Kur'an'ı anlatma ihtiyacı, Kur'an tercümelerinin ortaya çıkmasındaki en önemli etkidir. Bu ihtiyacı karşılamak üzere günümüze kadar sayısız Kur'an tercümesi yapılmış ve halen yapılmaya devam etmektedir. Kur'an ilk olarak miladi 10. asırda bir grup âlim tarafından Farsçaya tercüme edilmiş, bu tarihten günümüze kadar da sayısız dünya dillerine tercüme edilmiştir. Bu meyanda Kur'an'ın Anadolu ve Osmanlı Türkçesinde neşri de gerçekleştirilmiştir. Kur'an Türkçeye tercümesi, Arapça bilmeyen insanlara Kur'an'ı ulaştırma amacına binaen yapılmakta iken zamanla ulusçuluk hareketlerinin de etkisiyle Türkçe Kur'an ideolojisinin gölgesinde kalmış ve ülkemizde bu yönde birçok Kur'an tercümesi yapılmıştır.

Kur'an'ın başka dillere tercümesi zamanla normal bir ilmî faaliyete dönüşmüş ise de onun bir başka dile tam anlamıyla tercüme edilip edilmeyeceği tartışması öteden beri var olagelmıştır. Tercüme edilen metnin Kur'an ile karıştırılması tehlikesi ve Kur'an'ın tam bir tercümesinin yapılmasının imkânsızlığı düşüncesi, ciddi pek çok ilim adamının tercüme fikrine karşı çıkmasına sebep olmuştur. Elmalılı Hamdi Yazır, Kur'an tercümelerinin hiçbir zaman Kur'an'ın tamamının yerini tutamayacağı, belki sadece bir tercihler bütününden ibaret olacağı düşüncesinden hareketle 'Kuran tercümesi' yerine 'Kuran meali' kavramının kullanılmasının daha doğru olacağını ileri sürmüştür. Elmalılı'nın bahse konu hassasiyeti son derece saygın olsa da bu hassasiyetin Kuran tercümelerindeki sorunları ortadan kaldırmada bir etkisinin olmadığı malumdur. Hatta tercümeden ziyade bir tercihler manzumesi anlamına gelen meal kavramının bazı mütercimlerin tercüme esnasında son derece rahat hareket etmelerine bir gerekçe teşkil ettiğini söylemek dahi abartı olmaz.

Kur'an'ı tercüme edecek kimsenin takip etmesi gereken bazı usuller, uyması gereken bazı kurallar vardır. Her şeyden önce mütercimin Kur'an'ı bütüncül bir gözle okuması, güçlü bir Kur'an kültürüne sahip olması beklenir. Bunu yapabilmesi için de Kur'an metni ile doğrudan bağlantılı olan Arapçayı, Kur'an'ın nuzül tarihini ve Kur'anî kavramların zaman içinde kazandığı yeni anlamları bilmesi gerekir. Bir Kur'an mealinin başarılı olabilmesi ya da tercümenin en az hata ile yapılması için mütercimin İslami ilimlerde geniş bir ilmi müketesebata sahip olması şarttır. Yeterli gelir mi? Elbette hayır. Müterciminin Arapçanın yanı sıra tercüme edeceği dili de mükemmel manada bilmesi

icap eder. Esefle belirtmek isteriz ki çalışmaya konu edindiğimiz meallerin önemli bir kısmında bu usuller ve esaslar ile uzlaştırılması imkansız olan pek çok hata vardır.

Her ne kadar elimizdeki meallerin bir kısmında maddi hata kabilinden -ve düzeltilebilir türden- şekilsel hatalar bulunsa da Türkçe meallerde üzerinde durulması gereken en riskli tercüme, meal yazarının Kur'an metnini kendi ideolojik angajmanları doğrultusunda aşırı yoruma tabi tutmasıdır. Kur'an'ın ne dediğinden ziyade Kur'an'a neyi söyletebilirim mantığına dönüşen bu tür ideolojik tercihler yorumda aşırılığa verilebilecek örneklerdendir. Bu meyandaki meallere dair yüzeysel bir okuma dahi iddiamızın güçlü dayanakları olduğunu gösterecektir.

Kuran metnini yoran, sahip olduğu anlamların ötesinde anlamlar yüklenmeye zorlayan aşırı yorum örneklerini ihtiva eden Türkçe Kur'an meallerinin bir kısmının bir yüksek lisans tezinde ele alınmasının haklı sebepleri vardır. Söz konusu meallerin ülkemizde yaygın biçimde satışının yapılması, hatta bir kısmının ücretsiz dağıtılması ve en önemlisi sanal ortamlarda bu meallere lalettayin ulaşılabilmesi bu gerekçelerin en önemlilerindedir. Tezde delillendirmeye çalıştığım hususların göz önüne alınması ve bundan sonrası için meal yazımında ve mevcut meallerin okunmasında mülahazalarımın dikkate alınması tezin gerçek amacına ulaştığını gösterecektir.

1980 sonrasında neşredilen Türkçe Kur'an meallerinde aşırı yorum örneği olarak ele alıp incelediğimiz tüm mütercimlerde ortak hatalar diyebileceğimiz bazı hususlar bulunmaktadır. Ancak tezde detaylarıyla anlatılan konular içinde bize göre iki önemli husus diğer tüm bakış açılarından daha da sorunludur. Bu iki yaklaşımın ikincisi aslında ilkinin doğal bir sonucu olarak tezahür etmektedir:

Kur'an'ın günümüze değil, çoğunlukla indiği döneme hitap ettiği ve o dönemin toplumsal teamüllerine cevap verdiği ve bu sebeple söz konusu hükümlerin ancak o dönemin şartları çerçevesinde uygulanabileceği, dolayısıyla bu hükümlerin günümüze hitap etmediği şeklindeki tarihselci bakış açısı ideolojik angajmanların ilki ve en sorunlusudur. Bu perspektifi din anlayışının merkezine oturtan mütercimler ayetleri İslami ilimler açısından nevzuhur bu metot doğrultusunda tercüme etmeye çalışmış ve ikinci maddede görüleceği üzere geleneğimize yabancı manaların İslam düşünce atlasının her sayfasına bulaşmasına neden olmuştur.

İkinci olarak tarihselci bakış açısının son üç asırdır dini meselelerimizi seküler bir kafa yapısıyla vülgarize etmesi, dini ilimlerde özgür tartışma alanlarını kapatan bir ilmî despotizme dönüşmesi ve bilahere muasır batı toplumunun fende, teknolojiye, ekonomide, sosyal bilimlerde ve daha nice alanda gerçekleştirmiş olduğu görece başarıların doğu toplumlarının gözünü kamaştıran bir hayat konforuna evrilmesi, Müslüman toplumların hayat nizamı, sosyo-kültürel ilişkilerini düzenleyen kurallar bütünü ve nihayet uhrevî anlamda cezai müeeyyidelerin mihenk taşı olan onlarca ayeti ve bu ayetlerdeki ahkamı içi boş, işlevsiz teroiler yumağına dönüştürmüştür. İçki, faiz, miras gibi doğrudan ümmetin güncelini ve pratiğini tanzim eden içerikler tarihselci yaklaşımın her şeyi silindir gibi ezen tahakkümü altında bugüne hitap etmeyen ayetler şeklinde karşılık bulabilmiştir. Özellikle kıssalar, uhrevî cezalar gibi zahiri anlamlarıyla tercüme edildiğinde İslam'ın akla, mantığa ve modern dönem insanının kabullerine aykırıymış gibi görünen ayetleri de tarihî öyküler, sembolik ifadeler şeklinde değer bulmuştur.

Kıyamete kadar tüm insanlığın ihtiyaçlarını karşılamak, sorunlarını çözmek üzere gönderilen İslam'ın ve bunun yol kılavuzu olan ahkâm-ı Kuraniyyenin tabir yerindeyse kadük hale getirilmesi sürecinin yer yer Kuran tercümelelerinden gerçekleşiyor olması son derece acıdır. Mütercimlerin kişisel kabullerini ve tercihlerini asla sorgulamadan, ancak vakıyı da görmezden gelmeden söylemek gerekirse dini amelden çıkarıp kişisel bir inanç formatına hapseden, elle tutup gözle göremediği anlatıları semboller yığınınına dönüştüren tarihselci yaklaşım ve onun meallere yansıma biçimi, yukarıda arz ettiğimiz üzere, Kur'an tercümelerinde dikkate alınması gereken en ciddi sorunlar arasındadır.

KAYNAKÇA

- Abay, Muhammet ‘‘Türkçedeki Kur’an Meâllerini Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası’’, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 10, Sayı 19, 2012.
- Abduh, Muhammed, **Tefsiru’l-Kur’ani’l-Hakîm Tefsirül Menar**, Muhammed Reid Rıza (te’lif), Kahire: Yayınevi yok, 1948.
- Abdulkaki, Muhammed Fuad, **el-Mu’cemu’l-Müfehres li Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm**, Kâhire: Dâru’l-Hadîs, 2007.
- Acarlıoğlu, Ahmet, ‘‘Hz. Peygamber (s.a.v.) Döneminde Başörtüsü’’, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi**, Cilt 9, Sayı 1, 2018.
- Ahatlı, Erdinç, ‘‘Terceme’’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 40, İstanbul, 2011.
- Ahmad, Ziauddin, ‘‘Riba Teorisi’’, Ali Rıza Gül (çev.), **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi**, Cilt 44, Sayı 1, 2003.
- Akdemir, Salih, **Cumhuriyet Dönemi Kur’ân Tercümeleleri**, Ankara: Akid Yayınları, 1989.
- Akpınar, Ali, **Kur’an Tercüme Teknikleri**, Konya: Serhat Kitabevi, 2011.
- Aktaş, Erhan, **Kerîm Kur’ân Türkçe Çeviri**, Ankara: Yayınevi Yok, 2016.
- Albayrak, İsmail, **Klasik Modernizmde Kur’an’a Yaklaşımlar**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.
- Altuntaş, Halil, **Kur’ân’ın Tercümesi ve Türkçe Namaz Meselesi**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Apaydın, H. Yunus, ‘‘Tesettür’’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 40, İstanbul, 2011.
- Aydar, Hidâyet, **Kur’ân’ı-Kerîm’in Tercümesi Meselesi**, 2. Baskı. İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları 2014.
- Aydın, Mehmet Âkif, ‘‘Aile’’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 2, İstanbul, 1989.
- Azamat, Nihat, ‘‘Melâmet’’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 29, Ankara, 2004,
- Baktır, Mustafa, ‘‘İçki’’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 21, İstanbul, 2000.

- Bardakoğlu, Ali, ‘‘Hırsızlık’’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 7, İstanbul, 1998.
- Bayındır, Servet, ‘‘Ribanın Tarifı Konusunda Yeni Bir Yaklaşım Önerisi’’, **İlahiyat Akademi Dergisi**, Sayı 13, 2021.
- Bigiyef, Musa Carullah ‘‘Târîhu’l-Kur’ân Ve’l-Mesâhif’’, Fethi Ahmet Polat (çev.), **Marife Dergisi**, Sayı 1, 2010.
- Bilgin, Abdulcelil, ‘‘Harfî ve Tefsiri Tercümenin İşlevselliği ve Aktüel Değeri’’, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi**, Sayı 33, 2010.
- Bilgin, Abdulcelil, **Kur’ân’daki Deyimler ve Zemahşerî’nin Keşşafı**, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014.
- Boşnak, Merve, ‘‘Kur’ân Meallerindeki Hataların Sebepleri (Seçme Mealler Çerçevesinde)’’, **(Yayınmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Marmara Üniversitesi SBE, 2020.
- Bozkurt, Nebi, ‘‘İçki’’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 21, İstanbul, 2000.
- Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed bin İsmâîl el-Cu’fî, **Sahîhu’l-Buhârî**, thk. Muhammed Nizâr Temîm-Heysen Nizâr Temîm. Beyrut: Dâru’l-Erkâm, ts.
- Bulut, Halil İbrahim, ‘‘Mucize’’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 30, İstanbul, 2005.
- Bulut, Halil İbrahim, ‘‘Sünni Gelenekte Mûcize Kavramı ve Hz. Salih’in Deve Mûcizesi’’, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt 4, Sayı 3, 2004.
- Candan, Abdulcelil, ‘‘Meâl ve Tefsirlerde Görülen Bazı Sözcük ve Deyim Hataları İle Bunların Önemli Nedenleri’’, **Marife Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, 2001.
- Cerrahoğlu, İsmail, **Tefsir Tarihi**, Ankara: Fecr Yayınevi, 1996.
- Cerrahoğlu, İsmail, **Tefsir Usûlü**, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971.
- Cevherî, İsmâîl Hammâd, **Mu’cem es- Sihâh**, Halil Me’mun Şeyhâ (tah.), Beyrût: Dâru’l- Ma’rife, 2008.
- Cihangir, Sonia, **Sonsuz Rahmet**, İstanbul: A7 Kitap Yayınları, 2017.

- Cündioğlu, Dücane, ‘‘Matbû Türkçe Kur’an Çevirileri ve Kur’an Çevirilerinde Yöntem Sorunu’’, **2. Kur’an Sempzyumu Tebliğler-Müzakeler**, Ankara, 4-5 Kasım 1995, 1996.
- Cündioğlu, Dücane, **Anlamın Buharlaşması ve Kur’an**, İstanbul: Kapı Yayınları, 2018.
- Cündioğlu, Dücane, **Anlamın Buharlaşması ve Kur’an**, İstanbul: Kapı Yayınları, 2018.
- Cündioğlu, Dücane, **Kur’an ve Dile Dair**, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2005.
- Cündioğlu, Dücane, **Kur’ân’ı Anlamanın Anlamı**, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2005.
- Cündioğlu, Dücane, **Türkçe Kur’ân ve Cumhuriyet İdeolojisi**, 2. Baskı. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1998.
- Cürcânî, Seyyid Şerîf Ebu’l- Hasen Alî b. Muhammed, **et- Ta’rifât**, Muhammed Bâsil Uyûnu’s-Sûd (tah.), Lübnân: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2013.
- Çantay, Hasan Basri, **Kur’ân’ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm**, İstanbul: Elif Ofset Tesisleri, 1984.
- Çetin, Metin, ‘‘Kur’an’a Göre Örtünme’’, **Ağrı İslami İlimler Dergisi**, Sayı 8, 2021.
- Çevik, Mustafa, **Nüzul Sırasına Göre Kur’an’ı-Kerim Meali**, İstanbul: Yüzleşme Yayınları, 2017.
- Çoşkun, Mustafa ‘‘Faiz-Banka ve İslam II’’, **İslam Medeniyeti Dergisi**, Sayı 26, 1972.
- Damâğânî, Ebû Abdullâh Huseyn b. Muhamed, **el-Vücûh ve’n-Nezâir li Elfâzi Kitâbillehi’l-Azîz**, Arabî Abdulhamîd Alî (nşr.), Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2010.
- Demirci, Kürşat, ‘‘İçki’’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 21, İstanbul, 2000.
- Demirci, Muhsin, **Günümüz Tefsir Problemleri**, 2. Baskı, İstanbul: İFAV Yayınları, 2018.
- Demirci, Muhsin, **Konulu Tefsîre Giriş**, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2013.
- Demirci, Muhsin, **Tefsir Tarihi**, İstanbul: İFAV Yayınları, 2010.
- Dinçer, İsmail, **Tevhid-i Kur’an Meali**, İstanbul: Uniprint Basım Sanayi ve Ticaret A.Ş., 2018.

- Ebû Hilâl el-Askerî, Hasen b. Abdullâh, **el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm**, Ahmed es-Seyyid (tah.), Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010.
- Ebu'l-Bekâ, Eyyûb b. Mûsâ el-Huseynî, **el-Külliyât**, Adnân Dervîş-Muhammed el-Mısırî (tah.), Beyrut: Müesseseti'r-Risâle, 2012.
- Eco, Umberto, **Yorum ve Aşırı Yorum**, Kemal Atakay (çev.), 4. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 2021.
- Efe, Nefise, “Kurtubî Tefsiri’nde Hz. Meryem”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi**, Sayı 48, 2008.
- Eliaçık, Recep İhsan, **Yaşayan Kur’an Türkçe Meal/Tefsir**, İstanbul: İnşa Yayınları, 2007.
- Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur’ân Dili**, İstanbul: Zehreveyn Yayıncılık, 1992.
- Erdoğan, Suat, “Kur’an ve Sünnet Işığında Suç-Ceza Uygunluğu”, **Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi**, Sayı 3, 2014.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, **Mu’cemu Tehzîbu'l-Luğâ**, İbrahim el-Ebyari (nşr.), Kahire: Dâru'l-Kâtibi'l-'Arabî, 1967. Dinçer, İsmail, **Tevhid-i Kur’an Meali**, İzmir: Yayınevi Yok, 2016.
- Ferâhidi, Ebû Abdurrahmân Halîl b. Ahmed, **Kitabu'l-Ayn**, Dr. Davud Sellum v.dğr. (tah.), Beyrut: Mektebetü Lübnan, 2004.
- Firidin, Mete, **Kur’an’ı-Kerim’in Gelişmiş Bilimsel Etimolojik Meali**, İstanbul: Cinius Yayınları, 2018.
- Gezgin, Galip, **Tefsîrde Semantik Metot**, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015.
- Güç, Ahmet, “Salih”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 36, İstanbul, 2009.
- Gürkan, Salime Leyla “Tesettür”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 40, İstanbul, 2011.
- Hacımüftüoğlu, Halil, “Türkçe Kur’an Tercümelerinde Yöntem Sorunu”, **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara Üniversitesi SBE, 2006.
- Hakim et-Tirmizi, **Tahsîlu Nezâiri'l-Kur’ân**, thk., Hüsnâ Nasr, b.y., 1969.
- Harman, Ömer Faruk, “Yûnus”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 43, İstanbul, 2013.
- Harman, Ömer Faruk, “Asa”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 3, İstanbul, 1991.

- Harman, Ömer Faruk, “İbrâhim”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 21, İstanbul, 2000.
- Harman, Ömer Faruk, “Meryem”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 29, İstanbul, 2044.
- Harman, Ömer Faruk, “Mûsâ”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 31, İstanbul, 2006.
- Harman, Ömer Faruk, “Yed-i Beyzâ”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 43, İstanbul, 2013.
- Hârûn b. Mûsâ, **el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm**, Dr. Hâtem Sâlih el-Zâmin (tah.), Bağdâd: Vezâratu's-Sekâfetü ve'l-A'lâm, 1988.
- Hulûsi, Ahmet, **Allah İlminden Yansımalarla Kur'an-ı Kerim Çözümü**, İstanbul: Yayınevi Yok, 2011.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, **Tefsiru't-tahrîr ve't-tenvîr**, Tunus: ed-Dâru't-Tunusiyye, 1984.
- İbn Fâris, Ebu'l Huseyn Ahmed b. Zekeriyyâ, **Mekâyîsu'l-Luğâ**, Enes Muhammed eş-Şâmî (tah.), Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2008.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh bin Müslim ed-Dineverî, **Tefsîru Ğarîbu'l-Kur'ân**, Seyyid Ahmed Sakr (tah.), Beyrut: el-Mektebetü'l-Alemiyye, 2007.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mukerrem el-İfrikî el-Mısırî, **Lisânu'l-Arab**, I-II, Yusuf Bekai v.dğr. (tah.), Beyrut: Müesseseti'l-A'lem li'l-Matbuât, 2005.
- İbnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferâc Cemalüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed, **Nüzhetü'l-a'yuni'n-Nevazir İlmü'l-Vücûh ve'n-Nezâir**, Muhammed Abdulkerim Kazım er-Râzî (tah.), Beyrut, 1987.
- İbnu'l-Cevzî, **Tezkiratu'l-Erîb fi Tefsîri'l-Ğarîb**, Ali Hüseyin el-Bevvâb (tah.), Riyad: Mektebetu Mearif, 1986.
- Kahraman, Muhammed Şerif, “Kur'ân'ın Harfî ve Tefsiri Tercümesi –Bakara 183-187 Âyetleri Örneğinde Bir Mukayese-”, **Siirt Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, 2016.
- Karakuş, Abdil, “İslam Hukuk Kaynaklarındaki Faiz Kavramının Modern Ekonomi Bağlamında Yeniden Değerlendirilmesi”, **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Kahramanmaraş Üniversitesi SBE, 2006.

- Kayar, İsmail, “Kredi Sözleşmelerinde Bankaya Tek Yanlı Faiz Artırma Yetkisi Veren Hükümlerin Geçerliliği Ve Uygulanması”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fak. Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 1997.
- Kılıç, Mustafa Cemil, **Anlamak İçin Türkçe Kur’an (Meal)**, İstanbul: Kamer Yayınları, 2013.
- Kırca, Celal, “Semud”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 36, İstanbul, 2009.
- Koç, Turan, “Çeviri ve Kur’an’ın Türkçe Çevirileri”, **II. Kurr’an Sempozyumu Tebliğler-Müzakeler**, Ankara, 4-5 Kasım 1995, 1996.
- Koçyiğit, Hikmet, “Günümüz Türkçe Kur’an Meâlleri Üzerine Bir Tasnif Denemesi”, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi**, Cilt 37, Sayı 0, 2017.
- Korkmaz, Ömer Faruk ve Ömer Yazan, “Ulusal Fon Döngüsünü Sınırlandıran Bir Faaliyet Olarak Tefecilik”, **Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 2012.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed el-Ensârî, **el-Câmi’ lî ahkâmi’l-Kur’ân**, thk. Muhammed İbrahim el-Hafnevî - Mahmûd Hâmîd Osmân. 12 Cilt. Kahire: Dâru’l-hadîs, 2002.
- Ibn Mace, Muhammed b. Yezid, **Sünen-i Ibn Mace**, Safa ed-Davvi Ahmed el-Adevi (şerh.), Bahreyn: Mektebetu Dari’l-Yakin, 2001.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd, **Tevilâtü Ehli’s-Sünne/Te’vilâtu’l-Kur’ân**, I-X, Dr. Mecdi Basillum (tah.), Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-
- Mevdudi, Ebu’l Al’a, **Tefhimu’l-Kur’an Kur’an’ın Anlamı ve Tefsiri**, Muhammed Han Kayani (trc.), İstanbul: İnsan Yayınları, 1991, İlmiyye, 2005.
- Mihr, İskender Ali, **Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meali**, İzmir: Yayınevi Yok, 2011.
- Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr, **el-Eşbâh ve’n-Nezâir fi’l-Kur’âni’l-Kerîm**, Abdullâh Şehhâte (tahk.), Kâhire: Dâru’l-Ğarîb, 2001.
- Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr, **Tefsîr-i Kebîr**, M. Beşir Eryarsoy (çev.), İstanbul: İşaret Yayınları, 2006.

- Müslim bin Haccâc, Ebû Huseyn el-Kuşeyrî, **Sahîhu Müslim**, thk. Ahmed Zehve-Ahmed İnae. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, 2004.
- Nisâburî, Ebû Abdurrahmân İsmâil b. Ahmed el-Mukri el-Hîrî, **Vücûhu'l-Kur'âni'l-Kerîm**, Fâtıma Yûsuf el-Hiyemî (tah.), Dımaşk: Dâru Seka, 1996.
- Okiç, M, Tayyib, ‘‘Hadiste Tercüman’’, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi**, Cilt 14, Sayı 1, 1966.
- Ölmez, Mustafa, ‘‘Şer’i Nasslarda Lügavi Yorumlardan Kaynaklanabilecek Hataların Engellenmesinde Hdislerin Rolü-Seika Ayeti Örneği-’’, **Marife Dini Araştırmalar Dergisi**, Cilt 18, Sayı 1, 2018.
- Özbek, Fatma, ‘‘İslamda Tesettür’’, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Dicle Üniversitesi SBE, 2013.
- Özdemir, Gazi, **Son Davet Kur’ân**, İstanbul: Şira Yayınları, 2016.
- Özervarlı, M. Sait, ‘‘Melek’’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 29, Ankara, 2004.
- Özsoy, İsmail, ‘‘Faiz’’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 12, İstanbul, 1995.
- Özsoy, Ömer ve İlhami Güler, **Konularına Göre Kur’an (Sistematik Kur’an Fihristi)**, Ankara: Fecr Yayınevi, 2009.
- Öztürk, Mustafa, **Cumhuriyet Türkiye’sinde Meal ve Tefsirin Serencamı**, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.
- Öztürk, Mustafa, **Cumhuriyet Türkiye’sinde Meal ve Tefsir Serencamı**, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Öztürk, Mustafa, **Kur’an ve Aşırı Yorum (Tefsirde Batînilik ve Batîni Te’vil Geleneği)**, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.
- Öztürk, Mustafa, **Meal Kültürümüz**, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.
- Öztürk, Yaşar Nuri, **Kur’an’ı Kerim Meali(Türkçe Çeviri)**, İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2016.
- Polat, Fethi Ahmet, ‘‘Kur’ân’ı Kerim’in Özgün Bir Yorumcusu Olarak Musa Carullah’’, **Kazanlı Yenilikçi Âlimler Cilt 3**, İstanbul: Türk Dünyası Kültür Başkenti Eskişehir 2013 Ajansı, 2014.

- Ragıb el-İsfehânî Ebu'l-Kâsım Huseyn bin Muhammed, **el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân**, Thk. Muhammed Halil Ayteni. 3. Baskı. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2001.
- Râzî, Muhammed b. Ömer b. Hasen b. Huseyn b. Alî et-Teymî, **Mefâtihu'l-Ğayb/Tefsîru'l-Kebîr**, I-XXIII, İbrahîm Şemsuddîn, Ahmed Şemsuddîn (tah.), Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2013.
- Sağ, Mustafa, **Evensel Çağrı**, 6. Baskı. İstanbul: Koçak Yayınevi, 2015.
- Sami, Şemsettin, **Kâmûs-ı Türkî**, 15. Baskı, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1993.
- Seber, Abdulkerim, “Kadına Şiddet Bağlamında Nisâ Sûresi 34-35. Âyetlerinde Geçen Kavramların Siyak-Sibak Açısından Değerlendirilmesi”, **Kadın ve Aile Sempozyumu**, Hakkâri, 2-3 Mayıs, 2014.
- Sicistânî, Ebû Bekr Muhammed bin Azîz, **Tefsîru Ğarîbu'l-Kur'ân/Nuzhetu'l-Kulûb**, Kahire: Mektebetü Dâru't-Turâs, 2008.
- Sipahioğlu, Mukadder, “Tevrat ve Kur'an'ı Antik Mısır Düşüncesi Işığında Okuma: Hz. Musa'nın Yılana Dönüşen Asası”, **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi**, Cilt 19, Sayı 2, 2020.
- Şimşek, M. Sait, **Günümüz Tefsir Problemleri**, İstanbul: Kitap Dünyası, 2016.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, **Taberî Tefsîri**, Kerim Aytekin-Hasan Karakaya (trc.), İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996.
- Tâhir bin Âşûr, Muhammed, **Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr**, 12 Cilt. Tûnus: Dâru Suhnûn li'n-neşr ve't-tevzi'.
- Tirmîzî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, **Sünenü't-Tirmîzî**, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2002.
- Tok, Fatih- Müftüoğlu, Merve, **Nur Suresi 31. Ayetin Tesettür Bağlamında İncelenmesi**, Eskişehir Osmangazi Üni. İlahiyat Fak. Dergisi. Cilt 5. Sayı 9.
- Ünal, Necdet, “Kur'an'ın İçki Yasağı Tedriciliği Üzerine Bir Araştırma”, **Kelam Araştırmaları**, Cilt 9, Sayı 2, 2011.
- Yıldırım, Celal, **Kur'ân Ahkâmı**, İstanbul: Debir Yayınları, 1972.

- Yılmaz, Hakkı, **Nüzûl Sırasına Göre Necm Necm Kur'ân'ın Türkçe Meâli**, İstanbul: İşaret Yayınları, 2012.
- Yılmaz, Hasan, “Kur'ân Meali Bağlamında Harfî Tercüme İle Tefsirî Tercüme Türü Arasında Bir Mukayese”, **Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi**, Sayı 6, 2016.
- Yılmaz, Mesut, **Kur'an'a Sor**, İstanbul: Destek Yayınları, 2017.
- Yüksel, Edip, **Mesaj Kur'an Çevirisi**, İstanbul: Ozan Yayınları, 2016.
- Yüksel, Mert, **Kur'an'ı Kerim'in İnsanca Çevirisi**, İstanbul: Ares Kitap, 2014.
- Zebidî, Muhammed Murtazâ el-Huseynî, **Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs**, I-XXXX, Abdussabur Şahîn (tah.), Kuveyt: Turâsi'l-Arabî, 2001.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed, **el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi't-Tenzîl ve Uyûnu'l-Ekâvîl fî Vucûhu't-Te'vîl**, Yrd. Doç. Dr. Muhammed Çoşkun v.dğr. (çev.), 1. Baskı, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurulu Başkanlığı, 2016.
- Zertürk, Hidayet, “Ahkâm Âyetleri ve Tarihselcilik”, **(Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi SBE, 2020.